

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI PLANLAMANIN KURUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ
VE MEKANSAL ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

ÖZDEMİR SÖNMEZ

**DOKTORA TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
ŞEHİR PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. İCLAL DİNÇER**

İSTANBUL, 2015

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI PLANLAMANIN KURUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ
VE MEKANSAL ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

Özdemir SÖNMEZ tarafından hazırlanan tez çalışması 08.12.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. İclal DİNÇER
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşe Nur ÖKTEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Gülden ERKUT
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Zekai Görgülü
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Ocakçı
İstanbul Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bu çalışma, lisans eğitimim dahil olmak üzere, mensubu bulunduğum Yıldız Teknik Üniversitesi içinde kazanmaya başladığım ve sonrasında devam ettirdiğim planlama pratiği ışığında, Türkiye’de şehir planlama disiplinin, 1980 yılı sonrası yaşadığımız ekonomik ve politik süreç içinde evrildiği çalkantılı ve tartışmalı dönemi sorgulayıp tartışmaktadır.

En az konu kadar çalkantılı ve traji-komik olan akademik yaşamımın ardından tamamen terk ettiğim doktora çalışmasına tekrar başlamam konusunda beni sürekli cesaretlendiren, ısrarla takip eden, sabır ve titizlikle yönlendiren ve tamamlamamı sağlayan, planlama mesleğimin başından buyana sürekli yol gösterip destek olan, hocam Prof. Dr. İclal Dinçer’in emek ve çabalarını şükranla belirtmem gerekir. Bu nedenle öncelikle kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans öğrenciliğimden buyana hepimize sıcak ve güler yüzlü desteklerini esirgemeyen ve ayrıca doktora süresince destekleyici ve yönlendirici yardımlarından dolayı Prof. Dr. Ayşe Nur Ökten’e ve Prof. Dr. Gülden Erkut’a teşekkürlerimi sunarım.

Diğer yandan bilgisayarı ustaca kullanabilen, çizim ve format konularında yardımını esirgemeyen Bahriye Ak ve Ali Fuat Başman’a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmanın arkasındaki tüm zorlu ve stresli dönemleri benimle paylaşan, çalışma süresince yanımda olan, uzun çalışma saatleri boyunca sabırla destek veren eşime ve kızlarıma sonsuz teşekkürler ederim.

Aralık, 2015

Özdemir SÖNMEZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
ÖZET	xiv
ABSTRACT.....	xvii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ	1
1.1 Litaretür Özeti	1
1.2 Hipotez ve Araştırma Sorusu	2
1.3 Tezin Amacı ve Kapsamı.....	3
1.3.1 Tezin Önemi	5
1.3.2 Materyal ve Yöntem	6
BÖLÜM 2	8
1980 SONRASINDA EKONOMİK VE POLİTİK TEMEL BİLEŞENLER	8
2.1 Temel Bileşen; Küreselleşme ve Neo-liberalizm.....	8
2.1.1 Üretim Biçim ve İlişkilerinde Değişim: Fordist-Postfordist Yaklaşım ..	14
2.2 Mekansal Değişim	16
2.2.1 Büyüyen/Gelişen Bölge.....	18
2.2.2 Kent-Bölge.....	19
2.2.3 Yığılma – Yayılma - Sıçrama	21
2.3 Kurumsal Değişim	22

2.3.1	Devlet - Ekonomi İlişkisi; Devletin Yeni Rolü.....	24
2.3.2	Yönetmel Yeniden Yapılanma.....	25
2.3.3	Planlamaya Bakış ve Mekanda değişim	27
BÖLÜM 3		29
TÜRKİYE’DE PLANLAMA KURUMUNUN 1980 SONRASINDA		29
YAPISAL DEĞİŞİMİ		29
3.1	1980 öncesi İzlenen Politikalar ve Oluşumlar	30
3.2	1980 Sonrası Dönem Yeni Politikalar ve Planlama Yaklaşımı	32
3.3	Planlamada Etkin Merkezi ve Yerel Kurumlar.....	37
3.3.1.	Devlet Planlama Teşkilatı.....	37
3.3.2.	Bölge Kalkınma Ajansları	39
3.3.3.	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.....	41
3.3.4.	Çevre ve Orman Bakanlığı	43
3.3.5.	Yerel Yönetimler	45
3.3.5.1	Büyükşehir Belediyesi: Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (no.3030)	47
3.3.5.2	Büyükşehir Belediyesi Kanunu (no.5216)	49
3.3.5.3	On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun (no. 6360)	50
3.3.5.4	İl Özel İdareleri Kanunu (no. 5302)	51
3.3.6.	Toplu Konut İdaresi (TOKİ)	52
3.4	Planlamaya İlişkin Temel Yasalar	55
3.4.1.	İmar Yasası (no.3194)	55
3.4.2.	İmar Affı Yasaları.....	57
3.4.3.	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (no.6306).....	58
3.5	Planlamayı Dolaylı Olarak Etkileyen Kurumlar ve Kanunlar	59
3.5.1.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	59
3.5.2.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı).....	60
3.5.3.	Serbest Bölgeler Kanunu (no. 3218).....	64
3.5.4.	Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun (no. 4046).....	65
3.5.5.	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (no. 5403).....	67
3.6	Genel Değerlendirme: Çelişki ve İkilemler.....	69

3.6.1. Planlamada Merkezileşme - Yerelleşme İkilemi.....	69
3.6.2. Planlamada Sektörel – Mekansal Yaklaşım Çelişkisi.....	73
3.6.3. Bütüncül, Uzun Vadeli Planlama - Parçacıl Kısa Vadeli Planlama Çelişkisi	74
3.6.4. Doğal ve Yapılı Çevreyi Korumacı – Tahrip Edici Planlama Yaklaşımları Çelişkisi	75
3.6.5. Uluslararası Standartlara Uyum Çabaları ile Mevcut Yapı Çelişkisi ...	76
3.7 Bölüm Sonucu	77
BÖLÜM 4	83
PLANLAMANIN KURUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNİN TEKİRDAĞ ve BAĞLI YERLEŞMELERDEKİ ETKİLERİNİN İRDELENMESİ	83
4.1. Giriş	83
4.1.1 Örnek Alan Seçimi	85
4.1.2 Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemi	87
4.2. Marmara ve Trakya Bölgelerinin İstanbul Merkezli Gelişimi.....	89
4.2.1. Trakya Bölgesinde Sanayileşmeyi Yönlendiren Planlama Eylemleri ve Bölgesel Biçimlenme	93
4.2.2. Tekirdağ ve Bağlı Yerleşmelerde Gelişim Süreci.....	100
4.3. Kurumsal Yapı-Planlama-Yatırım İlişkisinin Mekansal İzleri	103
4.3.1 Yönetimsel Yapı Oluşumları	104
4.3.2 Yerel Yönetimlerin Bölgenin Mekansal Yapılanması İçindeki Rolü... ..	108
4.3.3 Merkezi Yönetimin Bölgenin Mekânsal Yapılanması İçindeki Rolü ..	139
4.4. Bölüm Sonucu:	152
4.4.1 Mekanın Biçimlenmesinde Planlama Sektör–Konum–Ulaşım İlişkileri	152
4.4.2 Yerleşme Konumları ve Planlama-Alan–Nüfus İlişkileri	154
BÖLÜM 5	161
SONUÇ VE ÖNERİLER	161
5.1. Kalkınma politikaları temelli sorunlar	165
5.2. Planlamanın Kurumsal yapısı içindeki çatışma ve sorunlar	165
5.3. Yerel yönetimlerin yapısal oluşumundan kaynaklı sorunlar	166
KAYNAKLAR	168
ÖZGEÇMİŞ	178

KISALTMA LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AGÜ	Az gelişmiş Ülke
BİB	Bayındırlık Ve İskân Bakanlığı
BK	Bakanlar Kurulu
KA	Bölge Kalkınma Ajansları
BKP	Bölgesel Kalkınma Planları
BOSB	Bursa Organize Sanayi Bölgesi
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planları
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
ÇDP	Çevre Düzeni Planı
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
EBK	Endüstri Bölgeleri Kanunu
GTHB	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
GÜ	Gelişmiş Ülke
IMF	Uluslararası Para Fonu
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri sınıfları
İİB	İmar ve İskân Bakanlığı
İMP	İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKP	Kırsal Kalkınma Projeleri
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KSS	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OSB	Organize Sanayi Bölgeleri
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
STB	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Enstitüsü Kurumu
YPK	Yüksek Planlama Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Küreselleşme süreci	8
Şekil 2.2 1970-2010 Mekansal ve toplumsal örgütlenme ve yeni oluşumlar	13
Şekil 2.3 Yığılma, yayılma ve sıçrama süreçleri.	22
Şekil 3.1 2013 Yılı itibari ile tamamlanan OSB alanlarının bölgelere dağılımı.....	62
Şekil 3.2 Türkiye’de bulunan (tamamlanan ve yapım aşamasında) OSB’ler.....	62
Şekil 3.3 Türkiye’de Bulunan Serbest Bölgeler	65
Şekil 3.4 Üst ve alt ölçekli plan yapmaya yetkili kurumlar ve hazırlamakla yükümlü oldukları planlar	72
Şekil 3.5 Kurumlar ve planlar arası çatışma ve ikilemler.....	79
Şekil 4.1 Tekirdağ ili yıllık nüfus artış hızı (%)(1990-2010)	85
Şekil 4.2 Tekirdağ ili kentsel-kırsal nüfus gelişimi	87
Şekil 4.3 Çalışma kapsamı içinde bulunan yerleşmeler ve konumları	87
Şekil 4.4 Veri analizinde kullanılan kriterler ve etkileşimleri	88
Şekil 4.5 Marmara Bölgesi illeri gelişmişlik indeksi	90
Şekil 4.6 Marmara Bölgesi: yığılma, yayılma ve sıçramalar	94
Şekil 4.7 Marmara Bölgesi OSB ve sanayi alanları	95
Şekil 4.8 Marmara Bölgesi illeri imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı .	96
Şekil 4.9 Marmara Bölgesi İBB-2 bazında imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı	97
Şekil 4.10 En çok göç alan illerin aldığı net göç hızları (1975-2014)	98
Şekil 4.11 2012-2013 Türkiye illeri yıllık nüfus artış hızı (%)	99
Şekil 4.12 Çorlu-Lüleburgaz hattı sanayi alanlarının 1970-2010 yılları arası değişimi	102
Şekil 4.13 Trakya Bölgesi’nde yıllara ve sektörlere göre devlet teşviklerinin dağılımı .	103
Şekil 4.14 Tekirdağ’da 1980 sonrası oluşan belediyeler	106
Şekil 4.15 Türkiye’de nüfus ve belediye sayıları oransal gelişimi (1970-2010).....	107

Şekil 4.16	Çorlu ve belde belediyeleri imar planları hedef nüfusları ve mevcut nüfusları gelişim indeksi.....	112
Şekil 4.17	Çorlu ve belde yerleşmeleri sanayi-konut lokasyon ilişkisi	114
Şekil 4.18	Çorlu-Çekeköy-Marmaracık-Büyükkarıştıran-Muratlı Planlama Alt Bölgeleri Çevre Düzeni Planı, 2005	116
Şekil 4.19	1980-2010 yılları çerkeköy ve beldeleri nüfus artışları	117
Şekil 4.20	Çerkeköy ilçesi ve bağlı belde yerleşmeleri konut–sanayi lokasyon ilişkisi.	121
Şekil 4.21	Çerkeköy ve belde belediyeleri 1980-2010 mevcut ve imar planı nüfus (2020) indeksi 1980=100	122
Şekil 4.22	Saray ve belde yerleşmeleri nüfus gelişimi ve plan nüfusları indeksi 1980=100	123
Şekil 4.23	Saray ilçesi sanayi ve yerleşme alanları konumları.....	124
Şekil 4.24	Marmaraereğlisi ilçesi depolama, ikinci konut ve yerleşme merkez alanları konumlanması	125
Şekil 4.25	Marmaraereğlisi ve Beldeleri Nüfus Gelişimi ve Plan Hedef Nüfusları indeksi 1980=100	126
Şekil 4.26	Muratlı ilçesinin sanayi akslarına ve il merkezine göre konumu	128
Şekil 4.27	Hayrabolu ilçesinin sanayi akslarına ve il merkezine göre konumu	130
Şekil 4.28	Hayrabolu belediyesi nüfus gelişimi ve plan nüfusu indeksi 1980=100 ..	131
Şekil 4.29	Malkara ilçesinin sanayi akslarına göre konumu	132
Şekil 4.30	Malkara Belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları indeksi 1980=100	133
Şekil 4.31	Şarköy ilçe konumu	135
Şekil 4.32	Şarköy nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları indeksi 1980=100	136
Şekil 4.33	Tekirdağ Belediyesi ve Belde Belediyeleri Nüfus Gelişimi (1980-2007) ve hedef nüfusları (2020) İndeksi 1980=100	138
Şekil 4.34	Tekirdağ İl Sınırları İçinde bulunan OSB’ler.....	142
Şekil 4.35	Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı’nda (2004) tanımlanan planlama alt bölgeleri	143
Şekil 4.36	Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı	146
Şekil 4.37	Trakya bölgesi toplam imar planlı alanlar.....	147
Şekil 4.38	Tekirdağ İli toplam imar planlı alanlar	148
Şekil 4.39	Tarım izni olmayan kullanım alanlarının ilçelere göre dağılımı	150
Şekil 4.40	Fonksiyonel etkileşim alanlarına göre yerleşmelerin konumları.....	153
Şekil 4.41	Tekirdağ ili içinde belediyeler tarafından yapılan imar planlarının alan nüfus oransal ağırlıklarına göre dağılımı.....	156

Şekil 4.42	Tekirdağ ili ve bağlı yerleşmelerin 2010 nüfusu ve 2020 meri imar planları nüfus projeksiyonları	158
------------	--	-----

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2.1 Geleneksel ve yeni ekonomide kamu yönetimin rolü	25
Çizelge 3.1 1980 sonrası Türkiye’de izlenen yeni politikalar ve yeni oluşumlar	34
Çizelge 3.2 İmar affı yasaları ve genel etkileri.....	58
Çizelge 3.3 Kurumlar, kanunlar ve yetkili oldukları planlar.....	74
Çizelge 3.4 Planlamada kurum, yasa ve yetki değişimleri.....	81
Çizelge 4.1 Çalışma kapsamı içinde bulunan yerleşmeler (İdari Statüsüne Göre)	86
Çizelge 4.2 Tekirdağ ili kentsel-kırsal nüfus gelişimi	86
Çizelge 4.3 Marmara Bölgesi illeri imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı.	96
Çizelge 4.4 En çok göç alan illerin aldığı net göç hızları (1975-2014)	98
Çizelge 4.5 Tekirdağ ili belediyeleri ve kuruluş yılları	105
Çizelge 4.6 Türkiye’de nüfus ve belediye sayıları artışı (1970-2010), ...	107
Çizelge 4.7 1980-2010 yılları arası Çorlu ilçe nüfus gelişimi ve kentsel-kırsal nüfus dağılımı	109
Çizelge 4.8 Çorlu 1980-2010 yılları arası nüfus gelişimi ve öneri plan nüfusları.....	111
Çizelge 4.9 Çorlu ve bağlı belde belediyeleri nüfus gelişimi	112
Çizelge 4.10 Çorlu ilçesi içindeki belde belediyelerince yapılan planlar	115
Çizelge 4.11 1980-2010 yılları Çerkezköy ve beldeleri nüfus artışları	117
Çizelge 4.12 Çerkezköy ilçesi ve belde belediyelerince yapılan planlar.....	119
Çizelge 4.13 Çerkezköy ve belde belediyeleri nüfus gelişimi ve imar planı nüfus önerileri	121
Çizelge 4.14 Saray ilçesi ve Beldeleri Nüfus Gelişimi	123
Çizelge 4.15 Saray İlçesi ve Beldeleri İmar Planları Süreci	124
Çizelge 4.16 Marmara Ereğlisi ve beldeleri nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları ..	126
Çizelge 4.17 Marmaraereğlisi ve Bağlı Belde Belediyelerince Yapılan İmar Planları ..	127

Çizelge 4.18	Muratlı ilçesi mevcut nüfus ve plan nüfusu	128
Çizelge 4.19	Muratlı belediyesi tarafından yapılan imar planları	129
Çizelge 4.20	Hayrabolu belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusu	131
Çizelge 4.21	Malkara Belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları	133
Çizelge 4.22	Malkara ve bağlı belde belediyelerince yapılan imar planları	134
Çizelge 4.23	Şarköy belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusu	135
Çizelge 4.24	Tekirdağ merkez ve bağlı belde belediyelerince yapılan imar planları ..	137
Çizelge 4.25	Tekirdağ belediyesi ve belde belediyeleri nüfus gelişimi (1980-2007) ve hedef nüfusları (2020)	139
Çizelge 4.26	Trakya bölgesi toplam imar planlı alanlar.....	147
Çizelge 4.27	Tekirdağ ili toplam imar planlı alanlar	148
Çizelge 4.28	İmar planlarında yapılaşmaya açılan tarım topraklarının ilçelere göre dağılımı	149
Çizelge 4.29	Tekirdağ ve bağlı ilçe sınırları içinde yapılan imar planları ile üst ölçek planlar öneri nüfus değerleri	151
Çizelge 4.30	Tekirdağ ili içinde belediyeler tarafından yapılan imar planlarının alan/nüfus ortalama ağırlıkları	155

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI PLANLAMANIN KURUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ VE MEKANSAL ETKİLERİ: TRAKYA BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Özdemir SÖNMEZ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. İclal DİNÇER

Bu çalışma 1980 yılı sonrasında İstanbul metropolünden çevre kentlere yayılan sanayi alanlarının bu kentlerde yarattığı mekânsal değişimleri, ekonomik politikalar bağlamında irdelemekte ve konuyu bu dönemde Türkiye’de planlama kurumunda gerçekleşen değişimler ekseninde araştırmaktadır. Planlama kurumunda yaşanan değişimlerin çevre kentlerde yarattığı mekânsal izdüşümlerin açıklanabilmesi amacıyla İstanbul’un batı komşusu Tekirdağ ve Tekirdağ’a bağlı ilçe ve belde yerleşmelerindeki değişim süreçleri neden-sonuç ilişkisi içinde sorgulamaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde, tezin amacı, kapsamı ve araştırma soruları açıklanmaktadır.

İkinci bölümünde, çalışmaya ışık tutacak ilgili literatür değerlendirilerek ele alınan konunun kavramsal temelleri, gelişim süreci, teorileri ve yaklaşımları Harvey, Lefebvre, Amin gibi düşünürlerin kuramları ışığında tartışılmaktadır. Çalışmanın hipotezi Harvey ve Lefebvre’nin kuramları ile bu önermeler çerçevesinde kurumsalcı teori ve düzenlemeci yaklaşım temel alınarak oluşturulmaktadır.

Çalışmanın kapsamı olan 1980-2010 dönemi öncesine bakıldığında; I. Dünya Savaşı sonrası 1929’da ortaya çıkan ekonomik krizin II. Dünya Savaşı ile maksimum düzeye ulaştığı görülür. Yaşanan krize çözüm olarak benimsenen “Keynesyen yaklaşım” 30 yıla yakın bir süre kapitalist ekonomileri yönlendirmiştir. Bu yaklaşım, dengeli büyüme ve

karma ekonomik temelli refah politikalarına dayanan bir yaklaşım olmakla birlikte bir süre sonra yeni bir ekonomik bunalımın çıkmasını önleyememiştir. 1970’lerdeki petrol krizinin tetiklediği bu bunalımı aşmak üzere ABD ve İngiltere başta olmak üzere bazı kapitalist ülkeler parasalcı (monetarist) görüşe dayalı stratejiler izlemeye başlamışlardır. Bu doğrultuda devletin ekonomi üzerindeki rolünün ve devlet harcamalarının azaltılması gereğini savunan görüşler etkin olmuş, böylece pazara öncelik veren ve devlet müdahalesini minimize eden “neoliberal yaklaşım” yeni dünya düzeninin temelini teşkil etmiştir. Bu yaklaşım üretim-tüketim ilişkilerini yeniden belirlerken, ekonomik dengeleri, sektörel geçişleri, mekânsal yer değiştirmeleri ve bu doğrultuda kentleri, metropolleri ve bölgeleri de değiştirmekte ve yeniden biçimlendirmektedir.

Mekansal değişimleri farklı yönleri ile açıklayan birçok teori mevcuttur. Harvey’e göre sanayileşmenin kentlerde yarattığı artık değer tekrar tekrar aynı kentlerde sanayiye dönmesi durumunda kapitalist sistem içinde tıkanmakta ve krizlere yol açmaktadır. Bu krizi aşmak için sermaye “ikincil döngülerine” yatırım yapmayı, yani kentlerde inşaat yatırımlarına ya da inşa edilmiş çevrelere yatırım yapmayı, sanayi yatırımlarını ise çevre kentlere taşımayı seçmektedir. Lefebvre’ye göre bu durum sermayenin içine girdiği krizden kurtulması için bir yol olmakla beraber bir dizi yeni sorunu da beraberinde getirmektedir. Buna göre mekanın bir rant aracına dönüştürülerek sermaye döngülerine sokulmasıyla kentsel nüfus mekanda dağılmaya, yayılmaya ve merkezden uzaklaşmaya başlamaktadır. Kent merkezleri, gelişme aşamalarında mal, sermaye, bilgi vb. girdileri önce kendine çekmekte, ancak doyum noktasına ulaştıktan sonra sanayiden başlayarak bazı fonksiyonları uzaklaştırmaktadır. Uzaklaşan fonksiyonların neler olacağı ve hangi mekanlarda yer seçeceği yine kapitalist üretim sistemleri içinde, değişen teknolojik olanaklar, üretim biçimleri, ilişkileri ve dağıtım sistemleri kapsamında belirlenmektedir. Böylece bazı kentler yeni eklenen sektörlerle ve nüfusla tartışmasız başat kent haline gelirken, doyum noktasını aşan kentler ise kendinden uzaklaştırdığı fonksiyonlar ve buna bağlı oluşan nüfusla çevresinde yeni yerleşme, kent ve kent bölgeleri oluşumuna yol açmaktadır.

1980 sonrası Türkiye’de de yaşanan ekonomik - politik değişim paralelinde, İstanbul metropolünde sermayenin kentsel mekanın yeniden üretilmesi yönünde sektörel değişimini yaratmış, sanayi yatırımlarını ise metropol/başat kent dışına taşıma sürecini başlatmıştır. Bu süreçte planlama kurumunda da önemli değişimler görülmektedir. Planlamanın kurumsal yapısı, 1980’li yılların başında yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve planlamada etkin konuma getirilmesi yönünde değiştirilmişken, bir süre sonra Sanayi Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı ile Toplu Konut İdaresi, Özelleştirme İdaresi gibi farklı sektörlerde merkezi yönetime bağlı birçok kuruluş planlamada doğrudan müdahil olabilecek yetkilerle donatılmıştır. Bu çerçevede izlenen planlama politikaları, bu politikaların belirleyicisi olan planlamaya ilişkin yasalar, kuruluşlar, bu yasa ve kurumlar arasındaki yetki kademelenmesi tez çalışmasının temel tartışma konularından biridir.

Tüm bu kuruluşların, kendi içinde koordinasyonu sağlayabilecek bir işleyiş mekanizması oluşturulmadığından, aynı alan içinde birbiri ile uyumsuz yada çelişkili plan kararlarının sonuçlarının ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu doğrultuda 1980 yılı sonrası üst ve alt ölçek planlama kademelenmesi çerçevesinde hangi kurumların yetkilendirildiği, yetkilendirme düzeyi, merkezi kurumların sektörel planlama yaklaşımı

ve yerel yönetimlerin “imar” odaklı yaklaşımları, ayrıca bu süreçte düzenlenen yasalar ve bu yasaların mekânsal planlama süreçlerindeki etkinliği önemli tartışma konularındandır. Böylece sanayinin yöneldiği yeni mekanlarda, tarım alanları, su kaynakları, orman ve kıyı alanları gibi korunması gerekli doğal değerler hızla tüketilme sürecine girmiştir.

Bu kapsamda sanayi sermayesinin metropolde karşılaştığı tıkanıklığı aşmak üzere yeni yatırımlarına alan açma arayışları sonucunda İstanbul’un batı komşusu Trakya Alt Bölgesi’ne kayması ile yaşanan gelişmeleri, planlama kurumu içinde var olan yaklaşım ve karmaşa ile birlikte, mekansal ve idari olarak yol açtığı değişimleri anlamak üzere Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy gibi kent ve bunlara bağlı belde/köy statüsündeki yerleşmeler örnek çalışma alanı olarak belirlenmiş ve ele alınmıştır.

Neoliberal yaklaşım, pazar ekonomisi vb. şekilde adlandırılan 1980 sonrası süreç tez kapsamında ele alınan Tekirdağ ve çevre yerleşmeleri örneğinde il, ilçe ve belde yönetimlerince hazırlanmış ve onaylanmış olan planlar aracılığıyla incelenmiştir. Tez sonuçları göstermektedir ki; bu planların mekânsal biçimlenmedeki etkileri, yalnızca “yarışan/gelişen kent” ya da “kamu yararı” gibi kavramlarla açıklanamamaktadır. Bu kavramlar yerine, 1980 sonrası yapılan ve şu anda yürürlükte bulunan planlarda öngörülen nüfus ve alan büyüklükleri konusunda incelenen yerleşmelerin sanayi alanlarına göre konumunun yarattığı avantajların açıklayıcı ve belirleyici etken olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: sermayenin ikincil döngüsü kuramı, kurumsalcı teori, yığılma-yayılma-sıçrama, sermaye hareketliliği, planlama kurumu, yerel/merkezi yönetim, yetki karmaşası, Tekirdağ.

**CHANGING PROCESS IN PLANNING INSTITUTIONS AND ITS SPATIAL
EFFECTS IN TURKEY AFTER 1980
A CASE STUDY OF TRAKYA REGION**

Özdemir SÖNMEZ

Department of City and Regional Planning

PhD. Thesis

Adviser: Prof. Dr. İclal DİNÇER

This study is intended to examine spatial changes created through the industrial areas spreading from the metropolis of Istanbul to surrounding cities subsequent to 1980 within the context of economical policies and explore this subject within the axis of changes occurring in the planning institution in Turkey in this period. The study questions the transformation processes in Tekirdağ and Tekirdağ's districts and towns, neighboring Istanbul in the west, within a cause and effect relationship with a view to bring an explanation of the spatial footprints created in the surrounding cities due to the changes in the planning institution.

Accordingly, the first part of the study reveals the purpose and scope of the thesis in addition to the research questions.

The second part discusses the relevant literature, which may shed light on the study, and explores the conceptual basics, development process, theories and approaches to the subject matter in the light of theories of thinkers such as Harvey, Lefebvre and Amin. The hypothesis of this study is created on the basis of institutionalism and structuralism approaches under the framework of theories by Harvey and Lefebvre and these propositions.

It can be observed that the economic depression in 1929 following the 1st World War reached up to a maximum level with the breakout of the 2nd World War when the

period before 1980 to 2010 which is the scope of this study is examined. "Keynesian economy" which is adopted as a solution to the crisis suffered directed capitalist economies for about 30 years. While this approach is based on economic welfare policies with balanced growth and mixed economy, it could not prevent the breakout of a new economic depression after a while. Some capitalist countries, primarily US and England started to follow monetarist strategies in order to overcome this oil crisis in the 1970s. Accordingly, the opinions advocating the need to reduce government's role on the economy as well as government expenses were dominant; therefore the "neoliberalism" which prioritizes market and minimizes government intervention has formed the new world order. While this approach re-defines production - consumption relations, it changes and re-shapes the economic balances, industrial transitions, spatial displacements and therefore the cities, metropolitans and regions.

There are a many number of theories which explain spatial changes with their different aspects. According to Harvey, if the residual value created in the cities by the industrialization returns into industry in the same cities repeatedly, it is stuck in the capitalist system and causes crisis and depressions. In order to overcome this crisis the capital chooses to invest in "secondary waves", that is, to invest in constructions or constructed environments, and to carry industry investments to surrounding cities. According to Lefebvre, while this is a way for the capital to overcome the crisis, it also brings out a set of new issues. Accordingly, as the space is turned into an instrument of income and so included in the capital cycle, the urban population starts to distribute in the space, spread and move from the center. The city centers initially attract goods, capital, information etc. inputs during the development stage, but subsequently they reach the point of satisfaction and move away certain functions starting from the industry. What such moving-away functions can be and where they will choose, are, determined under the scope of changing technological possibilities, modes of productions, relations and distribution systems again within the capitalist production systems. Thus, while certain cities become the undisputable dominant cities with the newly-added industries and the population, the cities which exceed the saturation point lead to the formation of new settlements, cities and urban areas around the moved-away functions and related population.

In parallel with the economic - political changes experienced in Turkey subsequent to 1980, an industrial change toward the re-production of urban space in the metropolis of Istanbul by capital was created and that industrial investments started to be carried out of metropolis/dominant city. During this process, the planning institution also underwent significant changes. While the corporate structure of the planning was changed in the early 1980s to reinforce local authorities and play an active role in the planning, a while after that, many institutions relating to different sectors which are related to the central administration such as Ministry of Industry, Ministry of Culture and Tourism, Ministry of Public Works and Housing Development Administration (TOKİ) were equipped with the powers to get involved in the planning directly. The planning policies followed in this framework, the laws relating to the planning which served as determinant of such policies, the institutions, power staging between these laws and institutions are some of the main discussions of the thesis study.

Since all these institutions could not form a functioning mechanism to ensure coordination, it has become inevitable that conflicting planning decisions have been

made in the same area. Accordingly, which institutions are authorized under the scope of upper scale and subscale planning after 1980, the level of authorization, the sectoral planning approach of central institutions and "zoning"-based approach of local authorities, the laws regulated during this period and the efficiency of these laws in the spatial planning are among the important issues of debate. Thus, at the new destinations of the industry, agricultural areas, water sources, forest and coastal areas and other similar natural resources commenced to be consumed speedily.

In this scope, as a result of the quest for opening up spaces for new investments in order to overcome deadlock faced by the industry capital in the metropolis, the cities such as Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy and related towns/village-like settlements are taken as sample study areas in order to explore and understand the developments experienced owing to Istanbul's move to Trakya Sub-Region, the changes led by the same in terms of space and administration together with the approach and confusion existing in the planning institution.

The process after 1980 which is called as neo-liberalism and market economy and etc.. are explored through plans prepared and approved by provincial, district and municipal administrations, in the example of Tekirdağ and surrounding settlements as discussed under the scope of the thesis. The results of the thesis indicated that the effects of such plans on spatial formation may not be explained only with concepts such as "competing/developing city" or "public interest". Instead of those concepts, it seems that the advantages resulting from the location depending on the industrial zones of the reviewed settlements about the population and area sizes anticipated in the plans created after 1980 and now effective are the explanatory and determining factors.

Keywords: secondary circuit process of capital accumulation, institutional theory, regional development, spatial agglomeration-spreading-splashing, relations in planning and spatial development, Thrace Region, Tekirdag.

1.1 Litaretür Özeti

1980 sonrası dünya ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasal değişim ve dönüşümlerle beraber Türkiye’de de önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu paralelde, sermayenin değişen sektörel ve mekânsal hareketliliği, planlamanın kurumsal yapısı ve ilişkileri ile mekânı biçimlendirme şekillerinde de olumlu/olumsuz yeni formlar yaratmaktadır.

Bu dönemden itibaren devletin ekonomideki rolünün küçültülmesini savunan neoliberal iktisat politikaları paralelinde özelleştirme ve özel sermayenin hareket alanını daraltabilecek kısıtlayıcı kuralların kaldırılması yönünde serbestleştirme politikaları öne çıkmaya başlamıştır. Bu politikaların önemli unsurlarından olan “esnekleştirme” “kuralsızlaştırma” gibi uygulamalar ile yeni üretim/tüketim mekanizmaları, yeni “piyasa koşulları” gündeme gelmiş, böylece sermayenin sektörler ve/veya mekanlar arası hareketliliği daha çok artmıştır.

Bu süreçte planlama kurumu da yaşanan değişimlerden bağımsız kalmamış, benimsenen yeni politikalara paralel olarak daha “esnek”, daha “serbest” olma yönünde kendi içinde önemli değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Planlama süreçlerinde zaman zaman yerel yönetimlerin rolü artırılıp daha etkin olmaları, katılım, çevre vb. yönünde düzenlemeler yapılırken, kimi zaman da tam tersine planlama ilkeleri ve süreçleri dışında, kapalı, çevresel/sosyal değerleri göz ardı eden, sektör odaklı yaklaşımlar benimsenmiş, merkezi yönetimin kentsel mekanlara müdahalesini artıran düzenlemelere gidilmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölüm okumaları ve literatür araştırması; “küreselleşme”, “neoliberalizm”, bu paralelde ortaya çıkan “mekansal değişim”, “yığılma – yayılma – sıçrama”, “bölgesel-kentsel oluşumlar” gibi kavramların açıklanmasına yönelik yapılırken, üçüncü bölümdeki araştırmalar Türkiye’de planlama kurumunda yaşanan değişimleri anlamaya yönelik olmuştur. Dördüncü bölümde ise araştırmanın alan çalışması yer aldığından, literatür araştırması daha çok Trakya Bölgesi ve seçili kentler odaklı gerçekleştirilmiş, değerlendirme ve analiz verileri ise alan çalışmasından elde edilmiştir.

1.2 Hipotez ve Araştırma Sorusu

Çalışmanın hipotezi, Harvey tarafından ortaya atılan ve sermayenin karlılığı ve sürekliliğini sağlamak üzere sektörel değişimini açıklayan “sermayenin çevirim süreçleri” ve Lefebvre’in öne sürdüğü mekanın bir rant aracına dönüştürülerek sermaye döngülerine sokulmasıyla ortaya çıkan “kentsel nüfus ve işlevlerin sıçrama, yayılma gibi şekillerde merkezden uzaklaşması” teorisine dayanmaktadır.

Harvey’e [1] göre, sanayide karlılığın azalması sermayeyi farklı sektörel yatırımlara yöneltmiş ve böylece sermaye kentsel yapılı çevrenin üretilmesini içeren yatırımlarını artırma yönüne gitmiştir. Küresel ölçekte “sermayenin birinci çevrimden ikinci çevrime” yönelmesi Türkiye’de de etkisini göstermiş, başat kentlerde sermaye yatırımlarının sanayiden çok, yapılı çevreye ilgisinin artmasını getirmiştir. Bu durum büyük kentlerdeki imar faaliyetlerini önemli ölçüde hızlandırırken sanayi yatırımlarını da çevre kentlere yönlendirmiştir. Sanayi yatırımları bir yandan metropolün çeperlerine doğru yayılırken, diğer yandan mekânsal sıçramalar ile çevre yerleşmelerde de kurulmaya başlamış ve bu yerleşmelerin boyutları, biçimleri ve mekânsal yapılarında önemli ölçülerde değişimlere yol açmıştır. Bu yayılma ve sıçramalar, yoğunlaşmanın yaşandığı metropol/başat kentlerin merkezlerinin daha fazla büyümesi ve yoğunlaşmasının önüne geçmesi açısından avantajlar sağlarken, sıçramanın yaşandığı yerleşmelerde önemli değişimlere neden olmuştur. Bu bölgeler içinde bulunan köyler ve kasabalar kentlere, kentler de büyük kentlere dönüşmeye başlamış, böylece bu alanlarda tarım, orman, kıyı, su vb. doğal kaynakların hızla tüketilmesi sürecine girilmiştir. 1980 yılları öncesinde genelde İstanbul gibi metropol kentlerde yaşanan hızlı kentleşme, göç ve bunların yarattığı “yığılma (agglomeration relocations)” sürecinde,

büyük sermaye, bu kentlerdeki yatırımlarını daha çok sanayi/üretim sektöründe yaparken, 1980’li yıllardan sonra Harvey’in [2] belirttiği gibi karlarını artırmak için kapitalist üretim sistemlerinde ve politikalarda değişen yeni denge ve eğilimlere paralel olarak, yatırımlarını emlak-inşaat sektörüne yapmaya başlamıştır. Bu yeni sistem içinde yer bulamayan sanayi sektörü ise metropol çevresinde ulaşım, altyapı, hammadde ve pazara olan konumu açısından aynı yada yakın avantajlar sunan “yeni alanlar” arayışına girmiştir.

Bu kabullerden yola çıkılarak tezin araştırma soruları şu şekilde düzenlenmiştir.

- 1980 sonrası benimsenen ekonomik politikalar ve İstanbul’dan desantralize olan sanayi yatırımları bir alt kent konumunda bulunan Tekirdağ ve bağlı yerleşmelerde mekansal değişimi nasıl etkilemiştir?
- Bu süreçte planlamaya ilişkin yasalar ve (merkezi ve yerel) kurumlar nasıl değişmiş ve örnek çalışma alanında mekânı nasıl etkilemiştir? Diğer bir ifadeyle, planlamanın kurumsal yapısındaki değişimler, izlenen yeni ekonomi politikaların mekana yansımada nasıl bir rol üstlenmiştir; düzenleyici/engelleyici yönde mi, yoksa kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı yönde mi kurgulanmıştır?

Bu iki temel araştırma sorusu bağlamında ayrıca şu alt soruların cevapları da tez kapsamında aranmaktadır;

- Başat kent olan İstanbul’daki gelişmeler, çevre yerleşmelerdeki plan kararlarını nasıl etkilemiştir?
- Bölgenin planlama süreçlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen fiziki yapılaşma, yatırım, idari yapılanma vb. içerikli yasalar neler olmuştur?
- Bu süreçte konumlarına göre yerleşmelerde yaşanan nüfus artışları nasıl olmuştur?
- Gereksinimin çok üstünde, geniş tarım topraklarının plan yolu ile yapılaşmaya açılmasında temel nedenler ve planlamanın kurumsal işleyişindeki eksik ya da yanlışlar nelerdir?

1.3 Tezin Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın temel amacı; Türkiye’de sanayi sermayesinin metropolde karşılaştığı tıkanıklığı aşmak üzere yatırımını çevredeki kentlere taşıma sürecini çözümlemek ve bu yatırımın bölgelerde ne tür mekânsal değişimlere yol açtığını açıklamaktır. Bunu

tamamlayan ikinci konu ise; sürecin gelişiminde planlamanın ilgili yasalar ve kurumlar bağlamında nasıl bir rol üstlendiğinin tartışılmasıdır.

Tezin analiz dönemi 1980-2010 arasındaki 30 yıl olarak alınmış, ancak bu sürecin yeterince açıklanabilmesi açısından bazen bu dönemin öncesi ya da sonrasında olan gelişmelere de değinilmiştir. Bu dönemin seçilmesinin temel nedeni; gerek politik ve gerekse ekonomik açıdan 1980 yılının ülkenin yaşadığı önemli kırılma noktalarından biri olmasıdır. Bu nokta, aynı zamanda İstanbul için de, ekonomik ve fiziki mekan olarak bir kırılma sürecini başlatmış, kent, ikinci dünya savaşından buyana yaşadığı sanayileşme sürecini tersine çevirerek imalata dayalı büyüme modelinden uzaklaşma ve hizmet sektörüne yönelerek sanayi gelişimini kısıtlama ve desantralize etme çabası içine girmiştir. Bu yönelimin etkileri sadece İstanbul’da değil, aynı zamanda yakın kentlerde de ortaya çıkmış ve bu bölgelerde de ekonomik yapı ile birlikte, nüfus ve mekânsal yapılar ciddi ölçülerde değişmeye başlamıştır. Bu bölgelerden biri Trakya Bölgesidir.

Bu çerçevede tezin mekansal kapsamı; İstanbul metropolünde yaşanan aşırı büyüme, yığılma, maliyet vb. nedenlerle sanayinin yeni yer seçim arayışları sonucunda yaşanan mekânsal değişimlerin/gelişmelerin etkisinin Trakya bölgesinde irdelenmesi olarak tanımlanmıştır. Bu etkinin değerlendirilebilmesi için Tekirdağ ili merkez ilçesi ile bağlı diğer çevre yerleşmelerde, 1980’li yıllardan buyana gerçekleşen nüfus ve mekânsal yapıdaki değişimler ve bu yerleşmelerin planlama süreçleri ele alınmıştır. Konunun çözümlenmesinde ülke planlama politikaları, planlamanın geçirdiği yasal ve kurumsal değişimler, kurumlar arası ilişkiler temel çerçeveyi çizmektedir.

Bu doğrultuda, ikinci bölümde metropol kentten çevreye yayılan fonksiyon alanları ve bu alanların etkilediği yerleşmeleri açıklayan yaklaşımlar kavramsal olarak kısaca açıklanırken, üretim biçimlerini ve ilişkilerini, planlamayı ve mekânsal doku oluşumlarını yönlendiren temel bileşenlerden liberal-neoliberal politikalar, fordist – postfordist üretim ilişkileri, “küreselleşme” gibi kavramlar tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, ülkemizde izlenen planlama politikaları, bu politikaların belirleyicisi olan planlamaya ilişkin yasalar, planlamaya ilişkin kurumlar, bu yasa ve kurumlar arasındaki yetki kademelenmesi/karmaşası incelenmektedir. Bu doğrultuda 1980 yılı sonrası, planlama kademelenmesi çerçevesinde hangi kurumların yetkilendirildiği, yetkilendirme içeriği, merkezi kurumların sektörel planlama yaklaşımı ve yerel

yönetimlerin “imar” odaklı yaklaşımları ile ne tür roller üstlendiği tartışılmaktadır. Ayrıca bu süreçte düzenlenen yasalar ve bu yasaların mekânsal planlama süreçlerindeki etkinliğinin nasıl/ne düzeyde olduğu irdelenmektedir.

Dördüncü bölümde, İstanbul’dan çevreye yayılan/sıçrayan sanayi fonksiyonunun bir bölümünün Trakya Bölgesi’ne kayması ile yaşanan gelişmeler, planlama kurumu içinde var olan yaklaşım ve karmaşa ile birlikte değerlendirilerek araştırılmaktadır. Bu doğrultuda, Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy gibi kent yerleşmelerinde ve idari olarak bu yerleşmelere bağlı belde ve köy statüsündeki yerleşmelerde, planlamanın bir araç olarak kullanılması ile yerleşmelerdeki nüfus ve mekansal değişimler ele alınmaktadır. Bu süreçte bölgede il, ilçe ve belde yerel yönetimlerce yapılmış ve onaylanmış olan üst ve alt ölçekli planlar, bu planların mekânsal biçimlenmedeki etkileri sorgulanmakta, ayrıca kurumlar ve yasalar ile ilişkilendirilerek Trakya’da yaşanan değişimlerdeki rolleri irdelenmektedir. Beşinci bölümde, araştırmanın sorusu çerçevesinde çalışmanın bulguları ve çıkarımlar değerlendirilmektedir.

1.3.1 Tezin Önemi

1980 yılından bu yana birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de ekonomik politika yaklaşımlarında radikal değişimler yaşanmış ve bu durum yeni yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Ekonomik süreçleri ve politikaları değiştirerek tamamen farklı bir yapılanma ve bunu destekleyecek yasal ve kurumsal altyapı oluşturma çabaları planlama alanında da ciddi değişimlere yol açmıştır. Planlama süreçlerini ve dolayısıyla ülke fiziki mekanını belirleyen planlama kurumu, özellikle metropol kentlerde ve çevresinde yaşanan hızlı ve köklü değişimleri denetlemek/yönlendirmek yerine, piyasa koşulları paralelinde “engelleyici olmama”, kolaylaştırıcı olma yönünde biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte metropol kentten yansıyan yayılma ve sıçramalar, çalışmada örnek alan olarak incelenen Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy gibi metropol çevresindeki kentlerin ve bu kentlere bağlı yerleşmelerin nüfus gelişimlerinde, ekonomik yapılarında ve fiziksel mekanlarında önemli değişimlere yol açmıştır.

Lefebvre [3] ve Harvey’in [4] teorileri kapitalizmin yapısal krizlerini aşmak için yaratılan yeni sermaye hareketlerinin (yeni dinamiklerin) mekanı biçimlendirici güçler olarak

nasıl işlediğini açıklamaktadır. Sermaye hareketleri mekanı biçimlendirirken, kurumsal yapıda da bu hareketleri kolaylaştıracak yada olanaklı kılacak uygun düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Kurumsalcı yaklaşıma göre [5], ekonomik politikaların hayata geçirilmesinde kurumsal düzenlemenin kolaylaştırıcı hatta belirleyici bir rolü vardır. Bu kapsamda tezin özgün katkısı, sermayenin mekanı biçimlendirme sürecinde ekonomik ve mekansal politikaların etkileşimini ve bu bağlamda kurumsal yapının rolünü somut bir örnekle göstermesidir.

Yukarıda belirtilen ve ülkemizin ve dünyanın üretim sistemleri, bilgi teknolojileri, sermayenin yeni yatırım döngüleri, kapital davranış biçim ve yönelimleri gibi son 30 yılda yaşadığı ekonomik ve sosyal değişimler paralelinde bu çalışma;

- Metropol kentte yaşanan yayılma/sıçrama türü gelişmelerin metropol çevresinde yarattığı yerleşmeler dokusunun alt bölge, kent bölge gibi kavramlar bağlamında tartışılması ve çevre yerleşmelerin fiziki mekanda ortaya çıkan değişimleri Tekirdağ ili örnek alan çalışması kapsamında anlayabilme ve sonuçlarını tartışabilme olanağı sağlaması,
- Planlamada kurumsal açıdan yaşanan değişimlerin bütüncül ve bir arada ele alınabilme olanağı sunması, bu değişimlerin sonucu olarak planlama çalışmalarında/süreçlerinde ortaya çıkan farklılaşmaların mekânsal gelişme sürecine etkilerinin değerlendirilmesi olanağını sunması,
- Bu değişimlerle birlikte 1980 sonrası yaşanan ekonomik gelişmelerin, Tekirdağ ili ve çevresinde ne tür değişikliklere yol açtığıнын bütüncül olarak irdelenebilme olanağı sunması, bu konuda araştırmacılara ve karar vericilere ipucu olabilecek sonuçlar içermesi açısından yararlı olacaktır.

1.3.2 Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılacak temel materyaller üç ana grupta toplanmaktadır.

Birinci grupta, 1980 yılından bu yana dünyada ve Türkiye’de ekonomik, politik ve planlama anlayışlarının değişimini açıklayan, tartışan ve yorumlayan makale, kitap, tez, bildiri, vb. literatürden yararlanılmaktadır.

İkinci grupta, 1980 sonrası Türkiye’de planlamada değişen kurumların ve yasaların neler olduğunu açıklayan/tanımlayan resmi/hukuki belgeler (resmi gazete, belediye bakanlık vb. kurum bültenleri) ile bu konuyu yorumlayan kitap, makale, bildiri, rapor vb. literatür yardımı ile planlama kurumu içinde bulunan aktörlerin tanımı, sınıflandırılması ve rolleri açıklanmaktadır.

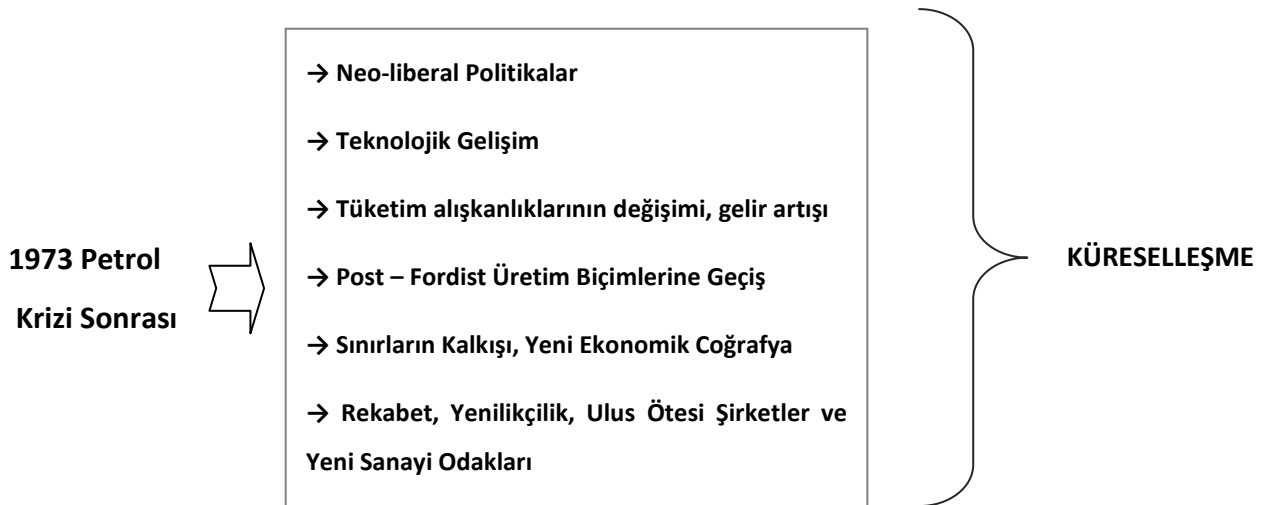
Üçüncü grupta ise yasal ve kurumsal değişimlerin fizik mekânda ne tür değişimlere yol açtığı konusu çeşitli yönleriyle irdelenmektedir. Bu irdelenmede, Trakya alt bölgesinin demografik, ekonomik, kurumsal ve mekânsal gelişimine ilişkin niceliksel ve niteliksel veriler kullanılmaktadır. Analize konu edilen yerleşmelerde 1980 yılından buyana gerçekleştirilmiş olan mekânsal yapıya ilişkin tespitler, uydu fotoğrafları, plan raporları, haritalar, vb. materyaller ile mevcut durumun gelişim süreci belirlenmiştir. Bu yerleşmelerde yürürlükte olan planlar elde edilmiş ve bu planların kararları irdelenerek mekânda yarattığı büyümeler sayısal olarak ölçülmüş ve öngörülen dramatik nüfus ve alan artışları ile mevcut eğilimler karşılaştırılarak sorgulanmıştır.

1980 SONRASINDA EKONOMİK VE POLİTİK TEMEL BİLEŞENLER

2.1 Temel Bileşen; Küreselleşme ve Neo-liberalizm

1980 sonrası “küreselleşme” olgusu dünya gündemine hızla yerleşen en önemli kavramlardandır. Bu kavram geniş ve karmaşık bir ilişkiler bütünü içermeyle birlikte temelde; iktisadi aktörlerin devletlerden geçmeden birbirleriyle ilişkiye girebilmeleri olarak açıklanabilir. Küreselleşmenin ortaya çıkması ile birlikte en önemli gelişmelerden biri egemen devlet anlayışının yok olmaya başlaması, yeni ilişkiler ağı ve yerel siyasetin gelişmesine temel oluşturmasıdır [6].

Şekil 2.1 de görüldüğü gibi küreselleşmeyi oluşturan birçok etken söz konusudur. Bunların başında neoliberal politikalar, teknolojik gelişim, gelir artışı, post-fordist üretim biçimlerine geçiş, yeni ekonomik güç alanlarının oluşumu, yenilikçilik, yönetim anlayışlarındaki değişim vb. nedenler gelir.

Şekil 2.1 Küreselleşme süreci ([7],[8] den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Sözü edilen etkenlerin oluşumu zaman içinde ülke ekonomilerinin karşılaştığı sorunları çözme çabaları sonucunda doğmuştur. 1929 dünya bunalımından sonra hayata geçirilen Keynesyen sermaye birikim tarzı yaklaşık elli yıllık bir süre içerisinde kapitalist ekonomileri etkilemiştir. Keynesyen yaklaşım, az gelişmiş bölgelerde gelirin yeniden dağıtımı ve talebi teşvik etmeye yönelik refah politikalarına ve firmaların bu bölgelerde yer seçmeleri için yapılan doğrudan veya dolaylı teşviklere dayanmaktadır. 1970’li yıllara gelindiğinde Keynesyen birikim tarzının da tıkanıp gözlendiği ve bu dönem bir kriz ile son bulmuştur. 1970’lerdeki petrol krizi döneminde, ABD ve İngiltere başta olmak üzere bazı kapitalist ülkeler parasalcı (monetarist) görüşe dayalı farklı stratejiler izlemeye başlamışlardır. Arz yönlü politikaları savunan, devletin ekonomi üzerindeki müdahalesinin ve devlet harcamalarının azaltılması gerektiğini vurgulayan ve Friedmann’ın görüşleri çerçevesinde geliştirilen monetarist görüş, neoliberal yaklaşımın pazara öncelik veren “minimal” devlet anlayışına da temel teşkil etmiştir [9].

Enflasyon ve işsizliğin arttığı, buna paralel olarak büyümenin durduğu ve Keynesyen makroekonomik politikaların etkinliğine olan güvenin sarsıldığı bu dönemde, kapitalizm içi sınıf ittifakları da bozulmaya başlamıştır. Sermaye kesiminin siyasal temsilcileriyle emek kesiminin temsilcilerinin, büyümenin sağladığı getirilerin paylaşımı üzerine kurdukları ve savaş sonrası Batı toplumlarında otuz yıl boyunca yürürlükte olan refah devleti rejimi etrafında oluşan toplumsal konsensüs yavaş yavaş dağılmıştır. Kapitalist ülkelerde başlayan krizden az gelişmiş ülkelerin de etkilenmesi, az gelişmiş ülkelere kaynaklanan mal ve hizmet taleplerinin azalmaya başlaması, krizin derinleşmesine sebep olmuştur [10].

Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalizmin genişleme döneminde, uluslararası sermaye hareketlerini düzenlemek üzere başta Uluslararası Para Fonu (IMF) olmak üzere, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere neo-klasik iktisatçıların istikrar ve yapısal uyum olarak adlandırdıkları politikalarının uygulayıcısı olma işlevini üstlenmişlerdir [11].

Bu kriz döneminde, az gelişmiş ülkelerin bankalara ödeme yapamaması ve bankaların iflasından ve uluslararası finans sisteminin büyük bir sarsıntı geçirmesinden korkulduğu için, bu ülkeler üzerinde baskılar kurulmaya başlanmış, kemer sıkma politikalarını uygulamaları için politik baskılar yapılmıştır [9].

Diğer yandan gelişmiş ülkelerde piyasayı kontrol eden (oligopolcü) firmalar kar marjlarını yükseltmek için fiyat artırımına gitmiş ve sanayi girdilerini bu ülkelerden ihraç eden az gelişmiş ülkelerde enflasyonun daha da yükselmesine neden olarak sorunu derinleştirmiştir. Bu, az gelişmiş ülkelerin aşırı dış borçla yüz yüze kalmalarını, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin tıkanıklığını ve bu paralelde iç pazara dönük politikaların ve sosyal refah anlayışına dayalı kalkınma yaklaşımlarının terk edilmesini de beraberinde getirmiştir [9].

Bütün bu iniş çıkışın ve belirsizliğin yarattığı toplumsal mekânda, özellikle 1970 sonrasında sanayide örgütlenme konusunda olduğu gibi politik ve toplumsal yaşamda da bir dizi yeni oluşum biçimlenmeye başlamıştır (Şekil 2.2). Bu oluşumlar, tümüyle yepyeni bir birikim rejimine ve bununla bağlantılı olarak bütünüyle farklı bir politik ve toplumsal düzenlemeye geçiş sürecinin de belirtileri olmuştur [4]. Bu düzenlemelerin başında, Keynesyen yaklaşım terk edilerek, devletin ekonomideki rolünün küçültülmesini savunan neoliberal iktisat politikaları gündeme gelmiştir.

Neo-liberal yapılanmanın üzerine kurulduğu üç temel politika bulunmaktadır. Bunlar;

- serbestleşme (liberalizasyon),
- düzenleme dışı bırakma/kuralsızlaştırma (deregülasyon),
- esnekleştirme (post-fordizm) politikalarıdır [12].

Serbestleşme; sermayenin hareket yeteneğini artıran bir gelişme olarak sermayenin özgürleşmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Ticaretin ve finansın serbestleşmesini içeren bu yöntemde, ülkelerin ithal ikameci politikalardan vazgeçerek, dünya pazarına açılmaları hedeflenmiş, fakat politikanın özünde bu yolla öncelikle Gelişmiş Ülkelerdeki (GÜ) sermayenin Azgelişmiş Ülke (AGÜ) pazarlarına girmesinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Düzenleme dışı bırakma/kuralsızlaştırma ise, özelleştirme başta olmak üzere, çevre, sağlık eğitim, ucuz konut, tarımsal üretimi destekleme dahil piyasadaki karları azaltabilecek her türlü düzenlemeyi ortadan kaldırma şeklinde değerlendirilmektedir. Hayek ve Friedman gibi iktisatçıların kuramsal yorumlarına dayanan bu politikalar kısa sürede dünya çapında etkisini göstermiştir. Bu politikalara dayalı **kuralsızlaştırma** politikaları bu formülün en önemli unsurlarından biridir [13]. Bu doğrultuda neoliberal

yaklaşımın en önemli savunularından biri, **özelleştirmelerin**, iktisadi etkinlik ve toplumsal refah için olmazsa olmazlardan biri olduğudur [9].

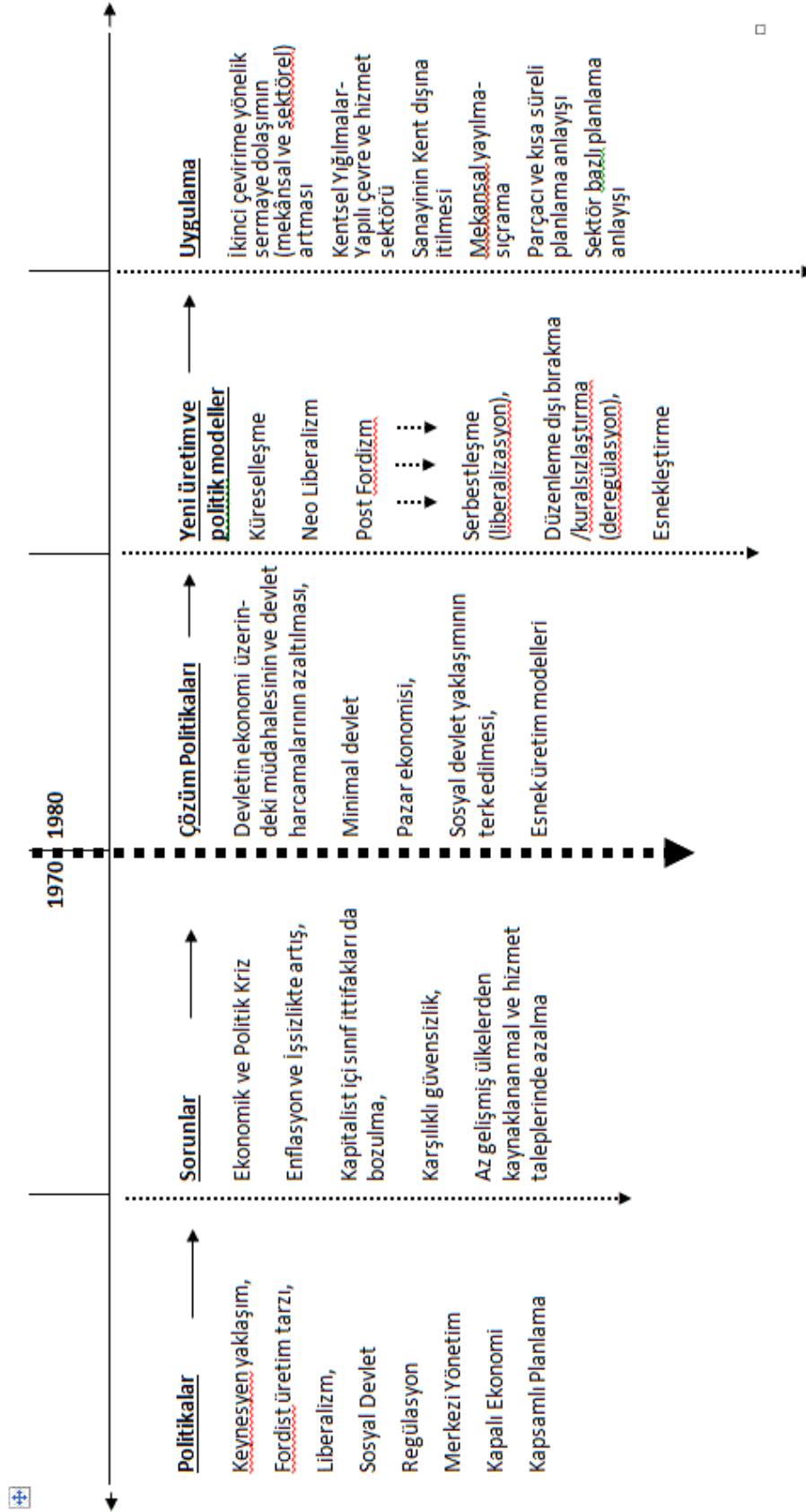
Son olarak **esnekleştirme**; daha çok üretim sistemindeki değişimi vurgulamaktadır. Keynesyen yaklaşım ile birlikte Fordist üretim tarzının katılıklarının 1970'lerdeki krizin başlıca sebeplerinden olduğu belirtilip, Fordist üretim biçimleri sorgulanmış ve bu katılığın esnekleştirilmesi gerekliliği vurgulanarak yeni üretim mekanizmaları benimseme yoluna gidilmiştir. Bundan dolayı esnekleşme, üretim süreçlerinde, emeğin örgütlenmesinde ve piyasa koşullarında esnekliğe dayanan bir üretim sistemini Post Fordist üretimi ifade etmektedir [12].

Ekonomik açıdan rolü azalan devlet mekansal müdahale konusunda da planlama hizmetlerinden kendini çekmeye ve müdahaleci olmak yerine yönlendirici olma görevini üstlenmeye başlamıştır. Bu konuda piyasanın kolay yer bulabilmesi doğrultusunda özel sektörle işbirliği içine girmiş, arazi geliştirme konusunda özel sektörü başlıca aktör haline getirmiştir [14]. Bu süreçte, inşaat sektörünün çarpan etkisi ve kısa zamana yayılan bir üretim sektörü olması düşüncesiyle, başta gelişmiş kapitalist ülkelerde, ekonomik kalkınmayı en hızlı şekilde sağlayacak gayrimenkul sektörü en önemli araç haline gelmiştir. Bu doğrultuda özel sektör eliyle gerçekleştiren kentsel mega-projeler, kentsel yenilemeler vb. girişimler yolu ile neo liberal politikaların mekana önemli yansımaları olmuştur [15].

1990'lı yıllara gelindiğinde yaşanan ekonomik krizler ve farklı ülke koşulları neoliberal politikaların yeni eğilimler göstermesine neden olmuştur. Bunun bir sebebi de farklı yönetim biçimlerinin neoliberal politikaları benimsemiş olmasına rağmen farklı uygulamalara gitmiş olmasıdır. Önceki dönemle ortak olan yaklaşım ise kent mekanının piyasanın büyüme odağı olarak algılanmasıdır. Fakat bu kez kriz güdümlü piyasa kuralları devletin politikalarını şekillendirmişlerdir. Önceki dönemde finansal ve mekânsal olarak müdahil olma rolünü azaltan devlet, yaşanan krizlerin ardından, kriz dönemini aşabilmek için inşaat sektörüne ağırlık vermeye devam etmiştir. Krizleri aşmak ve ekonomik kalkınma sürecini hızlandırmak adına devlet müdahalelerinde neoliberalizm öncesine benzer artışlar gözlenmiştir [16]. Hatta giderek devlet müdahalelerinin hemen her alanda arttığı, özellikle mekansal yönlendirme rolünü başta konut sektörü olmak üzere gayrimenkul sektöründe yeniden düzenlediği

izlenmektedir [17]. Bu yolla önceki dönemde başlayan sosyal ayrışma ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan tepkilerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Eraydın'a göre bu çabada piyasanın önünü açabilmek için atılan bir adımdır. Liberal politikalar açısından yeni bir dönem olarak adlandırılan bu dönemde neoliberalizmin adı [18], geç neoliberalizm, yeni neoliberalizm veya post-neoliberalizm [19] olarak literatürde yerini bulmuştur [16].

Şekil 2.2 1970-2010 Mekansal ve toplumsal örgütlenme ve yeni oluşumlar (tez kapsamında üretilmiştir)

2.1.1 Üretim Biçim ve İlişkilerinde Değişim: Fordist-Postfordist Yaklaşım

1970 petrol krizi ve üretim sistemindeki tıkanıklık sonucu yeni üretim sistemlerindeki arayışlar bu dönemdeki aktörlerin farklı roller üstlenerek değişen koşullarda yeni dengelerin ve modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kapitalist toplumlarda ekonomik krizleri ve bunalımları dengeleyen ekonomik mekanizmaları araştıran Düzenleme Teorisi (Düzenleme Okulu) yaklaşımçıları bu konuda dört süreç tanımlamışlardır;

üretim süreci; işgücü, sosyal ve teknik ayrımları tanımlar,

birikim süreci; süreç boyunca üretim ve tüketimin yeniden üretilebilmesi anlamına gelir,

düzenleme biçimleri; üretim biçimini dengeleyen (stabilize eden) normlar, kurallar, anlaşmalar ve ağılardır,

kalkınma modeli; önceki süreçlerin birbirini tamamlayabilmesinin, yada başarısının sonucudur. Bu süreçler arasındaki uyumun bozulması yeni bir evreye geçişi gösterir ve yeni dengelerin oluşması ile yeni evre şekillenir. Fordist üretim biçimi bu bağlamda toplu üretim ve tüketim sürecidir ve arz ve talep dengesini oluşturmayı amaçlayan devlet müdahalesinin olduğu, modernizmin işlevsellik ve etkinlik eğilimine benzerlik gösteren ve ulus devlet temeline dayalı olan Keynesyen bir yönetim biçimine sahiptir [20].

Eraydın [7], Fordist üretimi, *“sanayi üretiminin çoğunluğunun kitlesele üretim olarak gerçekleştirildiği, idari ve kol gücüne dayalı işlerin Taylorist bir ayrımla belirlendiği, iş bölümünün ve tanımlarının katı bir şekilde yapıldığı, ürün standartlaşmasının verimlilik artışları getirdiği ve artan talebin bu standartlaşmayı hızlandırdığı bir üretim biçimi”* olarak tanımlamaktadır.

Fordizm, devletlerin emek gücünü yönetme sistemine göre farklılık göstermiştir. Sistemin bütün dünyaya yayılması ve kapitalist ülkelerde de sağlam bir temele oturması ancak 1945 sonrası döneme rastlamaktadır. Öncesinde, yaratıcılık veya zanaatkâr becerisi istemeyen, işçiye üretimde denetim olanağı sağlamayan bu üretim sistemi, güçlü işçi örgütlenmesi / zanaat gelenekleri direnci ve karşı devlet mekanizmaları gibi iki önemli sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunların aşılması 1945 sonrasında başarılmış ve bu dönem boyunca gelişmiş kapitalist ülkeler, ciddi istikrarlı büyüme hızlarına ulaşmışlardır [4].

Bu süre içinde Fordizmin yarattığı sorunlar Keynesyen refah devletinin görev ve işlevinin de artmasını getirmiştir. Fordist tekelci sektörlerin varlığı, eşitsizlikler, dışlanmış kesimlerin toplumsal hareketleri gibi ciddi toplumsal gerilimler, refah devletini gelirin yeniden dağılımı üzerine politikalar (yeterli sağlık, konut, eğitim hizmeti sağlayabilme) geliştirmeye zorlamıştır. Harvey'e [4] göre bu durum, mekânsal ölçeklerde işgücünün farklılaşmalarına bağlı olarak ayrışmalara ve/fakat kendi içinde birbirinin aynı 'fonksiyonalist bir estetik anlayışına sahip, (benzer sosyal konutlar, tek tip modüler toplu konutlar) sıkıcı alt kentler ve merkezlerin' ortaya çıkmasına neden olmuştur [4].

1970'lere gelindiğinde, Fordizm genel bir gerilemenin içine girmiştir. Petrol krizi olarak kendini gösteren bir süreçten sonra, tıkanıklık daha da artmış ve farklı bir birikim stratejisi aranmaya başlamıştır. 1980'lerden itibaren ise iletişim teknolojilerinin ve gelir düzeyinin yükselmesi, üretiminde servis sektörü ağırlıklı üretime geçilmesi, tüketim yapısını da etkilemiş ve tüketime yönelik farklı beklentiler ile talep çeşitliliği oluşmaya başlamıştır.

Taleplerin sürekli olarak değiştiği bu dönemde, uluslararası piyasalarda ayakta kalabilmek için hızla değişen bilim ve teknolojiyi rakiplerden önce üretime yansıtmak ve ürünleri uygun kalite, hız ve maliyetle öncelikle piyasaya sürmek firmalar için rekabet edebilirliğin en önemli unsuru haline gelmiştir. Bilgi çağının getirdiği bilgi ve iletişim teknolojileri ile verimlilik artışı ve esnek uzmanlaşma ile üretim süreçlerine ve ürüne yönelik talep değişimleri daha kolay karşılanabilir hale gelmiştir.

Bu sebeple özel sektör, yeniden yapılanma ihtiyacı duymaya başlamıştır. Ancak Fordist üretim bu tip hızlı ve değişken taleplere yanıt vermekte yetersiz kaldığından yeni bir birikim rejimine dair denemeler ile ekonomik, toplumsal ve politik yeniden yapılanma süreci başlamıştır. "**Esnek birikim-post fordist üretim**" süreci olarak adlandırılan bu dönemde üretim, firmalar arasında parçalanarak ve mekansal bağımlılık azaltılarak maliyetler düşürülmeye çalışılmıştır [7]. Bu beraberinde üretimde uzmanlaşmayı ve mekanda daha esnek hareket etme kabiliyetini geliştirmiş, belli mekanlara bağlı olma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Böylece Post-fordist üretimin mekânsal temel özelliği "**heterojen yapı**"ların oluşması şeklinde ortaya çıkmıştır [20].

2.2 Mekansal Değişim

Küreselleşme ve izlenen neoliberal politikalar kalkınmanın motifi olarak kent mekanlarını görmektedir. Piyasanın ve dolayısı ile devletin bu mekanları rant alanlarına çevirmesi, globalleşmenin getirdiği üretim biçimlerinin farklılaşması, esnek (post-fordist) üretimin benimsenmesi, birbirinden bağımsız üretim aşamaları gibi kolaylıklar kent mekanlarında değişim ve dönüşümlere sebep olmuş, farklı bölgelerde üretim süreçlerinin işlemesine olanak sağlamış ve mekâna olan bağımlılığın azalmasına neden olmuştur [7]. Sonuç olarak kentler mekansal olarak büyüme ve yayılma eğilimine girmiştir.

İlk olarak kent mekanlarında kapitalist üretim sürecinin gereklilikleri, kârlılık arayışı içindeki sermayenin hem farklı ekonomik faaliyetler arasında hem de mekânda hareketliliğini zorunlu kılmıştır [4]. Bu hareketlilikten dolayı kapitalist birikim süreci kendine özgü bir coğrafya yaratmış, böylece, bir yandan ülkeler, diğer yandan tek bir ülke düzeyinde bölgeler arasında gelişme farklılıkları kendini göstermiştir.

Kapitalizm, belirli bir anda kendi birikim koşullarını kolaylaştıran bir coğrafi çevre kurarken, bir süre sonra bu çevrenin kapitalist birikimin önüne bir engel olarak çıktığı görülür. Bir başka deyişle, kapitalizm, belirli bir andaki birikim gereklerine uyan mekânların yaratılması ve daha sonra o mekândaki birikim olanakları tükendiğinde sermayenin başka alanlara kayması sonucu ortaya çıkan bir eğilimi içinde barındırmaktadır. Buna göre iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmelerin hız kazanması ile sermaye büyük ölçüde sabit yatırımlara aktarılmaya başlanmıştır. Yapılı çevrenin arttığı bu dönem Harvey tarafından **“Sermayenin 2. Döngü”** sü olarak adlandırılır. Kentsel yapılı çevre üretiminin sermaye birikiminin mantığına uyumlu olarak geliştiğini ortaya koyan Harvey, kentsel mekân üretiminin, sermaye birikimi açısından temel dinamiklerden birisini oluşturduğunu savunur. Çünkü sermaye birikimi diğer döngüye aktarılamazsa bu dönem krizle sonlanır [21].

Özellikle son otuz yılda inşaat sektörü ekonomik kalkınmayı hızlı bir şekilde sağlayabildiği için devletlerin kriz süreçlerinden hızlı çıkmasında önemli roller üstlenmiştir. Öte yandan sektör, kullandığı girdiler açısından diğer sektörleri harekete geçirebildiği düşüncesiyle ekonominin canlılığını ve neoliberal politikaların metalaştırdığı kentsel alanların dinamikliğini korumada kullanılmıştır.

Küresel ölçekte ise sınırların kalkması, yeni ekonomik coğrafyaların oluşması gibi gelişmeler ve sermayenin küresel hareketliliği ülkelerarası ve kentler arası üretim ilişkilerini ve sektörel uzmanlaşmaları etkilemektedir. Yerelleşme, ulusal bağlamdan kopmuş kentler, yarışan kent ve bölgeler, küresel kent / dünya kenti, kentsel alanlarda yayılma eğilimleri sermayenin değişen mekânsal öncelikleri ile ortaya çıkan yeni kavramlardır [12].

Castells'e [22] göre, küreselleşmenin başarısı ekonomik aktörler arasındaki ilişkiler ağının organize edilmesine bağlıdır. Üretkenlik küresel ağdaki yarış ile hız kazanır. Küresel dünya ekonomisinin "ağ"laşması özellikle küresel şehirlerin ve bölgelerin bu ağın bağlantı noktaları olarak öne çıkmasına neden olmuştur[23].

Mekânsal gelişmeleri, birikim rejimleri ve birikim rejimlerinde egemen olan düzenleme mekanizmaları ile birlikte yorumlayan "Düzenleme Okulu", esnek üretime dayalı ilişkiler ve bu ilişkilerin mekânda ortaya çıkardığı yayılma eğilimini, mekânsal birimlere göre gelişmenin farklılaşması ile tanımlamış ve buna göre 1970 sonrası üretim sürecindeki değişikliğin mekânsal yığılmayı cesaretlendirmesi sonucu ortaya çıkan **yerel/yerellik** kavramını öne sürmüştür.

Bireysel tüketime göre düzenlenen bu mekânlar "**endüstriyel yerellikler**", "**Endüstri Alanları**" ya da **yeni sanayi bölgeleri** olarak da adlandırılmış, esnek üretim biçiminin mekândaki bir sonucu olarak değerlendirilmiştir [13]. Diğer bir deyişle, önceki dönemin yereli "kolektif tüketimin örgütlendiği mekân" olarak oluşmuş, emeğin yeniden üretiminin mekânı olarak işlevlendirilirken, yeni yerel, çok uluslu sermayenin karlılığını arttıracak şekilde, bu sermaye ile ilişkili esnek (post-fordist) üretimin örgütlendiği bir mekân olarak tanımlanmıştır [24]. Hiyerarşik bir yapı üretmesi sebebi ile küresel-yerel ilişkisinin ortaya çıkardığı yerelleşme bir yandan küreselleşen ilişkilerin egemenliği altına girişi, diğer yandan bu bağımlılık ilişkisi içinde atomize oluşu anlatmaktadır [25].

İlk etapta yerellik ve küresellik çelişen iki kavram olarak gözüксе de, yerel merkezlerin kendi iç potansiyellerini ortaya çıkarma olanağı sağlaması, yerel kültürlerin kendi varlıklarının farkındalığını artırma araç ve yollarına sahip olması yerelliği de öne çıkarmakta ve güçlendirmektedir. Hall [26] küreselliğin aslında yerele özgü özellikler aracılığı ve özgün kimlikleri harekete geçirerek işleyen bir sistem olduğunu belirtmektedir. Amin ve Thrift'e göre ise küreselleşme bir yandan sınırları olmayan coğrafyalar üretirken bir yandan da kendi iç potansiyelleri ile rekabet ortamında yer almaya çalışan merkezileşmiş odaklar

üretmektedir [27]. Bu süreçte önemli potansiyellere sahip bölgelerin küresel sistemde ekonomik olarak işleyen bir birim olarak öne çıkması ile birlikte şirketler çokuluslu veya ulus ötesi şirketlere dönüşerek, küresel ölçekte gelişmeye başlarlar. Böylece kapitalist ve küresel ekonominin pazara hakimiyetinin artması ile dünya küçülerek daha homojen bir yapı haline gelirken diğer yandan yerel kimliklere yapılan vurgular artmış ve siyaset de giderek yerelleşmiştir [22].

Ulusal ekonominin uluslararası bağlamda yarışabilirliğini ve esnekleşmesini sağlamak devlet politikası haline gelmiş, sosyal politikalar yerel düzeyde üreticilere yönelik olarak yeniden düzenlenmiştir.

İkinci olarak, küresel teknoloji ve yenilikçiliğin etkisinde sektörel değişimler yaşanmıştır. Ekonomi ve işgücünün sanayi sektöründen servis sektörüne kayması, teknolojinin getirdiği serbestlikle birlikte mekânsal olarak yerleşmelerin daha geniş alanlara yayılmasına ve servis sektörünün merkezileşmesine neden olmuştur [28]. Diğer yandan, teknoloji ve yenilikçilik üreten/kullanan “**yenilik odakları**” olarak adlandırılan yığılma alanları (agglomeration relocations) oluşmaya başlamıştır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde “eski kentlerin desantralizasyonu”, gelişmekte olan ülkelerde “kentlerin sanayileşmesi ve yayılması” ve her iki ekonomide de “ekonomik faaliyetlerin kent içinden kent dışına yayılımı” temel eğilimler olmuştur [29].

Sonuç olarak Sanayileşme döneminden bu yana, artan kapital birikimlerinin temelde kar odaklı yönlendirdiği ve oluşturduğu kentler, küresel ölçekte değişen üretim biçimleri, teknolojileri ve ekonomik işleyiş sistemleri paralelinde değişmekte ve dönüşmektedir. Bu değişim ve dönüşümler aynı zamanda yalnızca kent sınırları içinde kalmamakta, çevre kır ve kentsel alanlarını da beraberinde değiştirerek bölgesel ölçekte etkin olmaktadır. Kapitalist sistemde var olan ‘eşitsiz büyüme yasasının’ doğal sonucu olarak ortaya çıkan bu olgu bölge bilimi, bölge planlama, bölgeler arası farklılaşma ve kutuplaşma, gibi çeşitli kavramları ve yaklaşımları beraberinde getirmektedir.

2.2.1 Büyüyen/Gelişen Bölge

Dünya kentlerinin ve kent yerleşmeleri hiyerarşisinin oluşum süreci, hiç kuşkusuz tarihin çeşitli dönemlerinde birçok faktöre bağlı olarak değişmiş ve gelişmiştir. Tüm bunların ötesinde kent ve insanlar arası ilişkileri, ölçekleri, hiyerarşileri temelden değiştiren en önemli

gelişme ise sanayileşme olgusu olmuştur. Sanayileşmenin kentlerde başlaması ve gelişmesi kentleri birer çekim noktası haline getirirken, kentsel yapıları da form, doku ve ölçek olarak hızla değiştirmiştir. Bu tür kentler ve bu kentlerin yer aldığı bölgeler hızla büyüyüp gelişirken, doğal kaynak ve ekonomik açıdan yoksul olan bölgeler tam tersine nüfusunu ve var olan kaynaklarını da yitirmeye başlamış, giderek daha yoksul yerleşme ve bölgelere dönüşmüşlerdir [30].

Nüfus ve sanayi belirli sayıdaki büyük şehirlerde yoğunlaşarak bir taraftan yığılma ekonomileri - dışsal ekonomiler yaratarak büyük şehirlerin egemenliğini güçlendirip metropolitenleşme sürecine hız kazandırmış, diğer taraftan organize olmayan toplu yerleşim biçimi nedeniyle, oluşturdukları negatif dışsal ekonomilerle şehirsiz mekânlarda aşırı yığılma sonucu yıpranmalara neden olmuşlardır. Serbest piyasa dengeleri ve kentsel dinamikler içinde yaratılan bu ekonomi, aşırı yığılmalardan dolayı bazı işlevler için tersine dönerek itici unsurlar haline gelmiştir.

Buna ek olarak 1980 sonrası neo-liberal dönemin etkisinde kent gelişimini tetikleyen faktörler açısından önemli değişiklikler gözlenmiş ve önceleri sanayi etkisinde gelişen kentler, sanayinin artması ve yer değiştirme eğilimleri sonucu kent çeperlerine doğru yayılma göstermişlerdir. Kent merkezlerindeki arsa değerlerinin artışı, ulaşım kolaylıkları ve teknolojinin gelişimiyle mekana bağımlılığın azalması ve beraberinde sanayinin yapısal dönüşümü gibi faktörler bu yer değiştirmelerin başlıca sebepleri olmuştur [31].

Metropollerde daha çok turizm ve ticaret alanlarının yoğunlaşması ve yeni merkezlerin oluşmasına dayalı “Çok Merkezli Metropolen Kentler” oluşmuştur. Kent içinde kalan sanayi ise bu dönemde daha ucuz maliyetlere ulaşabileceği kent dışındaki bölgelere kaymaya başlamış, ana ulaşım aksları boyunca yayılan sanayi alanları ise metropol kentlerin yeni gelişme ekseninde sonucunda birbiri ardına gelişme biçiminde ortaya çıkmıştır [31].

2.2.2 Kent-Bölge

1980 sonrasında dünya üretim ve ilişkiler sisteminde ortaya çıkan post-fordizm ve küreselleşme kavramları ile tartışılmaya başlanan mekânsal farklılaşmalardan biri de “Kent-Bölge” kavramıdır.

Kent Bölge, belli bir bölge içinde ekonomik faaliyetler açısından birbirleriyle ilişki içinde büyüyen ve oluşan kentler bütünü olarak tanımlanmakta, tek başına baskın bir kent yerine içinde birden çok yerleşmeyi barındıran bir bölge anlaşılmaktadır [32]. “Kent Bölge” tanımının “Metropolitan Bölge” kavramından farkı şöyle açıklanmaktadır; kent-bölge kavramında baskın ve diğer yerleşmelerin kendisine bağlı olduğu bir merkez/metropol kent yerine, kendi başına yeterli olabilen ve/fakat birbirleriyle ilişki içinde olan yerleşmeler bütünüdür. Bu yerleşmeler ve aralarındaki ilişkilerin esnek üretim biçimlerinin gelişmesi ile mümkün olduğu ve ortaya çıktığı vurgulanmaktadır [32]. Buradaki en önemli tartışma konularından biri kent-bölgelerin büyüklüğüdür. Bu konuda ne büyüklük kriterleri, ne de ölçütler konusunda henüz netleşmiş bir fikir birliği vardır[32]. Bir bölgenin “kent-bölge” olabilmesi için gerek yerleşimlerin nüfus büyüklükleri, gerek fiziki olarak üstünde yer aldığı/yayıldığı alan büyüklüğü ve gerekse sahip oldukları ekonomik büyüklüğün ne kadar olması gerektiği konusunda oldukça geniş aralıklardaki rakamlar tartışılmaktadır. Nüfus açısından 1 milyondan 20 milyona kadar nüfuslar tartışılırken, alan büyüklüğü konusunda da 50 km yarıçap ile 150 km yarıçaplı alanlardan söz edilmektedir [26], [33]. Bu nedenle kent bölgenin içinde bulunduğu ülkenin büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu ile birlikte ekonomik gelişmişlik düzeyi bu konudaki temel belirleyiciler olacaktır.

Kasimis ve Papadopoulos [34]’un kent-bölge kriterleri üzerine yaptığı saptamalardan biri de gelir dağılım dengesizliği ve burada yaşayan sosyal dokunun heterojen olmasıdır. Bu saptama da metropol kentte olduğu gibi önemli ölçüde kent bölgeye göçle gelen nüfusa işaret etmektedir. Yerleşmelerin sunduğu iş ve ekonomik olanaklar, çeşitli bölgelerden işsiz ve yoksul kesimleri kendine çekerek hızlı nüfus artışı, yapılaşma ve gelir dağılımı dengesizliği gibi olguları da beraberinde yaratmaktadır.

Kent- bölge kavramında tartışılan diğer bir konu da bu alanların sanayi toplumundan küreselleşmiş bilgi toplumuna geçiş sürecini yaşayan gelişmiş ülkelerde ortaya çıktığıdır.

Tekeli [32], esnek üretim yanında, esnek üretim tanımı içinde sayılamayacak üretim süreçlerinin de kent-bölge kavramı içine alınabileceğinin olası olduğunu, İstanbul’un etkisi ile Trakya ve Doğu Marmara’da meydana gelen oluşumların ve Ege bölgesinde birbirine yakın çok sayıda kentten oluşan yapıların kent-bölge kavramına uygun bulunabileceğini belirtmektedir.

2.2.3 Yığılma – Yayılma - Sıçrama

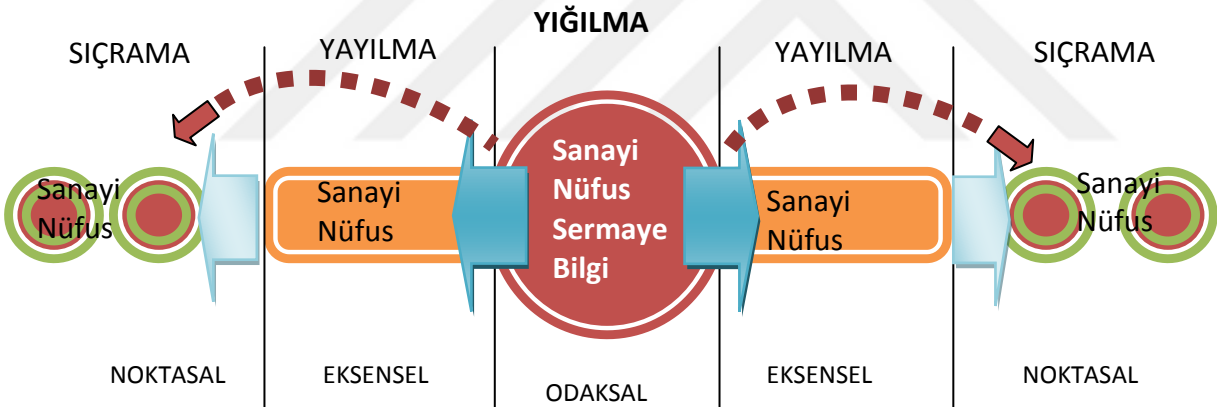
Kentlerin değişim ve gelişiminde önemli bir dönüm noktası olan sanayileşme kadar, 20.yy son çeyreğinde oluşan üretim biçim ve teknolojilerindeki değişim, ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerde kentsel yerleşmelerin ölçek, form ve kademelenme içindeki konumunu değiştirmiştir. Toplumsal ve özellikle ekonomik ilişkiler kentlerin büyüme ve yayılma hızlarını artırmış [35], metropoliten kentlerde oluşan yığılmaların yayılma ve sıçramalar (leapfrogging) ile çevre yerleşmelerde gelişim ve büyüme biçiminde yeni örüntüler oluşturmaya başlamıştır. Bu gelişimi Clawson [36], “kentsel saçaklanma” olarak tanımlarken, Ewing [37] saçaklanmayı, sıçramalı gelişme, ticari bant şeklinde ve düşük yoğunluklu gelişme olarak açıklamaktadır. Bunun yanında T.L. Smith [38], kentin bitişik yerleşik alanları dışında oluşan yapılaşmış alanları “çeper” olarak tanımlarken, Pryor [39], ise, büyümekte olan kent ile onun kırsal hinterlandı arasında gelişen alanları “çeper” olarak tanımlamıştır.

Harvey’e [4] göre sermaye, birikim olanakları tükendiğinde ekonomik faaliyet alanları ve mekanlar arasında karlılık arayışı içinde hareket etmektedir. Sermayenin ikinci çevrim süreci ile metropoliten alanlarda yapılı çevreye yönelmesi ve bu yönelimin yarattığı aşırı fiyat artışları sonucu sanayinin kenti terk ederek ve/fakat kentten kopmadan çevre yerleşmelere sıçraması, beraberinde konut ve konut dışı diğer kentsel fonksiyonları da beraberinde kent dışına çekmektedir [35]. Diğer bir deyişle, metropol kentteki sermaye birikimi ve bunun çevre kentlere hareketinin ana tetikleyicisi olan “yığılma” sürecinde odaksal bir yapılanma söz konusu olup; içerisinde işgücü barındıran nüfusun sermaye hareketini takip etmesi ve istihdama katılmasıyla sektörel uzmanlaşma, çeşitlenme ve farklılaşmalara gidilmekte, hizmet faaliyetleri de bu oluşum ile işlevsel olarak bütünleşmektedir. Ortaya çıkan yığılma odakları, sermaye ve bilgi birikiminin artmasına olanak yaratırken; ticaret, konut, ulaşım ve diğer sosyo-kültürel altyapı faaliyetlerinin oluşumunu da beraberinde getirmektedir. İlk başlarda olumlu görülen bu yığılma ve genişleme süreci belli bir doyum düzeyine geldikten ve kırılma noktasını aştıktan sonra ters etki yaratarak olumsuz yığılma sürecine girebilmektedir.

Faaliyetlerin doygunluk düzeylerine ulaşarak ekonomik dönüm noktalarını aşmaları yeni konumlanmalara ve mekanlara yönelmeleri iki türlü yatay hareketin gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Birinci gelişme şeklinde, merkezden çevreye akslar boyunca yayılması yada kısa mesafeli sıçramaların gerçekleşmesi (Şekil 2.3), belli bir dönemden sonra da merkezin komşu alanlara yayılması ve sıçraması, gelişmelerin ve yeniliklerin bölgenin bütünleşmemiş kesimleri ile paylaşılması ve bölge içi bütünlüğün sağlanması açısından her zaman olumlu sonuçlanmamaktadır. Böylesine bir sürecin yaşanması, tam aksine kutuplaşmanın devam etmesi ve aşırı yığılmaların olumsuz dış ekonomiler yaratmayı sürdürmesi anlamına gelmektedir.

İkinci gelişme şeklinde ise, yeni sanayi yatırımlarının çevre yerleşmeleri tercih etmesi ve bazı sanayilerin metropol kenti terk etmesiyle sermayenin yeni yapıları çevreler oluşturmak üzere inşaat sektörüne aktarılmaya başlandığı ve sektörün büyümesinin hız kazandığı görülmektedir. Diğer yandan sanayinin yeni odak alanlarında, sanayi gelişimine paralel yeni bir kentleşme sürecinin başladığı ve yeni kentlerin oluştuğu/büyüdüğü gözlemlenir [40].

Şekil 0.3 Yığılma, yayılma ve sıçrama süreçleri. (2.2.3 nolu metin çerçevesinde hazırlanmıştır)

2.3 Kurumsal Değişim

Kurum kısaca "bir düşünce alışkanlığı ve organize olmuş grupsal davranış biçimi" olarak tanımlanmaktadır. Böylece kavramın yalnızca kuruluşları değil, gelenekleri, sosyal alışkanlıkları, yasaları, düşünce biçimlerini ve yaşam biçimlerini de kapsadığı vurgulanmaktadır. Kurumsallaşma ise "yeni normların değerlerin ve yapıların mevcut normlar, değerler ve yapı şekilleri ile birleşmesi" olarak tanımlanır [5]. Kurumsallaşmaya

ilişkin birçok farklı yaklaşım bulunmakla birlikte, bunlardan yaygın olarak kabul gören bazıları şu şekilde özetlenebilir;

1957 yılında Selznick ve öğrencileri tarafından geliştirilen yaklaşıma göre, kurumsallaşma, örgütlerin çevrelerine uyum sağlamalarını mümkün kılan, kolaylaştıran bir adaptasyon aracıdır ve bunu değerler oluşturarak yapar. Bu nedenle kurumları, teknik yapının ötesinde değerlerin oluşturulduğu yapılar olarak tanımlamaktadır. Zucker ise, kurumsallaşmayı, neyin doğru olduğu konusunda ortak bir anlayış ve anlamlı davranışlar geliştirme olarak tanımlamakta, kurumsallaşma için “çevreyle birlikte ortak, uygun ve anlamlı davranış geliştirip diğer bireylere aktarma”nın gerekliliğini belirtmektedir. Meyer ve Rowan, kurumsallaşma yaklaşımında “sosyal düzenin oluşması”nın altını çizmekte, örgütsel yapıların sadece rasyonel yapılardan oluşmadığını aynı zamanda paylaşılan değer sistemlerinden de oluştuğunu belirtmektedirler [41]. Onlara göre değerler sistemini oluşturan şey, çok yönlü kurumsal çevredir. Bu kurumsal çevreyi kamuoyu düşüncesi, eğitim sistemleri, yasalar, mahkemeler, ideolojiler, meslekler, yasal yapılar, ödüller, sertifikasyon ve akreditasyon kurumları ve hükümet zorlamaları ve beklentileri oluşturmaktadır [41]. Diğer yandan, son yıllarda bu konuda tartışılan ve antropologların, siyaset bilimcilerin, psikologların, sosyologların ve ekonomistlerin ilgisini çeken “Yeni Kurumsalcılık” kavramı ortaya atılmıştır. Bu noktada, sosyal yapı ve davranışların açıklanmasında; kuralların rolü, kültürün etkisi ve tarihin önemi konularına da vurgu yapılmaktadır. Ayrıca yine bu kavramdan yola çıkarak, “örgütlerin, gerek taklitçilik gerek zorlayıcılık gerekse normatif baskıların etkisiyle birbirlerine giderek daha çok benzemeye başladıkları” iddia edilmektedir [42].

Bu konuda ortaya atılan diğer bir kavramda “Kurumsal Zenginlik” kavramıdır. Amin ve Thrift [27] tarafından bu kavram kısaca şu şekilde özetlenmektedir;

“Firmalar, finans kuruluşları, yerel ticaret odaları, yerel otoriteler, kalkınma ajansları, yenilikçilik merkezleri, birlikler, hükümete bağlı ajanslar, pazarlama kuruluşları, servis ve hizmetler sağlayan yapılar gibi pek çok farklı türden kurumu barındıran yapılar güçlü kurumsal varlıklardır. Fakat Kurumsal zenginliğin sağlanması açısından kurum ve kuruluşların sayısı ve çeşitliliği ne kadar gerekli bir koşul oluştursa da yine de tek başına yetersizdir. Kurumsal zenginlik için ayrıca yerelde, kurumlar arasında yüksek düzeyde bir etkileşimin olması, aktif şekilde birbirleriyle ilgili ve birbirlerinin farkında olmaları, yoğun temas, işbirliği ve bilgi değiş-tokuşu da gerekir. Ayrıca, bu etkileşimlerin sonucu olarak, yerel kurumlar

arasında yeni koalisyon modellerinin oluşturulması ve güçlendirilmesi gerekir. Tüm bunlara ek olarak, birçok kurumu temsil eden tüm paydaşların ortak bir girişim içinde olduklarının karşılıklı olarak farkında olmaları gerekmektedir.”

Bu faktörler, kurumlar arası iletişim ve sinerji, birçok kurumun kolektif temsiliyeti, ortak bir endüstriyel amaç ve paylaşılan kültürel norm ve değerleri kapsayan faktörlerin bileşimi ile tanımlanan “kurumsal zenginliği” oluşturur [27].

2.3.1 Devlet - Ekonomi ilişkisi; Devletin Yeni Rolü

Neoliberal politikalar ile ulus devletlerinin ekonomiyi yönetme kapasiteleri daralmış bu da ulus devlet mantığından zamanla vazgeçilmesine sebep olmuştur. Böylece küresel ekonominin, sermayenin kentlerde daha kolay yer bulabileceği yeni devlet örgütlenmesine gidilmiştir.

Bu değişimin diğer bir boyutu özellikle dış dinamiklerin, küreselleşmenin etkisi ile birlikte ortaya çıkan “**yönetişim**” kavramına paralel olarak yeni aktörlerin karar verme sürecine katılmasıdır. Devlet bu süreçte özel sektör ve yerel aktörlerle birlikte çalışmaya başlamış, kendisi de piyasa mekanizmalarını **düzenleme** rolünü üstlenmiştir.

Acı'nın [9] ifadesiyle “özel çıkarlar devleti” olarak adlandırılan yeni devlet anlayışına göre; neoliberal politikalar paralelinde, devlet piyasa üzerinde düzenleyici rol üstlenerek kendi etkisini minimuma indirme yolunu benimsemiştir. Bu doğrultuda müdahaleler sadece piyasanın daha iyi işlemesine yönelik yasal ve kurumsal ortamı düzenlemekle sınırlı kalmalıdır. Devlet, az gelişmiş bölgelerde küçük firmalara yönelik çeşitli politikalar yolu ile girişimciliğin desteklenmesini amaçlamalı, özellikle işgücü ve sermaye gibi pazardaki kısıtlayıcı koşulları kaldırmayı hedeflemelidir[43]. Bunun sonucu olarak, devletin yeni yaklaşımı ile, planlama anlayışı da “**piyasanın önündeki engelleri kaldırma**” yönünde değişmelidir [44]. Çünkü piyasanın kente artan ilgisi, kent topraklarının değerinin artmasına ve dolayısı ile sermaye akışının hızlanmasına ve kentte daha kolay yer bulabilmesine sebep olmaktadır.

Diğer yandan Neoliberal politikalara göre piyasa ve devlet iç içe girmiş iki kavram olduğundan devletin piyasayı denetlemesi kadar piyasanın da devleti kontrolü söz konusudur. **Devletin küçülmesi, piyasa için pazar oluşturması, kendi sorumluluğundaki eğitim sağlık gibi**

hizmetlerin piyasalaştırılması, piyasanın kurumsallaştırılması açısından önemli adımlardır. Güçlü özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar bu çerçevede oluşturulan kurumsallaştırma girişimleridir ve devlet bunları korumak için yasal yaptırımlar uygular [45].

2.3.2 Yönetmel Yeniden Yapılanma

Son 30 yılda yaşanan küreselleşme süreci ve neoliberal politikalar, kurumsal çeşitlenmeyi zorunlu kılarak, ortaya uluslararası ve yerelde yeni kurumlar ve mekanizmalar çıkmakta, uluslararası ölçekte dünya ekonomik sistemini düzenlemeye yönelik yeni adımlar atılmaktadır. Bu ağı gelişen iletişim teknolojileri ile tüm dünyadaki katılımcılara açılması ve çok farklı nitelikteki bireylerin ve grupların bu iletişim ağlarında yer alabilmesi de dünyadaki değişimin en önemli göstergelerinden biridir [46].

Ulusal düzeyde ise benzer şekilde aynı platformda farklı aktörlerin bir araya gelebilmesi önem kazanmış, devletin müdahale alanı küçülerek, özel-sivil kamu ortaklıkları ve bu yolla yerelin küresel sistemde rekabet edebilirliği artmıştır.

Bu noktada, ekonomik ortamın iyileştirilmesi, uluslararası para akışını kontrol etmek ve yereli çekici hale getirebilmek için, kentsel yönetim, refah devleti döneminin sosyo-ekonomik hedeflerinin bir uzantısı olarak yeni görevler üstlenmiştir.

Genel olarak, “Kent Yönetimi” ya da “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı” olarak adlandırılan bu yaklaşım, kamu yönetimi anlayışında farklılaşmalar (Çizelge 2.1), kamunun ve özelin sorumluluk alanlarındaki değişim ve piyasa mekanizmasının bu anlamda yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir [47].

Çizelge 0.1 Geleneksel ve yeni ekonomide kamu yönetimin rolü [48]

	Geleneksel Ekonomi	Yeni Ekonomi
Kamu Yönetiminin Rolü	İş Desteği Yerel kaynakların fiyatlandırılması Kamu Hizmeti Değerlendirme Öncelikleri tanıma Anlaşmalar sağlama	Ortaklık, yönetim Teknolojik izleme, ekonomik istihbarat, sürdürülebilir kalkınma Kamu-özel ortaklıkları Kamu harcamalarında verimlilik Entegrasyon stratejileri Yenilikçilik

Amin’e [49] göre neoliberalizmin yerel politikaları sonucunda, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler artmış, parçalanmış yerel ekonomiler, güçsüzleşmiş bölgeler ortaya çıkmıştır. Tüm dünyanın

küresel sisteme eklemlenmek için ulusal düzeyde yeniden yapılanmaya odaklandığı gibi, yerel ölçekli politikaların da aynı şekilde yeniden yapılandırılması gereklidir. Bu süreçte kentin yarışabilirliği açısından sosyal ve ekonomik tüm girdiler pazara sunulur ve sonuç olarak kent tam olarak “ekonomik” bir birim olarak görülür. Kentteki girişimciliğin ve yatırımın arttırılması en önemli amaçtır. Küreselleşme süreci de bu kapsamda yerel yönetime neoliberal politikaların kabulünden farklı bir alternatif sunmaz [49].

Harvey [47] ise kent politikalarındaki yerel düzeyin öneminin artması ve ön plana çıkmasını yönetimcilikten (managerialism) “kent girişimciliği”ne geçiş olarak tanımlar. Girişimci kentin, kenti temel alan modernist yaklaşımdan post modernist yaklaşıma geçişin bir sonucu olduğunu savunur. Bu süreçte, uzun erimli, kapsamlı planlı gelişme yerine spekülasyon rantlar yaratan, tehlike ve riskler barındıran parçalı projeler tercih edilmektedir. Kent yönetimleri, fon bulma ve ulusal/uluslararası fonlar yolu ile yatırıma ve ekonomik büyümeye odaklanarak, varlıklı tüketicilerin, şirketlerin ve güçlü grupların kentte kalabilmesi için yerel yatırımları harekete geçirir. Kentler iş, pazar, girişimcilik, yarışabilirlik açısından odak noktası haline gelir ve buna uygun altyapı hazırlanır. Bu süreçte kentsel yönetimin daha yenilikçi ve girişimci olması gerektiği savunulur ve “Kamu-özel sektör ortaklığı”na vurgu yapılır. Kent mekânını dönüştürme gücüne sahip tüm aktörlerin yeni yollar araması, kentin kamusal kaynaklarının bu hedeflere uygun olarak kullanılması girişimci kentlerin ortak özelliğidir[47]. Farklı yerlerde yeni şeyler geliştirilebilir ya da taklit edilebilir olması nedeniyle Kentlerdeki yenilikler ve yatırımlar sürekli ve kalıcı değildir. Bu nedenle otoriteler yarışabilirliğin devamlılığı için kent temelli kültürel, politik, teknik yenilik ve hizmetler geliştirmek durumundadırlar.

Ekonomik olarak “girişimci kent”lere olan bu eğilim, bir yandan yerel politikalarda üstlenilen görevlerde özelleşmelere sebep olmuş, bir yandan da ekonomiyi büyütecek stratejilerin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Yereldeki potansiyelin belirlenmesinde ve verimli olarak kullanılmasında, üretimin organizasyon ve koordinasyonunda merkezi devlet yetersiz kalmıştır. Yerelin çok uluslu sermaye ile ilişkilerindeki başarısı, özel sektörle olan işbirlikleri, çok aktörlü ortamda çalışabilmesi, merkezi hükümetin yapabileceklerinin dışında kalmaktadır [50]. Bu nedenle “girişimci kent”lerin oluşabilmesi için piyasa-tabanlı kamu yönetimi yaklaşımları benimsenmiştir. Bu yaklaşımlar temelde kamu kesiminin özel sektör işletmeciliğine benzemesi gerektiği fikrinden hareket eder ve kamu yararı yerine şahıs/piyasa yararına kayar.

Gelişmekte olan ülkelerde ise merkezi hükümetler kentsel mekanlara kadar müdahale etmiş, yerel yönetimlerin, gelişmiş ülkelere benzer biçimde yerel düzeyde gelişmesine olanak vermemiş, bu durum yerel yönetimlerin ekonomik anlamda güçsüz kalması ile sonuçlanmıştır. Kent yoksullarının yerel yönetimler üzerinde yarattığı baskı, birçok durumda yerel yönetimlerle merkezi yönetimler arasında dikkate değer gerilim ve çelişkilere yol açmıştır. Bu çelişkilerin de etkisiyle, yerel yönetimler ekonomik olarak olmasa bile siyasal olarak önemli aktörler haline gelmişlerdir [51]. Gelişmiş ülkelerde ise, üretimi içeren birinci çevrimden, doğrudan üretken olmayan ikinci çevrime kaynak aktarımına olanak tanımıştır ki kentsel yatırımlar bunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır [47].

2.3.3 Planlamaya Bakış ve Mekanda Değişim

Gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşanan teknolojik gelişmeler ve sermayenin serbest dolaşması mekânsal engelleri çok daha rahat aşılar hale getirmiş ve bazı kentler (özellikle gelişmekte olan ülkelerde) gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Aldığı göçlerle hızlı büyüyen kent nüfusları milyonları bulmuştur [52]. Bu yönüyle dünyanın hızlı bir biçimde kentleştiği, kenti “işlevsellik ve tek tip temelinde alan modern planlama yönteminin uygulanamayacağı, zenginliği ve çeşitliliği sağlamak, kentlerdeki çok kültürlü yapının devamlılığını olanaklı kılmak için post-modern planlamanın gerekliliği” savı öne çıkarılmıştır [53]. Buna paralel olarak, önceki süreçte kentleri uzun vadeli olarak planlayıp, şekillendirebileceklerine inanan devlet, “Kamu yararı”na dayalı kapsamlı ve uzun erimli planlama anlayışından vazgeçip parçacı ve kısa süreli planlama anlayışını benimsemeye başlamıştır [8].

Genellenecek olursa; Neo-liberal politikaların planlama ve kente etkileri 3 başlık altında toplanabilir;

- Teknolojik gelişmeler paralelinde sermayenin ve sermaye dolaşım hızının artması
- Parçacı planların artması
- Devletin toplumsal-ekonomik işlevlerinin daraltılması [12].

Böylece, neo liberal kentin temel özelliğini oluşturan kentin yeniden yapılandırılması ile sermayenin yeniden yapılanması birbiriyle iç içe geçmiş süreçler olarak gelişecek, sermayenin yeniden üretimine öncelik veren, kent işletmeciliği temelli bir kent yönetimi modeline geçiş

sağlanabilecektir. Bu yapılanmada kamu daha çok özel sermaye birikimini koruyucu ve geliştirici politikalar izleyerek yeniden üretimini de desteklemiş olacaktır [54].

Günümüz kentlerinde; kentsel yerleşme formları, makro düzeyli plan karar ve ilkeleri yerine mikro plan ve politikalarla ve mekan düzenlemeleri ile şekillendirilmektedir. Bu uygulamanın sonucu olarak, kentlerin farklı bölgelerinde farklı mekan düzenlemelerine rastlanılmakta, yine kentin belirli bölgeleri -özel mülkiyet alanları- kişisel baskılar doğrultusunda, küçük planlar çerçevesinde şekillenmektedir [53].

Bu dönem, fabrikalar, altyapı sistemleri, okullar, hastaneler, konut alanları, alışveriş merkezleri kentsel yapıli sistemin bileşenleridir ve sermaye birikiminin karlılığı için hep yeniden üretilirler [21]. Hız kazanan altyapı ve özellikle yol yapım süreçleriyle kentlerin çeperinde yapılaşma ve banliyöleşme süreçleri hızlanır [53].

Lefevbre'e [2] göre, kapitalist devletin ürettiği bu mekanlar kent planlaması yolu ile kent mekânını sömürgeleştirir. Küresel süreçlerin etkisiyle yaşanan ekonomik yapıdaki dönüşümler kentsel kamusal mekanlarla kendini gösterir ve tüketim toplumu oluşturulmaya çalışılır. Bununla birlikte, Harvey'e göre [4], kar etme ve/veya karını maksimize etme çabası içinde olan sermaye, hem farklı ekonomik faaliyetler arasında hem de mekânda hareket eder. Böylece, kendine özgü coğrafi mekanlar yaratan kapitalist üretim sistemleri, ülkeler ve bölgeler arası gelişme düzeyleri arasındaki farkların doğmasında önemli bir etken haline gelir. Aynı zamanda, kentsel mekanların oluşumunda, biçimlenmesinde ve yeniden organizasyonunda kaçınılmaz olarak başat aktör rolü üstlenir.

TÜRKİYE’DE PLANLAMA KURUMUNUN 1980 SONRASINDA YAPISAL DEĞİŞİMİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde geçmişten bugüne süregelen kurumsal ve mekansal değişimler etkisini Türkiye’de de göstermiş; 1980 sonrası dönemde birçok kurumun yeni yasalar sonucu görevlerinde ve yapılarında değişiklikler yaşanmış, neoliberal politikaların kalkınmanın temel ögesi olarak kent mekanlarına yüklediği anlam ve yaklaşımlar da bu doğrultuda değişmiştir. Bu döneme kadar devlet genel olarak merkeziyetçi bir yapılanma içindeyken ve planlama konusunda merkeziyetçi bir tavırla hareket ederek planlama faaliyetlerini merkezi kurumlarca yürütülürken Çizelge 3.1 de görüldüğü gibi, 1980 sonrasında devletin izlediği özelleştirme ve planlama faaliyetlerinde yereli daha etkin kılma gibi politikalar sonucu yerelin etkinliği artmış, yeni planlama yaklaşımları ve kademelenmesi oluşmuştur. Bu dönemde yine 1960’lardan süregelen sanayileşme ve konutlaşma sürecinin yarattığı sorunlar çözülmeye çalışılmış, bu konuda gerçekleştirilen yeni düzenlemelerin kentsel mekana etkileri büyük olmuştur.

Diğer yandan çözüme yönelik yapılandırmalara gidilirken, aynı içerikte ve ölçekte tanımlanan plan yapma yetkisine sahip farklı kurumların varlığı, bu kurumların plan süreçlerinde eşgüdümün sağlanamaması, bunun sonucunda çelişik plan kararlarının oluşması, bu sürecin olumsuz sonuçları olarak ortaya çıkmış ve mekansal gelişmede de bir takım sorunlara neden olmuştur.

Bu doğrultuda Türkiye değişim süreci ve sonuçları 1980 sonrasındaki kentsel dinamikler ve izlenen yeni politikalar doğrultusunda planlamada oluşturulmaya çalışan kurumsal yapı ele alınmış, çelişkileri, kararsızlıkları, uyumsuzlukları ile birlikte bu bölümde değerlendirilmiştir. Süreç açıklanırken önceki dönemle bağlantıların daha iyi anlaşılması açısından 1980

öncesinin de kısaca gözden geçirilmesi ve bu döneme geliş şeklinin tartışılması yararlı olacaktır.

3.1 1980 öncesi İzlenen Politikalar ve Oluşumlar

1980 öncesi Türkiye’de de sermayenin sanayi yatırımlarına yönlendirildiği ve devletin kentlerin gelişmesinde merkez rol oynadığı bir dönemdir. Bu dönemde mekanın değişmesinin temel sebeplerinin başında sanayi yatırımları ve sanayi yatırımlarının yarattığı göç ve bu kentlerde hızla artan nüfus gelmektedir. Sanayi yatırımları kendisi ile birlikte kentsel hizmete dönük büyük yatırımları da beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle büyük sermayenin yer seçim tercihleri sanayileşen illerin belirlenmesinde önemli etkenlerden biridir. Bu süreç dolayısı ile İstanbul başta olmak üzere nüfusun ve ekonomik faaliyetlerin belli kentlerde toplanmasına neden olmuştur [55]. “Azman kentler” [56] olarak tanımlanan odak kentler ulaşım bağlantılarının da kendi üzerlerinden gelişmesinin kaçınılmaz olması ile bağımlı bölgeler yaratmıştır. Daha çok küçük üreticilere bağlı olan ekonomi, kent merkezinde yer seçmiş, sayıları giderek artan küçük ölçekli sanayi siteleri ve büyük sanayi ise devlet desteği ile kent dışına kaymıştır. İstanbul başta olmak üzere Tekirdağ, Kırklareli, Sakarya, Bilecik gibi büyük kentler sanayi odaklı gelişmiştir. 1962 yılında Bursa’da, daha sonra yine Marmara Bölgesi içinde farklı kent ve yerleşmelerde kurulan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) de 1980 öncesi dönemden bugüne kadar mekânsal formların oluşmasında önemli rol üstlenen bir diğer etkindir. 31 Ocak 1981 tarihli “Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği” yürürlüğe girene kadar bu dönemde kurulan OSB’ler Yüksek Planlama Kurulu (YPK) ve Bakanlar Kurulu Kararları ile uygulamaya sokulmuştur. Böylece mekânsal değişimlerin ve kentlerin yeniden kademelenmesinde önemli rol oynayan OSB’ler Türkiye gündemine girmiştir.

Ayrıca bu dönemde sanayi alanlarının ihtiyaç duyduğu insan gücünün ortaya çıkardığı konut talebi, gecekondular ve plansız gelişen hisseli ifraz alanlarını yaratarak, mekânsal biçimlenmenin en önemli etkenlerinden birisini oluşturmuştur. Gecekondular kent çeperlerinde boş arazilerde yer seçerken, kent merkezlerinde ise 1965 yılında kabul edilen 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu ile daha çok apartmanlaşma ve yoğunlaşma yaşanmış, bu gelişmenin sonucu kentlerde ortaya çıkan ikili yapı, iş-gecekondular ilişkisi ve beraberinde ortaya çıkan tampon mekanizmalar önem kazanmıştır [57]. 1966 yılında gecekonduları

yasallaştıran ve ticarileştiren 775 sayılı Gecekondu Yasası, 1969'da konut, sanayi, eğitim, sağlık, turizm yatırımları ve çeşitli kamu tesislerinin yapımında arsa ve arazi sağlamak üzere 1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bir yandan, kent içinde ruhsatlı konut stokunun daha çok katlı ve daha yoğun apartman konutlarına dönüşümü sürerken, öte yandan, bu dönemde af uygulamalarından cesaret alan 'yap-satçı'lar ruhsatsız apartmanlar üretmeye başlamışlardır. Bu düşük standartlı yapılar küçük müteahhitler tarafından, kamu ya da özel denetimlerden yoksun ve kentsel hizmetler açısından yetersiz olarak inşa edilirken [58], af yasaları ile gecekondu kent makroformunda önemli ölçüde belirleyici alanlara dönüşmüştür [59].

1970 sonrasında devlet tarafından devletin planlamadaki merkezi rolünü güçlendiren önemli planlama girişimleri de olmuştur. 1972'de metropoliten alanlarda 'metropoliten nazım planı' yapma yetkisini İmar ve İskân Bakanlığı'na (İİB) veren 6785 sayılı İmar Kanunu değişikliği kabul edilmiştir [60]. Aynı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) devletin ulusal ölçekte plan yapma otoritesi olarak ön plana çıkmış, bölgesel kalkınma planlarının yapımında, konut çalışmalarında, sektörel yatırımların ülke genelinde bölgelere dağılımında ve alt ölçekli planları yönlendirmede etkin hale getirilmiştir.

3.2 1980 Sonrası Dönem Yeni Politikalar ve Planlama Yaklaşımı

1980 sonrası dönemde yeni politikaların benimsenmesi ile birlikte kurumsal yapının ve planlama sisteminin kentsel mekanlara getirdiği yeni bakış açılarının kent, metropoliten alan, bölge ve merkezi düzeyde yeniden şekillendiği söylenebilir. Bu yeniden şekillenme çabasının ardında temelde kalkınmanın hızlı şekilde başarılması, bu doğrultuda yerelin ön plana çıkarılması ve yönetim kavramı hakimdir. Şengül'e [61] göre, devletin gayrimenkul sektörüne olan bakışı bu dönemde yeni politikaların ve dolayısıyla 'yatırımların' kentte kolay yer bulabilmesini sağlamaya yöneliktir. Bu doğrultuda bir önceki döneme kıyasla bu dönemde, plansız konut alanları odaklı bir yayılma değil, konut, turizm, sanayi ve ticaret alanlarının yeni merkezler oluşturmaya dayalı bir gelişme izlenmiştir. Harvey'in [4] ikincil çevirim yaklaşımında belirttiği gibi inşaat sektörü sermaye yatırımlarının birincil önceliği olmaya başlamıştır[61]. Küçük sanayi birimleri, organize birimlere dönüşmeye başlamış ve yayılma/sıçramalarla kent dışına doğru gelişme eğilimi hızlanmıştır. Fordist üretim biçimi kent dışında gelişmeye başlarken kendi konut ve iş çevresini de oluşturmuş, esnek üretim de kent içinde aynı şekilde yoğunlaşmıştır [62]. Ataöv ve Osmay'a [60] göre bu durum, çok merkezli büyüme olgusunun doğmasına sebep olmuş, 1960'larda ortaya çıkan azman kentler yerini çok merkezli büyüyen bölgesel kentsel gelişmelere bırakmıştır.

Özellikle 2000 sonrası dönemde ise artan teknolojik kolaylıklar, üretimin esnek bir yapı kazanması, kentlerin ulusal ve uluslararası talepler doğrultusunda geniş bölgelere yayılmasına ve kent yönetimlerinin sınırlarının dışına taşmasına sebep olmuştur. Artan göç ve ekonomi sebebiyle büyüyen kentler, farklı merkezlerle fonksiyonel ilişki içine girmiş ve "kent-bölge" özelliği kazanmaya başlamıştır. Türkiye gibi azgelişmiş ülke özelliklerine sahip ülkelerde ise metropol kentlerden desantralize edilmesi kararı verilen sanayi üretimi "yeni sanayi odaklarını" oluşturmuştur [63]. Başta İstanbul olmak üzere büyük ve orta ölçekli sermayenin yatırımlarını yakındaki illere kaydırmaya başlaması ve Tekirdağ, Gebze gibi çevre illerde sanayi yatırımlarının yeni odaklar oluşturmaya bu sürecin sonucudur [55].

1980 sonrası kentlerde üretim şeklindeki değişikliklerin ve sermayenin mekansal seçimlerinin ortaya çıkardığı diğer önemli sonuç sosyal kutuplaşmadır. Sosyal kutuplaşma ve mekansal ayrışma küresel kentin temel yapısal özelliklerinden biri olarak sayılmaktadır. Çalışan yapısındaki değişim parçalanmış bir toplum yapısı oluşturmuş, üst orta sınıf üst gelir grubuna,

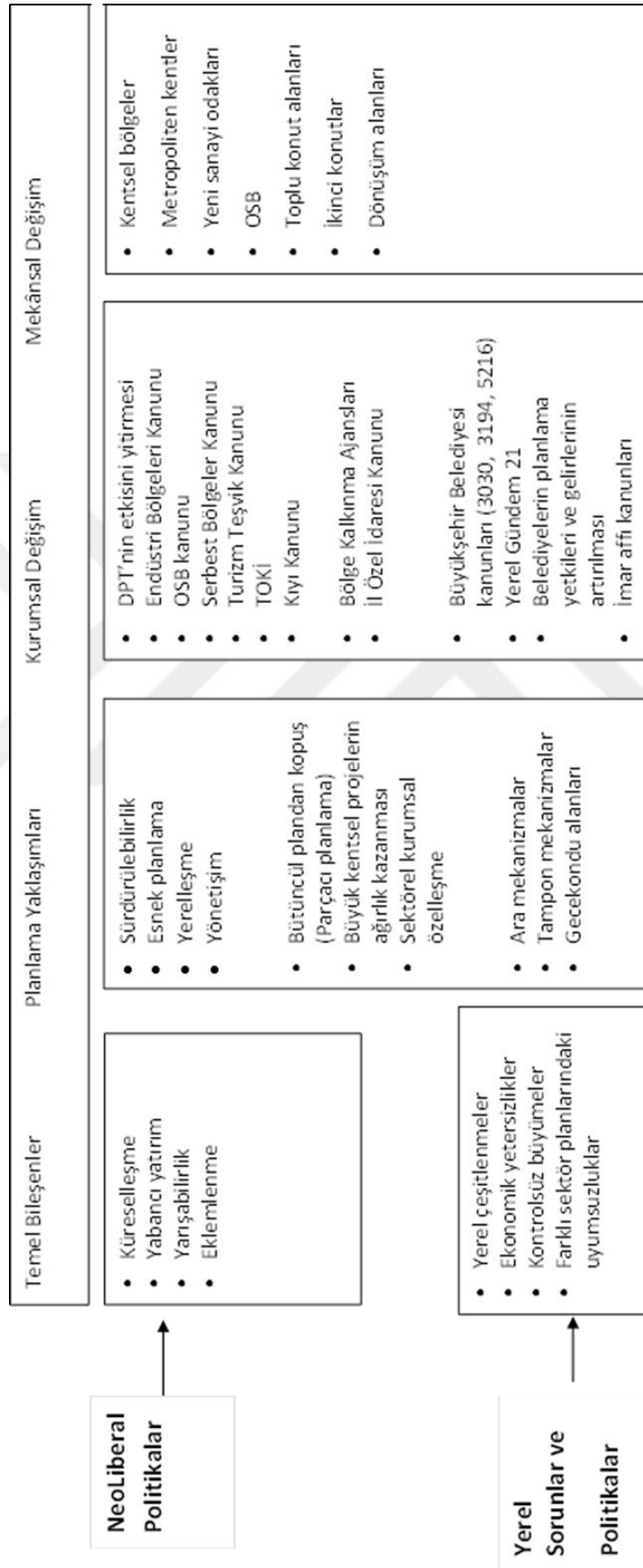
işçi sınıfı alt gelir grubuna eklenmiş, yeni bir 'orta sınıf' ortaya çıkmıştır. Bu kutuplaşma kentteki mekansal yerleşme tercihlerinde farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir [64]. Önceki dönem çıkarılan imar aflarının etkisi altında kent merkezlerinde ve kent dışında ruhsatsız yapılaşmalar 1990'lı yıllara kadar devam etmiş, düşük gelirli gruplar da kent içinde ve kent dışında alt yapısı geliştirilen gecekondu alanlarında kalmaya devam etmişlerdir. Orta gelir grubu da daha çok kent içinde var olan apartmanların iyileştirilmesi yöntemi ile üretilen alanlarda yer seçme eğilimi göstermiştir. Üst gelir grupları ise daha çok kent dışında ve yeni oluşan merkezlerde prestij konut alanlarını tercih etmişlerdir [60].

Kentin mekânsal ve sosyal yapısında tüm bunlar yaşanırken, planlamada da; yetki ve kademelenme ve beraberinde plan yaklaşımları önemli ölçüde değişmiştir.

İlk olarak önceki dönemlerde kent mekanında meydana gelen değişimlerin kente eklenmesi amaçlı yeni düzenlemeler yapma çabaları vardır. Yerelin plan kararlarına katılımı, farklı karar ve görüşlerin dikkate alınması, devlet tarafından benimsenen müdahaleci planlama yaklaşımının bu doğrultuda esnekleştirilmesi bu çabalardan bazıları olarak tanımlanabilir (Çizelge 3.1) [16]. Devlet tarafından benimsenen planlama yaklaşımı imar planı temelli, yasal ve yönetsel zorunluluklarla şekillenen, dikey etkileşimli ve düzenleyicidir. Fakat diğer yandan son dönem tekrar merkezileştirilen planlama yetkileri ile yerel yönetimlerin yaptığı "İmar Planları"na aykırı kararlar üretmesi, zaman zaman çatışmalı ve çelişkili süreçlere neden olmaktadır [14].

İkinci önemli değişim ulus devlet mantığından ve devletin merkeziyetçi yapısından zamanla uzaklaşılması, sermaye ve sermayenin kentlerde daha kolay yatırım yapmasını sağlayacak şekilde devletin yeniden örgütlenmesine gidilmesidir. Devlet, özel sektör ve yerel aktörlerle birlikte çalışmaya başlamış, kendisi de bir ölçüde piyasa mekanizmalarını düzenleme rolünü üstlenmiştir. Daha ayrıntıda ele almak gerekirse, piyasanın kente artan ilgisi, kent topraklarının değerinin artmasına, dolayısı ile sermaye akışının hızlanmasına ve kentte daha kolay yer bulabilmesine ortam sağlamıştır. Devletin yeni yaklaşımı zaten bu yönde olduğundan, planlama anlayışı da "piyasanın önündeki engelleri kaldırma" yönünde kent mekanını metalaştırma eğilimindedir.

Çizelge 3.1 1980 sonrası Türkiye’de izlenen yeni politikalar ve yeni oluşumlar([55],[56],[59],[60]’dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Türkiye 1980 öncesi dönemde kaynaklarını öncelikli olarak **sanayileşmeye** yönlendirdiği için, bu dönemde kentsel altyapıya ve tüketime ayrılan kaynaklar oldukça sınırlı kalmış, bu da kentsel alanlara yapılan yatırımların oldukça düşük oranda gerçekleşmesine sebep olmuştur [61]. Fakat 1980 sonrası dönemde kentsel alanlarda rant farkını kapamaya yönelik stratejiler sermayenin başta konut ve altyapı olmak üzere yeni yatırım alanlarına yönelmesini getirmiş, altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiş ve Türkiye'nin iletişim ve altyapı kapasitesi artırılmıştır [56]. Büyük kentler, kamu ve özel sektör yatırımlarının, merkezi yönetimin aktardığı kaynakların belediyeler aracılığı ile yatırıma dönüştürüldüğü odaklar haline gelmişlerdir[65]. Artan konut alanları, alışveriş merkezleri, ofis yapıları, kıyı alanlarının yapılaşması gibi gelişmeler bu yönde oluşturulan kentleşme hareketleridir [21].

Aynı dönemde “bölge” ve “yerelleşme” kavramlarının uluslararası ortamda da önem kazanması ve ilgi çekmeye başlaması, Türkiye’de de devleti bu konudaki politikalarında değişiklikler yapmaya itmiştir. Yerelde oluşan kendi sorunlarını çözme (artan gecekondu sorunu, kırdan kente göçün devam etmesi) ve global ekonomiye eklemlenme çabası (dış dinamiklerin, globalleşmenin etkisi ile birlikte ortaya çıkan “yönetişim” kavramına uyum) artmış ve devletin yereli destekleme ve teşvik zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda yerelde yatırımların desteklenmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için mali kaynakları ve yetkileri artırılmış, planlama faaliyetlerinde yerel yönetimler daha etkin kılınmıştır.

Bir yandan yerel yönetimler lehine yukarıda sayılan gelişmeler yaşanırken, diğer yandan, gelişmiş olan ülkelerin tersine neoliberal politikaların uygulanmasında farklı bir süreç girilmiştir. Devlet gayrimenkul sektörüne olan ilgisini daha da arttırmış ve özellikle konut sektöründe bugüne kadar artarak devam eden projelerin yapımını üstlenmiştir. Fakat zaman zaman merkezi yönetimin yapmak istediği bazı projelerin önündeki en büyük sorun projelerin gerçekleşmesi için gerekli büyük alanların yerel yönetimler tarafından hazırlanan parçacıl imar planları ile sağlanamaması olmuştur. Bu sebeple kent mekanına müdahalenin daha hızlı ve tek elden olması yönünde, merkezi kurumlar yeniden güçlendirilmiş, “özel amaçlı planlar” gibi çözüm araçları geliştirilmiş, bu tür büyük proje alanlarını tanımlamak ve planlamak üzere tekrar merkezi kurumlar yetkilendirilmiştir [16]. Bu dönemde metropoliten kentlerin fiziksel yapısı 1980 öncesi dönemlerden farklı biçimde, büyük parçalar halinde ve dönüşerek büyüme eğilimine girmiştir [66]. Kent parçalarının belediye sınırlarından bağımsız ve kopuk bir şekilde merkezi yönetim tarafından düzenlenmesinin yolunu açan Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı'nın planlama yetkilerini güçlendiren ve merkezileştiren ve kuruluşunu düzenleyen 644 sayılı KHK ve 6306 "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" bu dönemde benimsenen stratejilerin en belirgin örneklerindendir. Bu yolla TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının (ÇŞB) kent alanına doğrudan müdahale yetkileri artırılmış ve yerel yönetimler bu konuda pasifleştirilmiştir.

Aşağıda 1980 sonrasında kentsel ve bölgesel mekanların biçimlenmesini önemli ölçüde yönlendiren ve tez kapsamında ele alınan araştırma sorusu ile doğrudan ilgisi olan yasalar ve kurumlar incelenmektedir.

3.3 Planlamada Etkin Merkezi ve Yerel Kurumlar

3.3.1 Devlet Planlama Teşkilatı

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye’de planlama tarihi sürecinde en önemli kurumların başında gelir. 1980 öncesi ve sonrası DPT’nin rolü ve kurumsal yapısı incelendiğinde kurum, devletin istikrarsız ve değişken planlama politikalarının izlenebileceği, planlama gücünün merkeziyetçi yapıdan yerele kaydırma yada tekrar merkezileşme eğilim ve sürecinin değerlendirilebileceği iyi bir örnektir.

1960 yılında, 91 sayılı “Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’ ile bölgesel dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan “**Bölgesel Ekonomik Kalkınma Planları**” nın yapımı, uygulamanın izlenmesi, araştırma ve danışmanlık görevleri gibi planlamaya ilişkin temel görevler DPT ye verilmiştir[67]. Bu doğrultuda planlı kalkınma dönemine geçiş başlamış, ülke genelinde yatırımların yönlendirilmesi hedeflenmiştir.

1980 sonrasında ise DPT’nin planlama konusunda rolünü kaybetmeye başladığı söylenebilir [68]. 1982 Anayasasından kalkınma planları yapımının devletin temel görevleri arasından çıkarılması ile DPT, anayasal bir kurum statüsünden yoksun kalmıştır. Böylece DPT yapısında, kanun ve kanun hükmünde kararnameler yolu ile siyasi müdahalelere açık bir sürecin yolu açılmıştır. Yüksek Planlama Kurulu’ndaki siyasetçi sayısı arttırılmış, kararların belirlenmesinde siyaset daha etkin hale getirilmiş, ardından DPT yapısal olarak başbakanlığa bağlı merkezi bir yapı kazanmaya başlamıştır [69]. 1990 sonrası da çıkarılan yeni yasal düzenlemelerle DPT’ nin yapısında önemli değişiklikler olmaya devam etmiştir. 1994 yılında kabul edilen 540 Sayılı “Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile DPT’nin görevleri içinde “bölge planları hazırlamak” gibi bir ifadeye yer verilmemiştir¹ [70]. Ardından Avrupa Birliği uyum sürecine paralel olarak Bölge Kalkınma Ajansları gündeme gelmiş ve 2006 da Bölge Planı hazırlama yetkisi 5449 sayılı kanunla kurulan Kalkınma Ajanslarına verilmiştir. DPT ise bölge planları yapımı konusunda koordinasyonu ve

¹ Bölge Planlama görevi, daha önce 1958 tarihli 7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlığı’nın Kuruluş ve Görevlerine İlişkin Yasa ile bu Bakanlık altındaki İmar ve Planlama Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir (Keleş, 2010). Fakat bu durum 1985 yılında çıkan 3194 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile değişmiş ve “bölge planlama” görevi tekrar DPT’ye devredilmiştir.

denetlemeyi sağlayan yetkili kurum haline dnstrlmstr. Son olarak 2011 yılında ıkarılan ‘Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’ ile DPT Kalkınma Bakanlık bünyesinde koordinasyon birimi olarak yapılandırılmıştır.

1980 sonrası dönemde zelleştirme sürecinin hız kazanması ile Bölge Planları dışında farklı bazı planlar da Kurum’un yetkisi dışında çıkarılmıştır. DPT’nin de son dönemlerde ihale yolu ile hazırlattığı “havza gelişim projeleri” bu duruma örnek olarak verilebilir. Tüm bunlar neo liberal politikalar sonucu devletin plan yapmak konusundaki tavrının önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir [69].

DPT bünyesinde 1980 öncesi ve sonrasında hazırlanan beş yıllık kalkınma planları (BYKP) yaklaşımları da yukarıda anlatılan süreci destekler niteliktedir. 1980 sonrası kalkınma planlarının odak noktası bölge planlama ve az gelişmiş bölgeleri kalkındırmaya yönelik girişimler çerçevesinde toplanmıştır. 1980 öncesinde hazırlanan kalkınma planlarının ortak yanı ise, sanayi gelişimini temel alan entegre yatırım projelerinden oluşan, kamu sektörüne emredici ve özel sektörlere yol gösterici nitelikte ve dış yardımlardan yararlanmaya açık planlar olmasıdır. Planlama yaklaşımı bütüncül planlamadan stratejik planlamaya, planlama niteliği de ulusaldan uluslararası niteliğe doğru değişmiştir [69].

1980 sonrası kalkınma planları kısaca özetlenecek olursa, 1979-1983 yıllarını kapsayan 4. BYKP döneminde, neoliberal politikaların etkisi ile bölge planlama kavramı ön plana çıkmakta, bölgesel gelişmelere vurgu yapılmaktadır. Planda bölgesel gelişme altında, ekonominin bütünleşme, bölgeler arası bağların güçlendirilmesi için uzamsal örgütlenme, bazı bölgelerde ortaya çıkan sorunların çözümünde planlama kararlarının bütünleşmesi, endüstrinin ülke genelinde dağılımına ilişkin politikaların saptanması gerekliliği, özel girişimin yönlendirilmesi gibi konular vurgulanmıştır. Geray [71] bu planı “bölge planlamasına geri dönüş” olarak nitelendirilmektedir.

Bu planı takiben, 1985-1989 5. BYKP döneminde de bölge planı üstünde odaklanılmış ve “Bölge şeması” ile işlevsellik boyutu getirilmiştir. Bu planın en önemli boyutlarından biri işlevsellik boyutunu ne çıkararak, yönetsel sınırlara bağlı olmak yerine işlevsel sınırlara göre hareket ediyor olmasıdır [71].

6. BYKP (1990–1994) ise öncekilerin tersine alt-bölge ve bölge düzeylerinde planlar yapılması ngrlmüş, 1980 öncesinde olduğu gibi Kalkınmada ncelikli Yörelere (KÖY) ağırlık

verilmiştir. 1996-2000 döneminde 7. BYKP ile bu kez “Fiziksel Planlama” üzerinde durularak yeni bir planlama yaklaşımı benimsenmiş ve her bölgenin kendine ait özellikleri olduğu gerçeğinden yola çıkılarak sektörel planlamanın mekansal planlama ile birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde kalkınmanın OSB’lere bağlı olması fikrinden uzaklaşmıştır. Ayrıca bu yaklaşımdan yola çıkarak planda, metropol kentler için “gerektiği takdirde bölgesel gelişme planları yapılacağı” belirtilmiş, bu doğrultuda nüfus sorunlarını çözebilmek için uydu kentler ve çok merkezli yapılardan bahsedilmiştir [71]. 8. BYKP (2001-2005) de ise, eski bakış açısına geri dönmüş ve küresel-yerel kalkınmanın birlikte olması gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun için tekno-kentler, sanayi alanlarının dağılımı, turizmin geliştirilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. 8. Kalkınma Planının en önemli yeniliklerinden biri 2003 yılında oluşturulan Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP) dır. ÖÜKP, Ulusal Program’ın eki niteliğinde bir plandır. Burada amaçlanan, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne (AB) uyum programı kapsamında mali yardım programları için uzun ve orta vadeli bir stratejik çerçevenin, oluşturulmasıdır [72].

Son olarak 9. BYKP (2007-2013) de AB’nin etkisi ve küreselleşme sürecine giren kentlerin bu süreçlere eklenme çabalarının üstünde durularak bölgelerin sorunlarını çözmeye yönelik bütüncül bölge planlarının gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bunun için Plan, yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi ve bölgesel politikaların tek bir merkez tarafından bütünlük sağlamak üzere ele alınması gerekliliğini vurgular [73].

3.3.2 Bölge Kalkınma Ajansları

Türkiye’de bugüne kadar bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla ‘Bölgesel Kalkınma Planları (BKP), ‘Yatırım Teşvikleri’, KÖY, OSB, ‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)’ ve ‘Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP)’ gibi birçok planlama araçları kullanılmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Birliği’ne tam üye olabilme sürecinde gerçekleştirilmesi gereken kriterlerden biri olan ‘ülkenin İstatistiki Bölge Birimleri ’ne göre sınıflandırılması (İBBS) ve bölgelerinin bu sınıflandırmaya göre belirlenmesi, ayrıca ülke genelinde ya da bölgesel ölçekte yapılacak planlamaların bu bölgelere göre yapılması amacıyla, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete ’de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararına göre Türkiye 26 İstatistiki Bölgeye (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics – NUTS) ayrılmıştır. Bu bölge birimleri esas alınarak, yönetim konularında küreselleşmenin getirdiği yeni eğilimler, ‘bölge’lerin artan önemi ve

kalkındırılması, yönetim kavramının bu ölçekte oluşturulabilmesi vb. nedenlerle 2006 yılında 5449 sayılı kanunla Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) kurulmuştur [74]. Böylece bölge Planı yapma görevi bu ajanslara, koordinasyon görevi de Kalkınma Bakanlığı'na bırakılmıştır.

Böylece “yerelleşme ve bölge” kavramının önemini arttırması ile birlikte, her bölgenin kendi rekabet gücünü geliştirmesi ve merkezi hükümetin kaynaklarına daha az bağımlı bir yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu da belirlenen kalkınma alanlarının devletin geleneksel işlevlerinin bir uzantısı olmaktan çok yöredeki gelişmenin hızlandırılması ve sürdürülebilmesi için rekabet gücünün arttırılmasına odaklanmış bir örgüt niteliğinde olduğunu göstermektedir [68].

Ajansın görev ve yetkileri şöyle belirlenmiştir:

- a) Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek [75].

Görev ve yetkiler içeriğinden de anlaşılacağı üzere Kalkınma Ajansları ile amaçlanan; yerel potansiyeli destekleyen çok sektörlü planlama çalışmalarının mekan ile buluşturulmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda yeni bir bölge sınıflamasının yapılması ve bu doğrultuda kalkınma politikalarının belirlenmesi olumlu bir gelişme olarak düşünülebilir. Diğer yandan Avrupa'daki birçok Bölgesel Kalkınma Ajansı bağımsız birer kuruluş niteliğinde ve politik destekleyicilerine belirli bir mesafede kurgulanmışken, Türkiye'de tamamen Merkezi yönetime bağımlı olarak yapılandırılmıştır. Dolayısıyla Bölgesel Kalkınma Ajanslarının faaliyetlerinde politik müdahaleler söz konusudur. İlk olarak Ajans, kalkınma planlarının uygulayıcıları olarak planlansalar da DPT bölgesel kalkınma programlarına merkezi rolünü sürdürmekte, Ajanslar DPT'nin yereldeki uzantıları olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca Ajansların amacı bölgesel farklılıkların giderilmesini sağlamak olarak belirlenmişken Ajanslara aktarılabilecek oransal katılım payları ve Ajansların bölgeye özel değil de, her bölgede aynı faaliyetleri sürdürmesi bölgesel gelişmişlik farklılıklarının artmasına neden olacaktır. Planlama hiyerarşisi içinde bir ülke mekânsal planının olmaması Ajansların kalkınma politikalarını belirlerken birbirinden kopuk hareket etmesine neden olmaktadır. Ayrıca aynı ölçekte (Düzey 2) planlama yapabilen ÇŞB'nın yaptığı planlar ile uyumsuzluklar ve çatışmalar yaşanabilmektedir.

3.3.3 Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (BİB), 1982 yılında 2680 sayılı yasa ile kurulmuş devletin planlamada merkezi rolü paralelinde plan yapma görevini doğrudan üstlenen en temel kurumlardan biridir [76].

Bakanlığın kuruluş yasasında tanımlanan planlamaya ilişkin görevleri, kentleşmeyi yönlendirmek açısından, temelde metropoliten alan planları, çevre düzeni planları ve kent planları yapmak ve yaptırmak, toplu konut alanı ve gecekondu ıslah alanlarının belirlenmesi şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir deyişle Bakanlık 1983 yılından itibaren tüm üst ölçek planların hazırlanmasından birinci derece sorumlu olarak kurgulanmış, ulusal düzeyde

hazırlanan sektörel planların mekana yansımından da sorumlu en önemli kurum olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda İzmir, Ankara ve İstanbul'da kurulan Nazım Plan Büroları aracılığı ile belediyelerin ve diğer taşra örgütlenmelerinin koordinasyonu sağlamış, üst ölçekli planları hazırlamıştır [68]. Aynı zamanda daha alt ölçekte kent planlarını yaptırma ve onaylama yetkisi de yine bu bakanlık bünyesinde toplanmıştır.

Fakat 1985 yılında onaylanan ve kurumlar arası hiyerarşiyi ve plan hazırlama-onaylama yetkisini yerel yönetimlere vermeyi öngören 3194 sayılı 'İmar Kanunu' ile devlet, mekânsal planlama yetkilerinden çekilmeye başlamış ve sektörel olarak kurumsal özelleştirme politikaları paralelinde Bakanlığın görevleri farklı kurumlar arasında dağıtılmıştır.

3194 sayılı kanunda plan kademeleri ve planı hazırlayan kurumlar tanımlanmış ve yerel yönetimler ön plana çıkarılmış, kent planı yapma ve onama yetkisi yerel yönetimlere devredilmiştir. Bakanlığa ise üst ölçekli Çevre Düzeni Planı ve metropoliten alanların planlarını yapma görevi verilmiştir. Bununla beraber üst ölçek planları ihale yolu ile yaptırma yolu açılmıştır [77].

Metropoliten alan planı 3194 sayılı yasanın "Planlama Kademeleri" tanımı içinde yer almamasına rağmen, İmar Kanunun 9. Maddesinde² tanımlanmaktadır. Metropoliten alanı kapsayan ve içerik bakımından metropoliten alan planları ile benzerlik gösteren Çevre Düzeni Planları hazırlama görevi de Bakanlığa aittir. 2003 yılına gelindiğinde Bakanlığın üst ölçek planlama yetkileri Çevre ve Orman Bakanlığı'na, devredilmiştir. Benzer şekilde 1958 de 7116 yasa ile İmar ve İskan Bakanlığı görevleri altında 'Konut politikası esaslarını tespit etmek ve tatbikini sağlamak' şeklinde tanımlanan, 1982 yılında BİB'e devredilen, fakat daha sonra 1984 yılında 209 sayılı yasa ile BİB'den Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'ne verilen gecekondu önleme bölgelerinin tespiti ve toplu konut alanlarının yerlerinin belirlenmesi görevi de sektörel olarak kurumsal özelleştirme politikası altında 2007 yılında 5609 sayılı yasa ile TOKİ'ye devredilmiştir [78]. TOKİ mekansal ve sektörel planlamayı bir arada yapabilen birkaç kurumdan biridir. Bu yasada da bu durumu destekleyecek şekilde, TOKİ'ye gecekondu ıslah

² Bakanlık gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, birden fazla belediyeyi ilgilendiren Metropoliten Alan Planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir

bölgeleri, gecekondulaştırma bölgeleri, gecekondulaştırma bölgelerinin sınır onayını yapma, İmar İslah Planlarının TOKİ denetiminde belediyelerce hazırlanması ve plan tekliflerini onay yetkisi verilmiştir. Böylece gecekondulaştırma alanlarında her türlü işlemde TOKİ sorumlu tutulmuş ve bu konuda yetkili kurum olarak tanımlanmıştır. BİB'in görevleri farklı kurumlara dağıtılmaya devam edilmiş ve bir süre sonrada tamamen ortadan kaldırılarak yeni bir bakanlık şeklinde (ÇŞB) tekrar kurulmuştur.

Kurumun günümüze kadar planlamaya ilişkin yetkileri ve üstlendiği görevlerdeki değişiklikler, merkezi yönetimin mekansal planlama yaklaşımları ve yetkileri konusundaki kararsızlığını okumak ve yerel-merkezi yönetim yada merkezi yönetimin farklı birimlerinin birbirleri arasında olan çatışmalarını incelemek açısından önemli ipuçları verecektir. Ayrıca planlama kurumunun 1983 yılında kurulan yeni hükümetle beraber uygulanmaya başlanan yeni politikalar paralelinde sermaye birikimlerini artırmak, hareket alanını genişletmek üzere kamu mülklerinin özelleştirilmesi, sermaye yatırımlarının arsa ve yapılaşmaya dönük desteklenmesi, yabancı sermaye girişinin kolaylaştırılması ve dış destekli yatırımların özendirilmesi doğrultusunda şekillendirilme çabaları daha iyi anlaşılacaktır.

3.3.4 Çevre ve Orman Bakanlığı

2003 tarihli 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 1/50.000 ve 1/100.000 üst ölçekli Çevre Düzeni Planları BİB'den alınıp Çevre ve Orman Bakanlığı'na (ÇOB) devredilmiştir. O günkü koşullarda bu Bakanlığın henüz bu planları yapma/yaptırma konusunda yeterli kadro ve birikimi olmadığı halde yine de yetkilendirilmiş olması bakanlıklar arasında uzun sürecek tartışmalara neden olmuştur.

2005 yılında yapılan 5302 sayılı 'İl Özel İdaresi Kanunu' ile Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri (İstanbul ve Kocaeli) hariç il çevre düzeni plânı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar plânlarını yaptırma ve onaylama yetkisi İl Özel İdarelerine devredilmiştir. Bu durum il sınırları ve belediye sınırlarını aşan, havza yada özel bölgelerde yapılması gereken Çevre Düzeni Planlarında, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve ÇOB arasında bir ölçek karmaşasına sebep olmuştur. Fakat ÇOB Planlama Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 2097–23859 sayılı genelgeyle, bu yetki plan sınırları il sınırları ile birebir çakışan alanlarda İl özel idarelerine, il sınırlarından büyük ya da küçük olan alanlarda ise ÇOB'a bırakılmıştır [70].

ÇOB' un kuruluşunda ayrıca 9.8.1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Koruma Kanunu kapsamında havza alanlarındaki yapılaşma koşullarının belirlenmesi, çevre etki değerlendirme raporunun verilmesi, atık tesislerinin yer seçimi vb. görevleri de mevcuttur [73]. Plan alanlarından havza alanı içerisinde bulunanlar için bu konu çevre koruma ve kentsel gelişme arasındaki dengenin sağlanabilmesi açısından sorun yaratabilmektedir. Çünkü planlama yetkisini elinde bulunduran kurum (belediyeler, il özel idareleri, ÇOB, Sanayi Bakanlığı, TOKİ vb.) ve alanı korumaktan sorumlu kuruluşlar (ÇOB, Devlet Su İşleri (DSİ), Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB)) birbirinden farklıdır.

Bu çalışmanın 1980-2010 yılları arası dönemi kapsamına rağmen, 2010 sonrası da kurumsal yapıda önemli değişimlerin gerçekleşmesi nedeniyle bu gelişmelerin neler olduğuna bakmak yararlı olacaktır. 2011 yılında yukarıda bahsedilen merkezi yönetimin yetki devirleri ve yerelleşme çabalarının sağlanması yönündeki kazanımlar, 644 sayılı “Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile geri alınmış, büyük ölçüde yerel yönetimlere devredilen yetkiler merkezde toplanarak merkezi yönetim tekrar ve daha güçlü şekilde tek karar verici otorite haline getirilmiştir. Bu doğrultuda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) kurulmuş, ve tüm yetkiler bu bakanlıkta toplanmıştır. Yasanın 2. Maddesinin h bendinde ÇŞB'nın görev ve yetkileri;

“Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan veya mülkiyeti Hazineye, kamu kurum veya kuruluşlarına veya gerçek kişilere veyahut özel hukuk tüzel kişilerine ait olan taşınmazlar üzerinde kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak ilgililerince hazırlandığı veya hazırlatıldığı halde, yetkili idarece üç ay içinde onaylanmayan etüt, harita, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve değişikliklerini ilgililerinin valilikten talep etmesi ve valiliğin Bakanlığa teklifte bulunması üzerine bedeli mukabilinde yapmak, yaptırmak ve onaylamak, başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarece verilmemesi halinde bedeli mukabilinde resen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek” şeklinde belirtilmiştir [79].

Bu yasa ile ÇŞB, ülkenin mekânsal planlama hiyerarşisi içinde yerel ve hatta parsel ölçeğinde hızlı ve derinlemesine etkiler yaratan yapısal karar verme organı haline gelerek yerel yönetimleri devre dışı bırakabilme yetkisiyle donatılmıştır. Yetkinin merkezileşme biçimi,

1985 yılı öncesinde uygulanan imar planı kararı oluşturma ve plan onama kurumu niteliğindeki merkezîleşmeden tamamen farklı niteliktedir. O dönemde planlama yetkilerinin merkezde olması “plan yapım ve onama” sürecini derinlemesine inceleyerek daha uzun ve zorlu kılarken, yeni yasa bu süreci daha hızlı ve kolay hale getirmek hedefindedir. Planlar arası uyum ve koordinasyonun sağlanması amacı ve savı ise uygulamanın parsel ölçeğine kadar yapılıyor olması nedeniyle geçerliliğini yitirmiş durumdadır. Çünkü planların belediyeler tarafından yapım ve onayında, gerek komisyon ve meclislerin katılım ve onay süreci ve gerekse bazı durumlarda sivil toplum örgütleri ve kent konseyleri aracılığı ile katılımın sağlanmaya çalışılması, süreci zorlaştırmakta ve uzatmaktadır. Oysa sermaye yatırımlarının kentsel alanlarda yapmayı planladıkları yatırım ve projeler bu gecikmeye tahammül edememektedir.

Özellikle neo-liberal çağda kapitalist ülkelerde sürekli kriz tehdidi altında bulunan ekonominin sorunlarını çözmek için yayılan, farklılaşan ve nitelik değiştiren metropoliten alanlarda yatırımların önündeki engellerin kaldırılması gerekliliği için böyle bir düzenlemeye gidildiği söylenebilir. Bu doğrultuda, devletin merkez-yerel yönetimler kademelenmesi içerisindeki düzen tamamen yeniden tanımlanmış ve yeni bir yapılanma sürecine tabi tutulmuş, sonuçta, yetkilerin merkezi hükümet ya da birinci kademe yerel yönetimler (büyükşehir) düzeylerinde giderek tekelleştirilmiştir [80].

Bunu destekler nitelikte 16.05.2012 tarihli “6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” ile yerel yönetimlerin afet riski olan alanların belirlenmesi ıslah, tasfiye ve planlamasındaki yetkilerin alınarak Bakanlık ve TOKİ'ye devredilmesi son dönemde gerçekleşen ve çok tartışılan bir konudur.

3.3.5 Yerel Yönetimler

1980’li yılların başından itibaren yerel yönetimler, artan iç sorunlar (yerel sorunlar) ve uluslararası ekonomik eğilimlerin etkisi ile ilgi odağı haline gelmişlerdir. Devletin daha önceki dönemde sanayileşmeye ağırlık vermesi ve kentsel yaşam gereksinimlerine sınırlı müdahalesi, yerel yönetimlerin ekonomik olarak güçsüz kalmasına sebep olurken, 1960’lardan sonra artan gecekondü alanlarının/kent yoksullarının yarattığı baskı, yerel yönetimlerin siyasi olarak etkin aktörler olmasına yol açmıştır. 1980’lerde ise değişen dünya koşulları ile birlikte, “küreselleşme”, “piyasa mekanizmaları/sermaye dolaşımının kentsel

alandan daha hızlı yer bulma” ve “kendi yerel sorunlarını çözme” çabalarının devlet ve yerel yönetimler üzerindeki etkisi artmıştır. Eski ulus devlet anlayışının değişmesi ile merkezi otoritenin rolü giderek azalmaya başlamış, bunun yerine küresel pazarda yeni bir aktör olarak yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Şengül yeni oluşan bu dönemi “yerel devlet” dönemi olarak tanımlamaktadır [61].

Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yasal görevleri, yetki ve olanakları Türkiye’de de zaman içinde değişikliğe uğramıştır.

Başta belediye gelirlerini artırmak amaçlı 2380 sayılı “Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun”, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Kurulması amaçlı kanun, 1985 yılında yapılan 3194 sayılı yeni ‘İmar Kanunu’ olmak üzere; 2004 tarihli ‘5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’, 2005 tarihli ‘5393 sayılı Belediye Kanunu’ ve 5302 sayılı ‘İl Özel İdaresi Kanunu’ ile yerel yönetimlerin yerel aktörlerin katılımıyla mekansal planların üretilmesi amaçlanırken, 2005 yılında Bölge Kalkınma Ajanslarının faaliyete geçirilmesi ile merkez ve yerel arasında bir ara kademe oluşturulması ve yerelde yatırımcıların yönlendirilmesi yerelleşme konusunda atılan önemli adımlardır.

Planlama yetki ve sorumlulukları açısından, 1985 yılında yapılan ‘3194 sayılı İmar Kanunu’ yerel yönetimlere vurgu yapması ve yerel yönetimlere verilen görevlerin arttırılması yönünde atılan en önemli yasal adımlardandır. Bu yasa ile daha önce Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nda olan imar planlarını yapma ve onaylama yetkisi belediyelere bırakılmıştır. Bu Kanuna göre, planlama yetkisi ile birlikte kentsel alandaki bütün toprakların kullanım biçimi belediyeler tarafından belirlenebilecektir. Bu yolla belediyelerin kentsel topraklar üzerinde söz hakları artmış, kentsel yapılanmayı ve yapıyı çevreye yönelen sermayeyi yönlendirebilir hale gelmiş, piyasa ile yeni ilişkiler ve ortaklıklar kurma olanakları oluşmuştur.

Yerel yönetimlerin yetkilerini düzenleyen ilgili kanunlarda bu doğrultuda düzenlenmiş, belediyelerin planlama ve onay süreçlerinde daha fazla rol alması yönünde değiştirilmiştir. Böylece yerel yönetimler 1980 sonrası yeni politikalara paralel olarak “sermaye birikimine katkıda bulunma” işlevi kazanmıştır. 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu³ ile belediyeler konut piyasasında daha aktif role sahip olmuştur [73].

³ “Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç

Akın'a [81] göre bu yasa belediyelerin kentsel alanda dönüşüm projelerini uygulayabilmesine, kent alanlarını yeniden yapılandırmasına ve bu doğrultuda şirket oluşturabilmelerine dahi olanak sağlar niteliktedir.

3.3.5.1 Büyükşehir Belediyesi: Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (no.3030)

Kentleşmenin ve kentsel büyümenin kontrolsüz geliştiği metropoliten kentlerde ortaya çıkan sosyo-mekansal farklılıklarla baş edebilmek için devlet yerel anlamda farklı bir örgütlenmeye ihtiyaç duymuştur. 1982 Anayasası'nın "büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri getirilir" hükmü bu kararı destekler niteliktedir. Bu doğrultuda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük ve birçok belediye yönetiminin iç içe ve yan yana bulunduğu kentlerde belediye hizmetlerinin sürekliliğini, koordinasyonunu ve standardizasyonunu sağlamak üzere 1984 yılında 3030 sayılı 'Büyükşehir Belediyeleri Kanunu' yürürlüğe girmiştir. Bu yasanın kabul edilmesi kentlerin özerk yapılar olması yönünde atılan bir adımdır [82]. Daha önce Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nda bulunan ve bakanlığın kontrol etmekte yetersiz kaldığı plan ve denetim işlerinin belediyelere bırakılması da önemli değişimlerden biridir. Yine bu yasa ile bakanlığa bağlı olarak çalışan İstanbul, Ankara ve İzmir Nazım Plan Bürosu teşkilatları da, ilgili büyük şehir belediyeleri bünyelerinde ve Büyükşehir Başkanlıklarına bağlı olarak çalışma olanağı sağlanmıştır.

Bu yasa doğrultusunda, yeni bir belediye kademesi üretilmiş ve belediyeler daha aktif hale getirilmiş, ilçe belediyeleri arasındaki koordinasyon da büyükşehir belediyesine verilmiştir. İmar planları yapım ve onayın yetkisini yerel yönetimlere bırakarak, eski 'katı ve bağlayıcı' planlama anlayışının yerini daha esnek ve daha çok aktörün yer aldığı bir örgütlenmeye bırakması hedeflenmiştir. Buna paralel olarak uzun erimli ve kapsamlı planlar yapmak yerine bütüncül olmayan parçacıl planlar yapılmaya başlanmış ve piyasanın etkisi ile yapılan planlar zaman zaman günlük talepler doğrultusunda bile değiştirilme yoluna gidilmiştir [83]. Plan revizyonu, plan tadilatı, mevzi plan uygulamalarının etkinliğini giderek artırdığı bu dönemin

imarlı ve alt yapı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir" (T:C.Resmi Gazete, 5393,3.7.2005)

sonundaki durumu Penbecioğlu ve Tezcan [21]. mekânsal planlama yetkilerinin “seçici olarak desantralize” edilmesi olarak adlandırmaktadırlar.

Diğer yandan, 3030 sayılı kanunun İstanbul, Ankara ve İzmir için doğurduğu ikili yönetsel yapı sistemi daha sonraki yıllarda herhangi bir nüfus yada alansal büyüklük kriteri saptanmadan, yalnızca belediye sınırları içinde birden çok ilçenin var olması koşulu ile 1986 yılında Adana, 1987 yılında Bursa, Gaziantep Konya, Eskişehir, 1988 yılında Kayseri, 1993 yılında Samsun, Antalya, Mersin, Kocaeli, Erzurum, Diyarbakır ve 2000 yılında Sakarya’da, olmak üzere 13 il de daha uygulamaya konulmuş ve büyükşehir sayısı 16’ya çıkarılmıştır [84].

2004 yılına kadar yürürlükte kalan bu kanun, kimi yerlerde amacına uygun olarak kentsel planlama ve kentsel hizmetlerin sağlanmasında koordinasyon ve uyumu başarırken başta İstanbul olmak üzere bazı metropol kentlerde beklenen yararlar elde edilememiştir. Bu kanun, nazım plan yapma ve onama yetkisini büyükşehir belediye yönetiminde toplayarak bir yandan metropol içindeki ilçe yerleşmeleri arasında koordinasyonu sağlarken, diğer yandan büyükşehirin bitişiğinde fakat yetki sınırları dışında kalan yerleşmelerde kontrolsüz ve hızla yayılan bir gelişmenin de önünü açmıştır. Örneğin; İstanbul büyükşehir belediyesi sınırları bitişiğinde bulunan ve İstanbul ile birlikte yaşayan, metropol için hayati önemdeki su havzaları, tarım alanları, orman alanları gibi yaşam destek sistemlerini kapsayan 15 adet ilk kademe belediyesi büyükşehir sınırları dışında bırakılarak, bu belediyelerin büyükşehir yönetiminden tamamen bağımsız planlar yapmasına, yapı ruhsatları vermesine ve kentsel gelişmenin kontrolsüz bir şekilde büyümesine neden olunmuştur. Avrupa yakasında, Gürpınar, Yakuplu, Kıracı, Esenyurt, Hadımköy, Arnavutköy, Anadolu yakasında, Çekmeköy, Yenidoğan, Sarıgazi, Samandıra, Ömerli gibi belediyelerde hızlı bir nüfus ve yapılaşma artışına yol açılmıştır. Böylece 3030 sayılı yasa, İstanbul’da yukarıda belirtilen belediyeleri eşgüdüm ve denetim kapsamı dışında bırakarak, İstanbul’un kent çeperlerine yayılarak kontrolsüz büyümesini hızlandıran önemli etkenlerden biri olmuştur.

Yaklaşık on yıl yürürlükte kalan ve bu yasaya göre belirlenmiş olan büyükşehir belediyesi görev ve yetki sınırları, 23.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5216 sayılı yeni yasa ile yeniden düzenlenmiştir.

3.3.5.2 Büyükşehir Belediyesi Kanunu (no.5216)

Yukarıda açıklanan süreçte büyükşehir yönetim sınırlarının bitişindeki gelişmelerin giderek büyümesi yeni bir düzenlemeyi kaçınılmaz kılmıştır. Böylece 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı yeni 'Büyükşehir Belediyesi Kanunu' ile bir yandan planlama konusunda belediyelere yeni görevler yüklenirken diğer yandan 3030 sayılı yasanın yarattığı sorunların çözülmesi amaçlanmaktadır.

Örneğin, 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat Yasası ile ÇOB'a verilen 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı yapma yetkisi geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir [70]. Çünkü 5216 sayılı yasa, 1/25000 ölçekli ÇDP yapma yetkisini büyükşehir belediyelerine vermektedir. Büyükşehir Belediyesi olmayan yerlerde ise, belediye sınırı dışındaki alanlarda İl Özel İdaresi bu yetkiye sahiptir.

Bu yasanın 5.maddesine göre, "Büyükşehir belediyelerinin sınırları, adını aldıkları büyükşehirlerin belediye sınırları" olarak belirlenmesine karşın, geçici 2.madde ile İstanbul ve Kocaeli illeri için istisnai bir uygulama yapılarak büyükşehir belediye sınırları "il mülkî sınırı" olarak genişletilmiştir.

İstanbul ve Kocaeli dışındaki büyükşehir belediyeleri için de kent nüfusunun büyüklüğüyle ve yaygınlığı ile orantılı bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, büyükşehir belediyelerinin sınırları, merkezden çevreye doğru belli büyüklükte yarıçapı olan çemberler içinde kalan alanları (yerleşim yerlerini) kapsayacaktır. Bu çemberlerin yarıçapı, nüfusu 1 milyonu geçmeyen anakentlerde 20 kilometre, nüfusu 1 ila 2 milyon arasında olan belediyelerde 30 kilometre ve İstanbul örneği gibi nüfusu 2 milyondan daha fazla olan belediyelerde ise 50 kilometredir [85].

Bu yasanın yapılmasından yaklaşık dört yıl sonra, 2008 yılında 5747 sayılı kanunla "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde Yeni İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre İstanbul'daki ilk kademe belediyeleri ile birlikte Türkiye'deki yaklaşık 300 adet ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmış, bazıları birleştirilerek yeni ilçeler kurulmuş, bazıları da diğer ilçelere katılmıştır. Bu yasa ile İstanbul'da; Eminönü Belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleleriyle birlikte yeni Fatih Belediyesi sınırları oluşturulmuş, Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi isimleri ile yeni ilçeler

kurulmuştur. Böylece İstanbul ilinde 32 olan ilçe sayısı 39'a yükselmiştir [86]. Tekirdağ il sınırlarında ise 6, Edirne ilinde 11 ve Kırklareli ilinde 4 ilk kademe belediyesi iptal edilerek köy statüsüne dönüştürülmüştür [87].

3.3.5.3 On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (no. 6360)

5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu'ndan sekiz yıl sonra yapılan yeni bir kanunla büyükşehir statüsündeki illerin sayısı yaklaşık iki katına çıkartılmış, yetki sınırları da il mülki sınırlarına kadar genişletilmiştir. 6 Aralık 2012 tarihinde kabul edilen ve Mart 2014 yerel seçimler ile birlikte yürürlüğe giren 6360 sayılı bu yasa ile büyükşehir belediyeleri sayısı önce 29'a sonra bir belediyenin daha eklenmesiyle 30'a çıkartılmıştır. Bu yeni yasal düzenlemeyle 5216 sayılı yasada tanımlanan merkez nüfusunun minimum 750 bin kişi olması şartı değiştirilmiş, il idari sınırları içinde bulunan tüm ilçe ve köy nüfusları toplamının 750 bin olmasının o ilin Büyükşehir Belediyesi olarak kabul edilmesine olanak sağlanmıştır [88]. Böylece Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van ve son olarak Ordu illeri büyükşehir statüsü kapsamına alınmıştır. Ayrıca aynı kanunla yeni kurulan büyükşehir belediyeleri için 26 tane yeni ilçe kurulmuş, 5216 sayılı yasada var olan ilk kademe belediyesi ifadesi kanundan tümüyle çıkartılmıştır. Buna ek olarak 2011 yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusu 2000'in altında olan ilk kademe belediyeleri tasfiye edilmiş, büyükşehir belediyesi kurulan illerde bucak ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır. Bu kanun uyarınca 1591 belde belediyesi ile 16,082 köyün tüzel kişiliği sona erdirilmiş, idari açıdan hepsi mahalle statüsüne dönüştürülmüştür [89]. Ayrıca 6360 sayılı Kanunla büyükşehir belediyeleri bulunan ve yeni büyükşehir belediyesi kurulacak olan 30 ildeki il özel idareleri ve bağlı teşkilatları da kaldırılmış, tüm personel ve mal varlıkları bulundukları il sınırlarında bulunan ve yeni kurulan belediyelere devredilmiştir.

Bu yasanın getirdiği bir diğer önemli değişiklik; daha önce 5216 sayılı Kanunun geçici 2. Maddesi ile belirlenen ve İstanbul ile Kocaeli için geçerli olan, büyükşehir belediye sınırlarının mülki idari sınırlarıyla aynı olması uygulaması tüm büyükşehir belediyeleri için geçerli hale gelmiştir. Böylelikle "büyükşehir" belediyeleri Karasu'nun [89] deyiimi ile "bütünşehir" belediyelerine dönüştürülmüştür.

Bu yasanın, bazı illerde kentsel bütünlük ve bütüncül planlama sağlama yönünde bazı avantajları bulunmakla birlikte, bazı illerde yerinden yönetim, temsil oranı ve demokratik katılım açısından birçok tartışmayı içinde barındırmaktadır. Çünkü Şanlıurfa, Antalya, Trabzon, Kahramanmaraş, Konya gibi bazı büyükşehir sınırları içinde merkezle etkileşim içinde olmayan, merkeze oldukça uzak, tamamen kendine özgü sorun ve özelliklere sahip ilçe ve köyler mevcuttur. Büyükşehirden yüzlerce km uzakta, sosyolojik ve ekonomik açıdan bağlı bulunduğu belediye yönetiminden tamamen farklı yapıda olan tüm bu yerleşmelerin, büyükşehir yönetimlerinde temsili, etkinliği yada aldığı teknik hizmet kuşkusuz oldukça zayıf kalacaktır. Bu yerleşmeler ile ilgili planlama ve mekânsal yapılaşmaya dönük tüm kararlar, bu yerleşmeleri belki de hiç tanımayan meclis üyelerince alınacaktır. Görmez' in [90] deyimi ile yerelde gibi gözükmesine rağmen, il merkezlerinde toplanan merkeziyetçi yönetim yapıları oluşturulmaktadır.

Bununla beraber, özellikle Tekirdağ gibi birbiriyle etkileşimleri fiziki ve ekonomik olarak daha güçlü olan bölgelerin bütüncül planlanması ve koordinasyonu açısından bu yasa daha yararlı olacaktır. Yasanın verdiği yetki ile bazı il yönetim birimlerinin kapsadığı alan içinde var olan ve birbirleriyle yakın etkileşim içinde bulunan turizm, sanayi vb. fonksiyonlar ve bu fonksiyonların yarattığı nüfus artışı nedeniyle yaşanan yoğun ve hızlı yapılaşmaların tek bir otorite tarafından üst ölçekli planlarının yapılarak koordine edilmesinin doğru bir çözüm olması beklenmelidir. Böylece yerleşmelerin kendi çıkar ve beklentileri ile birbirinden kopuk ve parçalı biçimde ele alınmasının önüne geçilerek aşırı ve yanlış kentleşme ve yapılaşmalar kontrol altında tutulabilecektir [91]. Buna karşın, yasada ilçe belediyelerinin katılımı ile ilgili herhangi bir hüküm yada açıklama bulunmaması, ilçe belediyelerini planlama ve karar alma süreçleri dışında tutması, bu alanlarda katılımı zayıflatarak il merkezlerinde merkeziyetçi yönetim yapılarını güçlendirmesi açısından demokratikleşme ve yerinden yönetim ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

3.3.5.4 İl Özel İdareleri Kanunu (no. 5302)

5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasasının yürürlüğe girmesinden sonra, gerek bu yasanın geçici 2.maddesinde belirtilen metropol kentler dışında kalan 14 büyükşehirde ve gerekse diğer kentlerde 1/25.000 ölçekli İl Çevre Düzeni Planlarının yapımı ve denetimi 2005 yılında

Çıkarılan 5302 sayılı yasa ile İl Özel İdarelerine verilmiş, onay organı olarak da İl Genel Meclisleri yetkilendirilmiştir.

Böylece bu yasa ile il sınırları içinde bulunan ilçe yerleşmelerinin İl Genel Meclislerinde bulunan temsilcileri aracılığıyla yönetim ve karar alma süreçlerine katılım olanağı sağlanmıştır. Bu durum yerellik ve katılım ilkeleri açısından olumlu olmakla birlikte, İl Özel İdarelerinin bu planların yapımını gerçekleştirecek kadro ve bütçe ile yeterince donatılmamaları çeşitli aksaklıklara yol açmıştır.

Ayrıca söz konusu yasa, İl Çevre Düzeni Planının hem İl Genel Meclislerince ve hem de Belediye Meclislerince onaylanması hükmünü⁴ getirdiğı için zaman zaman plan onay süreçlerinde tıkanıklıklara yol açmıştır. Çünkü zaman zaman İl Genel Meclisince onaylanan bir planın merkez ilçe Belediye Meclisince onaylanmadığı, ya da tersi durumlar ortaya çıkmıştır. Böyle bir durumda tıkanıklığın nasıl aşılacağı konusunda yasada herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

3.3.6 Toplu Konut İdaresi (TOKİ)

1980 sonrasında izlenen ekonomik ve siyasi politikaların getirdiğı değışimler doğrultusunda konut sorununu çözmek için devlet büyük ölçüde inşaat sektörüne sermaye aktarmaya başlamış ve kentlerde oluşan toprak getirimlerini (rant) bu yönde kullanmak ve konut alanlarına sermaye dolaşımını hızlandırabilmek için, kentsel alanlara yatırım kolaylıkları sunmuştur. Bu yolla kent formlarının yeniden oluşma sürecini hızlandıran ve değıştiren toplu ve organize yapılaşmalar hız kazanmıştır. Aynı zamanda konut sunum biçimleri yapım süreçleri açısından da farklılaşmış, daha çok kooperatifçilik, yap-satılık, apartmanlaşma, toplu konut gibi yöntemler baskın hale gelmiştir. Daha da önemlisi büyük finans kuruluşları ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları önemli birer aktör haline dönüşmüşlerdir [92].

1980 sonrasında konut sunumu açısından en önemli gelişmelerinden biri, uygulama açısından büyük ve düzenli kent parçalarını gerektiren toplu konut uygulamalarıdır. Bu doğrultuda 1984’de, amacı öncelikle dar gelirliilere konut sunumu olan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu

⁴ 5302 sayılı kanun madde 6: İl çevre düzeni plânı; valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğerk illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır. İl çevre düzeni plânı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanır.

çıkarılmış, ardından TOKİ kurulmuştur. Kuruluşunda idarenin asıl görevi, 'konut üretim sektöründe üreticilere ve kooperatiflere örnek teşkil etmek, model oluşturmak ve bunları kredi yoluyla desteklemek' olarak belirlenmiştir. Bu değişimler konut kooperatifçiliğinin kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur [93].

TOKİ'nin kurulması ile devlet konut sektöründe yatırım miktarının artmasını sağlamış aynı zamanda bir 'developer' (proje geliştirici) olarak sektörde yerini almıştır. Bu kapsamda, konut üretimi alanında son 10 yılın en önemli aktörü olarak öne çıkan TOKİ'nin Ocak 2003 - Şubat 2012 tarihleri arasında yaklaşık 500.000 adet konut üretimi yapmış olduğu görülmektedir [94].

Kuruluşundan günümüze kadar TOKİ'nin görevleri ve kentsel büyümeyi/dinamikleri etkileyen unsurlar çerçevesindeki rolü de değişmiştir. Bu süreci 1984-2003 ve 2003 sonrası olarak ayırmak gerekmektedir. Çünkü 31.07.2003 tarih ve 4966 sayılı 'Bazı Kanunlarda ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilât Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la Toplu Konut Kanununda değişikliklere gidilerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na bağlı olan kurum, direkt başbakanlığa bağlanmış ve Konut Müsteşarlığı kaldırılarak hazineye ait araziler üzerindeki tüm hak ve yükümlülükleri TOKİ'ye devredilmiştir. Böylece TOKİ için yeni bir dönem başlamıştır.

Kentsel yenileme/gecekondu dönüşümü, kentsel dönüşüm vb. konularda kolaylaştırıcı yeni görevler verilmiş ve TOKİ kentsel mekanlarda gerçekleştirdiği birçok projelerle öne çıkmaya başlamıştır. Başlangıçta belirlenen dar gelirliilerin konut sorununu çözme amacından giderek uzaklaşmış, konut ve konut dışı birçok ticari projelerde sağladığı kredilerle ve yönlendirici rolü yada doğrudan yatırımcı olarak başat aktör konumuna getirilmiştir [93]. Genel olarak TOKİ günümüzde 2 temel görevle karşımıza çıkmaktadır;

1. büyük kentsel projelerin üretimi
2. kentsel dönüşüm projeleri

2985 sayılı Toplu Konut Yasası ile kentsel topraklar kent bütünü planlarından bağımsız ve kopuk, fakat aynı zamanda bir planı da olduğu için "yasal" olarak yapılaşmaya açılmıştır. Küresel sermayenin ülke konut politikasında, geçmişte büyük metropoliten alanlarda konut pazarına girmekten kaçınan inşaat şirketleri, ortaklıklar kurarak pazara hızlı bir giriş yapmış, büyük ölçekli konut üretimleri ile önemli bir paya sahip olmuşlardır. Bu yasanın uygulanması

ile de kent çeperinde yeni konut alanlarının oluşturulmasına, kırsal alanların yapılanmasına ve eski gecekondlu mahallelerinin yıkılıp yeni organize konut alanları haline dönüşmesine imkân verilmiştir. Fakat bu uygulamalarda “**sosyal konut amacı**” tek amaç olmaktan çıkmış, özellikle metropollerde üst gelir grubuna yönelik konut, ticaret, ofis vb. ticari yapılar üretilmiştir [60].

Sonuç olarak bu yasa kooperatif örgütlenmesi yolu ile üretilmesi amaçlanan konut alanlarının özel girişimciler eliyle yapılanmasını, kent içinde bulunan kamusal alanları yada kent çeperlerindeki arazilerin hızla kentsel arsaya dönüştürülmesini kolaylaştırarak kentteki yatırım sermayesinin akışını hızlandıran bir araç haline dönüşmüştür [81].

2003 yılı ve sonrasını kapsayan dönemde TOKİ-özel sektör işbirliği çerçevesinde yürütülen kentsel dönüşüm projeleri sadece kent çeperlerindeki yeni yapılaşmaları düzenlemek amacıyla değil, yapılı çevrelerin mevcut işlevlerinden farklı kullanımlara dönüştürülerek kullanılması amacıyla da uygulanmaya başlanmıştır. Geçmişte kentlerde var olan konut ihtiyacı, yap-sat sistemi, gecekondlu üretimi, sosyal güvenlik kuruluşlarının kredi ve arsa desteği, konut kooperatifleri vb. yöntemlerle karşılanırken, bu dönemde TOKİ konut üretimi konusunda temel aktör haline gelmiştir[93].

Arsa ve konut üretim süreci konusunda yetkili olan kuruluşlar kapatılarak, görevleri ve kaynakları tek çatı altında toplanması amacı ile TOKİ’ye aktarılmıştır.

Ayrıca kuruma ait projelerin daha hızlı ve tek merkezden yapılabilmesi için 2004 yılında yapılan 5162 sayılı ‘Toplu Konut Kanununda Ve Genel Kadro Ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile TOKİ ye imar planı yapma yetkisi de verilmiştir. Bu yolla TOKİ her ölçekte imar planı yapma, yaptıma, değıştirme, gerçek ve tüzel kişilere ait arazi ve arsaları ve bunlar üzerindeki her türlü yapıları kamulaştırma, gecekondlu dönüşüm projelerini gerçekleştirme, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapma konularında yetkilendirilmiştir [73].

Son olarak 16.05.2012 tarihli 6306 Sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun” ile TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile birlikte riskli alanların dönüştürülmesi konusunda yetkilendirilmiş ve bu alanlarda plan ve uygulama yapabilmesinin önü açılmıştır.

Yukarıda bahsedilen değişmeler sırasıyla;

- 31.7.2003 tarihli 4966 sayılı Kanunla, Konut Müsteşarlığı kaldırılarak tüm hak ve yükümlölükleri TOKİ'ye devredilmiştir
- 2004 yılında "Göçmen Konutları Koordinatörlüğü" görevleri TOKİ'ye verilmiştir.
- 2004 yılında, BİB bünyesinde yer alan "Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü" 5273 sayılı yasa ile kaldırılarak tüm hak ve yükümlölükleri TOKİ' ye devredilmiştir.
- 2004 yılında yürürlüğe giren 5162 sayılı Toplu Konut Yasası, TOKİ'ye her türde plan yapma, aynı zamanda planın yapılacağı alanda dönüşüm projeleri gerçekleştirme, kamulaştırma, finansman düzenlemeleri haklarına da sahip olma yetkisini sağlamıştır [73].
- BİB'na 775 sayılı kanunla verilen "gecekondu önleme bölgesi" belirleme görevi de, 2007 yılında 5609 sayılı yasa ile TOKİ' ye devredilmiştir [73], [93].
- 2012 yılında yürürlüğe giren Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun" ile TOKİ riskli alanların dönüştürülmesinde plan yapma ve onama yetkisine sahip olmuştur.

Planlamada merkeziyetçi yaklaşımı güçlendirmeye yönelik bu değişikliklerle TOKİ, gecekondu dönüşüm projesi alanlarında, mülkiyeti kendisine ve/veya valiliğe ait konut uygulama alanlarında, riskli alanlarda mevcut planlara uyma zorunluluğu olmadan her ölçekteki imar planını yapmaya, yaptırmaya ve tadil ettirmeye yetkili kılınmaktadır. Bu yolla kentsel yapılanmayı yönlendirme hakkına ve gücüne sahip olmuştur [21]. Aynı zamanda bu yasaların yürürlüğe girmesi ile TOKİ-özel sektör birlikteliği sonucu, devlet kâr amaçlı konut üretiminde de yoğun bir faaliyete girmiş bulunmaktadır [81].

3.4 Planlamaya İlişkin Temel Yasalar

3.4.1 İmar Yasası (no.3194)

03.05.1985 tarihinde onaylanan 3194 sayılı 'İmar Kanunu' yerel yönetimleri yetki ve olanakları açısından güçlendiren, böylece kentsel mekan oluşumunda önemli birer aktör haline getiren en önemli adımdır. Bu kanun ile 3030 sayılı yasanın yalnızca büyükşehirlere verdiği yetki ve sorumluluklar tüm belediyelere yaygınlaştırılmış, tüm belediyelerin gelirleri,

devlet bütçesinden aldıkları paylar ve kendi içinde topladığı vergiler ile artırılmış, özellikle hızlı gelişen ve sınırları içinde yapılaşma talebi yüksek olan belediyeler yüksek bütçelere kavuşmuşlardır. Bu belediyelerin önemli bölümü kıyılarda yer alan, turizm ve ikinci konut talep patlaması ile karşı karşıya olanlardır. Diğer önemli bölümü ise metropol kentlerde yüksek maliyetlerden kaçmak isteyen sanayi, depolama ve beraberinde gelen nüfusun konut ihtiyaçları nedeniyle tercih edilen metropol çevresindeki belediyelerdir. Bu nedenle bu yasa diğer birçok etkisinin yanı sıra metropollerin çevresinde oluşan “alt kentler” ve/veya “kent bölgeleri” sürecini tetikleyen ve aynı zamanda, bütüncül kontrol ve koordinasyon mekanizmalarını geçersiz kılan önemli bir araç olmuştur.

Aslında yasa, bu eksikliği öngörerek 6785 sayılı imar kanununda belirtilmeyen planlama hiyerarşisi kavramını getirmiştir. Bu nedenle yasa ile getirilen diğer önemli değişimde, **plan hiyerarşisi** tanımlamasıdır. Bu yasa ile “Bölge Planı”, “Çevre Düzeni Planı”, “İmar Planı” gibi kavramlar birbirinden ayrılarak tanımlanmıştır. Fakat yasada imar planlarının yapımı zorunlu kılınırken bölge ve çevre düzeni planları “gerekirse” ve “varsa” ibareleri kullanılarak hazırlanmaları zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Böylece uzun yıllar üst ölçekli planlar hazırlanmadan, yan yana olan bu yerleşmelerin imar planları birbirinden kopuk ve kontrolsüz şekilde hazırlanarak, denetimsiz gelişimlerin baskı ve eylemlerini yasallaştıran belgelere dönüşmüştür.

3194 sayılı yasa Türkiye için, gerek kurumlar arasındaki görev dağılımının yeniden düzenlenmesi açısından, gerekse küreselleşmeye eklemlenme konusunda teorik olarak “yerelleşme” ilkesinin en önemli yansımalarındandır. Bu kanun ile daha önce merkezi ve hiyerarşik bir yapıda bulunan planlama sistemi desantralize edilmiş ve farklı kurumlara dağıtılmıştır [95]. Planlar bölge planları, çevre düzeni planları ve imar planları olarak ayrılmış, her plan kademesi için farklı kurumlar tanımlanmıştır. Yerel yönetim ön plana çıkartılmış, merkezi hükümet yerine yerel yönetim plan yapma ve onay konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun sonucu olarak merkezi yönetimin yerel yönetime karşı yetkileri azalmıştır. Fakat ardından sektörel uzmanlaşma vb. gerekçelerle yapılan farklı kanunlar bir yandan farklı kurumları plan konusunda yetkilendirirken bir yandan da parçacı planlama yaklaşımı ve çok başlı yetkilendirme gibi sorunlar yaratır hale gelmiştir [96].

4.Bölümde örnek alan çalışması kapsamında irdeleneceği üzere, Tekirdağ çevresinde bulunan ilçe ve belde belediyelerinin birbirinden bağımsız, ilişkisiz ve bölgesel bütünlükten yoksun

olarak onayladığı sanayi ve konut işlevli planlar da bu yasanın denetim mekanizması eksikliğinden kaynaklanan sorunlarını günümüze kadar taşımıştır.

3.4.2 İmar Affı Yasaları

Türkiye’de kentlerin özellikle metropollerin oluşum süreçlerinde en etkin ve belirleyici yasaların başında imar affı yasaları gelmektedir. Yasadışı yapıların önlenmesine yönelik kanunların geçmişinin 1924 yılına kadar uzanmasına rağmen bu kanunlar kaçak yapılaşmayı engellemek konusunda etkin olamamışlardır. Bu nedenle yasadışı yapıları önlemek yerine, yasallaştırmak üzere çeşitli tarihlerde af yasaları yapılmıştır. Bu yasaların içinde 1983 yılında çıkarılan “2805 sayılı”, 1984 yılında değiştirilerek yeniden çıkarılan “2981 sayılı” imar affı yasaları kentlerin yapısal değişimini çok derinden belirleyici nitelikte olması nedeniyle diğer af yasalarından ayrılmaktadır. 2805 sayılı yasa ile yasadışı yapıların tespiti ve değerlendirme görevi belediyelere verilmiştir. 2981 sayılı yasada, kamu arazileri üzerinde yapılmış gecekonduların mülkiyetinin gecekondusu sahibine devri ve bu amaçla tapu belgesine altlık oluşturacak “tapu tahsis belgesi” verilmesi öngörülmüştür. Bu süreçte “İmar Islah Planı” kavramı getirilmiş ve bu planlar hem yasadışı yapılaşmış alanlarda yapılan planları donatı standartlarından muaf tutmuş, hem de 4 kata kadar ilave yapı yapmaya izin vererek yapı ve nüfus yoğunluklarını artırmıştır [97]. İmar affı yasaları Ankara, İzmir ve özellikle İstanbul gibi metropol kentleri nitelik ve niceliksel olarak önemli ölçüde değiştirerek, mekânsal biçimlenmelerinde belirleyici faktör olurken, metropol çevresinde bulunan çeper kentlerde plansız gelişen sanayi yapılanmalarında da önemli bir araç olarak kullanılmıştır. 1983-93 yılları arası yalnızca İstanbul metropol kenti içinde yaklaşık 10 yıllık sürede toplam 32.207 ha yasadışı yapılaşmış alanın % 50’ye yakını olan 15.743 ha alan “Islah İmar Planları” kapsamında donatı standartlarından yoksun bir şekilde yasallaştırılmıştır [98].

1986 yılında 2981 sayılı yasa ve bu yasanın bazı maddelerini değiştirmek üzere yapılan 3290 sayılı yasa ile sanayi yapılarına da çeşitli af ve kolaylıklar sağlanmıştır (Çizelge 3.2) [99]. Bu yasada “sanayi yapıları, varsa bölge planı ve imar planına göre, planı olmayan yerlerde ise valilikçe ön izin verilir” hükmü ile belediye içinde yada dışında olan yerlerde herhangi bir plan olmasa dahi valilik izni ile sanayi yapıları kurulması olanaklı hale getirilmiş ve metropol kent çevresindeki bazı alanlar “sıçrama ve yayılma”ların hedefi haline gelmişlerdir. İstanbul’daki

sanayi alanlarının yayılma ve sıçrama eğilimleri sonucu gelişen ve bölüm 4’de incelenecek olan Trakya Bölgesi sanayi alanları gelişmelerinde de bu yasanın önemli etkisi olmuştur.

Çizelge 3.2 İmar affı yasaları ve genel etkileri

Yasa	Yılı	Getirdikleri	Mekansal Etkileri
2805 Sayılı İmar Affı Kanunu	1983	İlçe belediyelerine (Büyükşehir belediyesi onayı almadan) plan yapma ve onaylama yetkisi	Kontrolsüz büyüyen sanayi alanlarının yarattığı gecekonduların bu dönem aflarından faydalanması
2981 Sayılı İmar Affı Kanunu	1984	İslah İmar Planları, tapu tahsis belgesi	
3290 Sayılı İmar Affı Kanunu	1986	Konut işlevinin yanı sıra sanayi, ticaret vb. işlevli yasadışı yapılaşmalara da imar affı getirilmesi	Plansız alanlarda valilik izni ile parsel ölçeğinde sanayi oluşumları

3.4.3 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (no.6306)

1999 Marmara depreminden ve özellikle 2011 yılında gerçekleşen Van depreminden bu yana ülke gündemine oturan ve yaygın olarak ‘kentsel dönüşüm’ olarak bilinen riskli yapıların güçlendirilmesi veya yeniden yapılması amacı ile 16.05.2012 tarihinde 6306 sayılı ‘Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’ yürürlüğe girmiştir.

Bu kanunun amacı *“afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir”* şeklinde açıklanmaktadır [100].

Bu kanun yukarıda belirtildiği şekilde riskli alanların tespiti, ilanı ve iyileştirilmesi amacı ile tasarlanmış olmasına rağmen yetkilendirdiği kurumlar bağlamında yerel yönetimin yetkilerini merkeze kaydırması ve emredici hükümler içermesi nedeniyle son dönemlerde oldukça tartışılan bir konu olmuştur. Riskli alanlarla ilgili tüm işlemler 5393 sayılı ve 3.7.2005 tarihli Belediye Kanunu ile yerel yönetimlere verilmişken, bu kanun ÇŞB’yi ve Bakanlar Kurulunu asıl sorumlu kurumlar olarak kabul etmiş, Bakanlığın istemesi durumunda Belediyelere ve TOKİ’ye yetki devri yapabileceği hükmünü getirmiştir. Uygulama sürecinde de Bakanlığın görevlendirilmesi durumunda yerel yönetimler ve TOKİ yetkili kurumlar olabilecektir. Bakanlık bu süreçte isterse tüm işlemleri, (harita, plan, proje ve bu doğrultuda parselasyon planları) hazırlayabilecektir. Ayrıca uygulamanın önünde engel olması durumunda kanun

Orman Kanunu, Kıyı Kanunu, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu gibi koruma amaçlı bazı kanunları geçersiz kılmaktadır. Sonuçta bu durum ÇŞB ve TOKİ'nin, yerel yönetimlerce hazırlanan planlara uyma zorunluluğu olmadan riskli alan olarak ilan edilen alanlarda plan ve uygulama yapabilmesinin önünü açmıştır [101].

Tüm bunlar, riskli alanlarda aslen belediyelerde olan yetkilerin ÇŞB ve TOKİ başta olmak üzere merkezi idare kontrolüne verilmesi 1980 sonrası genel eğilimi olan yerelleşme ilkesi ile gelişmektedir.

3.5 Planlamayı Dolaylı Olarak Etkileyen Kurumlar ve Kanunlar

3.5.1 Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı da (KTB) TOKİ ye benzer şekilde planlama yetkisinin merkezileşme çabasından etkilenen ve kendi sektöründe her ölçekte plan yapma yetkisine sahip bir kurumdur. 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ile Turizm Bakanlığı'na verilen yeni adıyla "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri tespit ve planlama" görevi, merkezi kurumsal yapının sektörel ve parçacı planlama anlayışının göstergesidir.

Kanunda yer alan ifade şu şekildedir: *'Bakanlık; kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapmaya, yaptırmaya, re'sen onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir..'* [102].

12.3.1982 tarihinde yayınlanan bu kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu öncesinde, büyük kentlerde ve özellikle kıyı alanlarında turizm yapılarını teşvik eden ve kolaylaştıran böylece turizm merkezleri yolu ile mekanı biçimlendiren 1980 yılı sonrasının ilk ve önemli kanunlardan biridir. Ayrıca kentsel ve bölgesel bütüncül planlardan bağımsız olarak kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapma ve onama yetkilerini Turizm Bakanlığı'na devretmesi, parçacıl ve kent bütününe uyumsuz planların ve yapılaşmaların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmıştır. Buna ek olarak, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin turizm amaçlı yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı şirketlere uzun süreli kiralanabilmesi olanağı yasanın mekânsal etkisini daha da artırmıştır [103].

2003 yılında çıkarılan 4848 sayılı kanunla Bakanlık, Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Aynı yıl 4957 sayılı kanunla, Bakanlık, "Turizm merkezleri ile Kültür ve

Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde” veri toplama, plan yapım ve onayı ile ilgili işlemleri resen yürütme hakkı da kazanmıştır. Diğer bakanlıkların ya da yerel yönetimlerin varsa bu alanlarda yaptığı plan kararları geçersiz kılınmıştır. Diğer bir deyişle, Kültür ve Turizm Bakanlığı, her tür ve ölçekte plan yapım ve onay yetkisi olan bir kurum niteliği kazanmıştır. Bu durum, bakanlığın planlama alanlarının diğer plan yapma yetkisi olan kurumların yetki alanları ile çakışmasına ve zaman zaman planlama açısından birbiri ile çelişen durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Planlama yetkisi yerel yönetime veya farklı bir bakanlığa ait olsa dahi, bu tür alanlar, turizm merkezi ya da alanı ilan edilerek tüm yetki ve uygulama yapma hakları Turizm Ve Kültür Bakanlığı’na geçmektedir. Örneğin, belediye sınırları içinde bulunan birçok kıyı alanları, tarım alanları vb. korunması gereken alanlar, bu kanun çerçevesinde turizm alanı kapsamı içine alınarak büyük sermayeli turizm projeleri yapımına olanaklı hale getirilmiştir.

Tezin örneklem alanı Trakya Bölgesinin güneyinde yer alan Saros Bölgesi 2007 yılında Kültür ve Turizm Koruma Bölgesi ilan edilmiştir. Fakat bölgede farklı kurumların planlama yetkileri olduğundan, bölgede ve çevresinde turizm faaliyetlerini olumsuz etkileyebilecek sanayi ve ikinci konut alanı kararları mevcuttur [40].

3.5.2 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)⁵

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (STB) “plan yetkilerinin sektörel özelleştirilmesi” konusunda ayrıcalık kazanan kamu kurumlarından bir diğeridir. 2000 ve 2002 yıllarında yapılan OSB kanunu ve Endüstri Bölgeleri Kanunu (EBK) ile sanayi alanlarının ve endüstri bölgelerinin planlarını yapma ve onama yetkileri bu Bakanlığa verilmiştir.

OSB uygulaması 1960 sonrası planlı gelişme dönemi ile başlamıştır. İlk olarak DPT tarafından yapılan 1.BYKP den itibaren sanayi, ülke kalkınması için en önemli itici güç olarak tanımlanmış ve yapılan kalkınma planları uzun süre bu sektör üzerine kurgulanmıştır. 1.BYKP’ye bakıldığında sanayileşme yönünde gelişme, bu amaçla OSB’lerin kurulması, az gelişmiş bölgelere öncelik verilmesi gibi vurgular öne çıkmaktadır. 2.BYKP’de sanayi bölgeleri

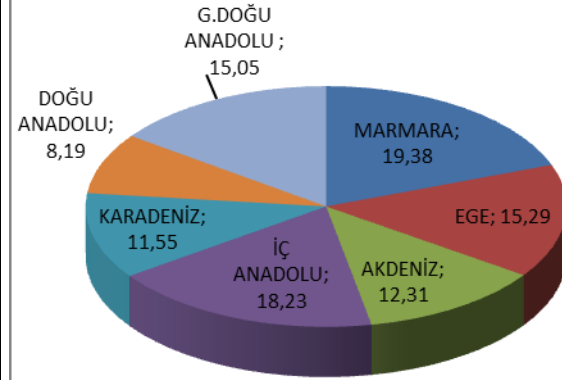
⁵ 2011 yılında 635 sayılı KHK ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ismi değiştirilerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmuştur.

sorununu çözmek için OSB'lerin kurulması, geliştirilmesi ve teşvik edilmesi temel amaç olarak vurgulanmıştır. Ayrıca bu plan döneminde OSB'ler bölgesel gelişme ve kentleşme gibi konularda da önemli bir araç olarak kabul edilmiştir. 3.BYKP'de yerleşme ve kent çevresinde sanayileşmeyi düzenleyici, kentleşmeyi disipline edici bir araç olarak yine OSB'ler öne çıkarılmıştır. 4.BYKP'de OSB'ler yine önemli bir araç olarak kabul edilmiş ve bu konu ile ilgili ilk olarak bir "Özel İhtisas Komisyonu" kurulmuştur. 5.BYKP'de OSB'ler yine kentleşme politikaları çerçevesinde ele alınmıştır. 6.BYKP'de sanayinin bölgeler arasında dengeli dağılımının sağlanması ve sanayi gelişiminin teşvik edilmesi amacı ile OSB'lerin yapısına devam edilmesi yönünde vurgu yapılmıştır [48].

Planlı dönemden bu yana tüm kalkınma planlarında OSB'lerin sanayileşmeyi ve bölgelerarası dengeyi sağlamada önemli bir araç olarak kullanılmasının altının çizilmesine rağmen, OSB'ler, uygulamada Marmara Bölgesi içinde kurulmuş ve bu durum zaten coğrafi ve tarihi avantajlarıyla önde olan Marmara Bölgesinin, diğer bölgelere göre daha da fazla gelişmesi sonucunu getirmiştir.

İlk OSB 1962 yılında YPK ve Bakanlar Kurulu (BK) kararı ile Bursa'da uygulanmıştır. Daha sonra Kocaeli ve İstanbul başta olmak üzere 2013 yılına kadar Marmara bölgesinde ve ülkenin çeşitli diğer bölgelerinde toplam 155 adet OSB işletmeye açılmıştır (Şekil 3.1) [104].

BÖLGELER	ADET	ALAN (Ha)
MARMARA (11 İL)	22	5.438
EGE (8 İL)	22	4.290
AKDENİZ (8 İL)	16	3.456
İÇ ANADOLU (13 İL)	29	5.531
KARADENİZ (18 İL)	32	3.242
DOĞU ANADOLU (14 İL)	17	2.358
G.DOĞU ANADOLU (9 İL)	17	4.224
TÜRKİYE TOPLAMI (81 İL)	155	28.539

Şekil 3.1 2013 Yılı itibari ile tamamlanan OSB alanlarının bölgelere dağılımı [104]'den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır).

Şekil 3.2 Türkiye’de bulunan (tamamlanan ve yapım aşamasında) OSB’ler (OSBDER, 2010 listesinden yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Bu uygulamalar 1982 yılına kadar YPK ve BK kararları ile yapılırken, 1982 yılında kabul edilen “Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Fonlar Yönetmeliği” ne göre Bakanlık kararı ile yapılmaya başlanmış ve OSB yapımları hız kazanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde ise günümüzde yürürlükte bulunan 4562 sayılı OSB Kanunu yürürlüğe girmiştir [105].

4562 sayılı OSB Kanununun 3.maddesinde; bu bölgeler

“Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve OSB Kanunu hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri” olarak tanımlanmaktadır [105].

OSB’ler kuruluşundan buyana, ucuz arsa temini, ucuz elektrik ve gaz temini, vergi indirimleri gibi teşviklerle önemli ölçüde desteklenerek günümüze kadar gelmişlerdir. Bazı bölgelerde bu destek ve teşviklerden dolayı OSB alanları hızla oluşmuş ve hatta yeni sanayi yatırımlarını da çekerek çevrelerinde de yeni sanayi yapılanmalarına neden olmuştur.

OSB’lerin bölgesel kalkınmaya katkısı farklı şekillerde gerçekleşmiştir. Bunlardan bazıları bulunduğu bölgenin ekonomik açıdan kalkınması, kontrolsüz sanayileşmenin yol açtığı olumsuz etkilerin minimize edilmesi ve atık kontrolünün sağlanması, üretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan kamu hizmetlerinin sağlanması, altyapı hizmetlerinin nitelikli ve ucuz olarak sağlanması, planlı ve altyapı bağlantıları tamamlanmış arsa sağlanması, benzer faaliyetlerde bulunan firmaların aynı coğrafi yerleşke içinde bulunması sonucu birbirleri üzerinde olumlu etki yaratmaları şeklinde sayılabilir. Kümelenme yaklaşımıyla açıklanacak bu etki sonucu firmalar birbirleri arasındaki işlem maliyetlerini düşürerek ve bir arada olmak suretiyle verimliliklerini artıracaklardır [106].

Öte yandan OSB’ler bulundukları bölgede yerleşme desenlerini değiştiren etkenlerin de başında gelir. Yarattıkları ekonomik aktivite ve iş olanakları ile nüfus çekim gücü yüksek bir fonksiyon olmalarından dolayı hızlı nüfus artışı, hızlı yapılaşma, toprak değerlerinde hızlı artış gibi, kentsel mekanı tümünden etkileyen unsurları da beraberinde getirirler.

Tezin örnek alan çalışması bölümünde ayrıntısı ile tartışılacak olan Trakya Bölgesinde 1980 sonrasında görülen hızlı nüfus artışının ve kırdan kente göçün temel sebebi, burada kurulan OSB ve çevre alanlarda yarattığı sanayilerdir.

2002 yılında kabul edilen Endüstri Bölgeleri Kanununun amacı ise yabancı yatırımların teşvik edilmesini sağlayacak farklı teşviklerin yer alacağı özel ihtisas bölgelerinin de yer alabileceği

bölgelerin oluşturulmasıdır. Endüstri bölgelerinin planlama aşamasında da her türlü plan yetkisi Bakanlığa verilmiştir.

“Endüstri bölgeleri sınırları içerisinde yapılacak ve hazırlama usul ve esasları Bakanlık tarafından belirlenecek 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı ve parselasyon planları ve değişiklikleri ile alt yapı ile ilgili etüd, harita, plan ve projeler ihale yoluyla hazırlattırılır ve Bakanlık tarafından onaylanarak yürürlüğe girer. İmar planları hazırlanırken mülkiyet sınırları içinde Sağlık Bakanlığı ile Bakanlık arasında yapılacak protokol çerçevesinde belirlenen sağlık koruma bandı bırakılır. Onaylı endüstri bölgeleri imar planları, ilgili kurumlara bilgi için gönderilir” [107].

3.5.3 Serbest Bölgeler Kanunu (no. 3218)

Türkiye’de serbest bölge konusu 1927 yılında yapılan 1132 sayılı “Serbest Mıntıka Hakkında Kanun”a kadar dayanır. Konu 1953 tarih ve 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu ile yeniden ele alınmıştır. Sonuçta 1983 tarihinde yürürlüğe giren 151 sayılı Serbest Bölgeler Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile bugünkü yasanın temeli atılmış ve 1985 yılında 3218 sayılı “Serbest Bölgeler Kanunu” yürürlüğe girmiştir [105]. Serbest bölgeler; *“...ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler...”* olarak tanımlanmaktadır [105].

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesindeki temel amaçlar; “ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişlerini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek” olarak sıralanmıştır [108].

Ülkemizde temel olarak ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacıyla 1987 yılından bu yana Marmara Bölgesi’nde, İstanbul’da İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, İstanbul IMKB Uluslararası Menkul Kıymetler Serbest Bölgesi, İstanbul Deri Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi, İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, İstanbul MAM Serbest Bölgesi, Tekirdağ’da Avrupa Serbest Bölgesi, Kocaeli’nde, Kocaeli Serbest Bölgesi, Tübitak-MAM Teknoloji Serbest Bölgesi ve Bursa’da Bursa Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bunların dışında; Akdeniz Bölgesinde; Mersin, Antalya ve Adana-Yumurtalık Serbest Bölgeleri, Ege Bölgesinde;

Ege (İzmir), Denizli ve İzmir Serbest Bölgeleri, Karadeniz Bölgesi'nde; Trabzon, Rize ve Samsun Serbest Bölgeleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde; Mardin ve Gaziantep Serbest Bölgeleri, İç Anadolu Bölgesinde; Kayseri Serbest Bölgesi faaliyete geçmiştir (Şekil 3.3) [109].

2010 yılına kadar Türkiye'de kurulan Serbest Bölge sayısı 23'e ulaşmış olup bu bölgelerde yaklaşık 50.000 kişi istihdam edilmektedir [105]. İçerdiği üretim ve ticaret faaliyetleriyle bulunduğu bölge ve çevresine nüfus ve yapılaşma çeken serbest bölgeler, yerleşme ve kentlerin mekânsal, ekonomik ve sosyal yapılarında da değişimlere yol açarak OSB'ler kadar etkin olabilmektedir. Bu alanların belirlenmesi yine bölge yada kent ölçeğindeki planlardan tamamen bağımsız olarak Bakanlar Kurulu kararıyla yapılmaktadır. OSB alanlarında olduğu gibi Serbest bölgelerde yine Marmara Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Tez kapsamında ele alınan Trakya bölgesinde Tekirdağ'da Avrupa Serbest Bölgesi 1999 tarihinde ilan edilip 2003 yılında faaliyete geçmiştir.

Şekil 3.3 Türkiye'de Bulunan Serbest Bölgeler [110].

3.5.4 Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun (no. 4046)

1980 sonrası devletin piyasadan kendini tasfiye etmesi, üretimden çekilip denetleyici rol üstlenmesi ve neoliberal politikaya daha uygun olan özel yatırımlar için kolaylaştırıcı ortamlar hazırlanması, özelleştirme politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşım en belirgin etkisini kamu ve KİT arazileri üzerinde göstermiş, planlamada önemli uygulama araçlarından olan kamuya ait arsa ve araziler imar planı değişiklikleriyle gelir odaklı özelleştirme uygulamalarına tabi tutulmuşlardır. Kent planlarının kararlarından bağımsız ve ilişkisiz bir

şekilde yapılan bu özelleştirme uygulamaları mekanın biçimlenmesinde etkin unsurlar haline gelmiştir. Bu doğrultuda planlar yönlendiriciliğini yitirmiş, kentlerde büyük alışveriş merkezleri, ticaret merkezleri, konut dışı kentsel kullanımlar gibi kentsel çekim alanları yaratılmaya başlanmıştır.

Bu dönemden itibaren Özelleştirme İdaresi başta olmak üzere planlama yetkisine sahip olan kamu kurum ve kuruluşları bu yetkilerini, düzenleyici olma ve kamu yararı lehine kullanmak yerine, ayrıcalıklı imar hakları yaratarak ister devlet mülkiyetinde, isterse özel mülkiyette bulunsun tüm arsa ve arazilerde kentsel rant yaratma yönünde kullanmaya başlamışlardır. Kent planlarından bağımsız ve ilişkisiz biçimde hazırlanan parçacı imar planları aracılığıyla, kentsel toprakların işlev ve kullanım biçimi değiştirilerek spekülasyon yatırım aracı haline dönüştürülmektedir [111].

1980 sonrası devletin yeniden yapılanma süreci içinde “özelleştirme” en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Burada öncelikli amaç “devletin hantal, işletilemeyen ve zarar eden kuruluşlarını” özel sektöre satmak ve böylece kamu üstündeki yüklerini kaldırmak olarak belirlenmesine rağmen, bir süre sonra devletin karlı işletmelerini ve hatta topraklarını satmaya dönmüştür.

Özelleştirme amaçlı ilk hazırlanan kanun, 1994 yılında “4046 sayılı Özelleştirilme Uygulamaları Hakkında Kanun” olarak çıkarılmış ancak 1997’de ve 2008’de 4232 ve 5398 sayılı kanunlarla, idarenin uygulamalarını kolaylaştırmak ve yetkilerini genişletmek üzere kapsamı yeniden düzenlenmiştir. 2004 yılında yasada yapılan değişikliklerle (02.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5189 sayılı Kanun), kent içinde bulunan kamu arsalarının satışından elde edilen gelirlerin yüksekliğinin etkisiyle, özelleştirme kapsamında bulunmayan Ulaştırma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’na ait arsaların kar paylaşımı modeliyle satılması da Özelleştirme İdaresi’nin yetkisine verilmiştir.⁶ Böylece Özelleştirme İdaresi bu arsalar üzerinde imar haklarını yükselten imar planları yaparak kent içinde ve çevresinde kentsel mekanı önemli ölçüde değiştiren yetkilere sahip olmuştur [112].

Dolayısı ile kamusal faydadan çok tüketime yönelik yatırımlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, bu süreçte başat aktörlerden biri konumundadır. Kendisine verilen yetki ile, yüksek rant gelirleri sağlamak amacıyla yönelik, yerel yönetimleri sürecin

⁶ 25.11.2010 tarih ve 6082 sayılı Kanun.

dışına iterek ve arazi kullanım ve yoğunluklarında değişiklik yaparak, ayrıcalıklı imar hakları yaratılabilmektedir [44].

3.5.5 Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu (no. 5403)

2005 yılında yürürlüğe giren bu kanuna kadar, ülkemizde tarım topraklarının korunması yönünde etkili ve kapsamlı hiçbir kanun yapılmamıştır. 1985 yılındaki “3202 Sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun”un 2. Maddesi (g) bendinde, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevlerinden biriside “ Tarım alanlarının gagesine uygun bir şekilde kullanılmasını sağlamak, denetlemek ve bu konu ile ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği yapmak” şeklinde belirtilmişse de nasıl yapılacağı, tarım alanlarını korumak üzere ne tür kısıtlamalar yada şartlar olduğu hakkında hiçbir açıklama getirilmemiştir [113]. Bu konuda belirleyici olabilecek ilk yasal düzenleme Tarım Orman ve Köyleri Bakanlığı tarafından yapılan 11.03.1989 tarih, 20105 sayılı resmi gazetede yayınlanan ‘Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik’tir [35]. Bu yönetmelik ilk olarak imar planlarına atıfta bulunarak, tarım alanlarının farklı amaçlar için planlanması durumunda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünden izin alınması şartını getirmiştir⁷. Fakat bu yönetmeliğin 8.maddesinde konut, eğitim, sağlık, sanayi, akaryakıt istasyonları, alışveriş merkezi, turizm amaçlı tesisler gibi nerdeyse tüm kentsel kullanımlar için izin verilebileceğini belirttiğinden tarım topraklarının farklı amaçlı kullanımında çok fazla caydırıcı yada önleyici olamamıştır. Bu nedenlerle aşağıda örnek alan çalışması kapsamında açıklanacağı gibi, 2005 yılına kadar Trakya bölgesinde yapılan hiçbir planlama çalışmasında “Tarım Toprakları” kısıtlayıcı bir faktör olamamıştır.

Bu konuda en etkin yasal düzenleme 03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren “5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu”dur. Bu Kanun’un amaç ve kapsamı şu şekilde açıklanmaktadır:

⁷ Madde 4 — Şehir imar planları, mevzii imar planları ve bunların eki imar planları ve yerleşme alanları ile özel kanunlar kapsamı dışında kalan alanlardaki her türlü arazinin tarım dışı maksatlı faaliyetlere tahsisi Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün iznine tabidir. Bu Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce tasdik edilmiş olan Çevre Düzeni Planları, Bölge Planları ve Nazım imar Planlarında "Tarım Alanları" olarak gösterilen alanların baş-ka maksatlarla kullanılması için yapılacak plan değişikliklerinde de Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün muvafakati alınır.

Madde 1- Amaç; “Toprağın doğal veya yapay yollarla kaybını ve niteliklerini yitirmesini engelleyerek korunmasını, geliştirilmesini ve çevre öncelikli ‘sürdürülebilir kalkınma’ ilkesine uygun olarak, plânlı arazi kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir”.

Madde 2- Kapsam; “Bu Kanun; arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesi, sınıflandırılması, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulmasına ilişkin sorumluluk, görev ve yetkilerin tanımlanması ile ilgili usul ve esasları kapsar”.

Bu Kanuna ek olarak, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8. Maddesi’nin birinci fıkrasına; “(c) Tarım arazileri; Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda belirtilen izinler alınmadan tarımsal amaç dışında kullanılmak üzere planlanamaz” hükmü eklenmiştir. Ayrıca 3402 sayılı Kadastro Kanunu’nun 14. Maddesi’nin ikinci fıkrası; “sulu veya kuru arazi ayrımı, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu hükümlerine göre yapılır.” şeklinde değiştirilmiştir.

5403 sayılı Toprak koruma kanunu içinde bazı istisnalar da getirilmiştir. Örneğin 13.madde ile getirilen istisnalar içinde, “*Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar*”, ifadesi eklenerek, STB, KTB, ÇŞB gibi birçok bakanlığın tarım alanları üzerinde getirilecek yeni işlevler için alacağı “kamu yararı” kararı ile tarım alanının yapılaşmasına ortam sağlanmaktadır. Diğer yandan eklenen geçici madde ile;

“11/10/2004 tarihinden önce, gerekli izinler alınmadan tarım dışı amaçlı kullanıma açılmış bulunan arazilerin tarımsal bütünlüğü bozmuyor ise istenilen amaçla kullanımı için, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içerisinde Bakanlığa başvurulması, hazırlanacak toprak koruma projesine uyulması ve tarım dışı kullanılan tarım arazilerinin her metre karesi için beş Yeni Türk Lirası ödenmesi şartıyla izin verilir. Tarım arazisi vasfından çıkarılan araziler, ilgili kuruluşlarca başvuru sahibinin isteği doğrultusunda vasfını değiştirir” (Geçici Madde 4 – Ek: 26/3/2008-5751/2 md.)

denilmekte ve tezin örnek çalışma alanı olan Tekirdağ’da da görüleceği gibi bir çok tarım alanı üzerinde izinsiz yapılan sanayi alanları yasallaştırılmaktadır. Tüm bu olumsuz duruma rağmen, bu yasa tarım topraklarının korunabilmesi yönünde planlama kurumu içinde önemli bir işlevi üstlenmektedir.

3.6 Genel Değerlendirme: Çelişki ve İkilemler

3.6.1 Planlamada Merkezileşme - Yerelleşme İkilemi

1980’li yılların başından itibaren özel piyasa koşullarının ağır basması ile planlama yaklaşımlarında özel sektör önceliklendirilmiş ve bu zamana kadar izlenen geleneksel planlama yaklaşımından vazgeçilerek yeni yaklaşımlar denenmiştir. Planlamadan sorumlu kurumsal yapı ve yasal düzenlemeler de bu doğrultuda değişikliğe uğramıştır. Küresel sistemde daha yarışabilir olabilmek için yerel potansiyele önem verilmiş ve bu potansiyeli ortaya çıkarabilmek için yerel yönetim desteklenmiş ve yetkileri arttırılmıştır.

1980 öncesinde DPT’nin kalkınma planlarında benimsediği uzun vadeli, kapsamlı planlama yönteminin yerini küresel sisteme eklemlenmeye yönelik daha esnek ve dinamik stratejik plan türleri almıştır. Bu dönemde daha parçacıl ve günün koşullarında ülkenin kalkınmasını sağlayacak şekilde sanayi yatırımlarını teşvik politikaları benimsenmiştir. 1980 sonrasında ise yerelleşmenin ve küresel rekabetin önem kazanması ile kalkınma planlarında bölgesel kalkınma önem kazanmıştır. Aynı dönemde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı üst ölçek mekansal planlamaları hazırlamakla yükümlüdür. Fakat mekansal ve kalkınma planlarının farklı kurumlar tarafından hazırlanıyor olması, planlarda kopukluğa ve yönetim, uygulama gibi plan aşamalarında eksikliğe neden olmuştur. Sonuç olarak planlama yetkileri “yerelleşme” ve “AB standartlarına uyum” çabaları paralelinde önemli ölçüde Yerel Yönetimlere devredilmiştir. Diğer yandan 2000 yılı sonrası Kalkınma Ajansları kurulmuş ve bölge planları yapma konusunda yetkilendirilmişlerdir. Bu yolla neoliberal politikaların sonucu olarak yerelde yatırımların artırılması, sermayenin daha hızlı hareket edebilmesi ve yer seçebilme serbestisi kazanabilmesi amaçlanmıştır. Hem yerelin karar süreçlerine katılımı açısından, hemde uygulamanın hızlandırılması açısından teorik olarak doğru gözüken bu yaklaşım uygulamada çeşitli çelişkileri beraberinde getirmiştir. Çünkü üst ölçekli genel kararları belirleyen planlarla uyumlu olması gereken yerel planlar, bazen tam tersine üst ölçek kararlara aykırı, genel stratejilere ters içeriklerle yapılmıştır.

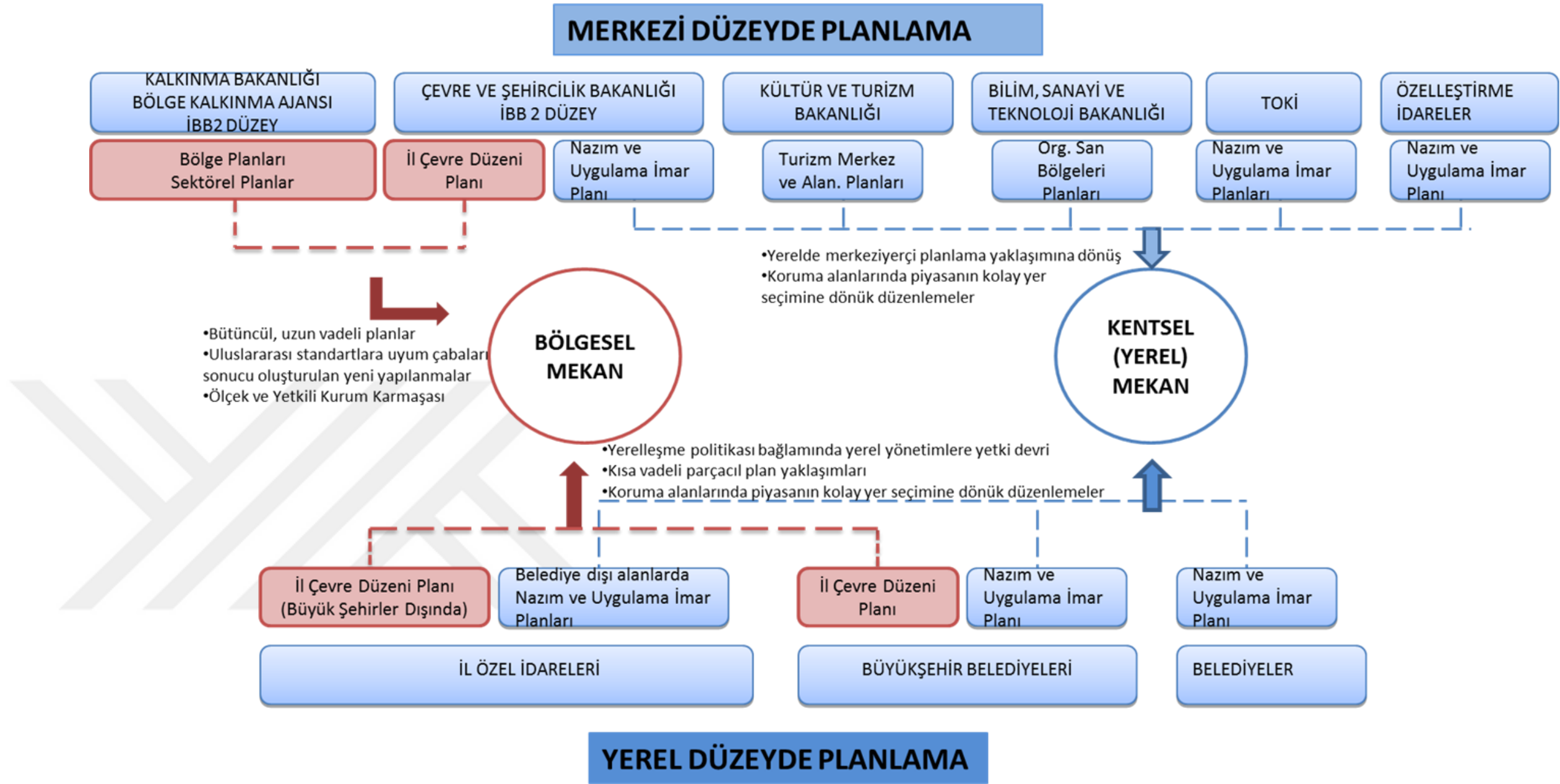
Siyasi gücü oluşturan önemli etkenlerin başında piyasa güçleri gelmektedir. Bu güçler (çıkar grupları) plan sürecinde merkezi yönetimlere göre yerel yönetimler üzerinde daha kolay baskı uygulayabilmektedir. Bununla birlikte, alt ölçek planları yapma ve uygulama yetkisine sahip yerel yönetimler, kentsel arazi değerini plan yolu ile arttırma ve rant yaratma gücünü

keşfederek, ekonomik gücü artırma ve bunu da politik güce dönüştürme olanağı elde edebilmektedirler. Böylece merkezi yönetim, belediyeler ile birlikte, planlamayı da bir araç olarak kullanarak yerelde mekânsal örgütlenmeyi sağlama ve teknik olanaklar ile birlikte siyasi güçlerini de artırabilmektedirler. Fakat bu işleyiş her zaman bu şekilde yürümeyebilir. Yerel yönetim ve merkezi yönetimin farklı siyasi partilerde bulunması, yereldeki yönetimlerin sermaye çıkarları ile zaman zaman çelişmesi gibi nedenler, merkezi yönetimlerin yerelleşme politikasından vazgeçmesine neden olur. Bu durumlarda dahi, sermayenin gücü, plan kararlarının değişebilmesi için planlama sürecinde baskı unsuru ve merkezi-yerel güç dengelerinin belirlenmesinde önemli bir faktörü oluşturur [114]. Kubin'e [115] göre, bu süreçte plancıların plan üzerindeki etkisi ise genellikle piyasa gücünü azaltacak etkinlikte olamamakta, plancı plan hazırlama sürecinde hesap yapan ve planı hazırlayan bürokratlara dönüşmektedir.

2010'lu yıllara gelindiğinde bu güne kadar izlenen politikaların tersine, planlama yetkileri yeniden merkezileştirilmeye başlamıştır. Gerek yerelleşme, gerekse yeniden merkezileşme çabaları, kentsel mekanı geliştirerek mekanda sermayenin daha kolay ve hızlı yer bulabilmesini amaçlamaktadır. Yeni yasal düzenlemeler yolu ile kentsel yapıyı çevre üretimini merkezin kontrolüne alan çok sayıda düzenlemeye gidilmiş ve özellikle ÇŞB, plan yapma konusunda tekelleştirilmiştir. Ayrıca STB, KTB, ÇŞB gibi bakanlıklara kendi sektörlerinde her ölçekte plan yapma ve onama yetkisi devam ettirilmiştir. Bu süreç Balaban [95] tarafından "planlama yetkilerinin sektörel olarak merkezleşmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durum planlama sistemi içinde kaçınılmaz olarak birçok çelişkiyi de beraberinde yaratmaktadır. Örneğin; Turizm ve Kültür Bakanlığı turizm merkezi ilan edilen bölgelerde plan yapma ve yaptırma yetkisine sahip olmuş, TOKİ planlama açısından oldukça geniş ve ayrıcalıklı yetkilerle donatılmış ve inşaat sektöründe önemli bir aktör haline gelerek piyasa faaliyetlerinin merkezine oturmuştur [21]. Bununla birlikte sanayi alanları belirleme, yapıyı çevre oluşturma, çevreyi geliştirme vb. amaçlarla planlama yapma yetkisine sahip Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, kentsel ve bölgesel ölçekte yerel yönetim kararları ile karşı karşıya gelebilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ise üst ölçek Düzey 2 bölge planları ile Kalkınma Ajansları tarafından Düzey 2 bölgesi temelinde yapılan bölge planları çatışabilmektedir (Şekil 3.4). Kurumsallaşma ve kurumsal zenginlik kavramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, kurumlar arasında yüksek düzeyde bir etkileşimin olması, işbirliği içinde bilgi değiş-tokuşu

yapmaları, en önemlisi, kurumları temsil eden tüm paydaşların ortak bir girişim içinde olduklarının karşılıklı olarak farkında olmaları gerekirken, tersine, birbirinden habersiz, farklı hedef ve stratejiler temelinde plan hazırlama süreçleri yaşanmaktadır.

Şekil 3.4 Üst ve alt ölçekli plan yapmaya yetkili kurumlar ve hazırlamakla yükümlü oldukları planlar (tez kapsamında hazırlanmıştır)

3.6.2 Planlamada Sektörel – Mekansal Yaklaşım Çelişkisi

1985 yılında çıkarılan 3194 sayılı İmar Kanunu’nun getirdiği en büyük yenilik planlama kademelenmesi ve ölçeklendirmeydi. Bu yasa ile planlamada kademelenme, yetkilendirme ve ölçeklendirme konusunda giderek daha katılımcı, demokratik ve ilkesel düzenlemeler beklerken, merkezi yönetimin son dönemde bazı kurumları özel kanunlarla yetkilendirilmesi ve her ölçekte plan yapma yetkisi ile donatılması, planlamada daha büyük yetki ve ölçek karmaşasına sebep olmuştur. Bu durum birbirinden kopuk planların üretilmesine, planlama kademelenmesinin zedelenmesine ve aynı ölçekte eş zamanlı plan karmaşasına yol açmıştır.

Aşağıda kurumlar ve yetkilendirildikleri planların özetlendiği Çizelge 3.3 de görüldüğü gibi, aynı ölçekte farklı kurumlar aynı alanlarda plan yapma yetkisine sahip olabildikleri gibi, aynı kurumun farklı ölçeklerde plan yapma ve onama yetkisi de vardır. Bu da aynı bölge için eş zamanlı farklı kurumlar tarafından planların hazırlanmasına yol açmaktadır. Örneğin, bir bölgenin İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan 1/25.000 ölçekli ÇDP si yürürlükte iken, aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan 1/25.000 ölçekli ÇDP si yada ÇŞB tarafından yapılan 1/25.000 ölçekli kıyı alanları planı olabilmektedir, Plan kademelenmesi içinde bu planların alt ölçek planları yönlendirmesi beklenirken, ortaya çıkan durum daha da büyük bir plan karmaşası yaratabilmektedir. Belediyeler yapacakları nazım planlar için hangi üst ölçek planı esas alacakları konusunda zaman zaman kararsızlık ve endişe yaşayabilmektedirler.

Çizelge 4.3 Kurumlar, kanunlar ve yetkili oldukları planlar (tez kapsamında hazırlanmıştır)

PLANLAMA ALANI	PLAN TÜRÜ	YETKİLİ KURUMLAR	İLGİLİ KANUNLAR
Düzy 2 İstatistiki Bölge	Bölge Planı ve ÇDP 1/100.000	Bölge Kalkınma Ajansları ÇŞB	5449 Sayılı Kanun 4856 Sayılı Kanun
Büyükşehir Alanı (BŞB)	Çevre Düzeni Planı 1/100.000	Büyükşehir Belediyesi	6360 Sayılı Kanun
BŞB Alanı	Nazım Planı. 1/25.000 Uygulama Planı. 1/1.000	ÇŞB	644 sayılı KHK,
Belediye sınırları içinde/Dışında BŞB hariç	İl ÇDP 1/25.000	BŞB	6360 BŞB Kanunu
Kıyı Alanları (Belediye sınırları içinde/Dışında)	İl ÇDP 1/25.000	ÇŞB	644 sayılı KHK
Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri	Kıyı Planları 1/25.000	İl Özel İdaresi	5302 Sayılı Kanun
OSB – Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Belediye sınırları içinde/Dışında)	Kıyı Planları 1/25.000	ÇŞB	644 Sayılı KHK 3621/3830 Kıyı Kanunu
Özel Çevre Koruma Bölgesi	Turizm Planları 1/25.000	Kültür ve Turizm Bakanlığı (TKB)	2634/4957 Turizm Teşvik Kanunu
Özel Proje Alanları (Belediye sınırları içinde/Dışında)	OSB Planları Teknoloji Geliştirme Bölge Planları 1/100.000-1/25.000 1/5000 -1/1000)	Sanayi Bilim ve Teknoloji Bakanlığı	4562 OSB Kanunu 4691 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
Belediye/BŞB sınırları içinde/Dışında Afet Riskli Alanlar	Özel Çevre Koruma Bölgesi Planları 1/25.000	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı	383 Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair KHK
Belediye Sınırları İçinde	ÇŞB Tarafından Belirlenen Alanlar 1/25000, 1/5000, 1/1000	ÇŞB	6306 Afet Riski Altındaki. Alanlarının Dönüştürülmesi Hakkında Kanun
Ulaşım Planları Bölge, BŞB, il, İlçe belediyeleri	ÇŞB Tarafından Belirlenen Alanlar 1/25000, 1/5000, 1/1000	ÇŞB,	6306 Afet Riski Altındaki. Alanlarının Dönüştürülmesi Hakkında Kanun
	Nazım Plan 1/5000 Uygulama. İmar Planı 1/1000	Belediye	3194 İmar Kanun 5393 Belediye Kanunu.
	Karayolu, Demiryolu, Liman, Havalimanı, 1/100.000-1/25.000 1/5000 -1/1000)	Ulaştırma Bakanlığı	3348 Ulaştırma Bak. Hk. Kanun 655 Sayılı KHK
		ÇŞB	644 Sayılı KHK

3.6.3 Bütüncül, Uzun Vadeli Planlama - Parçacıl Kısa Vadeli Planlama Çelişkisi

Türkiye planlama kurumu genel resmine bakıldığında, birbiriyle çelişen farklı planlama yöntemlerini barındırdığı görülmektedir. Merkezi yönetimler tarafından hazırlanan ve uzun vadeli çözüm önerileri içeren geniş kapsamlı bölge planları, aynı zamanda yine merkezi yönetim tarafından yapılan konut, sanayi, turizm vb. kısa vadeli sektörel planlar ile

çelişebilmektedir. Aynı zamanda yerel yönetimlerin, çoğunlukla mevcut sorunlara çözüm bulma amaçlı hazırladığı kısa vadeli imar planları ile de uyumsuzluklar ve çatışmalar barındırabilmektedir. Örneğin, 2000 yılında yapılan değişiklikle Turizm Yatırım Belgesi başvurularında onaylı imar planı şartı ortadan kaldırılmış, 2002 tarihli Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) yönetmeliğinde imar planları göz ardı edilmiştir [116].

Bakanlıklar düzeyinde hazırlanan Bölge Planları (5449 sayılı BKA Kuruluş kanunu), TOKİ tarafından hazırlanan Konut Projeleri (2985 ve 5162 sayılı Toplu Konut Kanunu), Sanayi Bakanlığı tarafından hazırlanan OSB Projeleri (4562 sayılı OSB Kanunu), Çevre Düzeni Planları (ÇDP), (4856 sayılı ÇOB Kuruluş Kanunu) gibi planlar uzun vadeli kararlar sunarlar. Fakat aynı zamanda birbirleri ile iletişim ve eşgüdüm eksikliğinden dolayı çelişik kararlar barındırdıkları gibi, uygulamada alt ölçek planlara yön göstermede sorunlarla da karşılaşabilmektedirler.

Diğer yandan 3194 sayılı kanun ve Belediyeler kanunu ile yerel yönetimlerin yetkileri güçlendirilerek, imar planı yapma ve onama hakkı sağlanırken, yapılan bu planların birbirleri ile ve üst ölçek planlarla uyumunu sağlayan ve denetleyen herhangi bir mekanizma belirlenmemiştir [117].

3.6.4 Doğal ve Yapılı Çevreyi Korumacı – Tahrip Edici Planlama Yaklaşımları Çelişkisi

Planlama kurumunun kendi içinde en önemli çelişkilerinden biride bir taraftan doğal ve tarihi değerleri korumak üzere kurallar/yasalar yapılırken, diğer yandan ortaya çıkan güçlü talepler karşısında bu kuralları/yasaları aşmak yada belli alanlarda geçersiz kılmak üzere sürekli başka yasalar yapılıyor olmasıdır. Kapitalist toplumların içinde bulunduğu bu ikilem Türkiye planlama kurumunda, özellikle 1980 sonrasında, oldukça yaygın bir uygulamaya dönüşmüştür.

Türkiye’de koruma alanlarının büyük bir bölümü kamuya aittir ve 1980’lere kadar bu alanların kullanımı çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla sınırlı kalmıştır. 1980 sonrasında ise özellikle 2000’li yıllardan itibaren devletin koruma konusundaki hassasiyeti azalmaya başlamış ve koruma alanlarının neoliberal politikalar ile birlikte metalaştırılması yönünde yeni yasal düzenlenmeler yapılmıştır. Böylece bu alanlar çıkarılan yeni kanunlarla giderek ticarileştirilmekte, özelleştirilmekte ve kuralsızlaştırılmaktadır [68]. Bu yasalara 6831 sayılı Orman Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 3213 sayılı Maden Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 5403 sayılı Toprak

Koruma Kanunu vb. örnek olarak verilebilir. Devlet, bu kanunlarla korunması gerekli doğal alanların korunması için kısıtlamalar getirirken, diğer yandan bu kısıtlamaları aşmak yada aykırı yapılan uygulamaları legalleştirmek için geliştirilen yöntemleri yasa kapsamı içine almaktadır. Böylece bu tür özel alanların ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi sağlanabilmektedir. Örneğin, 1994 te çıkarılan Özelleştirme Yasası ile Özelleştirme yüksek kurulu hazineye ait doğal sit, arkeolojik, ormanlık, tarımsal ve yeşil alanlar, dere yatakları, tarımsal üretimi geliştirme parkı benzeri koruma alanlarını özelleştirerek bu alanların ticari amaçlar için yapılaşmasına ortam yaratmaktadır [118]. Aynı zamanda, çevresel kaygılar nedeni ile yapılan bazı düzenlemeleri aşmak yada çevresinden dolaşarak geçersiz hale getirmek üzere yine farklı yasa yada yönetmelik yapma yoluna gidilmektedir. Örneğin, 1993'te yürürlüğe giren ve bugüne kadar piyasanın lehine çeşitli değişiklikler yapılan ÇED'e ilişkin düzenlemeler yolu ile sanayi yatırımları ÇED yönetmeliğinde var olan kısıtlamaların mekanda daha kolay ve kısa sürede aşarak yapılanmaktadır [118].

Aynı şekilde 5403 sayılı 'Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu' bir yandan tarımsal toprakların korunması için kurallar belirlerken, diğer yandan kanunun 13. Maddesi, (d) bendi ile 'Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plân ve yatırımlar için tarım dışı kullanım taleplerine' izin verilerek koruma dışına çıkarabilmektedir. Ayrıca eklenen geçici bir madde ile (3.5.5 nolu bölümde açıklanan) birçok tarım alanı üzerinde izinsiz yapılan sanayi alanları yasallaştırılmaktadır.

3.6.5 Uluslararası Standartlara Uyum Çabaları ile Mevcut Yapı Çelişkisi

Uluslararası politikalara uyum sürecinde yapılan en önemli yeniden yapılanma çabaları, yönetim, yerelleşme ve stratejik planlama alanlarında olmuştur. Yatırımların hızlandırılması ve kolaylaştırılması doğrultusunda piyasanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına kapsamlı plan terk edilmiş ve stratejik parçacıl planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Özellikle 1990'lardan sonra, AB'ye katılım çabaları ve AB'nin büyük miktarda rekabete dayalı bölgesel kalkınmaya yönelik fonlar sağlamaya başlamasının ardından, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yetkilerinin artırılması hedeflenmiştir. Yine bu doğrultuda yönetim kavramı ile birlikte yerelde yeni mekanizmaların tanımlanması ve yeni kurumlaşma çabaları oluşmuş, bölgesel yönetim ve mekansal planlamada önemli değişimler gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'ne tam üye olabilme sürecinde gerçekleştirilmesi gereken

kriterlerden biri olan 'ülkenin İstatistiki Bölge Birimleri 'ne göre sınıflandırması (İBBS) ve bölgesel ölçekte yapılacak planlamaların bu bölgelere göre yapılması kabul edilmiş, bu doğrultuda kurulan Kalkınma ajanslarına 'Bölge Planı' yapma görevi verilmiştir. Diğer yandan aynı zamanda Bölge Planları, aynı dönemde Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından üstlenilen 1/100.000 ve 1/25.000 Çevre Düzeni Planları ile eş zamanlı olarak ya da sonrasında üretildiğinden plan kademelenmesinde karmaşa ortaya çıkmıştır (Şekil 3.4). Diğer bir deyişle, İmar Kanununda tanımlanmış 'Diğer Üst Ölçek Planlar' kavramı ile 'Bölge Planı' kavramı mekan ve konu açısından iç içe geçmiş ve karışıklığa sebep olmuştur. Benzer şekilde yerel yönetimlere verilen yetki ve roller yukarıda 3.6.1 nolu bölümde anlatıldığı gibi yeniden merkezileşme yönünde değiştirilmiş ve yerel yönetimler uluslararası yaklaşımların tersine pasifleştirilmiş, yerelleşme-yerinden yönetim gibi kavramlar içerik açısından gerçekleştirilememiştir.

3.7 Bölüm Sonucu

1960 sonrası "planlı kalkınma"nın benimsenmesi ile daha çok dengeli büyümeye dayanan ülke politikaları, 1980 sonrasında neoliberal politikalarla birlikte kent mekânlarının sermaye birikimi sağlayıcı, piyasanın daha kolay yer bulabileceği ve yatırım yapabileceği araçlar olarak görülmesi doğrultusunda değişmiştir. Buna bağlı olarak, 1980 sonrası dönemde kentsel alanları yatırım aracı olarak kullanmaya yönelik stratejiler sermayenin başta konut ve altyapı olmak üzere yeni yatırım alanlarına yönelmesini getirmiştir [56]. Bu amaçla kullanılan en büyük araç planlama olmuş, yasal ve kurumsal değişiklikler bu yönde yapılmıştır. Bu doğrultuda kimi zaman, merkezi yönetimin kuralları uygulamada gösterdiği hassasiyeti aşmak üzere yerel yönetimler öne çıkartılmış, birçok mekânsal uygulama yerel yönetimler aracılığı ile yaptırılmıştır. Büyük kentler, kamu ve özel sektör yatırımlarının, merkezi yönetimin aktardığı kaynakların belediyeler aracılığı ile yatırıma dönüştürüldüğü odaklar haline gelmişlerdir[65]. Artan konut alanları, alışveriş merkezleri, ofis yapıları, kıyı alanlarının yapılması gibi gelişmeler bu yönde oluşturulan kentleşme hareketleridir [21].

Aynı dönemde "bölge" ve "yerelleşme" kavramlarının uluslararası ortamda da önem kazanması ve ilgi çekmeye başlaması, Türkiye'de de devleti bu konudaki politikalarında değişiklikler yapmaya itmiştir. Yerelde oluşan kendi sorunlarını çözme (artan gecekondu sorunu, kırdan kente göçün devam etmesi) ve küresel ekonomiye eklemlenme çabası artmış

ve devletin yereli destekleme ve teşvik zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda yerelde yatırımların desteklenmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi için mali kaynakları ve yetkileri artırılmış, planlama faaliyetlerinde yerel yönetimler daha etkin kılınmıştır.

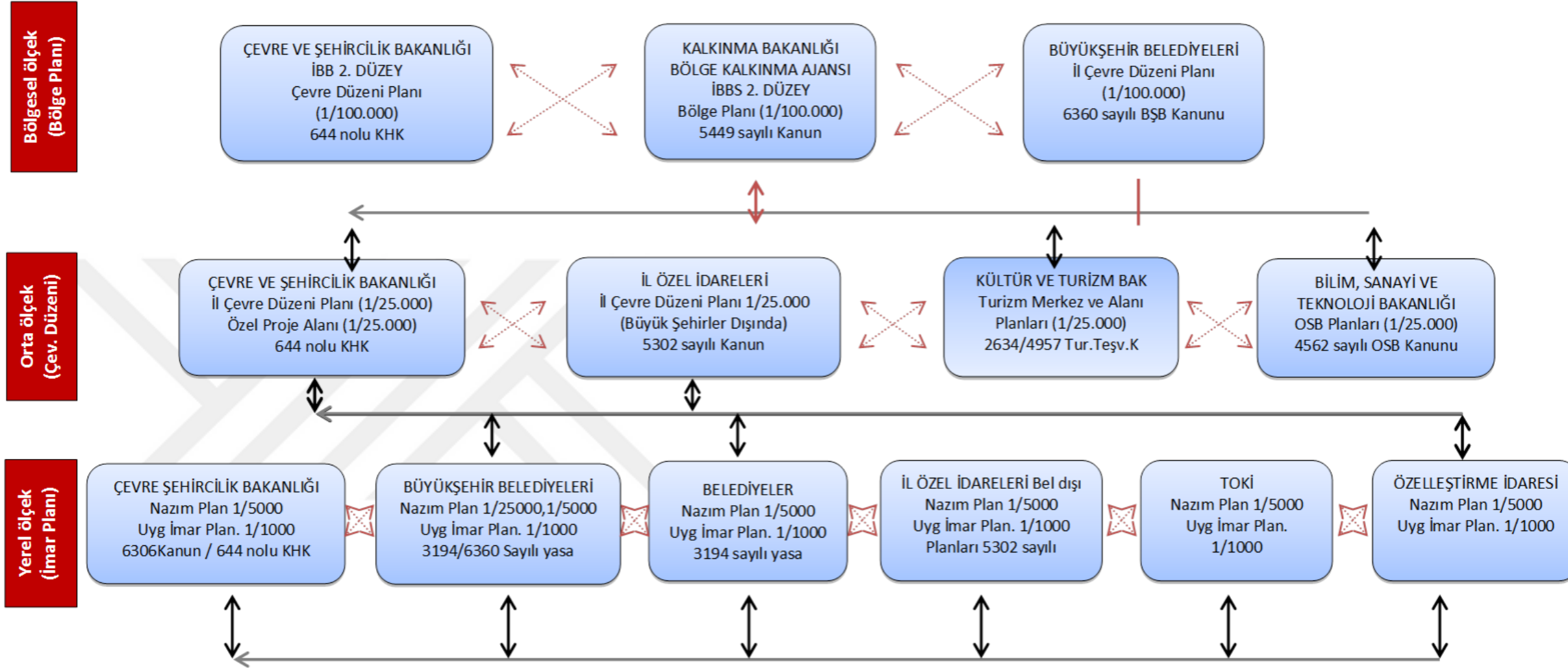
Bir yandan yerel yönetimler lehine yukarıda sayılan gelişmeler yaşanırken, diğer yandan, gelişmiş olan ülkelerin tersine neoliberal politikaların uygulanmasında farklı bir süreç girilmiştir. Devlet gayrimenkul sektörüne olan ilgisini daha da arttırmış ve özellikle konut sektöründe bugüne kadar artarak devam eden projelerin yapımını üstlenmiştir. Fakat zaman zaman merkezi yönetimin yapmak istediği bazı projelerin önündeki en büyük sorun projelerin gerçekleşmesi için gerekli büyük alanların yerel yönetimler tarafından hazırlanan parçacıl imar planları ile istenen hızda sağlanamaması olmuştur. Bu sebeple kent mekanına müdahalenin daha hızlı ve tek elden olması için, merkezi planlama kurumları yeniden güçlendirilmiş, “özel amaçlı planlar” gibi çözüm araçları geliştirilmiş, bu tür büyük proje alanlarını tanımlamak ve planlamak üzere merkezi kurumlar yetkilendirilmiştir [16]. Bu dönemde metropoliten kentlerin fiziksel yapısı 1980 öncesi dönemlerden farklı biçimde, büyük parçalar halinde ve dönüşerek büyüme eğilimine girmiştir [32].

Diğer yandan Şekil 3.5 ve Çizelge 3.4 de görüldüğü gibi, planlama kademelenmesi içinde kurumların yetki alanları yeterince tanımlı ve net olmadığından farklı kurumlarca aynı bölge ve aynı ölçekte birbirleriyle çelişkili planlar üretilmektedir. Örneğin, ÇŞB tarafından bir bölge için hazırlanan planda, doğal alanların korunması amacıyla sanayi sektörünün kısıtlanması öngörüldürken, aynı alan için BKA tarafından yapılan planda ise sanayi yatırımcısının özendirilmesi ve sanayinin geliştirilmesi öngörülebilmektedir. Bu tür çelişkiler farklı kademe ve ölçeklerde yapılan planlar arasında da görülebilmektedir. Örneğin herhangi bir büyükşehir belediyesi tarafından onaylanan bölgesel yada çevre düzeni ölçeğinde alınmış kararların aksine, 6302 sayılı Afet Riskli Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yada 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname kapsamında ÇŞB, 4562 sayılı OSB kanununu kapsamında STB, 5162 sayılı kanun kapsamında TOKİ aynı alan içinde farklı kullanımlar öngören imar planları yapabilmektedirler. Aynı şekilde 5302 sayılı yasa çerçevesinde İl Özel İdareleri tarafından büyükşehir olmayan illerde yapılan çevre düzeni planı kapsamı içindeki alanlarda ÇŞB, TOKİ, STB gibi kurumlar tarafından üst ölçek planlarla çelişkili imar planları yapılabilir. Bu

elişki ve çakışmaların planlama kademelenmesi içinde yatayda ve dikeyde hangi kurumlar tarafından hangi yasalara bağlı olarak yapılabildiği, şekil 3.4 ve izelge 3.4 de ayrıntısı ile görülebilmektedir.

Dördüncü bölümde tezin çalışma alanı olarak seçilen Tekirdağ'da, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin zaman içinde değişen rolleri ve yetkileri, değişen yasal düzenlemeler vb. araçlarla kentsel mekanı değiştirmede nasıl etkin oldukları, yapılan planlar ve yarattığı etkiler incelenmektedir.

Şekil 4.5 Üst ve alt ölçekli plan yapmaya yetkili kurumlar ve hazırlamakla yükümlü oldukları planlar (tez kapsamında hazırlanmıştır)

KURUMLAR	YETKİ ALANI	PLAN YETKİSİ	KANUN	YIL	AÇIKLAMA
DPT	Tüm ülke	Bölge Ekonomik Kalkınma Planları	540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluşları hakkında kanun	1960-1994	Kurum bölgesel dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan bölgesel ekonomik kalkınma planları yapmakla görevlendirilmiştir. Yasada “bölge planı” ifadesine yer verilmemektedir. Onun yerine “bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak...” görevi tanımlanmıştır.
		Bölge Planı	3194 sayılı İmar kanunu	1985	Merkezi ve hiyerarşik planlama sistemi desantralize olmuş ve yatayda bölünmüştür. Bölge Planları, Çevre Düzeni Planları ve İmar Planları olmak üzere yeni bir planlama kademelenmesi tanımlanmıştır. Bölge planı yapma yetkisini DPT ye vermektedir.
Bölge Kalkınma Ajansları	Tüm ülke	İstatistiki Bölge alanları için yapılan planlar	5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun	2006	Ulusal düzeyde Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda, kar amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren, Düzey 2 Bölgeleri esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan, teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, fakat destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma ajansları.
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	Metropolitan Alanlar	Metropolitan Alan Planı	3194 sayılı İmar Kanunu	1985	3194 sayılı İmar Yasası’nın “Tanımlar” ve “Planlama Kademeleri” içinde yer almayan, ancak Yasanın 9.maddesinde ‘Metropolitan Alan Planları, kapsam ve ölçek bakımından bölge planları ile çevre düzeni planları arasında yer alması gereken planlardır’ şeklinde belirtilmektedir.
	Gecekondü Önleme Böl-	Gecekondü Önleme Bölgesi ilanı	775 sayılı Gecekondü Yasası	1966	Bakanlık, özel hallerde, belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan alanlarda gecekondü önleme bölgesi oluşturmak, bu amaçla kamulaştırma yapmak ve yasa da belirlenen hak sahiplerine ya da hak sahiplerinin oluşturduğu kooperatiflere arsa tahsis etmek konularında bir yetki devri yapabilmekle yükümlüdür.
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	Tüm Ülke	Kıyı alanları	3621 sayılı Kıyı Kanunu	1990	Bu kanunun 7.maddesine göre ...Bu yerler için yapılacak planlar hakkında İmar Kanunu hükümleri uygulanır. Ancak, bu planlar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında kalan alanlardaki planlar ise, anılan Kanunun 7 nci maddesine göre tasdik edilir...
	Toplu Konut iskan Sahası	Toplu Konut iskan Sahası Yer Seçimi	2985 sayılı Toplu Konut Kanunu	1984	Başkanlık, gecekondü dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerde veya valiliklerce toplu konut iskan sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki planlar ile imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilidir (madde 4).
	Arsa Ofisi Proje Alanı (5273 sayılı yasa ile tüm yetkiler TOKİ’ye devredildi)	Tüm Türkiye	1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu	1969	Arsaların aşırı fiyat artışlarını önlemek amacıyla tanzim alışı ve satış yapmak; konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlamak üzere; Maliye Bakanlığına bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz ve döner sermayeli "Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü" nün kurulması ve yetkilendirilmesi.
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	Özelleştirmeye konu olan arsa ve araziler	Özelleştirme İdaresi ve Özelleştirme Yüksek Kurulu	Özelleştirme ile ilgili yasal düzenlemeler	1984-1994	KİT’lere ait olup da özelleştirmeye konu edilen arazilerde plan yapma yetkisinin belediyelerden alınıp Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na verilmesi
Çevre ve Orman Bakanlığı	Tüm Türkiye	Çevre Düzeni Planı (1/100.000)	4856 Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	2003	Çevre Düzeni Planı yapma yetkisinin Bayındırlık ve İskan Bakanlığından alınıp Çevre ve Orman Bakanlığı’na verilmesi
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Tüm Türkiye	Çevre Düzeni Planı (1/100.000), Özel Planlama Alanları, Afet Riskli Alanlar	644 sayılı KHK 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	2012	Bakanlıkça belirlenecek tüm alanlarda kamu veya özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan yatırımlara ilişkin olarak her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak, ayrıca ruhsat başvurusunda bulunanlara “başvuru tarihinden itibaren iki ay içinde yetkili idarece verilmemesi halinde resen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izni ile işyeri açma ve çalışma ruhsatını vermek” yetkisinin verilmesi. Riskli Alanların Dönüştürülmesi konusunda sorumlu kurumdur. Riskli alanların planlarının yapılması ve onaylanması konusunda yetkilendirilmesi

Çizelge 4.4 Planlamada kurum, yasa ve yetki değişimleri ([14],[70],[72],[82],[91],[96],[116] den yararlanılarak tez

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	OSB alanları	İmar Planı uygunluk onayı	OSB Kanunu 4567	2000	OSB, Endüstri Bölgeleri ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri plan yapım ve onama görevinin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na verilmesi
	Endüstri ve Teknoloji Bölgeleri	Yer seçimi etüdü	Endüstri Bölgeleri Kanunu 4737	2002	
	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	Teknoloji Geliştirme Bölgesi	TGB Kanunu 4691	2001	
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi	Her ölçekte plan yapma ve onaylama	2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu (4957 Turizm Teşvik Kanunu)	1982 2003	Turizm merkezleri ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde planlama alanında başka bir yerel ya da merkezi kurumla ortak çalışma yapmaya gerek kalmadan her ölçekte Turizm Merkezi ve Turizm Alanı ilanı ve plan yapım ve onayı görevinin Bakanlığa verilmesi
TOKİ	Tüm Türkiye	Her ölçekte plan yapma ve onaylama	2985 Toplu Konut Kanunu 5162 Toplu konut Yasası (Eski kanuna ilave) 6306 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	1984 2004	Bu yasal düzenleme ile TOKİ her ölçekte imar planı yapma, yaptıрма, değiştirme, gerçek ve tüzel kişilere ait arazi ve arsaları ve bunlar üzerindeki her türlü yapıları kamulaştırma, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapma konularında yetkilendirilmiştir.
	Gecekondu önleme bölgeleri	İmar planı onayı	775 gecekondu kanunu	1966	2007 yılında 5609 sayılı yasa ile “Gecekondu önleme bölgeleri” gecekondu dönüşüm projelerini gerçekleştirme, riskli alanların dönüşümü görevleride TOKİ'ye devredilmiştir.
İl Özel İdareleri	Belediye sınırları dışındaki alanlar	İmar planı onayı	5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu	2005	İl Genel Meclislerinin görevleri tanımı içinde “belediye sınırları dışındaki alanların imar plânlarını görüşmek ve karara bağlamak” şeklinde tanımlanmıştır
		İl Gelişme Planları	7. BYKP	1996	1996 programında İl Gelişme Planlarını hazırlama görevi İÖİ'ye verilmiştir.
		Çevre Düzeni Planı Onayı (1/25.000)	5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu	2005	Kanuna göre çevre düzeni plânı; valinin koordinasyonunda, büyük şehirlerde büyük şehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır.
Büyükşehir Belediyesi	BŞB sınırları içindeki alanlar	Nazım planlar ve uygulama imar planları onayı (1/5000-1/1000)	3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu	1984	3030 sayılı kanun ile metropoliten kentlerde, diğer kentlerden farklı ve iki kademeli bir belediye sistemi öngörülmüştür. Mekânsal planlama yetkileri “seçici olarak desantralize” edilmiştir.
		Nazım ve Uygulama İmar Planları	5216 sayılı Büyükşehir. Belediyeleri Kanunu	2004	Büyükşehir belediyelerinin yetki alanları il sınırlarına genişletilmiştir. ÇDP, 5216 sayılı yasa öncesinde büyükşehirler çevresinde kurulan belde belediyelerini üst ölçekli plan disiplini altına almak için Çevre ve Orman Bakanlığına verilen bir eşgüdüm görevi idi. 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir yasasının yürürlüğe girmesi ile bu düzenleme geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir
		Çevre Düzeni Planları, Nazım ve Uygulama İmar Planları (1/5000-1/1000)	6360 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu	2012	Büyükşehir belediye ve mücavir alan sınırları içinde 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı, 1/5.000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte nazım imar plânını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak”
Belediyeler	Belediye Sınırları içindeki alanlar	Nazım planlar ve uygulama imar planı onayı (1/5000-1/1000)	3194 sayılı İmar Kanunu	1985	Kanunun 8.maddesi b bendinde: “İmar Planları; Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından meydana gelir. Mevcut ise bölge planı ve çevre düzeni plan kararlarına uygunluğu sağlanarak, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planları ilgili belediyelerce yapılır veya yaptırılır. Belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe girer” şeklinde belirtilmiştir.
	Belediye Sınırları içindeki alanlar	İslah imar planı onayı	2981 sayılı İmar affı kanunu	1984	Bu yasa eski af yasalarında olduğu gibi gecekondu sahiplerine sadece güvence vermekle kalmamış, gecekonducuların kentteki arsa değerlerinin spekülatif artışlarından pay almalarının önünü açmıştır. Bu yasa ile getirilen imar ıslah planları anlayışı, kentsel arsa piyasasının işleyişinde yeni dinamikler yaratmıştır. Yasa, herhangi bir izne ve teşvike gerek kalmadan ıslah imar planları ile gecekondu ve kaçak yapıların mevcut parseller üzerinde dönüşmesine imkân tanımıştır. Bu planlar, mevcut gecekonduların apartmanlaşmasının temel aracı olmuştur. Bu süreçte tek katlı kaçak yapılardan, çok katlılara dönüşüm gerçekleşmiştir.

PLANLAMANNIN KURUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNİN TEKİRDAĞ ve BAĞLI YERLEŞMELERDEKİ ETKİLERİNİN İRDELENMESİ

4.1. Giriş

Toplumların sanayileşme süreçlerinde üretim-tüketim döngüsüne egemen sistem olan kapitalizm, mekanda kendi birikim koşullarını kolaylaştıran bir coğrafi çevre kurarken ve üretim işlevini bu çevre içinde gerçekleştirirken, bir süre sonra bu çevrenin kar optimizasyonu noktasını aşan yığılmalar ile kendi birikimleri önüne bir engel olarak çıktığı görülür. Bu nedenle sistem, belirli bir dönemde birikim gereklerine uyan mekânların yaratılması ve daha sonra o mekândaki birikim olanakları tükendiğinde sanayi sektörünün başka alanlara kayması eğilimi ve sonucunu doğurur.

Sanayi sektörü, 1950’li yıllardan sonra başta İstanbul olmak üzere Türkiye’de de temel ekonomik faaliyet olarak, büyük kentlerin biçimlenmesinde belirleyici etkenlerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra metropol kentlerde oluşan yığılmalar ve ardından bazı ekonomik eylemlerin aşırı birikmelerden dolayı ekonomik dönüm noktalarını aşmaları, yeni alanlara yönelme gereksinimi yaratmış ve bu alanların sunduğu kurumsal avantajlar doğrultusunda hareket etmelerine yol açmıştır. Bu doğrultuda öncelikle, yığılma merkezinden doğrusal olarak açılan bir gelişme eksenini izleyerek yayılma sürecine girmiş, yada biraz daha uzakta, ana akslar üzerinde alternatif noktasal konumlanmaları tercih ederek sıçrama sürecine geçmiştir. İlk aşamada, etkileşim alanlarının genişleyerek idari sınırları zorlaması veya aşmasını, daha sonra ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerinde desteği ile idari sınırlar ötesi yeni yığılma odakları oluşturma sonucunu doğurmuştur [40].

Böylece Marmara Bölgesi içinde başta sanayi yatırımları olmak üzere, İstanbul kaynaklı birçok ekonomik faaliyet 1980 yılı sonrası, çevre yerleşme sistemlerinin oluşumunda temel belirleyici ve yönlendiricilerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ülkenin sanayi politikaları, sermaye ve kar odaklı olarak bazı yerleşim bölgelerinin hızla büyümesinin ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın giderek açılmasının temel unsurları ve yönlendiricisi olmuştur.

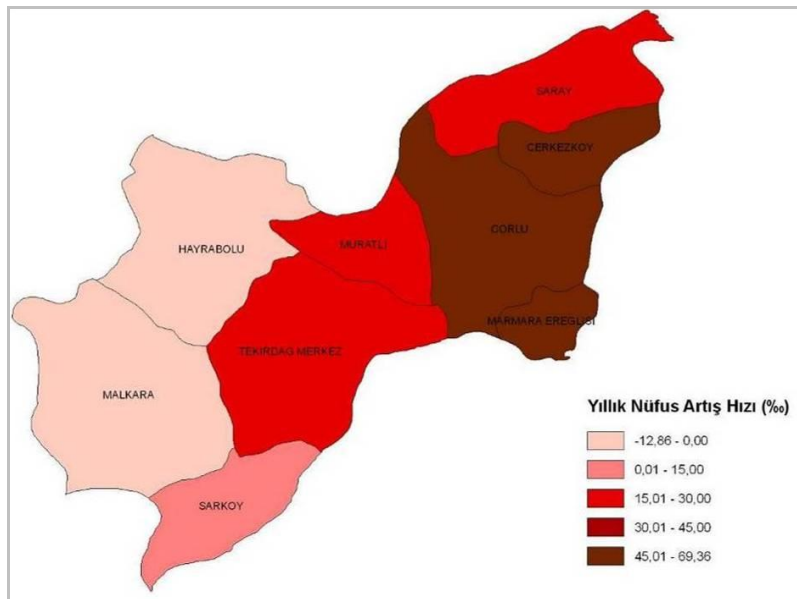
Bu süreçte, ülkenin geliştirdiği planlama politikaları da bu yönde değişmektedir. Mekansal boyutta en önemli belirleyici olan planlama politikaları, temel siyasi yaklaşımlar paralelinde oluşturulmakta ve planlama kurumunu da bu yönde biçimlendirmektedir. Sonuçta tüm bu süreç, farklı yasal ve kurumsal düzenlemelere bağlı olarak çevre kentlerin büyüme yönünü belirleyerek fiziki mekan oluşumlarında en temel belirleyicilerden biri olabilmektedir.

Bu varsayım doğrultusunda, bu bölümde tezin analiz dönemi olarak belirlenen 1980-2010 yılları arasında, Türkiye’de bölge ve kent planlamasında yaşanan ve üçüncü bölümde incelenen kurumsal yeniden yapılanmanın mekânsal etkileri, İstanbul metropolünün etki alanında hızlı bir ekonomik değişim ve büyüme süreci yaşayan Tekirdağ ili ve bağlı yerleşmeler örneğinde irdelenmektedir.

4.1.1 Örnek Alan Seçimi

Tekirdağ, İstanbul'a yakınlığı, coğrafi konumu, başta İstanbul olmak üzere güçlü ulaşım bağlantılarının olması, sanayi ve büyüme politikaları, devletin bu yönde verdiği teşvikler vb. sebeplerden dolayı 1980'li yıllardan sonra değişim/büyüme sürecini görece olarak en hızlı yaşayan yerleşmelerden biri olmuştur. Bu nedenlerle çalışma kapsamı ve analiz alanı bu bölgeler ile sınırlandırılmıştır.

Tekirdağ ili içindeki yerleşmelerde sanayi yer seçimlerine bağlı olarak nüfus ve mekânsal büyüme süreçleri açısından önemli farklılıklar göstermektedir. İlin batı tarafında bulunan Hayrabolu, Malkara ve Şarköy gibi ilçe ve bu ilçelere bağlı yerleşmeler doğusuna göre henüz sanayileşmediğinden kentsel büyüme/yapılanma açısından hızlı bir değişim yaşamamaktadır. Öte yandan İstanbul'a yakınlığı nedeniyle sanayi açısından tercih edilen ve yapılaşan bir bölge olması nedeniyle Tekirdağ ilinin doğusunda bulunan Çorlu, Çerkezköy, Saray, Marmaraereğlisi, Muratlı gibi ilçeler ve bu ilçelere bağlı belde yerleşmeleri gerek merkezi, gerekse yerel yönetimlerce yapılan plan ve müdahalelerle hızlı bir büyüme süreci yaşamaktadır. Şekil 4.1'de de görüldüğü gibi 2000-2010 yılları arasında il sınırları içinde batıda bulunan Şarköy, Malkara ve Hayrabolu ilçe nüfusları eksi yönde bir gelişme gösterirken, doğuda bulunan Çorlu, Çerkezköy, Marmaraereğlisi ilçeleri % 45 ve üstünde büyümektedir.

Şekil 4.1 Tekirdağ ili yıllık nüfus artış hızı (%)(1990-2010) [40]

Tekirdağ ilinin, toplam alanı 631.300 hektardır. İl, 2010 yılı itibariyle 9 ilçe, 24 belde, 258 köy ve bu yerleşmelerde yaşayan toplam 802 bin nüfusa sahiptir (Çizelge 4.1).

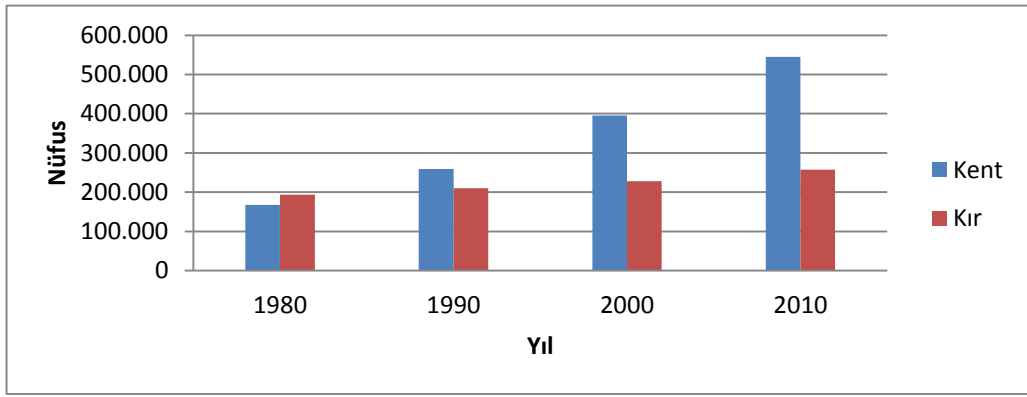
Çizelge 4.1 Çalışma kapsamı içinde bulunan yerleşmeler (İdari Statüsüne Göre)

İlçe	Belediye	İlçe	Belediye
Tekirdağ Merkez	Tekirdağ Merkez Belediyesi	Hayrabolu	Hayrabolu Belediyesi
	Banarlı Belediyesi		Şalgamlı Belediyesi
	Barbaros Belediyesi		Çerkezmüsellim Belediyesi
	Karacakılavuz Belediyesi	Malkara	Malkara Belediyesi
	Kumbağ Belediyesi		Balabancık Belediyesi
Çerkezköy	Çerkezköy Belediyesi		Kozyörük Belediyesi
	Kapaklı Belediyesi		Sağlamtaş Belediyesi
	Karaağaç Belediyesi	Marmara Ereğlisi	Marmara-Ereğlisi Belediyesi
	Kızılpınar Belediyesi		Sultanköy Belediyesi
	Veliköy Belediyesi		Yeniçiftlik Belediyesi
Çorlu	Çorlu Belediyesi	Muratlı	Muratlı Belediyesi
	Marmaracık Belediyesi	Saray	Saray Belediyesi
	Misinli Belediyesi		Beyazköy Belediyesi
	Ulaş Belediyesi		Büyükyoncalı Belediyesi
	Velimeşe Belediyesi	Şarköy	Şarköy Belediyesi
	Yenice Belediyesi		Hoşköy Belediyesi
			Mürefte Belediyesi

Çizelge 4.2 de görüldüğü üzere, son 30 yılda il bütününde nüfus artarken kırsal-kentsel oranlarda da önemli değişimler meydana gelmektedir. 1980 yılında 2010 yılına kadar kentsel alanda yaşayan nüfus oranı % 46'dan % 68'e çıkmış, kırsal alanlardaki nüfus ise % 54'den % 32'ye düşmüştür. İl, doğuda İstanbul'a, kuzeyde Kırklareli'ne ve batıda Edirne iline komşudur (Şekil 4.2, Şekil 4.3) Edirne ve Kırklareli illeri ile birlikte İBBS'ye göre TR 21 Trakya Alt Bölgesi'ni oluşturmaktadırlar [119].

Çizelge 4.2 Tekirdağ ili kentsel-kırsal nüfus gelişimi [119]

	Toplam	Kent	%	Kır	%
1980	360.742	167.270	46	193.472	54
1990	468.842	258.940	55	209.902	45
2000	623.591	395.377	63	228.214	37
2010	802.780	545.266	68	257.514	32

Şekil 4.2 Tekirdağ ili kentsel-kırsal nüfus gelişimi (Çizelge 4.2 den üretilmiştir)

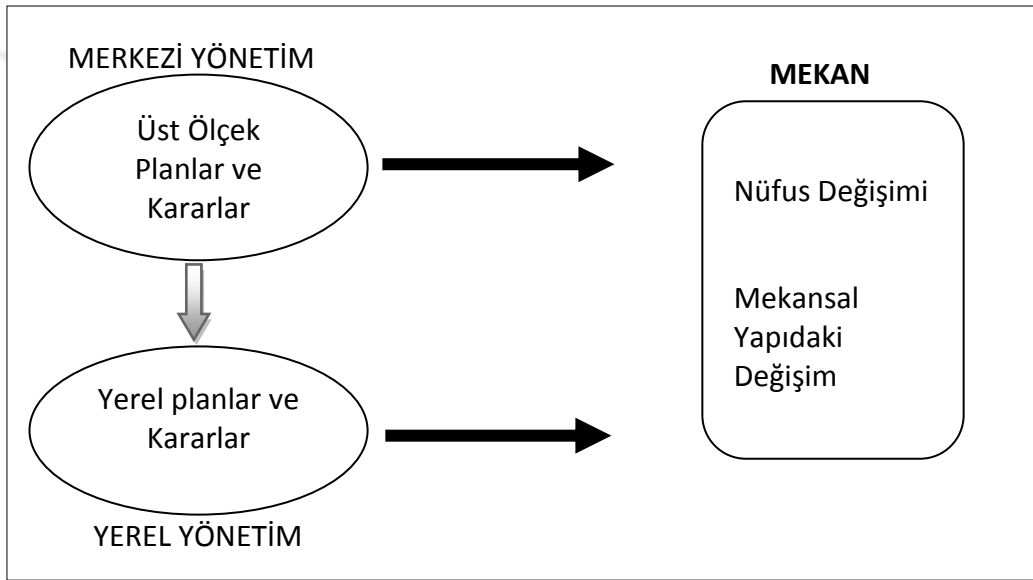
Şekil 4.3 Çalışma kapsamı içinde bulunan yerleşmeler ve konumları (tez kapsamında hazırlanmıştır)

4.1.2 Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemi

Örnek çalışma alanı olarak belirlenen yerleşmelerde yaşanan nüfus ve mekânsal büyüme süreçleri öncelikle Marmara Bölgesi ve İstanbul ile Trakya alt bölgesi, Tekirdağ ve bağlı

yerleşmelerle ilişkilendirilerek açıklanacaktır. İkinci olarak, örnek çalışma alanı olarak seçilen yerleşmelerin 1980 yılından buyana yaşadığı nüfus ve mekânsal büyüme süreci, planlamada yaşanan kurumsal yapılanma süreçleri ile karşılaştırmalı olarak açıklanacaktır. Bu sürecin açıklanmasında başlıca dört tür veri kullanılacaktır.

- Mekansal yapı,
- Yönetisel yapı,
- Nüfus,
- Merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapılan planlar.

Şekil 4.4 Veri analizinde kullanılan kriterler ve etkileşimleri

Mekansal Yapı; Çalışma alanı içinde yer alan yerleşmelerin mekânsal/alansal değişimlerini, 1980-2010 kesitinde niceliksel boyutları ile saptamak üzere yerleşmelere ilişkin harita, plan rapor ve ekleri tüm belediyelerden ve ilgili merkezi yönetim birimlerinden elde edilerek incelenecek, sanayi alanları, yerleşme alanları ve nüfus değişimleri ilişkili oldukları plan, kurum ve yasalar ile karşılaştırılarak açıklanacaktır.

Yönetisel Yapı; Çalışma alanı içinde bulunan yerleşmelerin 1980-2010 yılları arasında sahip oldukları idari yapının (il, ilçe, köy, belde belediyesi) artan nüfus ile yönetsel statülerinde meydana gelen değişimler ve bu değişimleri sağlayan yasal düzenlemeler değerlendirilecektir.

Nüfus; Analiz kapsamı içinde bulunan yerleşmelerin 1980-2010 dönemi içinde nüfus büyümelerini izlemek ve analiz etmek amacıyla temelde TÜİK verileri kullanılarak yerleşmelerin nüfus artış hızları incelenecektir. Ayrıca bu yerleşmelerin yürürlükte olan üst ölçek ve alt ölçek (yerel) planlarda öngörülen nüfuslar ile mevcut nüfusları karşılaştırılarak merkez ve yerel yönetimlerce öngördüğü nüfus büyüklükleri analiz edilecek ve karşılıklı etkileşimleri açıklanacaktır.

Merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapılan planlar; Analiz kapsamı içinde bulunan yerleşmelerin 1980-2010 dönemi içinde yapılmış ve onaylanmış olan planları ve bu planlara ait rapor ve ekleri ilgili yerel ve merkezi yönetim birimlerinden elde edilerek incelenecek, sanayi alanları, yerleşme alanları ve nüfus değişimleri ile ilişkilendirilerek açıklanacaktır.

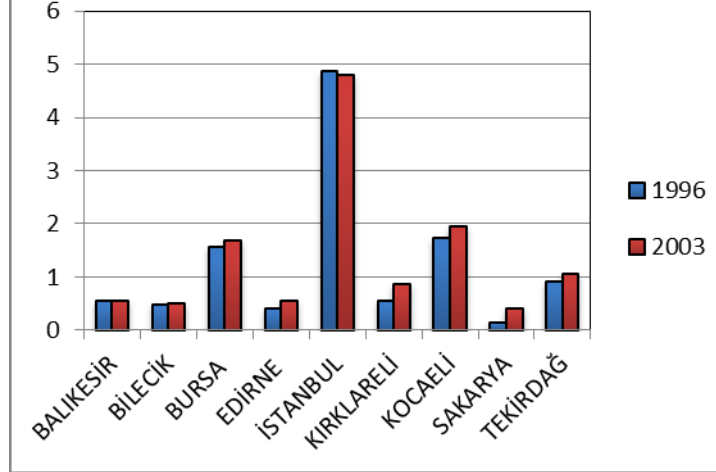
4.2. Marmara ve Trakya Bölgelerinin İstanbul Merkezli Gelişimi

Türkiye’de ve Marmara Bölgesinde sanayinin gelişim sürecine bakıldığında gelişmenin odağı ve kaynağının İstanbul olduğu görülür. İstanbul’da sanayileşme süreci 1950’li yıllarda başlamış, özellikle 1970’li yıllara kadar beraberinde getirdiği nüfus ve yapılaşma ile birlikte İstanbul’da yığılmaya devam etmiş ve bu süre içinde dramatik bir şekilde büyümüştür.

1970’li yıllar sonrasında meydana gelen gelişmeler, küreselleşme süreciyle birlikte ulusal ekonomileri derinden etkilerken, mekansal yapılarda da önemli değişimler yaratmıştır. 1980’li yıllarda ekonomik politikalarda meydana gelen değişiklikler, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de mekansal yapılarda ve sanayi coğrafyasında büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu açıdan da, 1980 yılı Türkiye ekonomisi ve dış ticaret politikası açısından önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır [120]

Bu süreçte, İstanbul ve İstanbul’un yer aldığı Marmara Bölgesi ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkı sürekli artarak günümüze kadar süregelmiştir. İnsan gücü, mal ve sermayenin oluşturduğu ülke kaynaklarının akışı da, kesintiye uğramaksızın İstanbul ve yakın çevresine yönelmiştir. Dolayısıyla, Şekil 4.5 de görüldüğü gibi, diğer iller ile İstanbul ili arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sürekli açılırken, Marmara Bölgesi içindeki bazı iller bundan yararlanarak sanayileşme ve büyüme sürecine girmiştir.

İLLER	1996	2003
BALIKESİR	0,56	0,56
BİLECİK	0,47	0,5
BURSA	1,56	1,68
EDİRNE	0,4	0,56
İSTANBUL	4,88	4,8
KIRKLARELİ	0,55	0,86
KOCAELİ	1,74	1,94
SAKARYA	0,15	0,4
TEKİRDAĞ	0,91	1,06

Şekil 4.5 Marmara Bölgesi illeri gelişmişlik indeksi [121]

Bu nedenle Kalkınma plan ve programlarında benimsenen desantralizasyon politikaları çerçevesinde sanayinin mekânsal hareketliğinin en etkin olarak izlendiği bölge, Marmara Bölgesi olmuştur [122]. Bölgede yaşanan sanayileşme, hızlı kentleşme ve ortaya çıkan yapılaşma sorunlarını çözme çabası, o dönemlerden buyana merkezi yönetimleri bazı önlemler almaya itmiştir. Bu doğrultuda 1955 yılında İstanbul'da Sanayi Bölge Planı hazırlanmış ve bu plan ile metropol içindeki sanayilerin mekânsal olarak nasıl konumlanması gerektiği belirlenmiştir. 1958 yılında Prof. Piccinato ve ekibi tarafından hazırlanan planla, İstanbul'da, kültürel, ticari ve ekonomik fonksiyonların öne çıkarılması, sanayi alanlarının ise İzmit-Adapazarı aksına yönlendirmesi önerilmiştir [123].

Daha sonra başta İstanbul odaklı oluşan hızlı kentleşme ve göç sürecini kontrol etmek amacıyla 1960 yılında İstanbul'da "Marmara Bölgesi Planlama Bürosu" olarak bir çalışma grubu oluşturmuştur. Bu grup bölgeyi Doğu Marmara (İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa), Batı Marmara (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli) ve Güneybatı Marmara (Çanakkale, Balıkesir) olmak üzere üç alt bölgeye ayırmıştır [124]. İlk çalışma etabı olarak Doğu Marmara alt bölgesi ele alınmış ve 1963 yılında "Doğu Marmara Bölgesi Ön Raporu" olarak yayınlanmıştır. Bu rapor daha sonra 1967 yılında Bursa ve Bilecik illerini de içine alarak revize edilmiştir. Raporun önerdiği temel hedef İstanbul'da oluşan yığılmanın kontrol altına alınması ve yavaşlatılması için sanayi alanlarının Bursa ve Kocaeli yönünde gelişmesini ve bunu destekleyecek yükseköğrenim kurumları ve turizmin gelişimini sağlamaktır [83].

Diğer yandan 1966 yılında yapılan Sanayi Nazım İmar Planında da büyümenin Doğu Marmara ve Trakya alt bölgesine yönlendirilmesi gerektiği, İzmit ve Bursa'da OSB alanlarının kurularak sanayinin doğu, batı ve güneye doğru teşvik edilmesi vurgulanmıştır [125].

Bu çalışma paralelinde 1965-66 yıllarında Rennes Üniversitesi'nden Profesör Phlipponneau, 13 kişilik ekibi ve Türk uzmanların katılımı ile Trakya Alt Bölgesi için bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın temel hedefi Trakya Bölgesi'nde planlı ve sağlıklı bir gelişme sağlamak üzere politikalar belirlemektir. Ancak bu çalışma yaptırım gücü olan bir plana dönüştürülemedi ve yalnızca bir rapordan ibaret olarak kalmıştır [83].

Yine aynı döneme denk gelen DPT'nin kurulması ile bölge planlama görevi bu kuruma verilmiş ve hazırlanan beş yıllık planlar ile bölgesel gelişme ve kalkınma konuları ortaya konmuştur. Kalkınmada sanayi sektörü ekonomide sürükleyici aktör olarak kabul edilmiştir. İlk olarak Birinci Kalkınma Planının, bu kararla yola çıkması Türkiye'de sanayi üretimine önemli boyutlar kazandırmıştır. 19 Şubat 1963 tarihinde yapılan 202 sayılı yasa ile uygulamaya konulan "teşvik tedbirleri" sanayi yatırımlarını destekleyerek dolaylı olarak denetlemek ve yönlendirmek konusunda en önemli girişimlerinden biri olmuştur. Bundan sonraki kalkınma planları da önemli ölçüde ülke politikalarını sanayi ve sanayinin geliştirilmesi üzerine kurgulamıştır.

Sanayileşmenin ekonomik gelişim odağı olduğu 1960'lardan bugüne, planlı döneme geçilmesi ile kaynak geliştirme ve buna uygun çevreler oluşturma odaklı yaklaşım izlenmiş, 1980 sonrasında ise sanayileşmenin getirdiği düzensiz fiziki gelişme ve çevre sorunları, bölgelerarası gelişmişlik farklarını çözmeye yönelik politikalar üzerinde tartışmalar başlamıştır. Uygulamada ise bu süreçte izlenen devlet politikaları ve hazırlanan kent planları sanayinin sıçrama eğilimleri doğrultusunda ve piyasanın daha kolay yer bulabilmesi yönünde biçimlenmiştir. Başka bir deyişle, Marmara Bölgesi'nin İstanbul'un etkisi altında sanayileşmesi ve çevre kentlerdeki yapılaşma oluşumlarında sermaye eğilimleri ve bu paralelde oluşan merkezi yönetim politikalarının rolü ağırlıklı olmuştur. Bunun sonucu olarak İstanbul kendi içinde büyümeye devam ederken bir yandan da çeşitli planlarla sanayi odaklı gelişme kontrol altına alınmaya ve çevre illere yönlendirilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen İstanbul Metropolü büyüme süreci, sanayi odaklı gelişme ile çevre kentlere yayılarak ve daha

uzak mesafelere sıçrayarak yeni gelişmeleri tetiklemesi şeklinde devam etmiştir [120], [122], [123].

Metropolde yaşanan gelişmeler karşısında, İstanbul planlama çalışmalarında da bu konu birincil öncelik haline gelmiştir. 1980 yılı sonrası İstanbul'da yapılan bütüncül planlar küreselleşmenin getirdiği bölge vizyonunun "hizmet merkezi" olarak değişmesi sonucu sanayi alanlarını kent çeperlerine ya da yakın kentlere yöneltmeye başlamıştır. Trakya'da; Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy, Güney Marmara'da; Bursa ve Doğu Marmara'da Kocaeli bu kentlerden öne çıkanlardır. Bu dönem yapılan kentsel planlar ve devlet politikaları da İstanbul'da sanayi alanlarının desantralizasyonunu öngören ve yapısal olarak sanayi dönüşümünü (OSB'leri) destekleyen niteliktedir. Bu doğrultuda ilk olarak 1980 yılında İmar İskan Bakanlığı'na bağlı Nazım İmar Planlama Bürosu tarafından İstanbul için metropoliten ölçekte bütüncül bir nazım planı hazırlanmış ve 29.07.1980 tarihinde onanmıştır. Ardından 1984 yılında çıkarılan 3030 sayılı yasa kapsamında İBB tarafından yeni bir plan (İstanbul Nazım Planı) yapılmaya başlanmış ve 1994 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanmıştır. Bu planda, İstanbul Metropoliten Bölge, Marmara ve Trakya Bölgesi bütünü olarak kabul edilmiş ve İstanbul'daki sanayi odaklı gelişmenin Metropoliten Bölge içinde devam etmesi öngörülmüştür. Plan, İBB yetki sınırlarının dışını da kapsadığı gerekçesi ile mahkemece iptal edilmiştir.

İstanbul'daki gelişme sürecini kontrol altına alabilmek ve sanayi alanlarını çevre yerleşmelere yönlendirmek amacıyla 1995 yılı sonrasında, Marmara Bölgesi illerinde, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunlarına göre üst ölçek planlar hazırlanmış ve onaylanmıştır. Bunların başında 2004 yılında ÇOB tarafından Trakya Üniversitesi'ne hazırlatılan 1/100.000 ölçekli Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı, 2009 yılında 5216 sayılı kanunun geçici 2. Maddesi kapsamında İBB tarafından İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi'ne (İMP) hazırlatılan 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni planı gelmektedir. Bu planların birleştiği ortak nokta; İstanbul sınırları içinde yeni sanayi alanları açılmaması ve İstanbul'a yönelecek sanayi yatırımları ve işgücü için farklı merkezlerde tampon bölgeler oluşturulmasıdır [126], [127].

Bu dönemde izlenen politikalar ve yapılan planlar ile İstanbul'da bulunan sanayi kuruluşlarının Türkiye içindeki ve Marmara Bölgesi içindeki payı giderek azalış gösterirken,

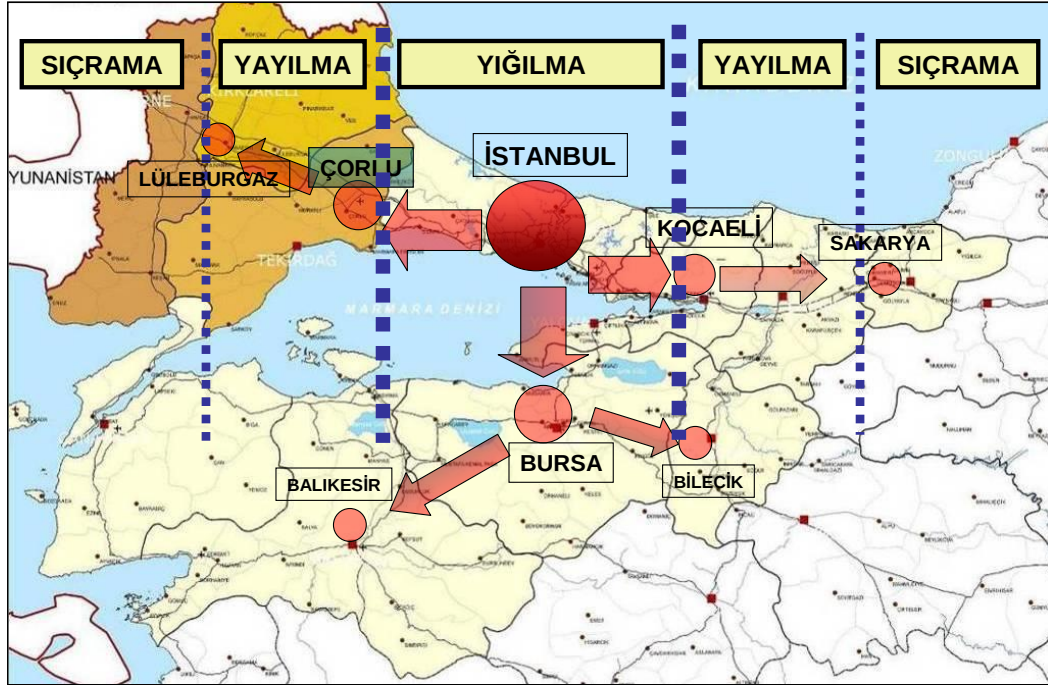
evre kentlerde bulunan sanayi kuruluşlarının payı ise hem ülke içinde hem de bölge içinde artış göstermiştir. İstanbul’da bulunan (10 ve daha fazla işçi çalıştıran) sanayi kuruluşlarının bölge içindeki payı 1982 yılında % 80,5 iken, 1996 yılında % 71,5 e gerilemiştir. Diğerk yandan 1982 yılında % 7,7 olan Bursa’nın payı 1996 yılında % 10,3 e, % 4,7 olan Kocaeli’nin payı % 6,5 e ve % 1,2 olan Tekirdağ ilinin payı ise iki katından daha fazla artış göstererek % 3’e ulaşmıştır [128].

Bölüm 4.2.1 de yer alan şekil 4.13, 1980-2000 yılları arasında verilen devlet teşviklerinin Trakya Bölgesi içindeki sektörel dağılımını göstermektedir. Buna göre, imalat sektörü en çok teşvik alan sektördür ve özellikle Tekirdağ ili 1990-1999 yılları arasında imalat sektöründe 1000 den fazla teşvik ile birinci sıradadır. Bu alanlar, o dönemlerde önemli ulaşım aksları üzerinde büyük oranda ucuz arsa sağılanabilen potansiyel kırsal alanlar olarak görülmektedir. Yukarıda bahsedilen İstanbul’da sanayi dönüşümüne yönelik alınan kararlar ile Tekirdağ için aynı dönemde izlenen sanayileşme politikaları birbirini bütünlemiş ve sıçramaları oldukça hızlandırmıştır [129].

4.2.1. Trakya Bölgesinde Sanayileşmeyi Yönlendiren Planlama Eylemleri ve Bölgesel Biçimlenme

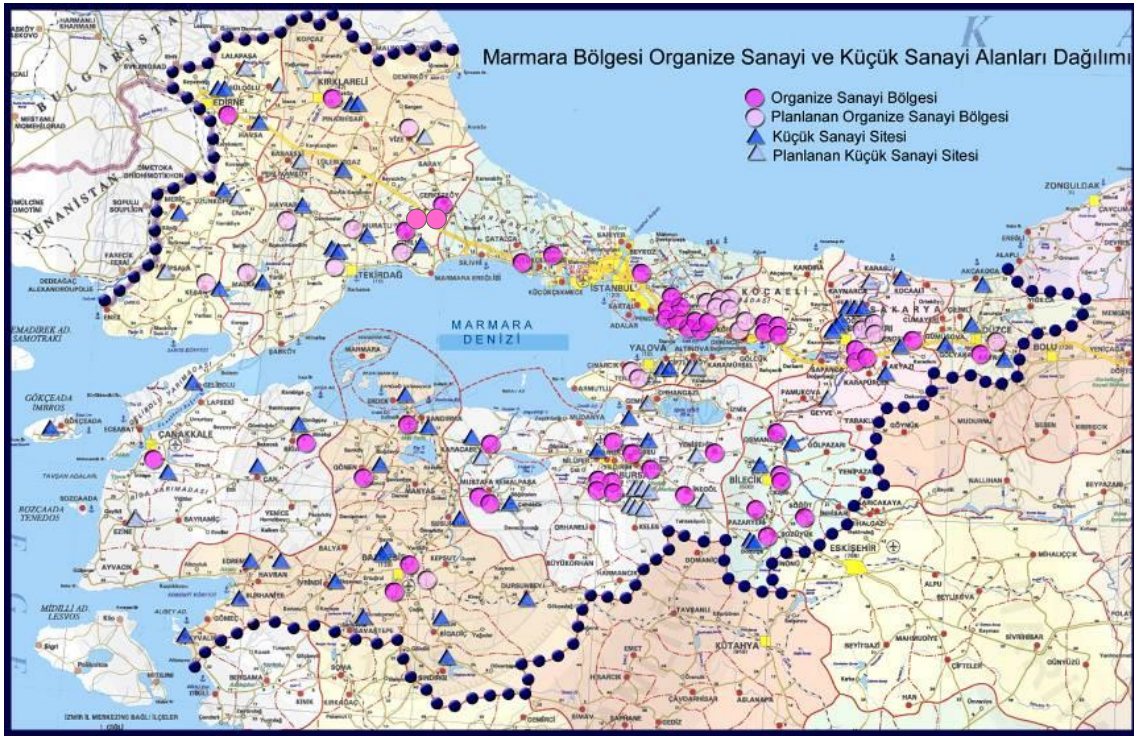
Devletin sanayi sektörünün geliştirilmesi konusunda gerçekleştirdiğı en önemli uygulamalardan biri OSB alanlarının kurulmasıdır. Bölüm 3’de açıklandığı gibi OSB alanları sektörel gelişmelerin sağılanması konusunda önemli bir araç olduğı gibi, bölgesel ve kentsel gelişmelerin sağılanabilmesi içinde çok önemli bir etken haline gelmiştir. İstanbul’da zaman içinde yığılan sanayi alanları merkezi yönetim tarafından oluşturulan OSB kararları ve bu doğırultuda hazırlanan planlarla kontrol altında tutulmaya ve bölge içinde mekansal ve sektörel olarak yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğırultuda ilk olarak, 1962 yılında 272 ha alan ile Bursa Organize Sanayi Bölgesi (BOSB) kurulmuş ve daha sonra 1984, 1987, 1992 ve 1998 yıllarında olmak üzere dört kez yeni alanlar eklenerek 670 ha alana büyütülmüştür [130]. Diğerk yandan yine 1970’li yıllarda sanayi gelişimi, İstanbul evresinde, Kocaeli ve Tekirdağ illerinde de hız kazanmaya başlamıştır. 1970 yılında İzmit - Yarımca’da petrokimya tesislerinin kurulması [131], 1972 yılında erkezky’de ve ardından Gebze ve evre

yerleşmelerde kurulan OSB'ler ile sanayi, Şekil 4.6 da gösterilen şekilde yayılma ve sıçramalar şeklinde Marmara Bölgesi içinde farklı yerleşmelerde gelişmeye başlamıştır.

Şekil 4.6 Marmara Bölgesi: yığılma, yayılma ve sıçramalar (tez kapsamında hazırlanmıştır)

2010 yılına gelindiğinde Marmara Bölgesinde, 6 adedi Trakya Alt Bölgesinde olmak üzere, 22 adet OSB (Şekil 4.7) kurulmuştur [132]. Bu OSB alanları, bir yandan, kendi yarattığı iş gücü ve nüfus çekimi, diğer yandan yan sanayiler için yarattığı çekim noktası olma özelliği ile bulunduğu illerde ve çevre yerleşmelerde imalat sektörü çalışan sayısını, dolayısı ile nüfusu ve kentsel büyüklükleri önemli ölçüde artırmıştır.

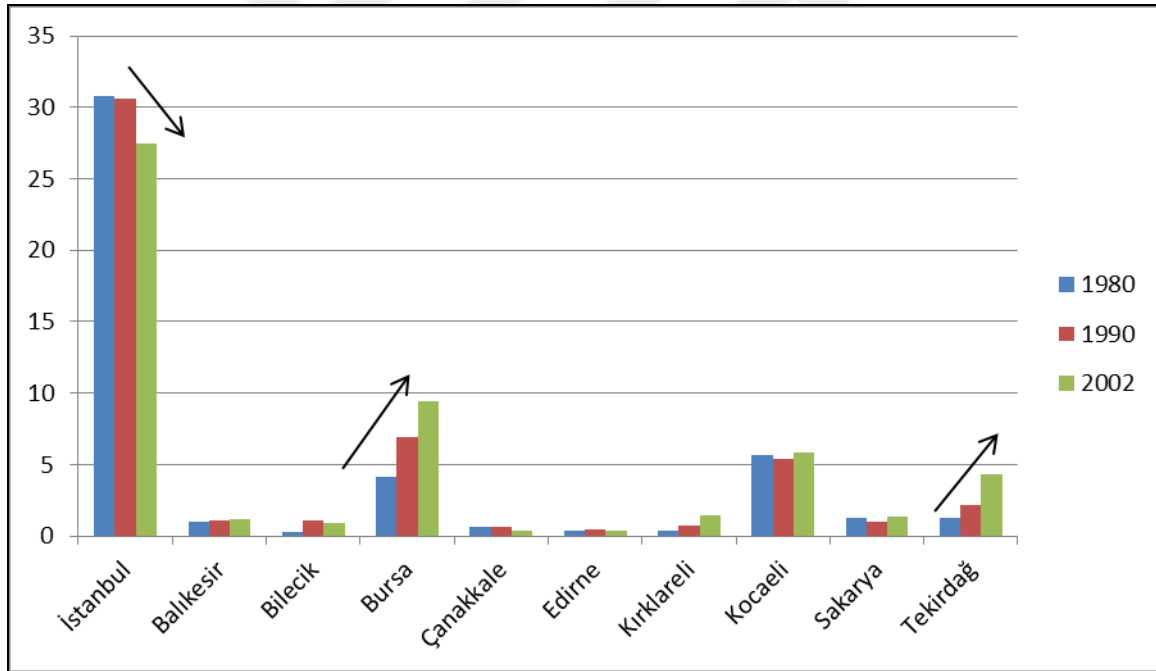

Şekil 4.7 Marmara Bölgesi OSB ve sanayi alanları [133]

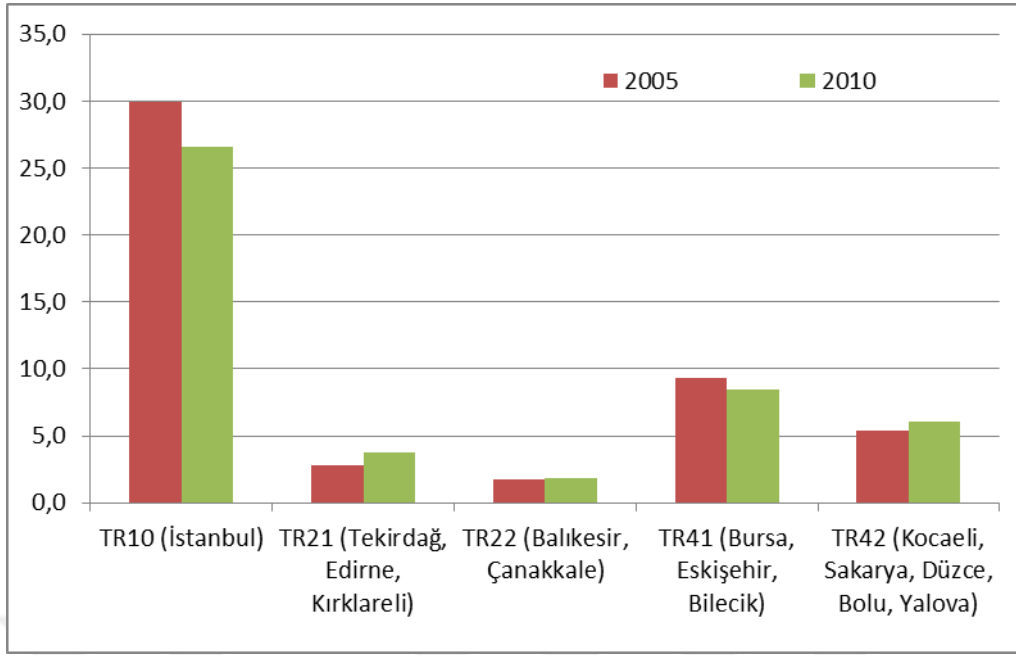
Bu doğrultuda İstanbul, aldığı göç hızı, sanayi çalışanları artışı gibi konularda hep birinci sırada iken bu konumunu Bursa, Kocaeli ve Tekirdağ gibi kentlere kaptırmaya başlamıştır. Çizelge.4.3, Şekil 4.8 ve Şekil 4.9 Marmara Bölgesinde imalat sanayinde çalışanların ülke içindeki paylarını göstermektedir. Görüldüğü gibi 1980 yılından buyana Bursa, Kocaeli ve Tekirdağ gibi kentlerde imalat sanayinde çalışanların ülke içindeki payları artarken, İstanbul'un payı düşmektedir.

Çizelge 4.3 Marmara Bölgesi illeri imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı[134]

Marmara Bölgesi İlleri	1980	1985	1990	1995	2002
İstanbul	30,82	30,42	30,61	28,84	27,43
Bilecik	0,3	0,57	1,1	1,11	0,89
Bursa	4,15	5,74	6,92	8,05	9,45
Edirne	0,38	0,79	0,46	0,69	0,38
Kırklareli	0,39	0,6	0,74	0,95	1,47
Kocaeli	5,64	5,68	5,42	4,63	5,84
Tekirdağ	1,24	1,44	2,2	2,98	4,28
Marmara Bölgesi Toplam	45,79	47,91	50,2	50,46	53,24

Şekil 4.8 Marmara Bölgesi illeri imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı [134]

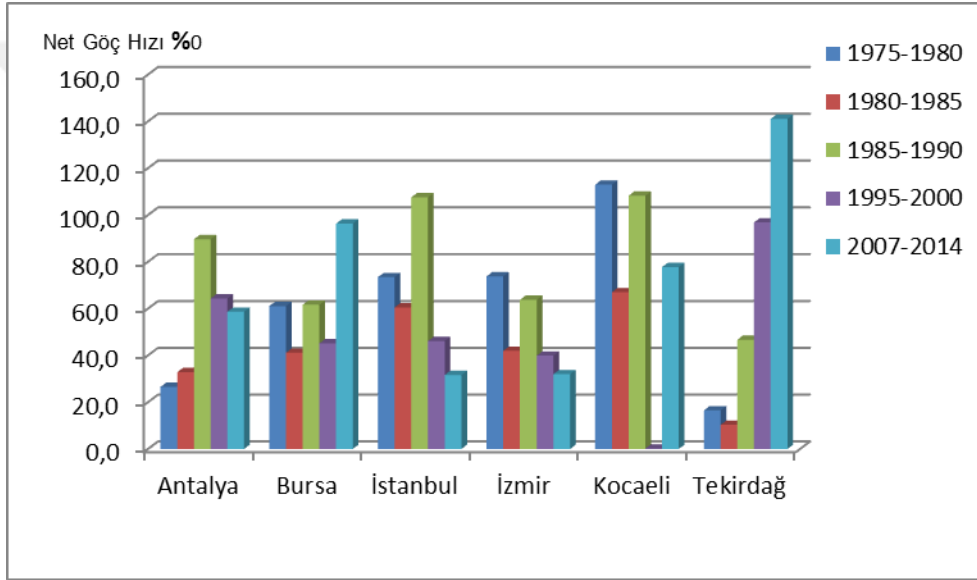

Şekil 4.9 Marmara Bölgesi İBB-2 bazında imalat sanayinde çalışanların Türkiye içindeki payı [135]

1980'li yıllar sonrasında sanayi coğrafyasında meydana gelen bu tür büyük dönüşümler mekansal yapılarda ve nüfuslarda da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. İstanbul'un etki alanındaki iller göç almaya, hızla kentleşmeye ve büyümeye başlamışlardır. Çizelge 4.4 ve Şekil 4.10 de görüldüğü gibi 1975'ten 2010 yılına kadar olan dönemde İstanbul, göç alan iller sıralamasında Ankara ve İzmir ile birlikte ilk sıralarda yer almasına rağmen, özellikle 1980 sonrasında sanayi alanları teşviklerinin farklı illere kaydırılmaya başlanması ile Tekirdağ, Bursa gibi İstanbul çevresinde konumlanan illerde de önemli oranda göç ve nüfus artışı yaşanmaya başlamıştır. Tekirdağ özelinde ele alındığında, süreç boyunca aldığı göç oranında sürekli bir artışın gözlemlendiği, özellikle 1990 sonrasında bu oranın 2 katına çıkarak devam ettiği ve 2007-2014 yılları arasındaki dönemde ise net göç hızı % 141,08 ile Türkiye'deki iller içinde birinci sıraya çıktığı görülmektedir.

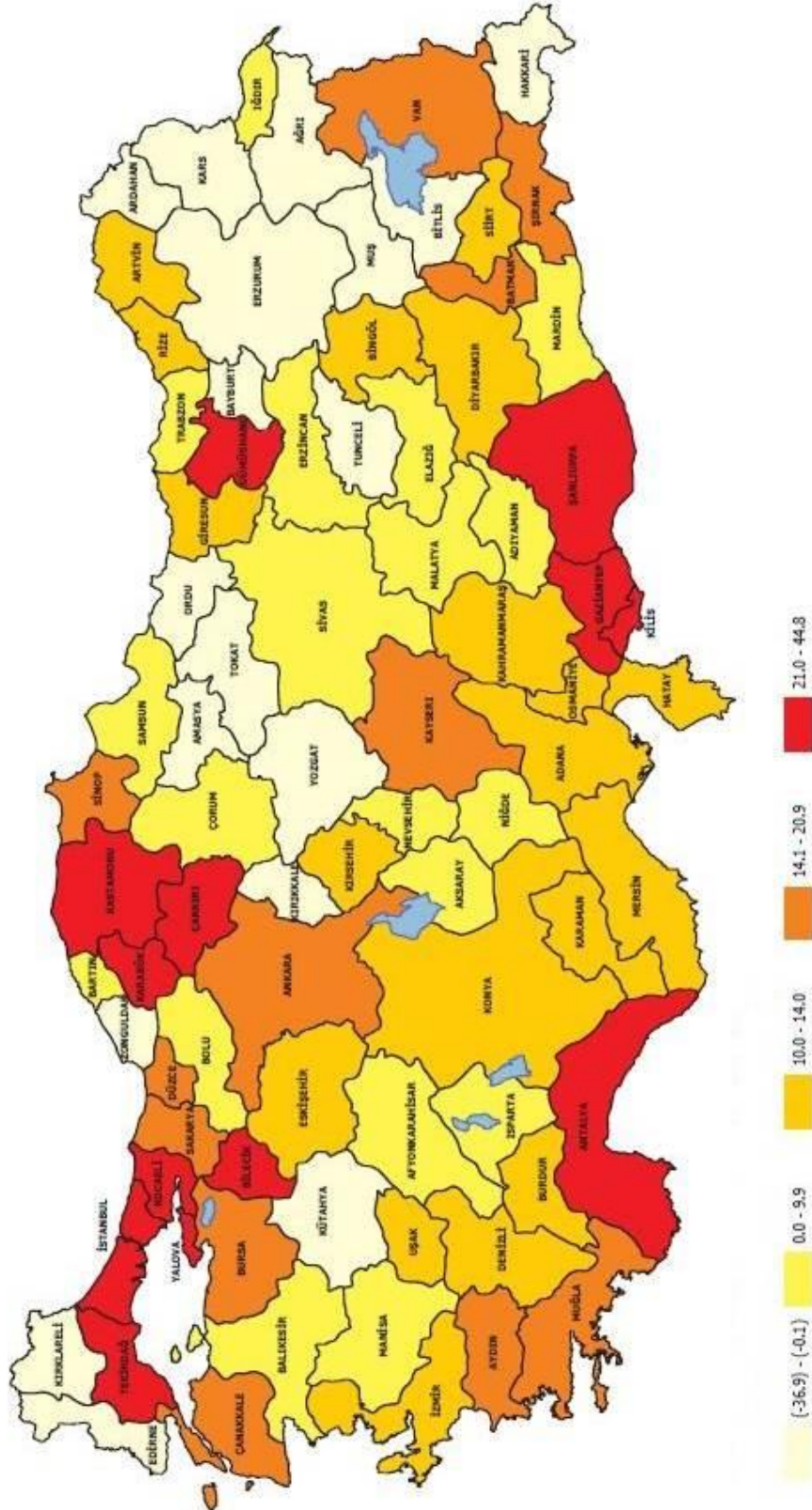
Çizelge 4.4 En çok göç alan illerin aldığı net göç hızları (1975-2014) [136]

	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000	2007-2014
Antalya	26,5	32,8	89,7	64,3	58,65
Bursa	61,0	41,1	61,6	45,1	96,30
İstanbul	73,4	60,5	107,6	46,1	31,63
İzmir	73,7	41,9	63,8	39,9	31,98
Kocaeli	112,9	67,0	108,2	0,2	77,75
Tekirdağ	16,5	10,3	46,7	96,8	141,08

Şekil 4.10 En çok göç alan illerin aldığı net göç hızları (1975-2014) [136]

TÜİK 2013 göstergelerine göre (Şekil 4.11) Tekirdağ günümüzde de en hızlı büyüyen iller grubunda yer almaktadır.

Şekil 4.11 2012-2013 Türkiye illeri yıllık nüfus artış hızı (%) [137]

Diğer yandan İstanbul ve yer aldığı Marmara Bölgesi ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkı sürekli artarak günümüze kadar devam etmiştir. İnsan gücü, mal ve sermayenin oluşturduğu ülke kaynaklarının akışı, İstanbul ve yakın çevresine yöneldiğinden, ülkenin diğer illeri ile İstanbul ili ve bölgesi arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi Bölüm 4.2 de yer alan Şekil 4.5 de de izlendiği üzere sürekli farklılık göstermiştir.

4.2.2. Tekirdağ ve Bağlı Yerleşmelerde Gelişim Süreci

Doğu Marmara Bölge planının devamı olarak 1966 yılında Profesör Phlipponneau ve ekibi tarafından Trakya Bölgesi için hazırlanan çalışmanın ardından, 1972 yılında merkezi yönetim tarafından imar hareketlerini kontrol etmeye yönelik yeni bir adım atılmış ve bakanlıklar arasında “İmar Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. Bu kurul yerleşimlerin planlama, koruma, ulaştırma, uygulama ve yatırım kararlarında koordinasyon görevinde yetkilendirilmiştir. Bu da kamu tarafından İstanbul sanayinin Trakya Bölgesine kaymasında etkili altyapının oluşturulmasını sağlayan etkenlerden biri olmuştur [138].

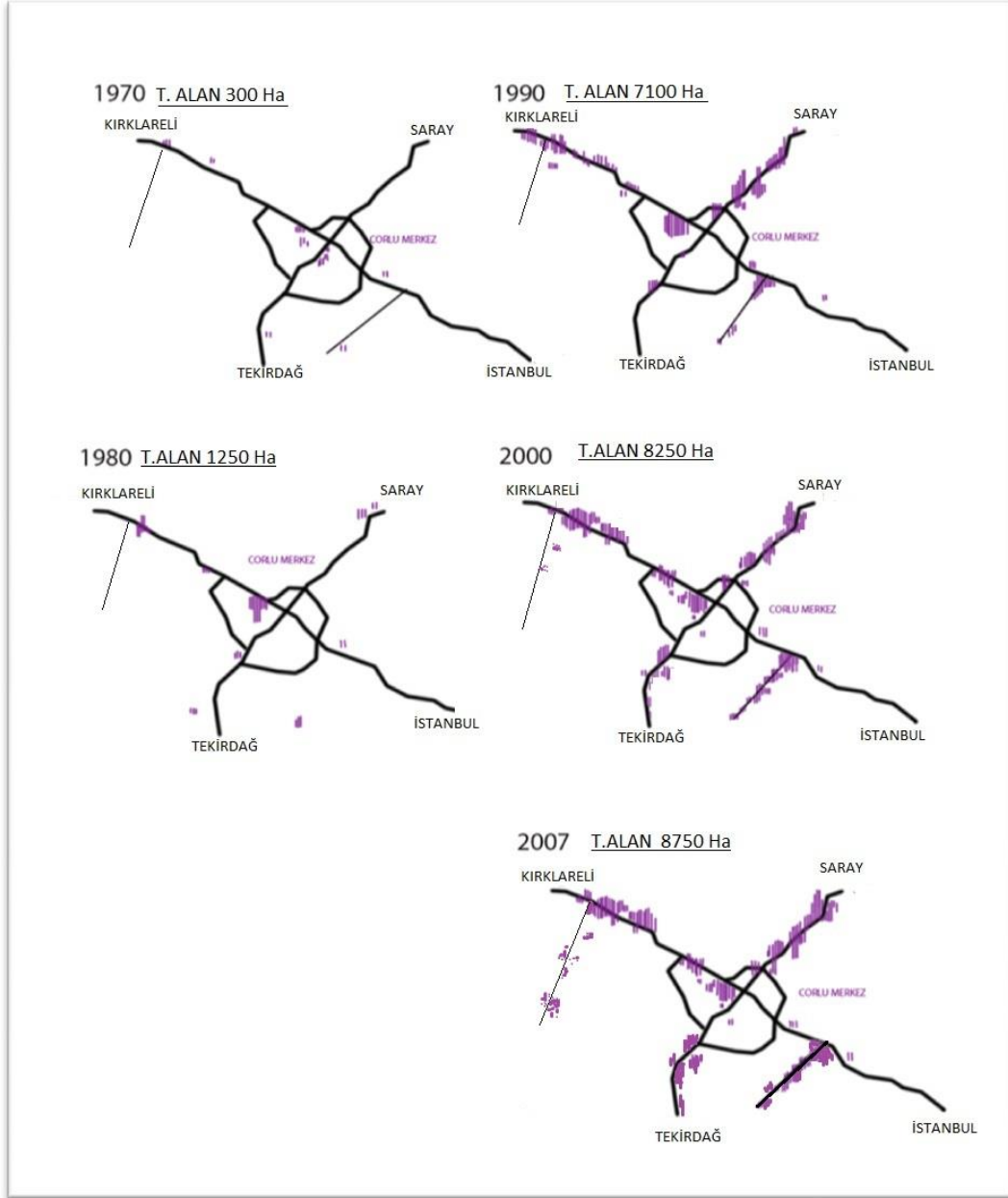
Çerkezköy’ün 1972 yılında II. BKYP’de kalkınmada öncelikli alan kapsamına alınarak 450 ha bir arazinin kamulaştırılıp OSB ilan edilmesi bölgede sanayi gelişiminin başlangıcını oluşturmuştur. 1985 yılında ise ek olarak açılan yeni 800 hektarlık OSB ile mevcut OSB alanı genişletilmiştir. Aynı dönemde İstanbul sanayinin desantralize olduğu diğer önemli odak noktası olan Kocaeli’nde yaşanan aşırı yoğunlaşma sonucu teşviklerde kısıtlamaya gidilmesi nedeniyle Çorlu’nun yanı sıra Çerkezköy’e talebi daha çok artıran bir etken olmuştur [40].

Bölge için diğer büyük sanayi hareketi, OSB’nin yarattığı çekimle 1980’lerden sonra gerçekleşen Çorlu–Lüleburgaz E5 hattı boyunca tarım alanlarının sanayi alanı olarak gelişmeye başlamasıdır. Burada yer alan sanayilerin bir bölümü izinsiz olarak yapılaşmış, ardından 1986 yılında 2981 sayılı yasa ve bu yasanın bazı maddelerini değiştirmek üzere yürürlüğe giren 3290 sayılı yasa ile sanayi yapılarına da “af” getirilmiştir [99]. Bölüm 3 de açıklanan bu yasada yer alan “..sanayi yapıları, varsa bölge planı ve imar planına göre yapılır, planı olmayan yerlerde ise valilikçe ön izin verilir..” hükmü ile plan dışında bulunmasına rağmen valilik izni ile birçok sanayi tesisinin bu alanda kurulmasına olanak sağlanmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra, İstanbul Kazlıçesme’deki deri fabrikalarının bir bölümünün 1994 onaylı İstanbul Nazım İmar Planı kararları sonucu Çorlu’ya taşınma kararı verilmesiyle bu

alanın OSB olarak yeniden organizasyonunu gündeme getirmiş ve bu durum söz konusu aksta sanayi gelişimini tetikleyen önemli bir diğer etken olmuştur [129]. Diğer OSB alanları olan Malkara ve Hayrabolu OSB alanları ise, bölgede yer alan sanayi alanlarına talebin artması ve Çorlu-Çerkezköy-Lüleburgaz aksında gelişen plansız sanayileşmenin önüne geçilebilmesi amacı ile 1994 OSB kanunu çerçevesinde ilan edilmiştir [139]. Bölgede 2010 yılına kadar OSB alanı oluşturulmamış, belediyelerce hazırlanan ve onaylanan planlarla sanayi alanları Çorlu-Çerkezköy ve Çorlu-Lüleburgaz yolu boyunca birbirinden kopuk ve düzensiz bir şekilde büyümüştür (Şekil 4.12)

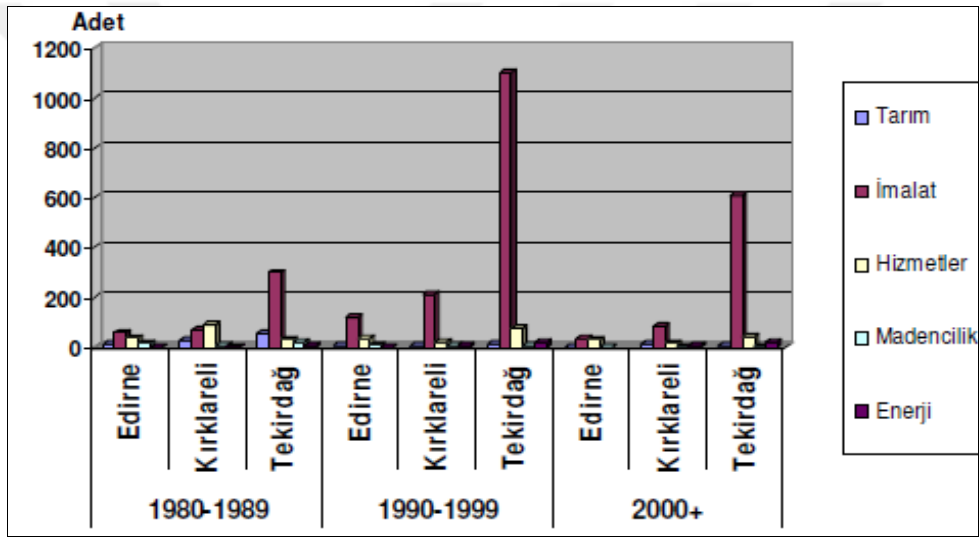

Şekil 4.12 Çorlu-Lüleburgaz hattı sanayi alanlarının 1970-2010 yılları arası değişimi [1970, 1980 ve 1990 yılları şemaları için kaynak [138]. 2000 ve 2007 yılları şemaları tez kapsamında hazırlanmış ve tüm dönemlerin alan büyüklükleri ayrıca ölçülmüştür.]

Bu gelişmelerin sonucu olarak sanayi alanları metropolün doğusu, güneyi ve batısına yönelmiş, batıda başta Tekirdağ, Çorlu, Çerkezköy olmak üzere belli merkezlerde odaklanmıştır. Tekirdağ'ın bu dönemde sanayi sektörünün yeni odağı olarak ön plana çıkması yukarıdaki politikaların merkezi yönetim tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi sonucu oluşmuş bir süreçtir. Diğer bir deyişle, İstanbul'da bulunan sanayi kuruluşları İstanbul'a en yakın yöreyi seçerek yer değiştirme eğilimi içerisine girmiştir.

Merkezi yönetim bu dönemde verdiği teşviklerle de bu yönelimi desteklemiş ve merkezleri İstanbul'da bulunan sanayi kuruluşlarının İstanbul'a en yakın teşvik alan yöreyi seçme şeklinde yer değiştirme eğilimine yön vermiştir. Şekil 4.13, 1980-2002 dönemlerinde Trakya Bölgesi içindeki devlet teşviklerinin sektörel dağılımını göstermektedir. Buna göre, imalat sektörü en çok teşvik alan sektördür ve özellikle Tekirdağ ili 1990-1999 yılları arasında imalat sektöründe 1000 den fazla teşvik ile birinci sıradadır. İstanbul Bölge'sinde sanayi dönüşümüne yönelik alınan kararlar ile Tekirdağ için aynı dönemde izlenen sanayileşme politikaları birbirini bütünlemiş ve sonuç olarak İstanbul merkezli sanayi sıçramalarını oldukça hızlandırmıştır [129].

Şekil 4.13 Trakya Bölgesi'nde yıllara ve sektörlere göre devlet teşviklerinin dağılımı [129]

4.3. Kurumsal Yapı-Planlama-Yatırım İlişisinin Mekansal İzleri

Trakya Bölgesinde, Tekirdağ ve bağlı bazı yerleşmelerde izlenen gelişmeler, önemli ölçüde İstanbul'un art bölgesi olarak yaşanan sanayi odaklı bir gelişme olarak açıklanabilir. Fakat bu süreçte ülkenin ekonomik ve siyasi politikaları ile bağlantılı olarak kent ve bölge planlamadaki kurumsal yapılanma en önemli belirleyici olmuştur. Değişen siyasi ve ekonomik konjonktür çerçevesinde gerek yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve gerekse belli bölgelerde hızlanan yapılaşma yatırım taleplerinin engellenmemesi ve aynı hızda uygulamaya geçebilmesi için yapılan yasalara bağlı olarak plan yapma ve onama yetkileri yerel yönetimlere devredilmiştir. Böylece Tekirdağ ve bağlı yerleşmelerde mekânsal biçimlenme

sürecinin başlangıç noktasını merkezi yönetimin OSB kararı oluştursa da, gelişiminde önemli ölçüde yerel yönetimlerce yürütülen planlama çalışmaları daha etkin bir rol oynamıştır.

Tekirdağ ve çevresindeki hızlı büyüme ve yapılaşmanın başlangıcını, o dönemin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan OSB alanı oluştururken, bu alanın yaratacağı bölgesel etki yeterince öngörülemediğinden 2000'li yıllara kadar, üst ölçekli, bütünsel yaklaşımlı ve uzun vadeli hiçbir plan yapılmamıştır. Bölgenin, metropole yakınlığı, ulaşım olanakları, ucuz arsa temini gibi faktörlerin de etkisiyle sanayi yapılaşmaları için oldukça çekici bir hale gelmesinin ardından, üst ölçekli plan boşluğunda, yerel yönetimlerce birbirinden kopuk, bölgesel ve çevresel bir kaygı taşımadan, parça parça ve tamamen sanayi yatırımlarını çekmeye dönük olarak hazırlanan planlar, mekânsal değişimi hızlandırarak ve artırarak günümüze taşımıştır. Bu sürecin başlangıcında E-5 karayolu aksında parsel ölçeğinde valilik tarafından verilen sanayi izinleri yer alırken, temel belirleyiciler belediyelerce yapılan nazım imar planları, ilave imar planları ve mevzii imar planları olmuştur.

Bu bölümde 1980'li yıllardan günümüze bölgede yaşanan mekansal ve yönetsel yapılanmadaki değişimleri ve bu değişimleri kent ve bölge planlama kurumları ile ilişkilendirerek açıklamak üzere yerel ve merkezi yönetimlerce yapılan planlar ve planların yarattığı yerleşme büyüklükleri incelenecektir.

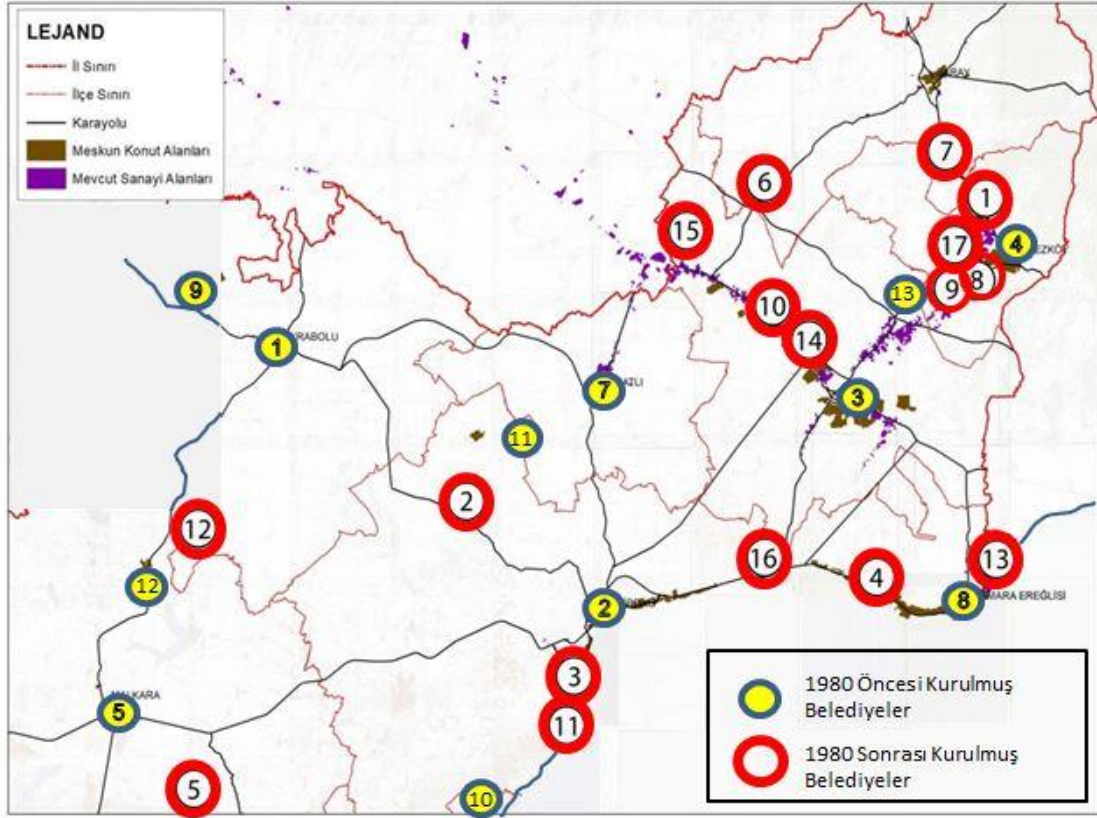
4.3.1 Yönetmel Yapı Oluşumları

Çalışma alanı içinde, Cumhuriyet dönemi başlangıcına kadar kurulmuş olan Tekirdağ merkez belediyesi ile birlikte, Hayrabolu (1869), Çorlu (1887), Çerkezköy (1911) ve Malkara (1915) olmak üzere beş adet belediye mevcuttur. 1923-1980 yılları arasını kapsayan yaklaşık 60 yıllık dönemde Marmara Ereğlisi (1958), Çerkez Müsellim (1961), Hoşköy (1969), Karacakılavuz (1971), Kozyörük (1972), ve Velimeşe (1974) olmak üzere altı adet belediye kurulmuş ve yaklaşık 120 yıllık uzun bir süre içinde toplam onbir belediye yönetimi oluşturulmuştur. 1980 yılından bu yana ise 1530 sayılı Belediye Kanununa göre 17 yeni belediye yönetimi kurulmuştur. 1980-90 arası ilk on yıllık dönemde nüfusu 2000 kişiyi aşmış olan Kapaklı (1986), Balabancık (1987), Yeni Çiftlik (1987), Banarlı (1987), Barbaros (1987), Beyazköy (1989), Büyükyoncalı (1989) olmak üzere yedi yerleşmede belediye kurulmuştur. İkinci dönemde (1990-2000) ise kurulan sanayi alanları etkisini göstermeye başlamış ve hızlı nüfus

artışlarıyla birbiri ardına on adet yeni belediye kurulmuştur. Bunlar; Kızılpınar (1990), Veliköy (1992), Ulaş (1993), Kumbağ (1994), Şalgamlı (1994), Karaağaç (1999), Yenice (1999), Marmaracık (1999), Misinli (1999) ve Sultanköy (1999) belediyeleridir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5 Tekirdağ ili belediyeleri ve kuruluş yılları [140]

1980 Öncesi Kurulan			1980 sonrası Kurulan					
No	Belediye	Kuruluş	No	Belediye	Kuruluş	No	Belediye	Kuruluş
1	Hayrabolu	1869	1	Kapaklı	1986	13	Sultanköy	1999
2	Tekirdağ	1879	2	Banarlı	1987	14	Marmaracık	1999
3	Çorlu	1887	3	Barbaros	1987	15	Misinli	1999
4	Çerkezköy	1911	4	Y. Çiftlik	1987	16	Yenice	1999
5	Malkara	1915	5	Balabancık	1987	17	Karaağaç	1999
6	Şarköy	1926	6	Beyazköy	1989			
7	Muratlı	1957	7	B.Yoncalı	1989			
8	M. Ereğlisi	1958	8	Kızılpınar	1990			
9	Ç. Müsellim	1961	9	Veliköy	1992			
10	Hoşköy	1969	10	Ulaş	1993			
11	Karacakılavuz	1971	11	Kumbağ	1994			
12	Kozyörük	1972	12	Şalgamlı	1994			
13	Velimeşe	1974						

Şekil 4.14 Tekirdağ'da 1980 sonrası oluşan belediyeler (Çizelge 4.5 den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Bu belediyelerin önemli bir bölümü Şekil 4.14 de görüldüğü gibi Çorlu-Çerkezköy ve Çorlu-Lüleburgaz aksı boyunca yoğunlaşan sanayi alanları çevresinde oluşmuşlardır. Bir bölümü ise Marmara Denizi kıyısında ikinci konut talebi yaşanan yerlerde kurulmuşlardır.

Bu yerleşmelerin bir bölümü belediye olmak için gerekli olan minimum 2000 kişi nüfus büyüklüğünü bu tarihlerden önce sağlamalarına rağmen belediye idaresine dönüşme çabası içinde olmamışlardır. Bu çabanın asıl nedeni, sanayi yatırımlarının ve kıyı alanlarında, ikinci konut yapılaşma taleplerinin beraberinde getirdiği imar hareketlerinin yarattığı getirimlerden faydalanabilmektir.

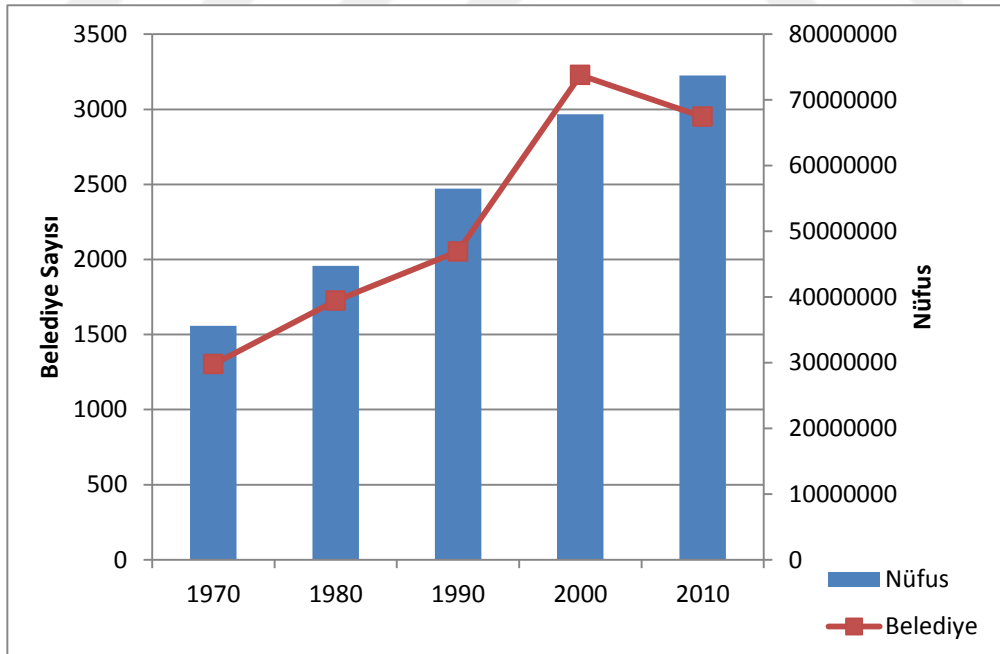
Belediye olma çabası yalnızca Tekirdağ ve çevresinde değil, 1980 sonrası Türkiye'de imar faaliyetlerinin/yapılaşma talebinin arttığı yerlerin tümünde gözlenmiştir. Çizelge 4.6 da görüldüğü gibi 1980 yılında Türkiye'de bulunan toplam belediye sayısı 1725 iken, 1990 yılında 2053, 2000 yılında da 3228 olmuştur [141]. Belediye sayısındaki bu artış, nüfus artışı ile oransal olarak karşılaştırıldığında, belediye sayısındaki artışın yalnızca nüfusa bağlı olarak

artmadığı, 1980 yılından sonra nüfus artışından daha hızlı arttığı, 2000 yılına gelindiğinde ise nüfus artış oranından çok daha yukarıda olduğu görülmektedir (Şekil 4.15). Bunun tek nedeni olmasa bile önemli nedenlerinden birinin, Tekeli'nin [142] belirttiği gibi oluşan “kentsel rant ekonomisi”nden yararlanabilme çabası olduğu söylenebilir. Çünkü hızlı yapılaşma, kentlerde önemli bir rant ekonomisi yaratmış ve bu rantın dağıtılmasında belediyeler tek otorite haline gelmişlerdir [143]. Böylece “popülist siyaset” ulusaldan yerele kaymış ve yerelde patronaj ilişkiler sağlanabilmiştir [142].

Şekil 4.15 de görülen 2000 yılından sonra Türkiye genelinde belediye sayısındaki düşüş ise 3.7.2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı yeni belediye yasası ile nüfusu 5000 kişinin altında olan yerleşmelerin belediye statüsünü kaybederek mahalle yada köy statüsüne geçmesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.6 Türkiye’de nüfus ve belediye sayıları artışı (1970-2010), [144]

	1970	1980	1990	2000	2010
Nüfus	35 605 176	44 736 957	56 473 035	67 803 927	73 722 988
Belediye	1303	1725	2053	3228	2950

Şekil 4.15 Türkiye’de nüfus ve belediye sayıları oransal gelişimi (1970-2010) ([143]’den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

4.3.2 Yerel Yönetimlerin Bölgenin Mekansal Yapılanması İçindeki Rolü

Son 50 yıllık Türkiye Planlama tarihinde “İmar Planlama” ve onaylama yetkisinin yerel yönetimlere verilmesini sağlayan 3194 sayılı İmar kanunu, temelde demokratikleşme ve yerelleşme çerçevesinde oldukça önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Özellikle artan yerel ihtiyaçların etkin, zamanında ve yerinde giderilmesi esasına dayandırılarak, yapılan bu yetkilendirme “reformu”, hizmetlerin zamanında sağlanması, yerelin karar süreçlerine katılımı vb konularda önemli bir adımdır. Fakat bu yetkilerin kullanımında yerel yönetimlerin kapasitelerinin yetersizliğinin bilinmesine rağmen, gerekli bütçe, ödenek, teknik eleman, bilgi ve malzeme, sağlanamadığından uygulamada önemli sorunlar da beraberinde gelmiştir [145]. Bu yetkiler “kimi zaman kişisel yada kurumsal çıkarlar doğrultusunda kasıtlı olarak, kimi zaman tamamen yeterli teknik ve bilgi eksiliğinden” planlamanın ilkesel öğretileri ile çelişen, oldukça hatalı kararlar ve uygulamalara neden olmuştur. Bunun dışında zaman zaman siyasi yada kişisel nedenlerle merkezi otorite ile yerel otorite arasında giderek çoğalan bir yetki ve görev karmaşasına, hatta çatışmasına yol açmıştır [146]. Örnek alan çalışması olarak seçilen Tekirdağ’a bağlı ilçe ve belde belediyelerinin yaşadığı süreç bu karmaşa ve yetersizlik açısından tipik örneklerdir.

Bölgede sanayileşmenin yarattığı yapılaşma talepleri ile birlikte, yerel yönetimler, özellikle belde belediyeleri, sanayi yatırımlarını kendi yerleşmeleri içine çekebilmek amacıyla imar planları yaparak oldukça geniş sanayi ve konut alanları açma yoluna gitmişlerdir. Bu yöntem, ilk bakışta “yarışmacı kent” kavramı içinde değerlendirilebilecek bir çaba gibi gözükse de, tam olarak bu tanıma oturmamaktadır.

Farklı kaynaklarca yapılan “Yarışmacı kent” tanımına bakıldığında; üretimin çevreye zararsız mal ve hizmet yönünde geliştirilmesi, ulusal ve yerel ölçekte kamusal yarar öncelikli esnek ve katma değeri yüksek özelliklere sahip olması, kentin, gelecekte kontrol edebileceği ve etkinliğini artırabileceği, kentsel hiyerarşi içinde üst konumlara taşıyacak aktiviteler yönünde uzmanlaşması olarak tanımlanmaktadır [147]. Bu yerleşmelerde ise tam tersine, çevresel ve ulusal kaygıları bir yana bırakarak, konumsal avantajlarını Tekeli’nin de [142] belirttiği şekilde, kentsel büyümenin getireceği birçok “bireysel fayda”dan pay alma doğrultusunda kullanma çabası görülmektedir. Böylece, kamuya yapılabilecek katkı üzerinde durulmadan,

toplum yararını göz ardı eden, topraktan elde edilebilecek kârları üst düzeye çıkarmaya odaklı, tüm şehircilik ilkelerine ters düşen planlar yapılmıştır [148]. Aşağıda bu planların boyutları ve yarattığı mekânsal etkileri, yerleşmeler bazında, 1980 yılından günümüze mevcut gelişmeler ile karşılaştırılarak incelenmektedir.

a. Çorlu

Çorlu ilçesi 1980 yıllardan bu yana sanayi gelişimi ve buna bağlı olarak aldığı göçle Tekirdağ ilinde en hızlı büyüyen ilçedir. 2004 yılı TÜİK tarafından ilçelerin demografik, eğitim, sağlık, sanayi, tarım ve mali göstergeleri kullanılarak hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre 872 ilçe içinde, gelişmişlik sıralamasında 15. sırada, Trakya Bölgesinde ise 1. sıradadır [149].

Sanayileşme ile birlikte nüfus ve kentleşme büyük bir artış gözlenmiş ve ilçe Türkiye'nin en çok göç alan yerlerinden biri haline gelmiştir. Çizelge 4.7 de görüldüğü gibi 1980-2010 yılları arasında kırsal nüfus hızla azalma eğiliminde iken, kentsel nüfus yaklaşık 4 kat artmış, ilçe toplam nüfusu da yaklaşık 3 katına çıkmıştır [150].

Çizelge 4.7 1980-2010 yılları arası Çorlu ilçe nüfus gelişimi ve kentsel-kırsal nüfus dağılımı [150]

YILLAR		TOPLAM	KENT (MERKEZ)	KÖY/BELDE
1980 NÜFUSU		77.921	47.086	30.835
1985	NÜFUS	89.124	59.107	30.017
	ARTIŞ HIZI (%)	26	45	-5
1990	NÜFUS	104.303	74.681	29.622
	ARTIŞ HIZI(%)	31	46	-2
2000	NÜFUS	179.033	141.525	37.508
	ARTIŞ HIZI (%)	54	63	23
2007	NÜFUS	225.244	190.792	34.452
	ARTIŞ HIZI (%)	32	42	-12
2010	NÜFUS	252.974	215.293	37.681
	ARTIŞ HIZI (%)	12	12	9

Söz konusu büyümenin temel nedeni yerleşmenin konumu ve buna bağlı olarak ilçedeki sanayi gelişimidir. İlçe merkezi İstanbul-Edirne E5 karayolu ve Çerkezköy-Tekirdağ akslarının tam kesişme noktasında konumlanmıştır. Konumundan kaynaklanan avantajı, 1980'lerde

ilçede bulunan tabakhaneler ve 1990'larda İstanbul'dan taşınan deri sanayi ile tetiklenmiştir. 2005 yılında onaylanan Çorlu Çevre Düzeni Planına kadar ilçe için herhangi bir makro ölçekli plan bulunmadığından, sanayi gelişimi büyük oranda 1980 sonrası dönemde ana akslar üzerinde yerel yönetim tarafından parça parça yapılan planlarla alan açılarak sağlanmıştır. Bunların bir bölümü Şekil 4.12 de görüldüğü gibi İstanbul-Edirne Karayolu (E-5) boyunca, bir bölümü Çorlu-Tekirdağ Yolu üzerinde, 1990 yılları sonrasında da Çerkezköy yolu, Türkgücü yolu ve Marmaraereğlisi yolu üzerinde oluşmuştur [129].

1988 yılında Çorlu kent merkezinde yaklaşık 2700 hektar ve 300.000 nüfuslu 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlar yapılmıştır. Bu plana ek olarak 1990, 1991 ve 1992 yılında toplam 900 hektara yakın alan ve yaklaşık 100.000 nüfus içeren ilave imar planları hazırlanmıştır. 2005 yılında tekrar bir nazım plan ve uygulama İmar planı yapılmış ve böylece yerleşme alanı 3900 hektara, nüfusu 750.000 kişiye çıkarılmıştır. Ayrıca yine bu yıl içinde yapılan 1/5000 ölçekli sanayi planı ile 2558 hektar olan sanayi alanları 1846 hektar daha büyütülerek 4404 hektara çıkarılmıştır[151].

İlçe için yapılan planlarla ve açılan alanlarla yerleşmenin nüfusu karşılaştırıldığında önemli farklar gözükmemektedir. Çizelge 4.8 de de görüldüğü gibi, 1988 yılında Çorlu nüfusu yaklaşık 70.000 kişi olmasına rağmen aynı yılda onaylanan planda, 2010 projeksiyon yılı için 300.000 nüfus önerilmiştir. Buna ek olarak 1990, 91 ve 92 yıllarında yapılan ilave planlar ile projeksiyon yılı nüfusu 400.000 kişiye çıkarılmıştır. Buna karşın 2010 yılında gerçekleşen nüfus 190.792 olmuştur. 2005 yılında Çorlu için yeni bir İmar planı daha yapılmıştır. Bu plan yapıldığında yerleşme nüfusu henüz 160.000 civarındadır. Bu planın projeksiyon yılı olarak 2020 ve hedef nüfus 750.000 kişi olarak belirlenmiştir. ADNKS'ye göre 2015 yılında tespit edilen mevcut nüfus ise 230.000 kişidir.

Çizelge 4.8 Çorlu 1980-2010 yılları arası nüfus gelişimi ve öneri plan nüfusları ([151] den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

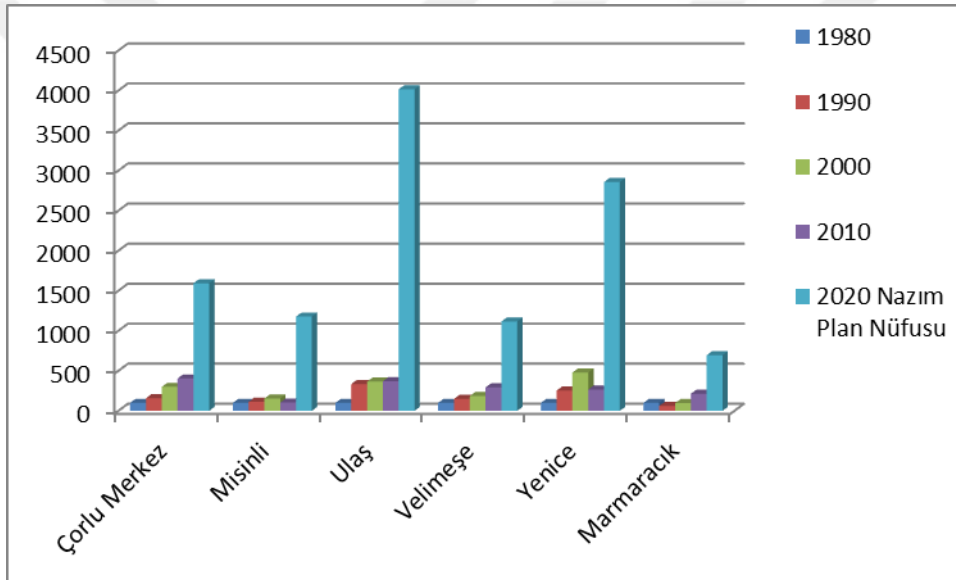
	1980	1990	2000	2010	2020 (Plan Nüfusu)
Çorlu Merkez Nüfusu	47.086	74.681	141.525	Mevcut 190.792	
İmar Planı	Yapım 1988			Öneri Nüfus 300.000	
İmar Planı		Yapım 1992		Öneri Nüfus 400.000	
			Yapım 2005		Öneri Nüfus 750.000

Çizelge 4.8 da ilçede belediyece yapılmış imar planları yada toprak sahiplerince yaptırılmış ve belediye tarafından onaylanmış mevzii imar planları sonucu toplamda önerilen konut ve sanayi alanları görülmektedir. Buna göre, toplam 7.000 ha kentsel alan ve 4.400 ha sanayi alanı imara açılmış durumdadır. 2010 yılı tespitlerinde kentsel alanın yaklaşık 4.300 hektarlık (%60) bölümü, sanayi alanı olarak planlanan bölgenin ise 2400 (% 55) hektarlık bölümü henüz yapılaşmamıştır. Mevcut alan büyüklükleri ile planın önerdiği alan büyüklükleri karşılaştırıldığında, kentsel alanlarda mevcut büyüklüğün yaklaşık 3 katı kadar, sanayi alanlarında ise 2 katı kadar bir büyümenin olacağı söylenebilir. Planlar, tüm boyutlarıyla değerlendirildiğinde, kararlarda sanayi kuruluşlarına sermayenin tercihleri doğrultusunda alan açma ve yatırımlarını kolaylaştırma yaklaşımının ötesinde tarım toprağından kentsel rant yaratma çabasının baskın olduğu görülür.

Çorlu ilçesinde merkez belediye dışında ayrıca 5 belde belediyesi mevcuttur. Bunlar 1980 sonrası Çorlu-Lüleburgaz E-5 karayolu aksında oluşan sanayi alanlarının yer aldığı köy yerleşmelerinin belediye idaresine dönüştüğü beldelerdir. Bu beldelerde sanayinin getirdiği yapılaşma taleplerinden kaynaklanan imarlı arsa oluşturma yarışı içine girmişlerdir. Çizelge 4.9 da da görüldüğü gibi 2010 yılı toplam nüfusları yaklaşık 30.000 olan Misinli, Ulaş, Marmaracık, Velimeşe, Yenice gibi belediye yerleşmelerinde yapılan planlara göre 2020 plan projeksiyon nüfuslarında yaklaşık 5 kata kadar artış önerilerek 150.000 hedef nüfus belirlenmiştir.

Çizelge 4.9 Çorlu ve bağlı belde belediyeleri nüfus gelişimi [152]

	1980	1990	2000	2010	2020 (Plan Nüfusu)
Çorlu Merkez	47.086	74.681	141.525	190.792	750.000
Misinli	1.698	1.922	2.639	1.774	20.000
Ulaş	1.494	5.010	5.466	5.517	60.000
Velimeşe	2.688	4.034	5.002	7.893	30.000
Yenice	700	1.774	3.354	1.867	55.000
Marmaracık	2.878	1.763	2.796	6.182	20.000
Toplam	56.544	89.184	160.782	214.025	900.000

Şekil 4.16 Çorlu ve belde belediyeleri imar planları hedef nüfusları ve mevcut nüfusları gelişim indeksi (1980 nüfusları = 100)

Bunlardan Yenice beldesi, en güneyde ve sanayi yapılaşma talebinin yoğunlaştığı E-5 aksına uzak bir yerleşmedir (Şekil 4.17). Sanayi gelişimlerinden en az etkilenen bir konumda olmasına rağmen kıyıda bulunması nedeniyle ikinci konut yapılaşma baskısına bağlı olarak büyümektedir. Yenice için 1988 yılında İlçe tarafından ilk imar planı yapılmış, ardından 1999 yılında kurulan Yenice Belde Belediyesi tarafından ek bir İmar planı yaptırılarak toplam 55.000 nüfus doğrultusunda yeni konut alanları açılmıştır (Çizelge 4.10).

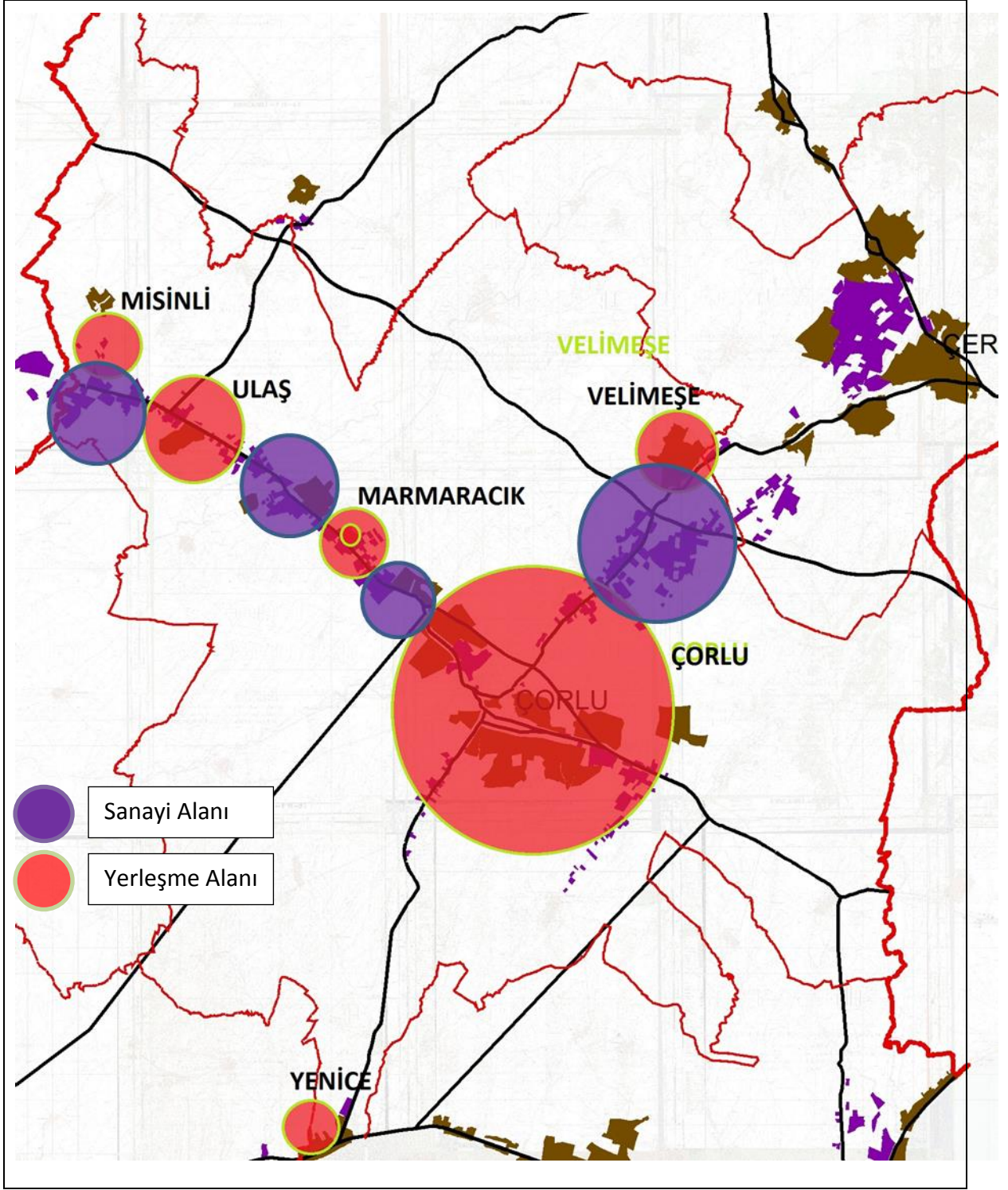
Diğer beldelerden Marmaracık, Ulaş ve Misinli, sanayi gelişimlerin en yoğun olduğu Çorlu-Lüleburgaz E-5 aksı boyunca konumlanmaktadır (Şekil 4.17). Bu nedenle 1999 yılında belediye statüsü kazanan bu beldeler planlarını sanayi ve beraberinde getireceği nüfus odaklı yapmışlardır(Çizelge 4.10).

Marmaracık Belediyesi ilk olarak 2000 yılında ve ardından 2007 yılında yaptığı planlarla mevcut yerleşmesine ek olarak 700 hektara yakın bir alan daha yapılaşmaya açmıştır. Ulaş beldesi de yine E-5 aksı üzerinde yer almaktadır. 1993 yılında nüfusu 2000 kişiye ulaşmış ve belediye statüsü kazanmıştır. Belde 1998 yılında mevcut yerleşmesine ek olarak 437 hektar konut alanı ve yerleşme büyüklüğünün yaklaşık iki katı bir alanı da (1037 hektar) sanayi alanı olarak planlamıştır (Çizelge 4.10).

Misinli beldesi aynı aks üzerinde ilçenin en batısındaki yerleşmedir. 1999 yılında belde belediyesi statüsü kazandıktan sonra 2003 yılında ve 2004 yılında yaptığı planlarla 305 hektar sanayi ve 362 hektar konut alanı planlayarak mevcut yerleşmesine ek olarak toplam 667 hektarlık bir alanı daha yapılaşmaya açmıştır (Çizelge 4.10).

Velimeşe yerleşmesi ilçe merkezinin kuzey doğusunda Çerkezköy yolu üzerinde yer almaktadır. Bu yerleşme 1974 yılında belediye statüsü kazanmış en eski belediyelerden biridir. 2000 yılından sonra Velimeşe belediyesince yapılan planlar ile beldede 437 hektar yerleşme alanı, 1047 hektarda sanayi alanı açılmıştır.

Bu planların ortak özelliği, hiçbir üst ölçek plana bağlı olmaksızın ve bölgesel ilişkiler düşünülmezsizin, nüfus ve alan hedeflerinin her belde belediyesinin kendi öngörülerini doğrultusunda yapılmış olmasıdır. Bu nedenle de Çizelge 4.9 ve Şekil 4.16 da görüldüğü gibi mevcut nüfuslarının 10 ile 20 katı nüfus projeksiyonları ile planlar yapılmış, yerleşme alanlarından çok daha büyük sanayi alanları açılmıştır.

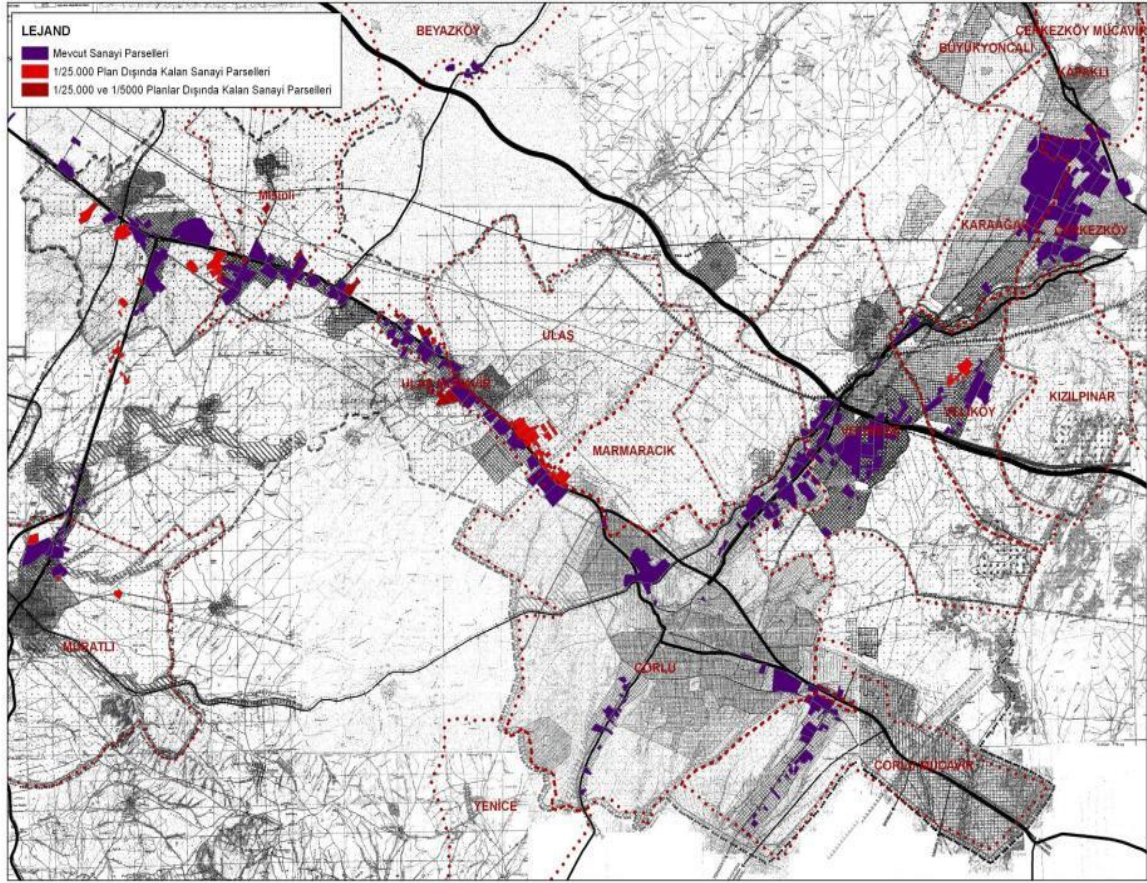

Şekil 4.17 Çorlu ve belde yerleşmeleri sanayi-konut lokasyon ilişkisi ([153]den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Çizelge 4.10 Çorlu ilçesi içindeki belde belediyelerince yapılan planlar ([139],[154], [155], [156], [157], [158] den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Marmaracık Belediyesi		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2000		150	4.350
			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2007	589	13.280
Misinli Belediyesi			1/5000 Ölçekli Sanayi Nazım İmar Planı 2003	305	
			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2004	362	12.000
Ulaş Belediyesi		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1998		437	60.000
		1/5000 Ölçekli Sanayi Nazım İmar Planı 1998		1.047	
Velimeşe Belediyesi			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı	610	30.000
			1/5000 Sanayi Nazım İmar Planı	994	
Yenice Belediyesi	1/5000 İmar Planı 1987			680	35.000
			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2005	630	20.000

Bütün bu gelişmelerin ardından Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 07.09.2005 tarihinde 1/25.000 ölçekli Çorlu-Çekeköy-Marmaracık-Büyükkarıştıran-Muratlı Planlama Alt Bölgeleri Çevre Düzeni Planı onaylanmıştır. Buna karşın oluşan baskılara dayanamayarak 14.11.2005 tarihinde tekrar revize edilmiş ve parça parça planlarla gerçekleşen fiili durum aynen kabul edilerek 1/25.000 üst ölçek planlar kapsamına alınmıştır (Şekil 4.17). Yani üst ölçek bir planın alt ölçekli uygulama planlarını yönlendirmesi yerine, çeşitli tarihlerde yapılan alt ölçek planlar üst ölçek planı belirleyen/yönlendiren zorunlu veriler olmuştur. Üst ölçekli planlar konusu aşağıda “merkezi yönetimlerce yapılan planlar” başlığında ayrıca incelenecektir.

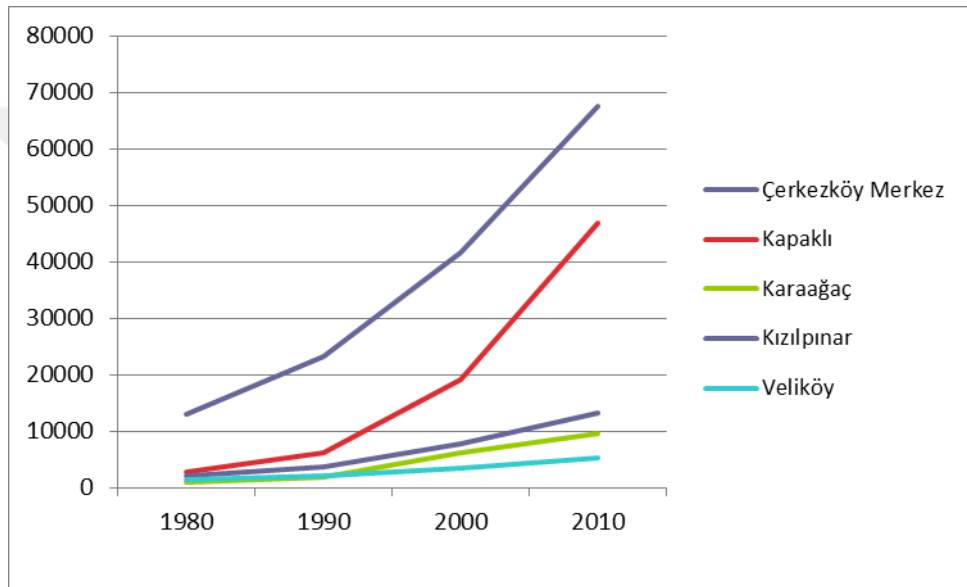
Şekil 4.18 Çorlu-Çerkezköy-Marmaracık-Büyükkarıştıran-Muratlı Planlama Alt Bölgeleri Çevre Düzeni Planı, 2005 [139]

b. Çerkezköy

Sanayileşme sürecinin mekansal ve nüfus açısından en çok etkilediği yerleşmelerden olan Çerkezköy ilçesi, Çorlu ile birlikte göç alan ve nüfusu hızla büyüyen yerleşmelerin başında gelmektedir. 2004 yılı İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na göre 872 ilçe içinde Çerkezköy 29. sıradadır [149]. Aşağıdaki Çizelge 4.11 de beldelerde 1980-2010 yılları arasında nüfus artışı görülmektedir. Buna göre yaklaşık 30 yıllık süreçte sanayi gelişiminin sonucu olarak beldelerin tümünde nüfuslar katlanarak artmıştır.

Çizelge 4.11 1980-2010 yılları Çerkezköy ve beldeleri nüfus artışları [159]

	1980	1990	2000	2010
Çerkezköy Merkez	12.908	23.102	41.638	67.617
Kapaklı	2.680	6.142	19.160	46.760
Karaağaç	880	1.742	6.202	9.525
Kızılpınar	2.005	3.718	7.716	13.131
Veliköy	1.385	2.183	3.387	5.275
Toplam	19.858	36.887	78.103	142.308

Şekil 4.19 1980-2010 yılları Çerkezköy ve beldeleri nüfus artışları (Çizelge 4.11 den yararlanılarak üretilmiştir)

Çerkezköy’de sanayi gelişimi 1972 yılında ilçenin KÖY’ler kapsamına alınması ve 7/6177 sayılı kararname ile 400 hektarlık bir OSB kurulması ile başlamıştır. 1985 yılında DPT’nin onayı ile OSB alanı genişletilmiş ve bugün yaklaşık 1250 ha’lık alanı ile Türkiye’nin en büyük ikinci OSB si durumuna gelmiştir[139].

Çorlu ilçesine benzer şekilde Çerkezköy’de de kentsel büyüme bölge için genel stratejiler doğrultusunda hazırlanmış vizyonel, bütüncül ve yönlendirici bir üst ölçek plan olmadan, 1980 - 2010 yılları arasında ilçe ve belde belediyelerince, parça parça üretilen imar, ilave ve

mevzii planlar , yolu ile gerçekleşmiştir (izelge 4.12). Bu planlardan erkezky merkez ilçesi içinde olan ve bilgisine erişilenler aşağıda listelenmiştir.

- erkezky ilçesine ait 1/5000 lekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 lekli Uygulama İmar Planı (1980)
- 1. Organize Sanayi Bölgesine ait 1/5000 lekli Nazım İmar Planı
- 2. Organize Sanayi Bölgesine ait 1/5000 lekli Nazım İmar Planı
- Pınarca Ky 1/5000 lekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 lekli Uygulama İmar Planı
- Organize Sanayi Bölgesi Toplu Konut Alanı 1/5000 lekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 lekli Uygulama İmar Planı
- Konut Alanlarına ve Sanayi Alanlarına Yönelik Hazırlanan 1/1000 lekli Mevzii İmar Planları
- erkezky ilçesi Kent Merkezine Yönelik 1/1000 lekli Uygulama İmar Planı Tadilatları
- erkezky ilçesi 1/5000 lekli Nazım İmar Planı (1998)
- erkezky ilçesi 1/5000 ve 1/1000 lekli Nazım ve Uygulama İmar Planı (2007)

Belediye tarafından son yapılan planın bu listeyi kapsadığı ve toplamını oluşturduğu, 2861 hektarının sanayi alanı olmak üzere toplam 5830 hektar planlama alanının olduğu; nüfus hedefinin ise 323.000 kişi olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda, erkezkyn onaylı 1/5.000 ölçekli nazım planında ilçe merkezi nüfusunun 2010 nüfusuna göre yaklaşık % 450 kat artırılarak 323.000 kişi hedeflendiği görülmektedir.

Çizelge 4.12 Çerkezköy ilçesi ve belde belediyelerince yapılan planlar ([160], [140], [133]'dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Çerkezköy Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1980			3.500 (1250 ha sanayi)	---
		1/5000 Ölçekli İlave İmar Planı 1997		---	250.000
			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2007	5830 (2861 ha sanayi)	323.000
Kapaklı Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1980			1.050	113.700
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1999+reviz. 2001		900	90.000
Karaağaç Belediyesi		1/5000 Sanayi Nazım İ. Planı 1998		1.300	---
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1999		2.300	30.000
			1/5000 İlave Sanayi Nazım İmar Planı 2002	310	---
Kızılıpınar Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1980			220	15.000
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1999		1364	56.268
Veliköy Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1980			650	20.000
		1/5000 Sanayi Nazım İ. Planı 1995		807	---
			1/1000 İmar Planı 2003		83.000

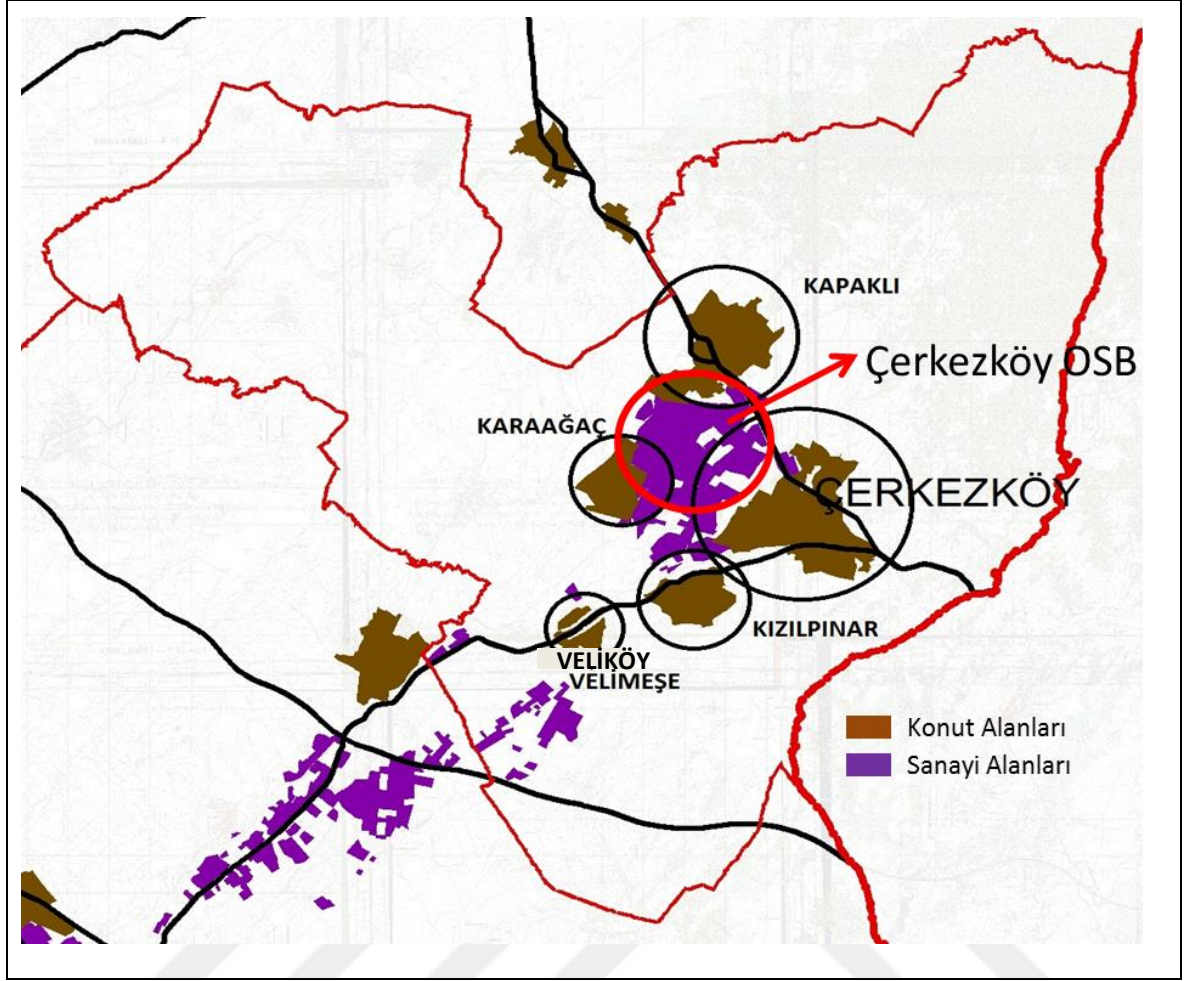
Aşırı nüfus büyüme hedefleri Çerkezköy-Çorlu arasında yer alan Kapaklı, Veliköy, Kızılıpınar ve Karaağaç yerleşmelerinde de benzer şekilde görülmektedir. Bu durum özellikle 1999 yılında köy statüsünden belde belediyesi statüsüne geçen Karaağaç planlarına bakıldığında daha çarpıcı olarak görülür. 1998 yılında yapılan 1/5000 ölçekli Sanayi İmar Planı ile bölgede 250

ha büyüklüğünde ek sanayi alanı imara açılmıştır. 2002 yılında yapılan 1/5000 Ölçekli Karaağaç Sanayi İmar Planı ile de 1998 yılında açılan alanın batısında 310 ha büyüklüğünde ikinci bir alan imara açılmıştır. Ayrıca 2001 yılında yapılan 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ile yeni konut alanları önerilmiş ve toplamda 2610 hektarlık yapılaşma alanı açılmış, 111.000 nüfus hedeflenmiştir.

Kapaklı beldesi, Çerkezköy OSB'nin kuzeyinde yer alan ve 1986 yılında belde belediyesi statüsü kazanan bir yerleşmedir. Şekil 4.20 de görüldüğü gibi, OSB'nin çok yakınında yer aldığından, o yıllardan buyana sanayide çalışanlar tarafından öncelikli olarak tercih edilen bir yerleşme olmuş ve nüfusu katlanarak artmıştır (Çizelge 4.11). 1980 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından yapılan ilk planından sonra, 1999 yılında belde belediyesince 1/5000 Ölçekli Kapaklı Nazım İmar Planı yapılmış ve 2001 yılında söz konusu plan revize edilerek büyütülmüştür. Tüm bu planlarda toplam olarak 1.950 hektar alan ve 106.000 kişi nüfus öngörülmektedir.

Kızılıpınar beldesi Çerkezköy ilçe merkezinin güneyinde ve kente çok yakın bir konumda yer almaktadır. Merkez ilçeye bu kadar yakın oldukları halde mahalle olmak yerine ayrı bir belediye olmayı tercih etmiş ve 1990 yılında belde belediyesi statüsüne geçmişlerdir. İdari sınırları açısından çok kısıtlı bir alana sahip olmaları nedeni ile herhangi bir sanayi alanı planlanamamıştır. Buna rağmen 1360 hektar konut alanı planlanarak 56.000 nüfus hedeflenmiştir.

Diğer bir belde belediyesi olan Veliköy yerleşmesi de ilk olarak bölgede kurulan OSB'ye bağlı olarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından planlanmış ve 20.000 nüfus öngörülmüştür. Daha sonra 1992 yılında belediye statüsü kazanan belde, 1995 yılında yaklaşık 800 hektar büyüklüğünde bir sanayi alanı planlayarak yapılaşmaya açmıştır. Ardından 2003 yılında yapılan ilave imar planı ile 83.000 hedef nüfus belirlenmiş ve toplam 1457 ha alan yapılaşmaya açılmıştır.

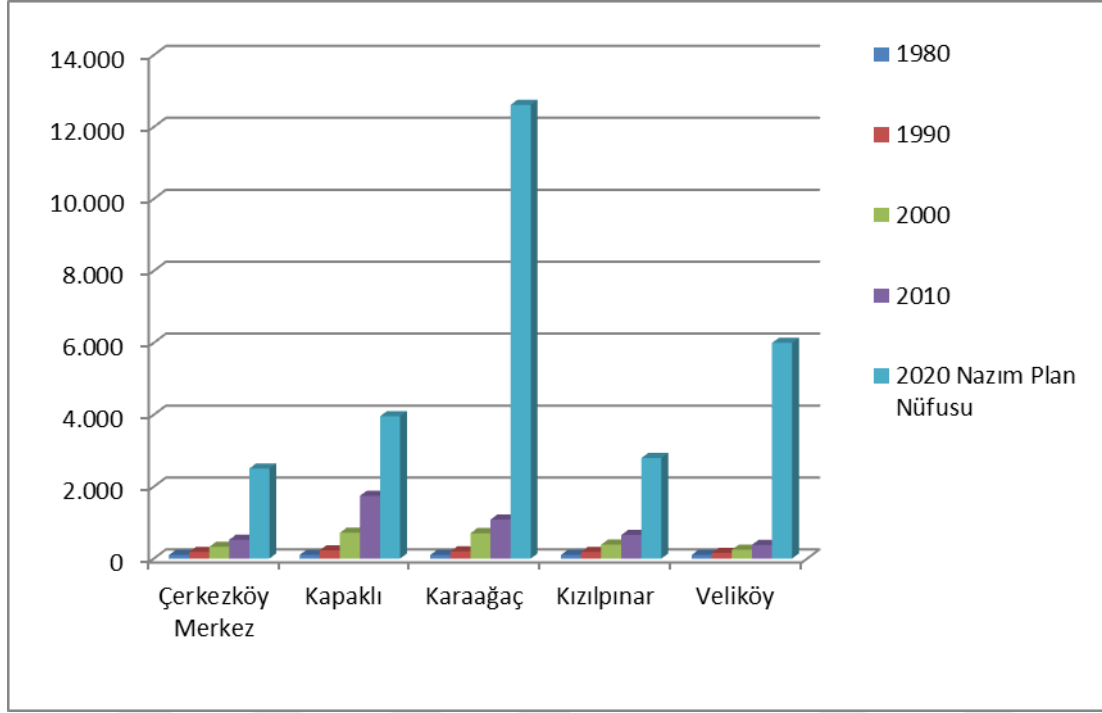

Şekil 4.20 Çerkezköy ilçesi ve bağlı belde yerleşmeleri konut–sanayi lokasyon ilişkisi ([139]’dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Çizelge 4.13 Çerkezköy ve belde belediyeleri nüfus gelişimi ve imar planı nüfus önerileri [159], [161]

Belediyeler	1980	1990	2000	2010	2020 Nazım Plan Nüfusu
Çerkezköy Merkez	12.908	23.102	41.638	67.617	323.000
Kapaklı	2680	6.142	19.160	46.760	106.000
Karaağaç	880	1.742	6.202	9.525	111.000
Kızılpınar	2005	3.718	7.716	13.131	56.000
Veliköy	1385	2.183	3.387	5.275	83.000
Toplam	19.858	36.887	78.103	142.308	679.000

Çizelge 4.13 ve Şekil 4.21 de görüldüğü gibi 2010 yılı nüfusu yaklaşık 150.000 kişi olan Çerkezköy ve bağlı belde yerleşmelerin 2020 hedefli olarak hazırlanmış ve onaylanmış nazım planlarının öngördüğü nüfuslar ise yaklaşık dört kat artırılarak 679.000 kişi olarak planlandığı görülmektedir [139].

Şekil 4.21 Çerkezköy ve belde belediyeleri 1980-2010 mevcut ve imar planı nüfus (2020) indeksi 1980=100 (Çizelge 4.13 den üretilmiştir.)

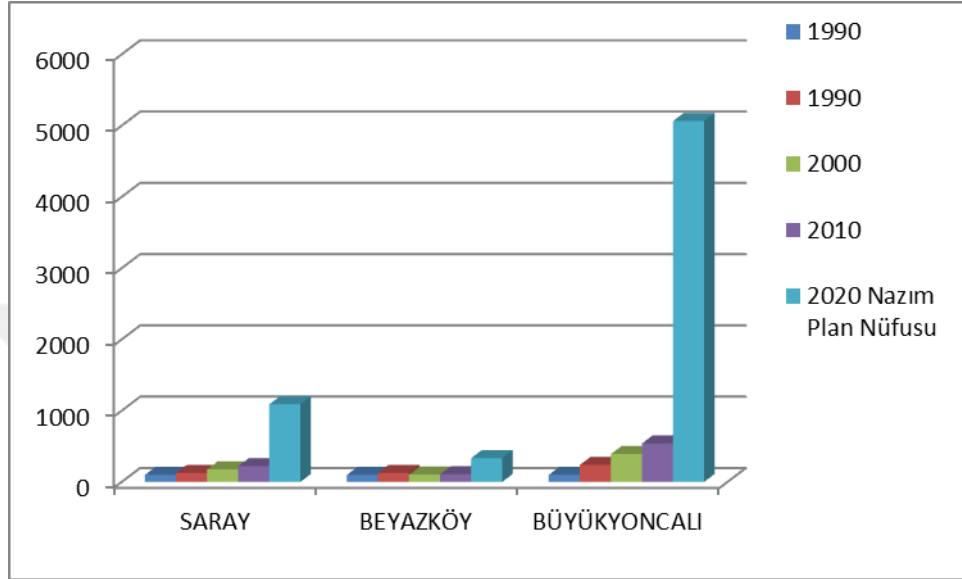
c. Saray

Saray ilçesi, Tekirdağ il sınırları içinde kuzeyde, Çerkezköy-Kırklareli yol aksı üzerinde yer almakta ve ilçeye bağlı 2 belde (Büyükoncalı, Beyazköy) bulunmaktadır. İlçe merkezi E-5 ve TEM karayolu akslarından görece olarak uzakta bulunması nedeniyle Çorlu ve Çerkezköy gibi yoğun sanayileşme etkisi altında değildir. Bu nedenle gerek nüfus ve gerekse alansal olarak doğal artış oranında büyümektedir. Buna rağmen Saray belediyesi 2007 yılında yeni bir imar planı yaptırmış, yapılaşma alanını yaklaşık beş kat genişleterek 2800 hektara kadar büyütmüş, hedef nüfusunu 110.000 kişiye çıkartmıştır (Çizelge 4.14).

Beyazköy beldesi ise görece TEM karayoluna yakınlığı nedeniyle bir miktar sanayi alanı çekmiştir. Belde belediyesi bu doğrultuda 1998 yılında İmar planı yaptırarak 108 ha konut alanı ve 102 ha sanayi alanı olmak üzere toplam 210 hektarlık bir alanı yapılaşmaya açmıştır.

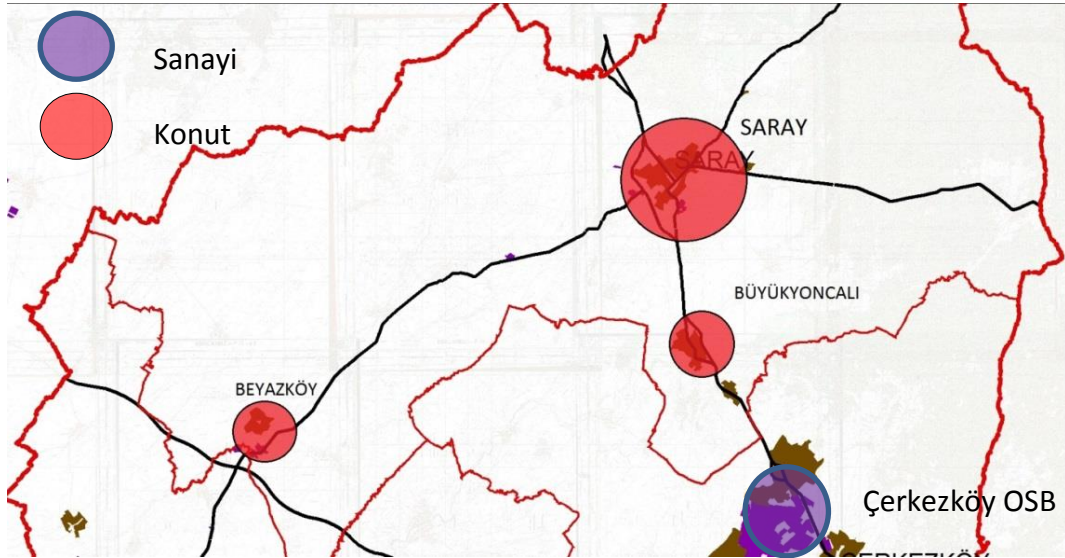
Çizelge 0.14 Saray ilçesi ve Beldeleri Nüfus Gelişimi [159],[162]

Yetkili Belediye	1980	1990	2000	2010	2020 Plan Nüfusu
Saray	10.101	13.038	17.769	22.315	110.000
Beyazköy	1.610	2.026	1.664	1.381	3.125
Büyükyoncalı	1.876	4.473	7.335	10.042	95.000

Şekil 4.22 Saray ve belde yerleşmeleri nüfus gelişimi ve plan nüfusları indeksi 1980=100 (Çizelge 4.14 den üretilmiştir)

İlçe içinde, Çerkezköy OSB alanına yakınlığı sebebi ile Büyükyoncalı (Şekil 4.23) beldesi sanayinin yarattığı nüfus odaklı bir gelişim eğilimine sahiptir. Belde yönetimi ilk olarak 1993 yılında bir imar planı yapmış, ardından 1999 yılında yaptığı yeni imar planı ile oldukça geniş bir alanı (yaklaşık 2000 ha) yapılaşmaya açmış ve yaklaşık 95.000 nüfus önermiştir.

Şekil 4.23 Saray ilçesi sanayi ve yerleşme alanları konumları ([139]'dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Büyükyoncalı beldesinde son 17 yıl içerisinde %110 oranında nüfus artışı gerçekleşmiştir. Diğer yandan bu oran Saray merkezde %56, Beyazköy beldesinde %7'dir [160].

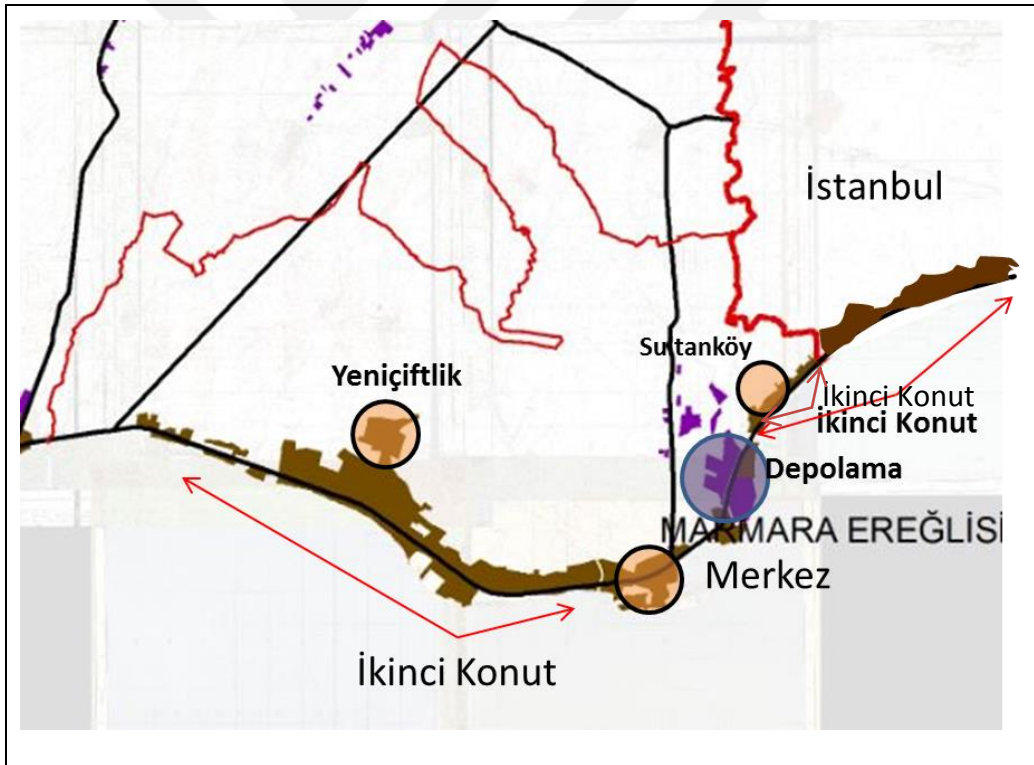
Çizelge 4.15 Saray İlçesi ve Beldeleri İmar Planları Süreci ([140], [133], [163], [164]'dan tez kapsamında üretilmiştir)

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Saray Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1986			560	50.000
			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2007	2793	110.000
Beyazköy Belediyesi		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1998		108	3.125
		1/5000 Sanayi Nazım İ. Planı 1998		102	-
Büyükyoncalı Belediyesi		Nazım İmar Planı 1993		196	3.390
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1999		1.867	95.000

Çizelge 4.15 görüldüğü gibi toplam 556 ha mevcut konut alanına karşın, ilçe ve belde belediyelerince farklı tarihlerde yapılan planlarla konut alanları yaklaşık 4 kat artırılarak 2160 hektara çıkarılmıştır. Şekil 4.22 de Büyükyoncalı belde belediyesince yapılan plana göre hedeflenen nüfusun mevcut nüfusa oranı daha çarpıcı şekilde görülebilmektedir.

d. Marmaraereğlisi

Marmaraereğlisi Tekirdağ ilinin güneydoğusunda, Marmara Denizi kıyısında ve İstanbul il sınırında yer almaktadır. İlçeye bağlı, Yeniçiftlik ve Sultanköy olmak üzere 2 belde belediyesi bulunmaktadır (Şekil 4.24) . Her üç yerleşmede deniz kıyısında olduğundan, yapılan planlar ikinci konut yapılaşma odaklı ve aşırı nüfus önerileri ile geliştirilmiştir (Çizelge 4.16, Şekil 4.25).

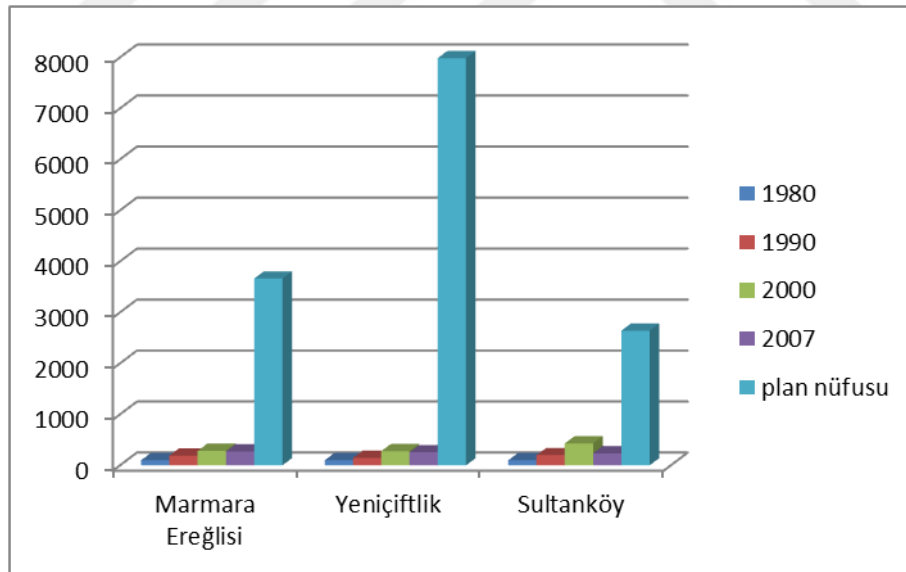
Şekil 4.24 Marmaraereğlisi ilçesi depolama, ikinci konut ve yerleşme merkez alanları konumlanması ([153]'den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Çizelge 4.16 da görüldüğü gibi 1990-2000 yılına kadar artan nüfusun 2000 yılı sonrasında gerileme eğilimine girmesine rağmen bu ölçüde geniş alanların yapılaşmaya açılmış olması ikinci konut amaçlı olduğu argümanını destekler niteliktedir.

Çizelge 4.16 Marmara Ereğlisi ve beldeleri nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları [133], [140], [165], [166], [167]

Yetkili Belediye	1980	1990	2000	2007	plan nüfusu
Marmaraereğlisi	3102	5957	8779	8.488	113.582
Yeniçiftlik	2209	3221	6149	5.650	176.380
Sultanköy	871	0	3744	2.050	23.000

Elde edilen verilere göre 1987 yılında yapılan ve 1994 yılında revize edilen 1/5000 ölçekli Marmara Ereğlisi Nazım İmar Planı mevcuttur. 1994 yılında yapılan bu plan koruma amaçlı imar planı olduğundan yalnızca arkeolojik sit alanının olduğu bölge ile sınırlandırılmıştır. Bunun dışındaki planlar genellikle mevzi imar planları şeklinde hazırlanarak onaylanmıştır [137].

Şekil 4.25 Marmaraereğlisi ve Beldeleri Nüfus Gelişimi ve Plan Hedef Nüfusları indeksi, 1980=100 (Çizelge 4.16 dan üretilmiştir)

İlçe merkezi batısında yer alan Yeniçiftlik belediye yerleşmesinde 1987 yılında hazırlanan ve kıyı şeridini içeren bir plan mevcuttur. Daha sonra 1989 yılında Yeniçiftlik yerleşmesinin güneyinde sahil boyunca ağırlıklı olarak ikinci konut amaçlı ve (885 hektarlık geniş bir alanı kapsayan) ilave imar planı yapılmıştır (Çizelge 4.17). Diğer yandan Marmaraereğlisi doğusunda mevzi imar planları ile kurulan liman ve doğalgaz depolama tesisleri ve farklı firmaların sıvı yakıt depolama tesisleri bu bölgede geniş bir alanı depolama fonksiyonuna dönüştürmüştür. 2004 yılına kadar mevzi imar planları yolu ile ikinci konut ve depolama türü yapılaşmalar ancak 2005 yılında yapılan 1/25.000 Ölçekli Sultanköy Çevre Düzeni Planı ile kontrol altına alınabilmektedir [139].

Çizelge 4.17 Marmaraereğlisi ve Bağlı Belde Belediyelerince Yapılan İmar Planları[133], [140], [165]

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Marmara-Ereğlisi Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1987			1.200	60.000
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1994		679	35.000
Sultanköy Belediyesi	1/5000 Nazım İmar Planı 1987			520	30.000
			1/5000 Nazım İmar Planı 2009		33.000
Yeniçiftlik Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1989			820	45.000
		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1991		65	3.500

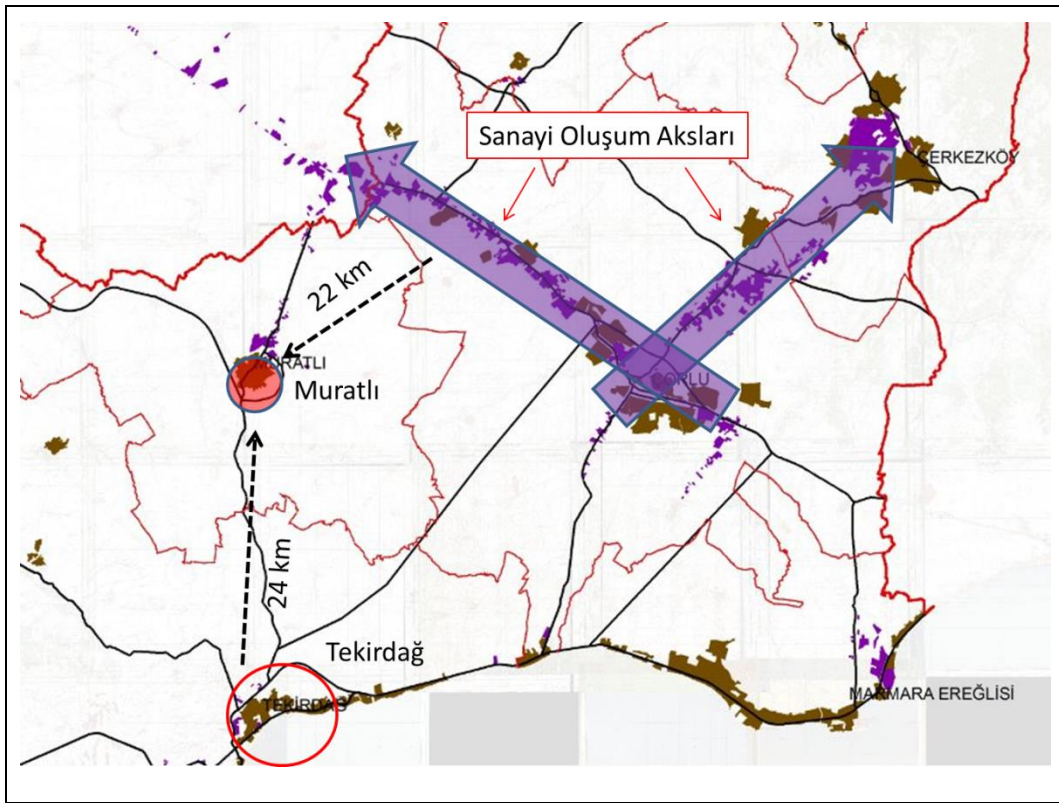
e. Muratlı

Muratlı ilçesi, Tekirdağ il merkezinin kuzey doğusunda yer alan bir ilçedir. Belde belediyesi statüsünde ilçeye bağlı herhangi bir yerleşme bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında incelenen diğer ilçelerin tersine nüfus artışı son yıllarda sıfıra yakındır. 1980-2000 yılları arasında ilçe merkezi nüfusu 8.819 kişiden 18.571 kişiye çıkmış, 2010 yılında 18.915 olmuştur (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18 Muratlı ilçesi mevcut nüfus ve plan nüfusu [162]

	1980	1990	2000	2010	İmar planı Nüfusu
Muratlı	8.819	13.192	18.571	18.915	55.000

Tekirdağ merkez ile E-5 karayolu bağlantı aksı üzerinde ve E-5 karayoluna yakın olması nedeniyle bir miktar sanayi alanı çekmiştir (Şekil 4.26). Bu süreçte ilk İmar planı İller Bankası tarafından yapılmış, sanayi işletmeleri ve nüfusun artması ile 1991 yılında yine banka tarafından revize edilmiştir. Bu tarihte mevcut 13.000 kişi olan nüfus, planda 55.000 olarak öngörülmüştür(Çizelge 4.19).

Şekil 4.26 Muratlı ilçesinin sanayi akslarına ve il merkezine göre konumu ([153]'den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

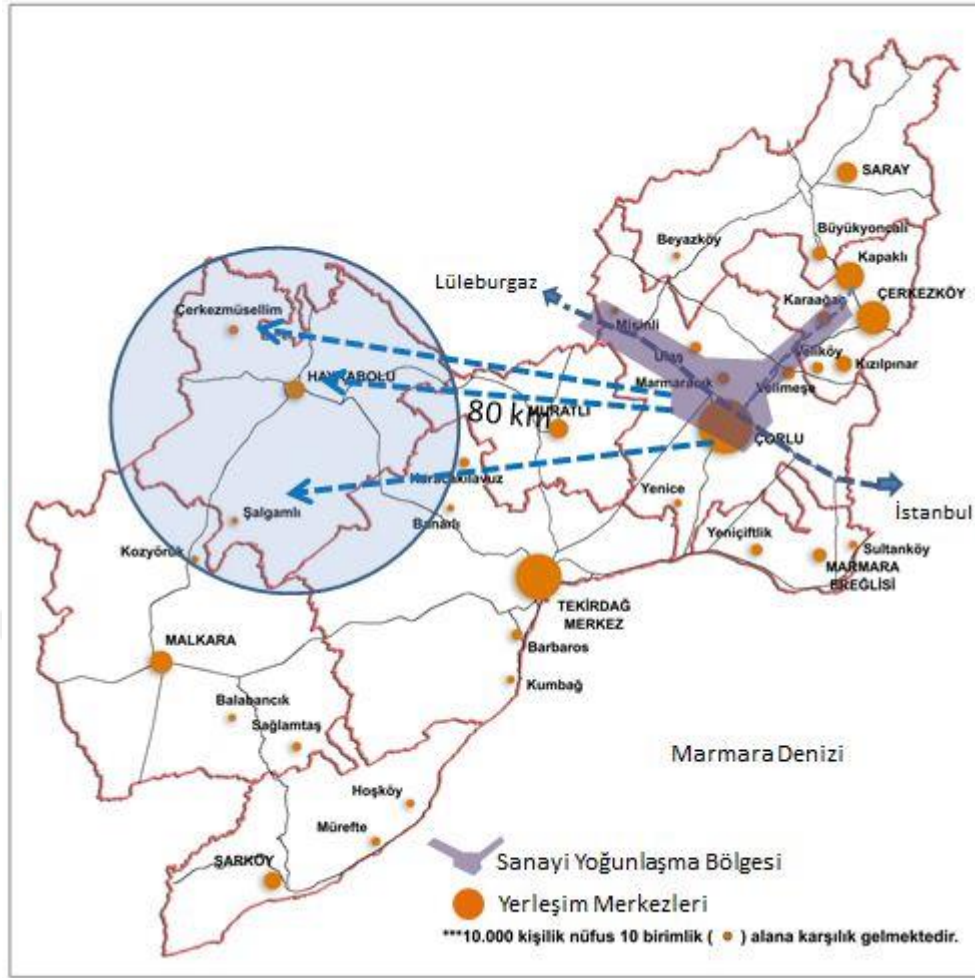
Diğer yerleşmelere göre daha yavaş büyüyen Muratlı'da 1996, 1997, 1998 ve 2003 yıllarında çoğunluğu sanayi amaçlı olmak üzere 17 adet mevzi imar planı yapılmıştır. Daha sonra tüm bu planları kapsayacak şekilde 2005 yılında belediyesi tarafından yeni bir nazım plan yapılmış ve sanayi amaçlı yapılaşma alanı yaklaşık 360 hektara, konut alanları da 576 hektara çıkarılmıştır.

Çizelge 4.19 Muratlı belediyesi tarafından yapılan imar planları [133] , [140], [168]

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Muratlı Belediyesi	1/1000 İmar Planı 1980			360	
		1/1000 İmar Planı revizyonu 1990		707	55.000
		Revizyon İmar Planları (Sanayi) 1996, 1997, 1998		80	
			1/5000 Sanayi Nazım İ. Planı 2005	287	60.000

f. Hayrabolu

Hayrabolu ilçesi Şekil 4.27 da görüldüğü gibi gerek Çorlu-Çerkezköy-Lüleburgaz sanayi yoğunlaşma üçgenine ve gerekse kıyı alanlarına uzaklığı nedeniyle durağan nüfusa sahip ilçelerdendir. Hayrabolu ilçesinde biri ilçe merkezi ikisi de belde (Çerkezmüsellim, Şalgamlı) olmak üzere üç belediye yönetimi mevcuttur. Bunlardan ilçe merkezi ve Çerkezmüsellim Beldesi oldukça durağan bir nüfusa sahipken, Şalgamlı Beldesi nüfus kaybetmektedir (Çizelge 4.20).

Şekil 4.27 Hayrabolu ilçesinin sanayi akslarına ve il merkezine göre konumu (tez kapsamında hazırlanmıştır)

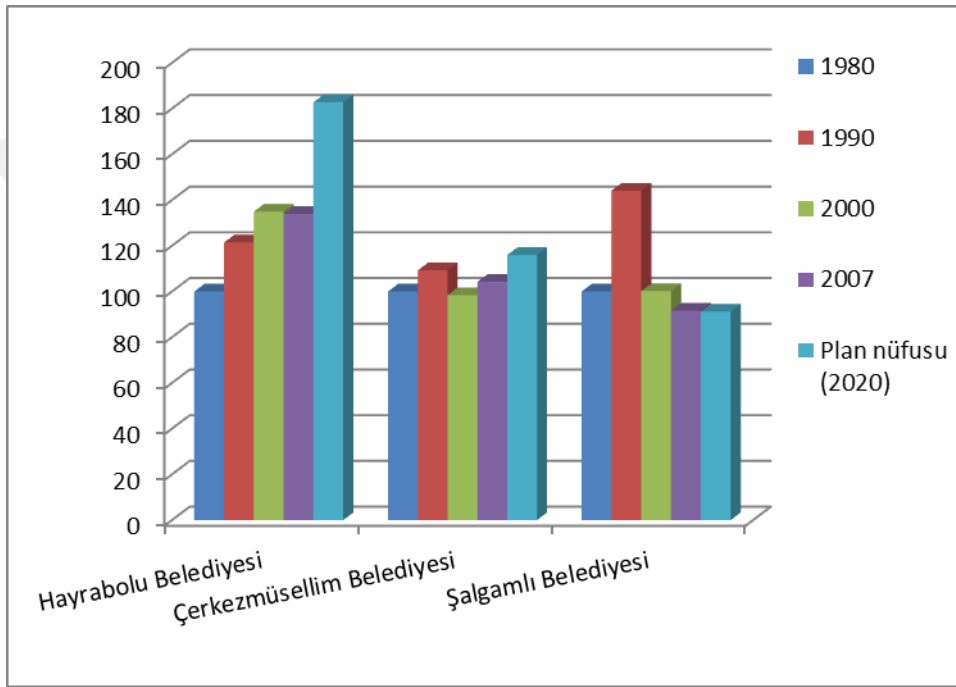
Hayrabolu ilçesinde 1994 yılında alınan 100 hektar büyüklüğünde OSB yapım kararına rağmen, sanayi yatırımcıları tarafından çok fazla rağbet olmaması nedeniyle parselasyon ve altyapı işlemleri henüz tamamlanmış ve yalnızca 9 adet tarıma dayalı üretim birimi kurulmuştur [169].

Yapılaşma taleplerinin çok az olması nedeniyle kent merkezi için hazırlanan planlar Hayrabolu'nun gelişim eğilimleri doğrultusunda ve fiziki koşullar dikkate alınarak yapılmıştır. Bu çerçevede 1986 yılında 1/5000 ölçekli nazım İmar Planı İller Bankası'na yaptırılarak onaylanmıştır. Bu plan ile 2000 hedef yılı için yaklaşık olarak 380 ha alan ve 25.000 nüfus öngörülmüştür. Çerkezmüsellim beldesi içinde İller Bankası tarafından bir nazım plan yapılmış ve bu plan ile 2000 yılı için 35.000 nüfus öngörülmüştür. 2007 nüfuslarına bakıldığında ise Hayrabolu ilçe merkezi nüfusunun 18.667, Çerkezmüsellim belde nüfusunun

da 3.235 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İlçede üçüncü belediye olan Şalgamlı beldesi nüfusu ise 2007 yılında 1600 kişiye kadar gerilemiş ve belediye statüsünü yitirmiştir [133]

Çizelge 4.20 Hayrabolu belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusu [162].

	1980	1990	2000	2007	2020 plan nüfusu
Hayrabolu Merkez	13938	16.923	18.812	18.667	25477
Çerkezmüsellim Beldesi	3105	3.392	3.054	3.235	3600
Şalgamlı Beldesi	1755	2.529	1.757	1.607	1600

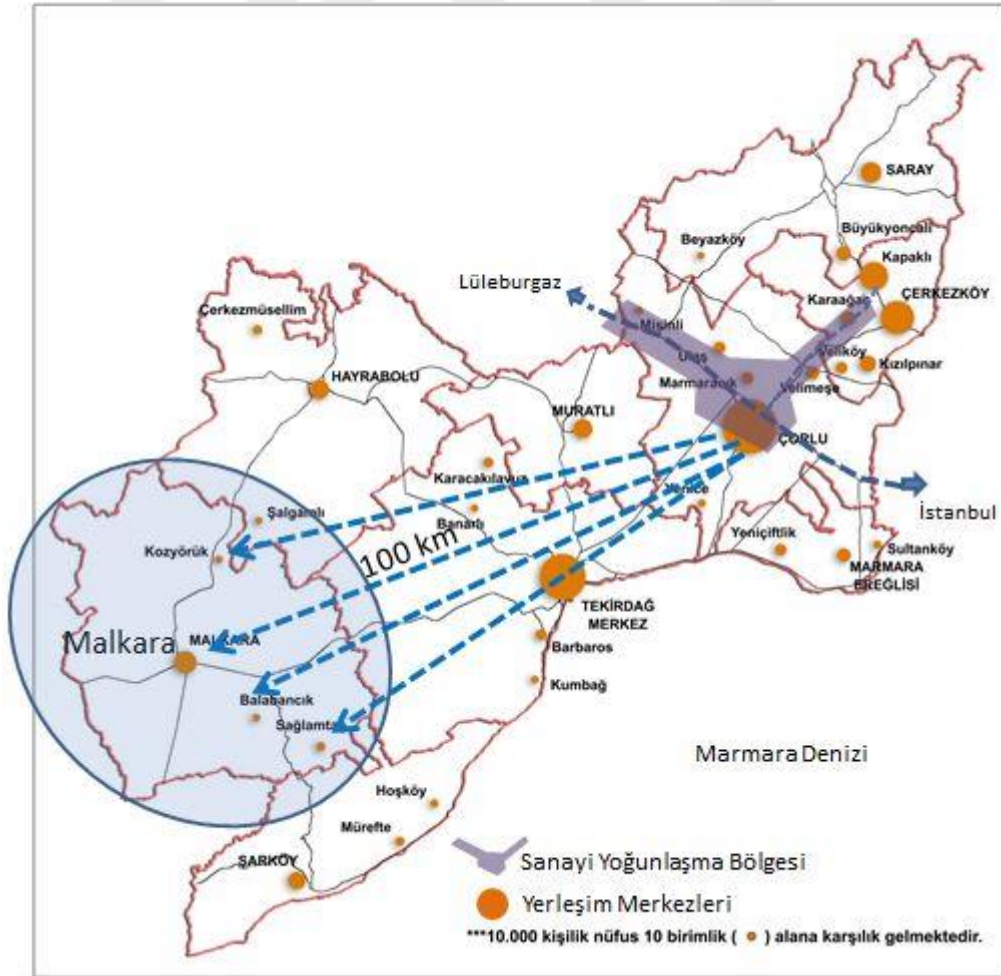

Şekil 4.28 Hayrabolu belediyesi nüfus gelişimi ve plan nüfusu indeksi 1980=100 (Çizelge 4.20 den yararlanılarak üretilmiştir)

Gerek nüfus artış eğilimi ve gerekse yapılan planlar ve hedef nüfuslara bakıldığında Şekil 4.27 de izlendiği gibi Hayrabolu ve bağlı yerleşmelerin “sanayi gelişim koridoruna” olan uzaklığı nedeniyle diğer yerleşmeler gibi spekülasyon amaçlı, gereğinden fazla alanlar planlayıp yapılaşmaya açmadıkları görülmektedir. Bu farklılık nüfus gelişimi ve plan nüfusu indeksini gösteren Şekil 4.28 de daha açık bir şekilde görülmektedir. Diğer yerleşmelerde 2020 yılı için öngörülen plan nüfuslarının indeks değerleri 1000 ve yukarısında yer alırken (1980 nüfusu=100), bu değer Hayrabolu ilçesinde 180, Çerkezmüsellim beldesinde 116, Şalgamlı beldesinde ise 1980 nüfusunun da gerisinde 91 değerindedir.

g. Malkara

Malkara ilçesi Tekirdağ ili sınırları içinde en batıda yer alan ilçedir. Hayrabolu gibi sanayi alanlarına olan uzaklığı nedeniyle hızlı büyüyen bir merkez olmamıştır (Şekil 4.29). İlçeye bağlı üç adet (Balabancık, Kozyörük, Sağlambaş) belde belediyesi mevcut iken, 2000 yılından sonra nüfusu 2000 kişi sınırı altına gerileyen Balabancık ve Kozyörük beldeleri belediye statüsünü yitirmiştir[168]. Malkara ilçe merkezi nüfusu ise artmaya devam etmektedir. Nüfus artışındaki en önemli neden 1994 yılında yapım kararı alınan 100 hektarlık OSB alanının bulunmasıdır. Altyapı çalışmalarının tamamlanmasına rağmen henüz hiçbir işletmenin yer almadığı OSB, belediye yönetimlerinde sürekli bir kentsel büyüme ve yapılaşma beklentisi oluşturmuştur [169]. Bu nedenle 1989 yılında 30.000 nüfus öngörüsü bulunan imar planı, 1993 yılında revize edilerek 140.000 kişiye çıkarılmıştır (Çizelge 4.21, Şekil 4.30) [133], [140].

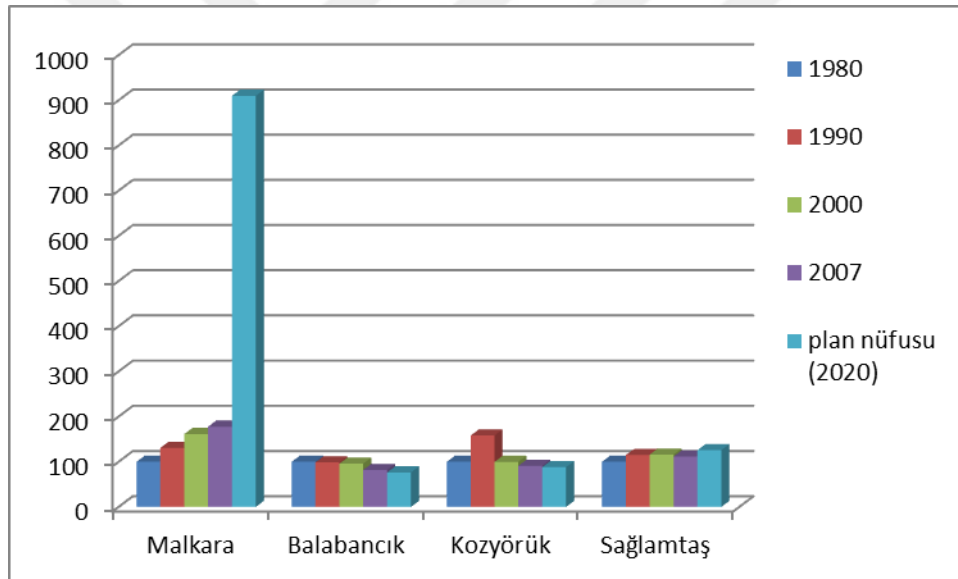

Şekil 4.29 Malkara ilçesinin sanayi akslarına göre konumu (tez kapsamında hazırlanmıştır)

Malkara OSB alanının bölgedeki sanayi ana aksına (Çorlu-Lüleburgaz) olan uzak konumundan dolayı hiçbir sanayi işletmesi açılmamış, bundan dolayı, 1990 yılında 20.000 olan yerleşme nüfusu da o günden buyana ilçe merkezi nüfusu ise 27.000 kişiye ulaşabilmektedir (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21 Malkara Belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları [134], [162]

	1980	1990	2000	2010	plan nüfusu
Malkara Merkez	15.425	20.180	24.898	27.416	140.343
Balabancık	2.035	2.006	1.953	1.667	1.555
Kozyörük	1.854	2.931	1.851	1.690	1.635
Sağlamtaş	2.332	2.677	2.703	2.601	2.933
Toplam	21.646	27.794	31.405	33.374	146.466

Şekil 4.30 Malkara Belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları indeksi 1980=100
(Kaynak: Çizelge 4.21 den üretilmiştir)

Çizelge 4.22 Malkara ve bağlı belde belediyelerince yapılan imar planları ([133], [140], [172]'den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

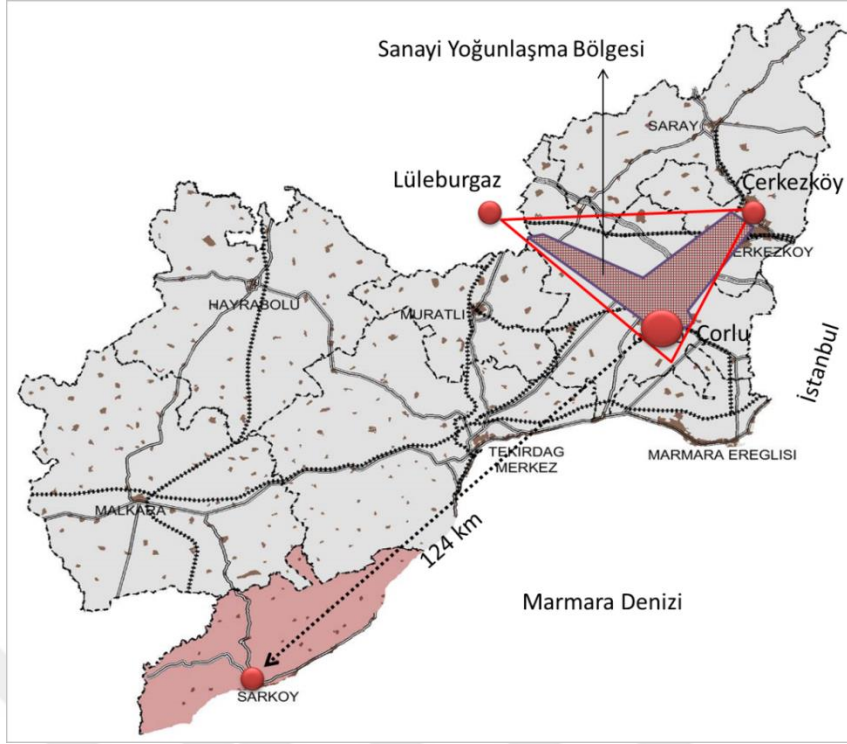
Plan Yapan Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar			Alan (Ha)	Nüfus Kişi
	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Malkara Belediyesi		1/1000 İmar Planı 1989		350	30.000
			Revizyon İmar Planı 1993	664	140.000
Sağlamtaş Belediyesi	1/1000 İmar Planı 1979			82	4.500
Kozyörük Belediyesi			1/1000 İmar Planı 1995	200	11.885
Balabancık Belediyesi			1/1000 İmar Planı 1992	186	8.500

h. Şarköy

Şarköy İlçesi, Tekirdağ ilinin güney batı ucunda Çerkezköy-Çorlu-Lüleburgaz sanayi bölgesi üçgenine ve İstanbul metropolüne en uzakta bulunan ilçedir. Şarköy merkez belediyesi dışında Mürefte ve Hoşköy beldeleri olmak üzere 3 belediye yönetimi bulunmaktadır [173].

1987 yılında Şarköy ve Hoşköy, ardından 1988 yılında Mürefte Belediyesi İmar planlarını yaptırmışlardır. Plan onama süreçleri sonrası Tekirdağ il merkezi ve İstanbul arasındaki kıyı alanlarında hızla gerçekleşen ikinci konut yapımı, Şarköy ve bağlı belde beldelerinde de benzer beklentiler yaratmıştır. Bu doğrultuda ilçe sınırları içinde mevcut imar planlarına ek olarak birçok ilave ve mevzi imar planı yaptırılarak onaylanmıştır. Bu planların önerdiği alanlar toplamı sonucunda, Şarköy'de 66.297 kişi, Mürefte'de 21.788 kişi ve Hoşköy'de 11.000 nüfus öngörülmüştür[133].

Şekil 4.31 de görüldüğü gibi ilçe, Marmara Denizi kıyısı boyunca konumlanmış olmasına rağmen metropol kente olan mesafesi, coğrafi koşullarının yarattığı ulaşım bağlantısındaki yavaşlık gibi nedenlerle Marmaraeğlisi ilçesinde olduğu kadar hızlı bir ikinci konut talebi ve yapılaşma baskısı ile karşı karşıya değildir. Bu nedenle 1980 yılından buyana nüfus büyüklüğünde önemli bir değişim yaşanmamıştır.

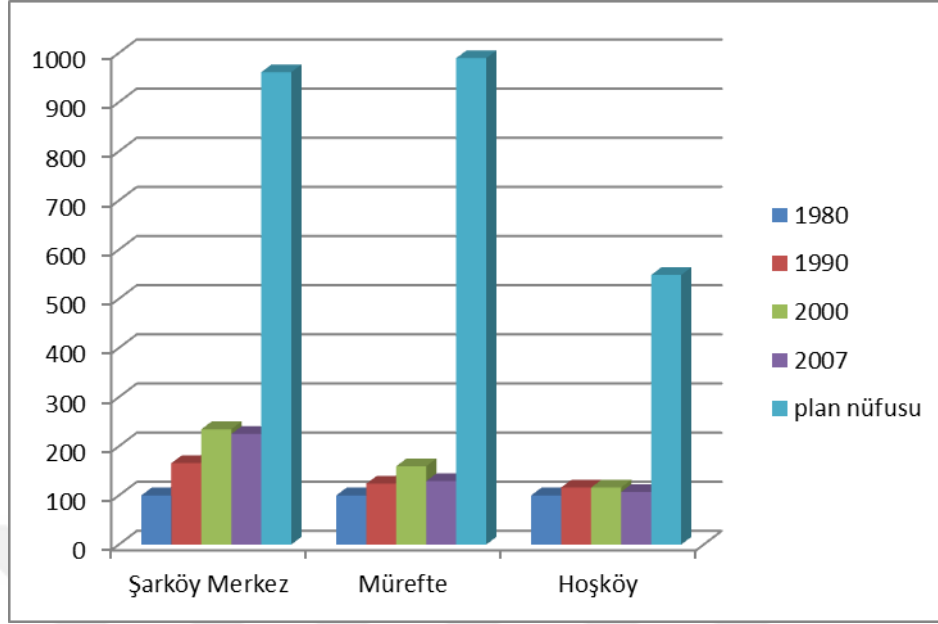

Şekil 4.31 Şarköy ilçe konumu ([133]'dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

Çizelge 4.23'de görüldüğü gibi 1980 yılında 6900 kişi olan ilçe merkezi nüfusu 1990 ve 2000 yıllarında oransal olarak önemli miktarda artmışsa da (yaklaşık %90 ve %50) 2000 yılından sonra durağan bir sürece girmiştir. Mürefte ve Hoşköy beldelerinde ise aynı dönemin başından beri nüfusun yaklaşık olarak sabit kaldığı görülmektedir. Buna karşın Şekil 4.32 de görüldüğü gibi yerel yönetimlerce yapılan planlar mevcut nüfusun 5 ile 10 katı büyüklüğünde öngörülmüştür.

Çizelge 4.23 Şarköy belediyesi nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusu [134], [162]

Yetkili Belediye	1980	1990	2000	2007	2020 plan nüfusu
Şarköy Merkez	6.900	11.425	16.194	15.523	66.297
Mürefte	2.202	2.726	3.510	2.845	21.788
Hoşköy	2.006	2.331	2.329	2.149	11.000
Toplam	11.108	16.482	22.033	20.517	99.085

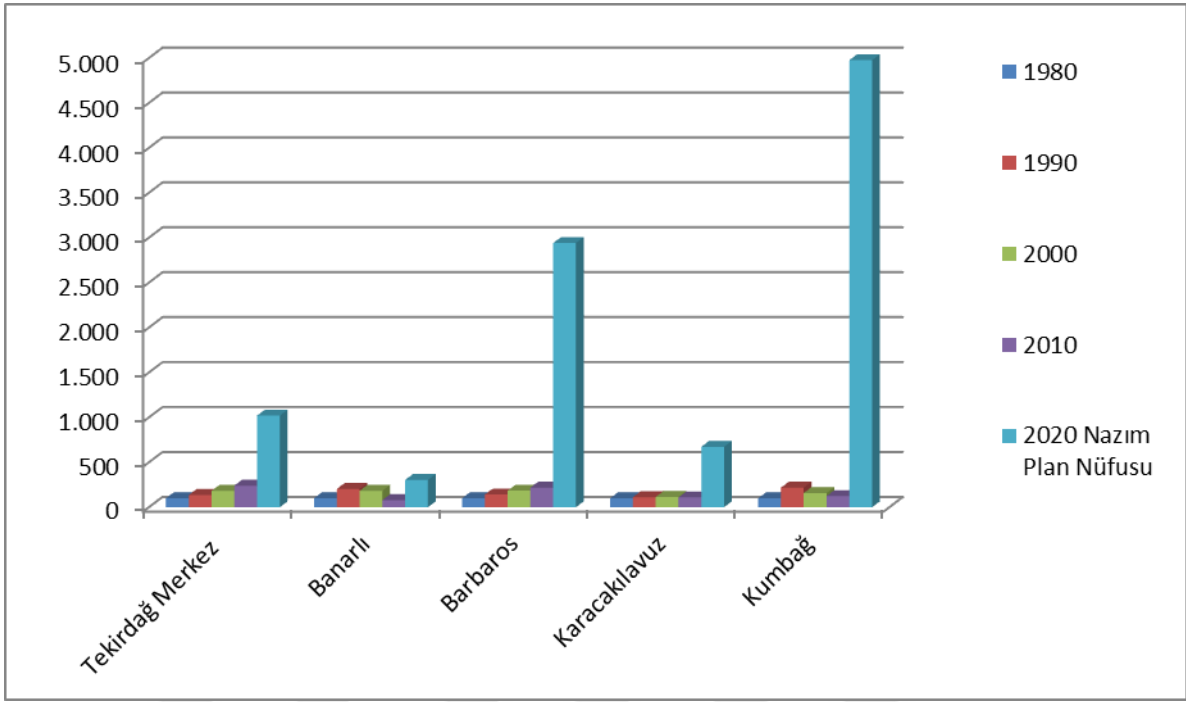
Şekil 4.32 Şarköy nüfus gelişimi ve plan hedef nüfusları indeksi 1980=100 (Çizelge 4.23 den üretilmiştir)

i. Tekirdağ İl Merkezi

İl merkezi olması nedeniyle Tekirdağ'da planlama deneyimleri çok daha eskiye dayanmaktadır. Elde edilen dokümanlara göre 1972 yılında İmar İskan Bakanlığı tarafından yapılmış 1/25.000 ölçekli bir Çevre Düzeni Planı mevcuttur. Plan raporuna ulaşılamadığından bu planın nüfus ve alan bilgileri elde edilememiştir. Daha sonra 1978 yılında kentin Nazım ve Uygulama imar planı yapılmış ve bakanlıkça onaylanmıştır. 1985 yılından sonra imar planı onama yetkisinin belediyelere devriyle 1988, 1990, 1992 yıllarında plan revize edilmiştir. Buna ek olarak 1992-2000 yılları arasında toprak sahiplerince birçok mevzii imar planı, ayrıca belediye tarafından 1995 yılında bir mahalle için "İmar Islah Planı" yaptırılmış ve onaylanmıştır. Son olarak Tekirdağ belediyesi tarafından 2001 yılında 1/5000 ölçekli nazım imar planı ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı hazırlatılarak onaylanmıştır (Çizelge 4.24). Yapılan bu planlara göre 2020 yılı için kent, kuzeye ve doğuya yaklaşık 2,5 kat büyütülerek 3300 ha yeni alan açılmıştır [174].

Çizelge 4.24 Tekirdağ merkez ve bağlı belde belediyelerince yapılan imar planları [162], [174], [175], [176], [177], [178]

Yetkili Belediye	Yıllara Göre Yapılan Planlar				Alan (Ha)	Nüfus
	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010		
Tekirdağ Belediyesi	1/5000 Nazım İmar Planı 1978					
		İmar Planı Revizyonu 1982				
			İmar Planı Revizyonu 1990, 1992			
				1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2001	5030	600.000
Banarlı Belediyesi			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1990		163	4.224
Barbaros Belediyesi		1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1990			520	70.000
				1/1000 Ölçekli İmar Planı 2004	985	
Karacakılavuz Belediyesi	1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1978				350	20.000
				1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2007	170	5.431
Kumbağ Belediyesi			1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 1990		390	83.000
			1/1000 Ölçekli İmar Planı 1998		490	53500

Şekil 4.33 Tekirdağ Belediyesi ve Belde Belediyeleri Nüfus Gelişimi (1980-2007) ve hedef nüfusları (2020) İndeksi 1980=100 (Çizelge 4.24 den üretilmiştir)

Merkez ilçede bulunan sanayi alanları Çorlu ve Çerkezköy ilçelerine göre çok daha küçük alanlar olması nedeniyle şimdiye kadarki nüfus artışları, Çorlu ve Çerkezköy kadar aşırı olmamıştır. Bu durum, sanayinin şimdiye kadar çoğunlukla Çorlu-Çerkezköy-Lüleburgaz yol akslarında yerleşme eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Tekirdağ ve yakın beldelerdeki yapılaşma eğilimi ise yoğun olarak konut ve ticaret fonksiyonu yönünde olmuştur. Buna rağmen ilçe merkezi mevcutta yaklaşık 150.000 nüfuslu bir yerleşim iken, 2001 yılında yeni yapılan ve onaylanan Nazım imar planı ile hedef nüfus 600.000 olarak öngörülmüştür. Nüfus gelişmeleri belde bazında incelendiğinde Çizelge 4.25 de görüldüğü gibi, sahil kesimindeki belde belediyelerince yapılan planlarda, nüfus artışının çok yüksek oranda hedeflendiği görülmektedir. Barbaros beldesinin planı yapıldığı yıl (1990), nüfusu 3379 kişi iken, hedef nüfus 70.000 kişi belirlenmiştir. Şekil 4.33 de nüfus artış indeksi grafiğinde de görüldüğü gibi, mevcut nüfusuna oranla en fazla nüfus öngören Kumbağ'da ise 1990 yılı nüfusu 3643 kişi iken, 2020 plan hedef nüfusu 83.000 kişi olarak öngörülmüştür [139], [140].

Çizelge 4.25 Tekirdağ belediyesi ve belde belediyeleri nüfus gelişimi (1980-2007) ve hedef nüfusları (2020) [162], [174], [175], [176], [177], [178]

Yetkili Belediyeler	1980	1990	2000	2010	2020 Plan Nüfusu
Merkez	58829	80.442	107.191	141.439	600.000
Banarlı	1389	2.829	2.543	1.105	4.224
Barbaros	2380	3.379	4.387	5.216	70.000
Karacakılavuz	2976	3.330	3.410	3.242	20.000
Kumbağ	1668	3.643	2.635	2.074	83.000
TEKİRDAĞ MERKEZ İLÇE TOPLAM NÜFUS	67242	93.623	120.166	153.076	777.224

4.3.3 Merkezi Yönetimin Bölgenin Mekânsal Yapılanması İçindeki Rolü

Bölgede Merkezi yönetimin mekânsal yapılanmadaki rolü aşağıda da ayrıntısıyla açıklanacağı üzere, çok büyük önem taşımaktadır. Tez kapsamında önce yerel yönetimlerin rolünün daha sonra merkezi yönetimlerin rolünün açıklanmasının nedeni, planlama hiyerarşisi ilkesinin aksine merkezi yönetimin farklı birimleri tarafından yapılan üst ölçek planların neredeyse tamamının yerel yönetimler tarafından hazırlanan imar planlarından sonra hazırlanması ve bu alt ölçek planların tümünü kabul eden bir yaklaşımla ele alınmış olmasıdır.

a. Organize Sanayi Bölgeleri

Yukarıda 4.2 ve 4.3 nolu bölümlerde açıklandığı gibi çalışma alanına ilişkin ilk planlama eylemi merkezi yönetim tarafından Çerkezköy'ün 1972 yılında II. BKYP'de kalkınmada öncelikli alan kapsamına alınarak ve 7/6177 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi doğrultusunda 400 hektarlık bir OSB alanı kurulması ile başlamış, daha sonra 1985 yılında DPT'nin onayı ile bu alana 850 ha daha eklenerek 1250 hektara genişletilmiştir. Bunlarla beraber BİB tarafından OSB ye en yakın yerleşmeler olan Kapaklı ve Veliköy İmar Planları yapılmış, beklenen nüfus için toplam 40.000 nüfus kapasiteli yeni alanlar açılmıştır. OSB içinde sanayi kuruluşlarının faaliyete geçmesi ile çevre yerleşmelerden gelen iş gücü ile birlikte İstanbul'dan ve Anadolu'dan da önemli oranda işgücü ve nüfus akımı olmuştur. Merkezi yönetim tarafından yapılan ve sonraki 30 yıllık büyüme ve yapılaşma sürecinin kılıcımı olan bu eylemden sonra alanın planlanması konusu, neredeyse tamamen, planlama birikimi, kadrosu bulunmayan ve teknik olanaklarından yoksun olan küçük belde

belediyelerinin çoğunlukta olduğu yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bu belediyeler, yaptıkları/yaptırdıkları planları kendi yetki sınırları kapsamında ele aldıkları için, bu planlar bölgesel bütünlükten yoksun ve önemli ölçüde, toprak sahipleri ve sanayi yatırım talepleri doğrultusunda şekillendirilmişlerdir. Buna ek olarak, 1986 yılında 2981 sayılı yasanın bazı maddelerini değiştirmek üzere yapılan 3290 sayılı yasada bulunan, “sanayi yapıları, varsa bölge planı ve imar planına göre yapılır, planı olmayan yerlerde ise valilikçe ön izin verilir” hükmü doğrultusunda parsel ölçeğinde valilikten alınan ön izinlerle birçok sanayi yapılaşması oluşmuştur. Yukarıda belediyeler tarafından yapılan planların açıklandığı bölümlerde de belirtildiği gibi, yapılan planlar aynı zamanda valilikçe izin verilerek yada izinsiz olarak yapılan sanayi tesislerini yasallaştırma işlevi üstlenmişlerdir.

İlk 15 yıl boyunca bölgede izlenen gelişmeler merkezi yönetim tarafından görülmüş olsa da ciddi bir önlem alınmamıştır. Bu süreçte ilk olarak 1994 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından 1/25.000 ölçekli yeni bir çevre düzeni planı yapılmıştır. Bu plan Çorlu-Lüleburgaz E-5 karayolu aksında hızla oluşan sanayi parsellerinin yasallaştırılarak, “belediye ve diğer kurumların uyguladığı ceza” baskısından kurtulmak için yatırımcıların talebi ile yapılan bir plandan öteye geçememiştir [140].

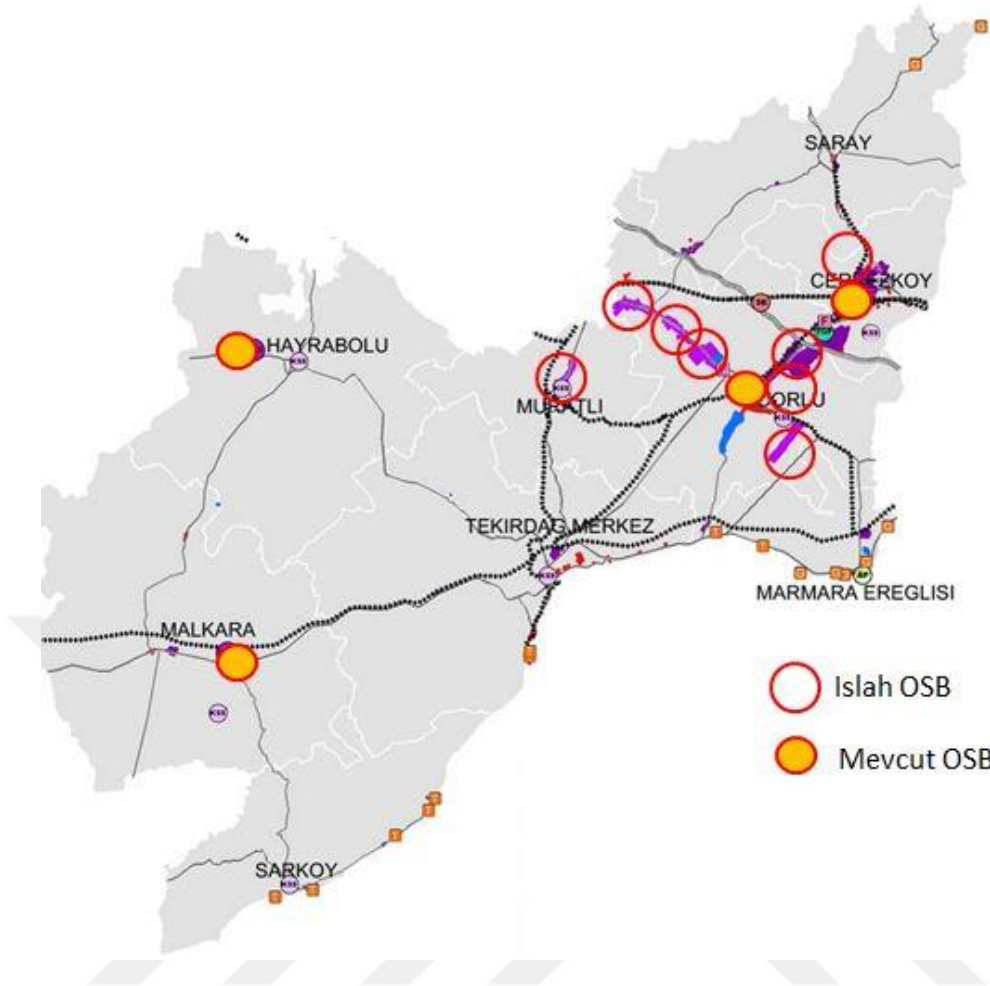
Bölgede 1994 yılında Hayrabolu ve Malkara ilçe sınırları içinde her biri yaklaşık 100 ha olmak üzere iki yeni OSB alanı planlanmıştır. Hayrabolu Organize Sanayi Bölgesi 1994 yılında 100 ha büyüklüğündeki bir alana kurulmuştur. Günümüzde % 6’sı dolu olan bu OSB’de mevcutta yalnızca 17 firma çalışma aşamasına gelmiş durumdadır [170]. 1992 yılında 105 ha’lık bir alan üzerine kurulmuş olan Malkara OSB’de ise 2002 yılında altyapı çalışmaları başlatılmış 2006 yılında tamamlanmıştır. Buna rağmen, yukarıda Malkara ilçesi başlığı altında açıklandığı gibi, konumu nedeniyle henüz hiçbir sanayi kuruluşu üretime başlamamıştır [171]. 1997 yılında ise 1960’lı yıllardan itibaren küçük ölçeklerde dericilik faaliyetlerinin yer aldığı Çorlu’da 130 ha alanda “Çorlu Deri OSB” kurulmuştur. Bu alanın kurulmasında en büyük etken 1994 yılında yapılan İstanbul ÇDP ile İstanbul’da Kazlıçeşme’de bulunan deri sanayinin Çorlu’ya taşınması kararıdır. Böylece İstanbul’dan taşınan işletmelerle Çorlu OSB hızla dolmuştur [179]. Bölgede merkezi yönetimin OSB konusunda verdiği diğer bir önemli karar ise, aşağıda 2009 çevre düzeni planının açıklandığı 4.4.1.3.c bölümünde değinilen “İslah OSB” alanları uygulamasıdır. 24.08.2009 tarihinde ÇOB tarafından onaylanan bu planda dağınık ve

kontROLSÜZ gelişen sanayi alanlarının önlenmesi amacıyla önerilen ıslah OSB alanları daha sonra 4562 sayılı OSB kanununa eklenen geçici bir madde ile yasalaştırılarak uygulamaya konulmuştur. Buna dayalı olarak, kontROLSÜZ üretim ve atıklarla oluşan sağlıksız çevreyi kontrol altına alabilmek ve mevcut sanayilerin dağınıklığının önüne geçebilmek için Sanayi Bakanlığı tarafından Tekirdağ'da E-5 karayolu aksı çevresinde kontROLSÜZ şekilde gelişen söz konusu mevcut sanayi alanlarını kapsayan 8 adet ıslah OSB alanı oluşturulmuştur⁸ (Şekil 4.34). ıslah OSB alanları, 29.03.2011 tarihinde 4562 Sayılı OSB Kanununda değişiklik ve 6215 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”a ıslah OSB düzenlemesi ile ilgili bir madde eklenerek 12.04.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹. 2014 Ekim ayı itibari ile de Bakanlığın onayı ile ıslah OSB'lerden Velimeşe, Veliköy, Türkgücü, Karaağaç, Muratlı, Ergene-1, Ergene-2 artık “ıslah OSB” olarak değil yalnızca OSB olarak anılmaya başlanmıştır. Böylece söz konusu alanlar, bu yasa kapsamına alınarak, OSB kanununda belirtilen yönetim, denetim ve organizasyon koşullarını tabi olmuşlardır [180].

⁸ ıslah OSB alanlarının kuruluşu bu tezin kapsamı olan 1980-2010 yılları dışında olmasına rağmen konuyla yakından ilgisi ve önemi nedeniyle aşağıda açıklanmaktadır.

⁹ **Geçici Madde 8** - (Ek madde: 29/03/2011-6215 S.K./19.md.): Bu maddenin yürürlük tarihinden önce mer'î plana göre yapılaşan sanayi tesislerinin bulunduğu alanlar için, bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içerisinde yapılan başvuruların, valilikçe uygun görülmesi halinde; hazırlanan gerekçe raporuna istinaden 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca plan onama yetkisi bulunan idarelerle alanın özelliklerine göre ilgili kurumların katılımıyla, vali başkanlığında oluşturulacak olan ıslah komisyonunun belirlediği ıslah şartları ve süresinin Bakanlık tarafından uygun görülmesi ile söz konusu alanlar OSB olarak değerlendirilebilir. Bakanlık, OSB yer seçimi komisyon üyesi olan kurum ve kuruluşlardan alacağı görüşler doğrultusunda OSB sınırlarını belirler.

Tespit edilen ıslah şartları çerçevesinde, tüzel kişilik kazanan OSB'lerde, bu Kanunla getirilen tüm izin ve ruhsat yetkileri, ıslah çalışmaları tamamlanıncaya kadar genel mevzuat hükümlerine göre yürütülür. Süresi içinde ıslah şartlarını tamamlamayanlar OSB niteliklerini kaybederek sicilden terkin edilir. Bu maddenin yürütülmesine ilişkin usul ve esaslar OSB Uygulama Yönetmeliğinde belirlenir. <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/carpik-sanayilesmenin-cevreye-olan-etkilerinin-azaltilmasinda-osblerin-rolu/690>, 10 Mart 2015

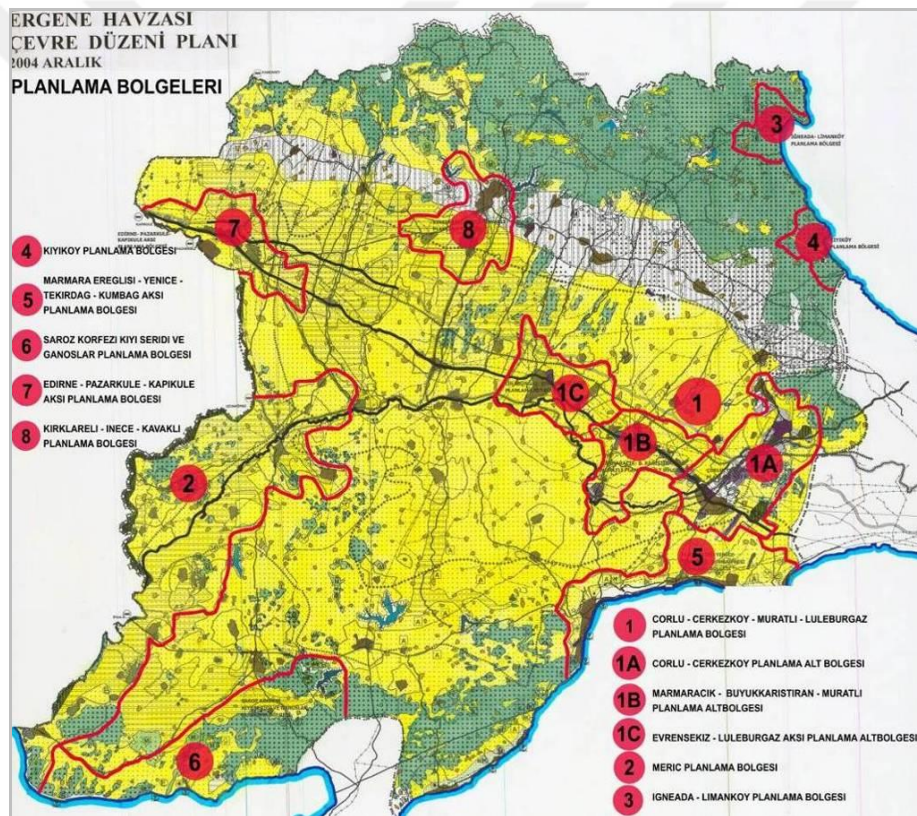

Şekil 4.34 Tekirdağ İl Sınırları İçinde bulunan OSB'ler [180]'den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır

b. Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı, 2004

Bölgede yapılan sanayi alanlarının artması ile ergene nehri ve suladığı tüm alanlarda ortaya çıkan önemli çevre sorunları, yeraltı su kaynaklarının hızla tükenmesi, önemli miktarda mutlak tarım topraklarının yapılaşmaya açılması vb konuların üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve basın tarafından sıkça gündeme getirilmesi merkezi yönetimi bu konuda harekete geçirmeğe başlamıştır. Böylece 1999 yılında, 2872 sayılı Çevre Kanununa göre ÇOB tarafından Trakya Üniversitesi'ne 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı hazırlama yetkisi verilmiş ve hazırlanan bu plan 2004 yılında Bakanlık tarafından onaylanmıştır. Plan'ın amacı, "2020 yılını hedef alarak, Trakya Alt Bölgesi'nde sürdürülebilir, yaşanabilir bir çevre yaratılmasını; Bölge'nin tarımsal, turistik ve tarihsel kimliğinin korunmasını ve Türkiye'nin

kalkınma politikaları kapsamında sektörel gelişme hedeflerine uygun olarak belirlenen planlama ilkeleri doğrultusunda sağlıklı gelişme ve büyüme sağlanması” olarak belirlenmiştir [140].

Şekil 4.35 Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı'nda (2004) tanımlanan planlama alt bölgeleri
[140]

Bu planın belirlediği alan ve nüfus değerleri şu şekildedir;

Planın verilerine göre [140]; analiz çalışmalarının yapıldığı 1999-2003 yılında, imar planları belediyeleri tarafından onaylı toplam 38,523.45 ha alan mevcuttur. Bu kentsel kullanım alanlarının 17,559 hektarlık bölümü konut, 5,315 hektarlık bölümü sanayi ve 466 hektarlık

bölümü gününbirlik ticaret alanı olarak belirlenmiştir. Geri kalan alanlar ise açık ve yeşil alan kullanımlarına, yönetim ve hizmet alanlarına, kentsel teknik ve sosyal donatı alanlarına, enerji üretim ve dağıtım alanlarına, temiz su toplama ve depolama tesisi alanlarına ve diğer özel koşullu alanlara ayrılmıştır [140]. Böylece plan raporunda ifade edildiği şekli ile “Alt Bölgedeki sanayi alanları büyüklüğü 6,337 hektara ulaşacaktır. Gelişmeyi engellemek amacıyla, mevcut sanayi alanlarında ve çevrelerinde, planlama ilkelerine uygun olarak, sanayi yerleşmesine izin verilmesi durumunda ise, bu büyüklük 7,432 hektara ulaşacaktır”. Trakya Albölge bütünü için (Edirne Kırklareli ve Tekirdağ) nüfus minimum 1.897.692, maksimum 2.757.692 kişi olacaktır [140].

Diğer yandan, Trakya Üniversitesi tarafından hazırlanan 1/100.000 ölçekli Ergene Çevre Düzeni Planı’nın hazırlanması sürecinde, bu plan ile ilişkisi kurulmadan 1/25.000 Ölçekli “Çorlu-Çerkezköy-Marmaracık-Büyükkarıştıran Çevre Düzeni Planı” yine aynı Bakanlık tarafından hazırlanmış ve 07.09.2004 tarihinde onaylanmıştır. Bu planın en önemli özelliği, sanayi yapılaşma alanlarına kısıtlama getirilmesi hedeflenirken, yaklaşık 2.000 ha olan mevcut sanayi alanlarını 5,400 hektara çıkarmasıdır (Şekil 4.10) [133]. 1/100.000 ölçekli planda önerilen bölgelerde 1/25.000 ölçekli herhangi bir plan onaylanmadan 4.3.2005 tarihinde 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda “İl Çevre Düzeni Planı” tanımlanmış ve bu planların il sınırları bütününde İl Özel İdareleri tarafından yaptırılacağı hükmü getirmiştir [181]. Böylece 1/100.000 ölçekli Ergene Çevre Düzeni Planında (2004) kabul edilen planlama alt bölgeleri yeniden tanımlanarak, bu konuda yapılacak planlama çalışmasının il sınırlarını esas alması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu tarihe kadar kentsel yerleşmelerin planlanması konusunda herhangi bir bilgi ve altyapı birikimine sahip olmayan farklı bir kurum olan İl Özel İdareleri ilk kez planlama konusunda yetkilendirilerek sürece dahil edilmiştir.

2004 yılı onaylı Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı temelde bölgenin yaşadığı sorunları önlemeye dönük yapılmış olmasına rağmen çok fazla etkin olamamıştır¹⁰. Bunun başlıca nedenleri şöyle özetlenebilir;

1. Birçok planda olduğu gibi, alan içinde gerçekleşen fiili durumların ve yaklaşık olarak tüm alt ölçek planların tamamının kabul edilerek plana işlenmiş olması,
2. Yerel yönetimlerce yapılan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli İmar planlarını alan-nüfus değerleri açısından 1/100.000 ölçekli planla uyumunu sağlayacak ara ölçek (1/25.000) planların olmayışı,
3. Yerel yönetimlerce yapılan/yaptırılan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli İmar planlarının üst ölçekli planlarla uyumlu olup olmadığını kontrol edebilecek, uyumsuz olanların revize edilmesini sağlayacak bir mekanizmanın ve yaptırım koşullarının planlama kurumu içinde tanımlanmamış olması, bu tür konuların (eğer mahkemeye taşınırsa) tamamen mahkemelere bırakılmış olması.

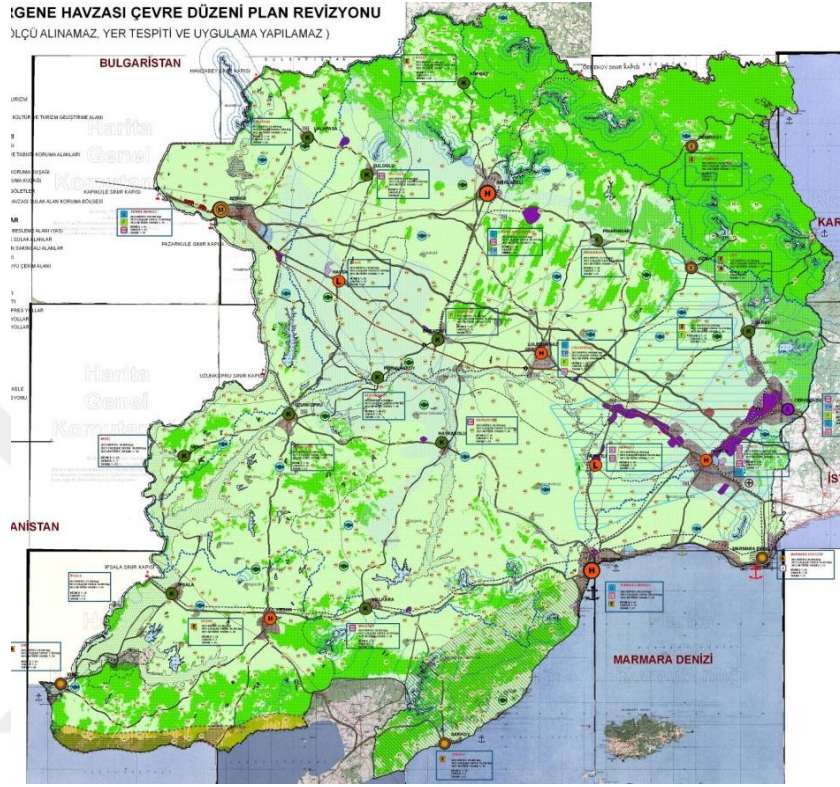
c. Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı, 2009

Trakya Üniversitesi tarafından hazırlanan 1/100.000 ölçekli Ergene Çevre Düzeni Planı'nın onaylanmasından yaklaşık iki yıl sonra, 25.12.2006 tarihinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanan "1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı kararlarının, işlevsel ve mekansal olarak uyumunu; ekonomisi ve ekolojisi iç içe olan ve birbirlerini karşılıklı etkileyen ve etkilenen alt bölgeler arasında plan bütünlüğünü sağlamak üzere Çevre ve Orman Bakanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Trakya Kalkınma Birliği arasında 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası, İstanbul İl Çevre Düzeni, Kocaeli İl Çevre Düzeni ve Sakarya, Düzce, Yalova ve Bilecik Çevre Düzeni Planlarının uyumlaştırılması ile Trakya Alt Bölgesi (Edirne-Kırklareli-Tekirdağ illeri) 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planlarının üretilmesine ilişkin ortak hizmet protokolü imzalanmıştır.

Bu protokol doğrultusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce İstanbul Çevre Düzeni Planlama çalışmasını yapmak üzere kurulan "İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel

¹⁰Bu konu 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı, 2009 başlığı altında planın önerdiği değerlerle fiili durum tespitlerinde ortaya çıkan değerlerin karşılaştırılması kısmında ayrıca açıklanacaktır.

Tasarım Merkezi (İMP)” görevlendirilmiş ve iki planın uyumlaştırılması amacıyla çalışmaya başlamıştır. Ergene Çevre Düzeni Planı bu doğrultuda İMP tarafından revize edilmiş ve 24.08.2009 tarihinde ÇOB tarafından onaylanmıştır (Şekil 4.36). Bu planda tez konusunun gereği yapılan bazı saptamalar ise şu şekildedir.

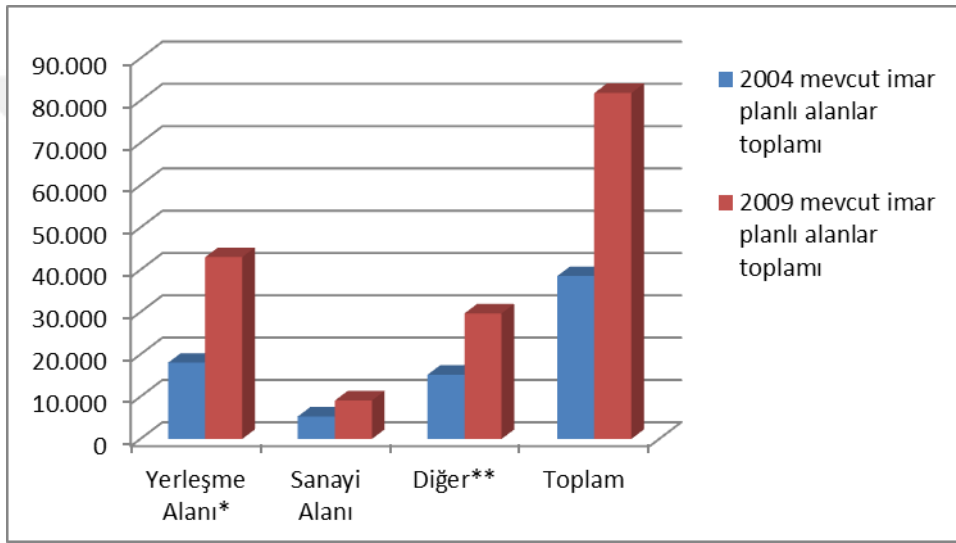
Şekil 4.36 Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı [133]

Bölgede, yerel yönetimlerce imar planları onaylanmış toplam 81.805 ha büyüklüğünde alan mevcuttur. Bu alanların 43.000 hektarlık bölümü konut, 9.100 hektarlık bölümü sanayi alanı olarak belirlenmiştir ve bu planlar ile öngörülen nüfus yaklaşık 4.000.000 kişidir [133].

Çizelge 4.26 ve Şekil 4.37 de görüldüğü gibi, 2004 yılı onaylı ÇDP çalışmaları esnasında belediyelerce yapılan “mevcut imar planlı alanlar”ın toplam büyüklüğü 38.523 ha [140] olarak tespit edilmişken, 2009 yılında onaylanan ÇDP çalışmalarında bu rakam 81.805 hektardır [133].

Çizelge 4.26 Trakya bölgesi toplam imar planlı alanlar[133], [140]' dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır.

	2004 yılında saptanan onaylı İmar Planları alan büyüklüğü toplamı (ha) [140]	2009 yılında saptanan onaylı İmar Planları alan büyüklüğü toplamı (ha) [133]	Fark (ha)
Yerleşme Alanı*	18.025	43.000	24.975
Sanayi Alanı	5.315	9.100	3.785
Diğer**	15.183	29.705	14.522
Toplam	38.523	81.805	43.282

Şekil 4.37 Trakya bölgesi toplam imar planlı alanlar (Çizelge 4.26 dan yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

*konut, ticaret, sağlık, eğitim vb. donatı alanlarının toplamı,

**büyük alan gerektiren ve yerleşme sınırları dışında yer alan “konut dışı kentsel çalışma alanları”, depolama, lojistik vb. alanlar

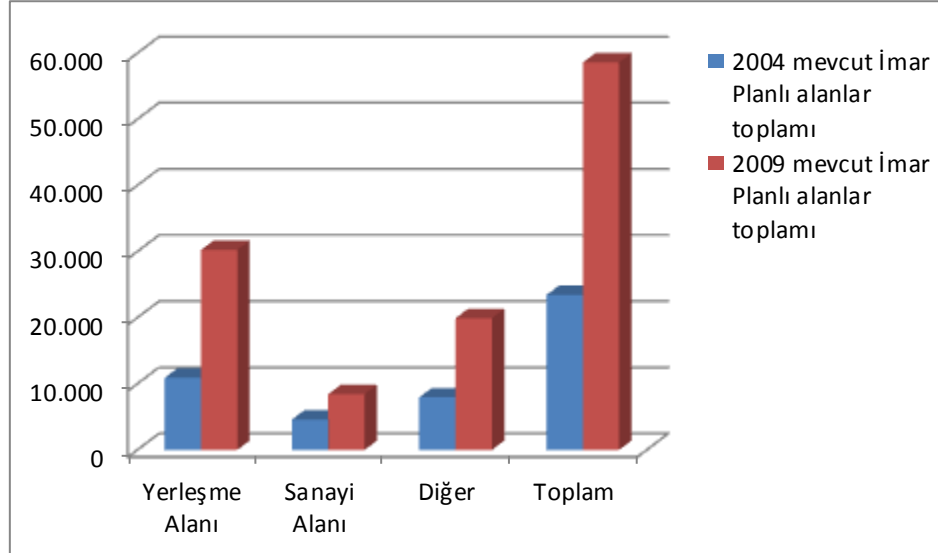
Bu rakamlar 2004 yılında 1/100.000 ölçekli Ergene Havzası Çevre Düzeni Planının onaylanmasından sonra yaklaşık 5 yıllık süre içinde, bu üst ölçekli planın önerdiği temel stratejilerin ve öngörülerin dışında, imar planlarının yapılmaya devam edildiğini göstermektedir. Belediyelerce yapılan tüm bu imar planlarının üst ölçek planla uyumunu denetleyen herhangi somut bir mekanizma olmadığı için, bölge bütününde uygulama planlarının toplamında ortaya çıkan yapılaşmaya açılan alan ve öngörülen nüfus büyüklükleri,

üst ölçek planın öngördüğü rakamların yaklaşık iki katı hatta daha da fazlası olarak gözükmektedir.

Tekirdağ ili içinde de 2004 ve 2009 yıllarında yapılan ÇDP çalışmalarının verilerine göre mevcut imar planları toplam değerleri arasında iki katına yakın farklar gözükmektedir (Çizelge 4.27, Şekil 4.38). 2004 yılında tespit edilen mevcut imar planlı alanlar toplamı 23.425 ha iken, 2009 yılında tespit edilen mevcut imar planlı alanlar toplamı 58.911 hektardır. Yerleşme alanları 10.893 ha iken, 30.238 hektara çıkmıştır. Sanayi alanları 4.586 ha iken, 8.750 hektara çıkmıştır. Diğer alanlar 7.946 ha iken, 19.923 hektara çıkmıştır.

Çizelge 4.27 Tekirdağ İli toplam imar planlı alanlar[133], [140]

	2004 mevcut İmar Planlı alanlar toplamı (ha) [140]	2009 mevcut İmar Planlı alanlar toplamı (ha) [133]	Fark (ha)
Yerleşme Alanı*	10.893	30.238	19.345
Sanayi Alanı**	4.586	8.750	4.164
Diğer	7.946	19.923	11.977
Toplam	23.425	58.911	35.486

Şekil 4.38 Tekirdağ İli toplam imar planlı alanlar (Çizelge 4.27 den yararlanılarak tez kapsamında hazırlanmıştır)

*konut, ticaret, sağlık, eğitim vb. donatı alanlarının toplamı

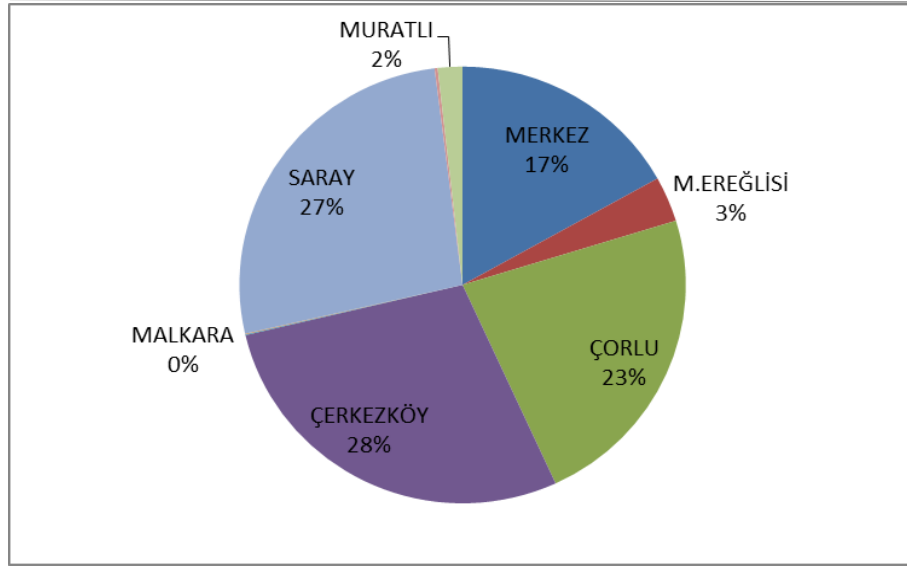
**büyük alan gerektiren ve yerleşme sınırları dışında yer alan "konut dışı kentsel çalışma alanları", depolama, lojistik vb. alanlar

3.5.5 no.lu 5403 sayılı Toprak Koruma Yasası altında belirtilen ve burada da özellikle vurgulanması gereken bir diğer konu da, 2005 yılından önce yapılan imar planlarında tarım alanları üzerinde önerilen herhangi bir tarım dışı kullanım için 1989 tarihli ‘Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye İle Kullanılmasına Dair Yönetmelik’ uyarınca tarım dışı kullanım izni alınmasının bir zorunluluk olduğudur. Bu iznin alınması 2005 yılı sonrasında ise 5403 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Buna rağmen Tekirdağ il sınırları içinde 1980-2010 yılları arasında yerel yönetimlerce farklı tarihlerde onaylanmış ve yürürlüğe girmiş olan imar planları yolu ile “tarım dışı kullanım izni” olmadan toplam 8,177 hektar yapılaşmaya açılan tarım toprağı bulunmaktadır (Çizelge 4.28) [133].

Çizelge 4.28 İmar planlarında yapılaşmaya açılan tarım topraklarının ilçelere göre dağılımı [133], [139]

	SANAYİ(ha)	KONUT(ha)	TOPLAM(ha)	%
MERKEZ	11	1.371	1.382	17
M.EREĞLİSİ	0	274	274	3
ÇORLU	134	1.739	1.873	23
ÇERKEZKÖY	1.519	782	2.301	28
HAYRABOLU	0	5	5	0
MALKARA	4	0	4	0
SARAY	0	2.174	2.174	27
ŞARKÖY		18	18	0
MURATLI	146	0	146	2
TOPLAM	1.814	6.090	8.177	100

Bu alanların ilçelere göre dağılımına bakıldığında, Çerkezköy ilçesi %28 ile en yüksek değere sahiptir. İkinci sırada Saray ilçesi % 27’lik payla Çerkezköy’ü izlemektedir (Çizelge 4.28, Şekil 4.39). İlçe ve belde belediyelerince planlanan alanlar, fonksiyonlar açısından değerlendirildiğinde ise tarım izinsiz alanların 6000 hektarının konut kullanımı, 1814 hektarının ise sanayi kullanımı amaçlı olduğu görülmektedir. Sanayi amaçlı olarak tarım dışı kullanım izni olmadan en çok alan Çerkezköy ilçesinde, Konut amaçlı olarak ise en fazla alan Saray, Çorlu ve Merkez ilçelerde planlanmıştır.

Şekil 4.39 Tarım izni olmayan kullanım alanlarının ilçelere göre dağılımı [139]

Tekirdağ ili içindeki yerel yönetimlerce çeşitli tarihlerde yapılan imar planları nüfus hedeflerinde de çok önemli farklar bulunmaktadır. 2004 yılında Trakya Üniversitesi tarafından 1/100.000 ölçekli Ergene Havzası Çevre Düzeni Planlarında Tekirdağ ve bağlı yerleşmeler için önerilen 2020 hedef yılı toplam nüfus minimum 1.221.959, maksimum 1.704.959 kişidir. 2009 yılında İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi tarafından yapılan ve ÇOB tarafından onaylanmış Trakya Alt bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planlarında da Tekirdağ ve bağlı yerleşmeler için önerilen 2023 hedef yılı toplam nüfusu 1.683.200 kişidir. Yerel yönetimlerce farklı tarihlerde onaylanmış ve yürürlükte bulunan İmar Planlarının 2020 hedef nüfuslarının toplamı ise her iki çevre düzeni planının öngördüğü nüfusun yaklaşık % 60 üstünde 2.700.000 kişidir (Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29 Tekirdağ ve bağlı ilçe sınırları içinde yapılan imar planları ile üst ölçek planlar öneri nüfus değerleri [133]

YERLEŞMELER	2007 NÜFUS	2004 ONAYLI ERGENE HAVZASI PLANI (2020)		YÜRÜRLÜKTEKİ İMAR PLANLARI	2009 ONAYLI TRAKYA ALT BÖLGESİ REVİZYON PLANI (2023)
		EN AZ	EN ÇOK		
Tekirdağ Merkez	161.136	286.558	336.558	630.000	286.250
Çerkezköy	131.723	331.531	461.531	490.000	405.100
Çorlu	225.244	359.736	559.736	650.000	600.000
Hayrabolu	36.942	31.778	41.778	40.000	46.700
Malkara	56.484	42.188	72.188	165.000	70.950
Marmaraereğlisi	16.970	47.809	52.809	360.000	86.000
Muratlı	25.962	32.572	75.572	70.000	62.000
Saray	44.530	54.837	59.837	172.018	85.200
Şarköy	29.395	34.950	44.950	120.000	41.000
Tekirdağ Toplam	728.386	1.221.959	1.704.959	2.697.018	1.683.200

Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı 1980 yılından buyana bölgede yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan yoğun sanayi taleplerini ve çevresel sorunları kontrol edebilmek üzere nüfus sınırlamalarına paralel olarak,

- sanayi alanlarının daha fazla genişlemesini önlemek, atıkların ve yeraltı su kullanımlarının kontrol altında tutulabilmesini ve arsa spekülasyonunu önlemek üzere OSB alanları dışında bulunan tüm sanayi alanlarının Islah OSB¹¹ kapsamına alınarak bu çerçevede denetlenmesi,
- mevcut olan sanayi alanlarında kurulacak olan yeni sanayi işletmelerinin türlerine göre değerlendirilerek, yoğun su kullanan yada yoğun kirletici olanlara izin verilmemesi, gibi bazı sınırlamalar da getirmektedir [133].

¹¹ Yukarıda, 4.3.1.3. a nolu Organize Sanayi Bölgeleri başlığı altında açıklandığı şekilde 4562 sayılı OSB kanununa eklenen geçici bir madde ile yasalaştırılarak uygulamaya konulmuştur.

d. TR21 Trakya Bölge Planı, 2009

Diğer yandan, 2006 yılında 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”un kabulü ile 2009 da Trakya Kalkınma Ajansı kurulmuş ve 2010-2013 dönem yılı için hazırlanan “TR21 Trakya Bölge Planı” 2010 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. 3194 sayılı kanuna göre “Bölge Planı” planlama hiyerarşisinde ÇDP den önce gelmesine rağmen, hazırlanış sırası ÇDP den sonra gerçekleşmiş, ayrıca yeni kurulan çok kısıtlı bir kadro ile çok kısa sürede bir bölge planı yapması beklenmiştir. Bu nedenlerle plan önemli oranda 2009 yılında onaylanan Trakya Alt Bölgesi Çevre Düzeni Planı temel alınarak hazırlanmıştır [149] ve yürürlükte bulunan Çevre Düzeni Planı ile aralarında önemli bir uyumsuzluk bulunmamaktadır.

Planda [149]; 1. Rekabet Gücünün Arttırılması, 2. Altyapının Planlı Gelişiminin Sağlanması, 3. Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması, 4. Sosyal Yapı ve Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi, olmak üzere dört stratejik amaç tanımlanmıştır. Sanayi konusundaki yaklaşımını ise *“Trakya’nın bundan sonraki gelişme perspektifi; Bölge dışından gelecek daha yüksek teknolojiyle daha fazla katma değer üreten yatırımlara uygun ortam oluşturma yanında, insan kaynaklarını ve sermaye birikimini kendi girişimcisi eliyle harekete geçiren, bununla birlikte çevre sorunlarını ağırlaştırmayan bir ekonomiye dönüşümü gözetmek durumundadır.”* şeklinde açıklamaktadır.

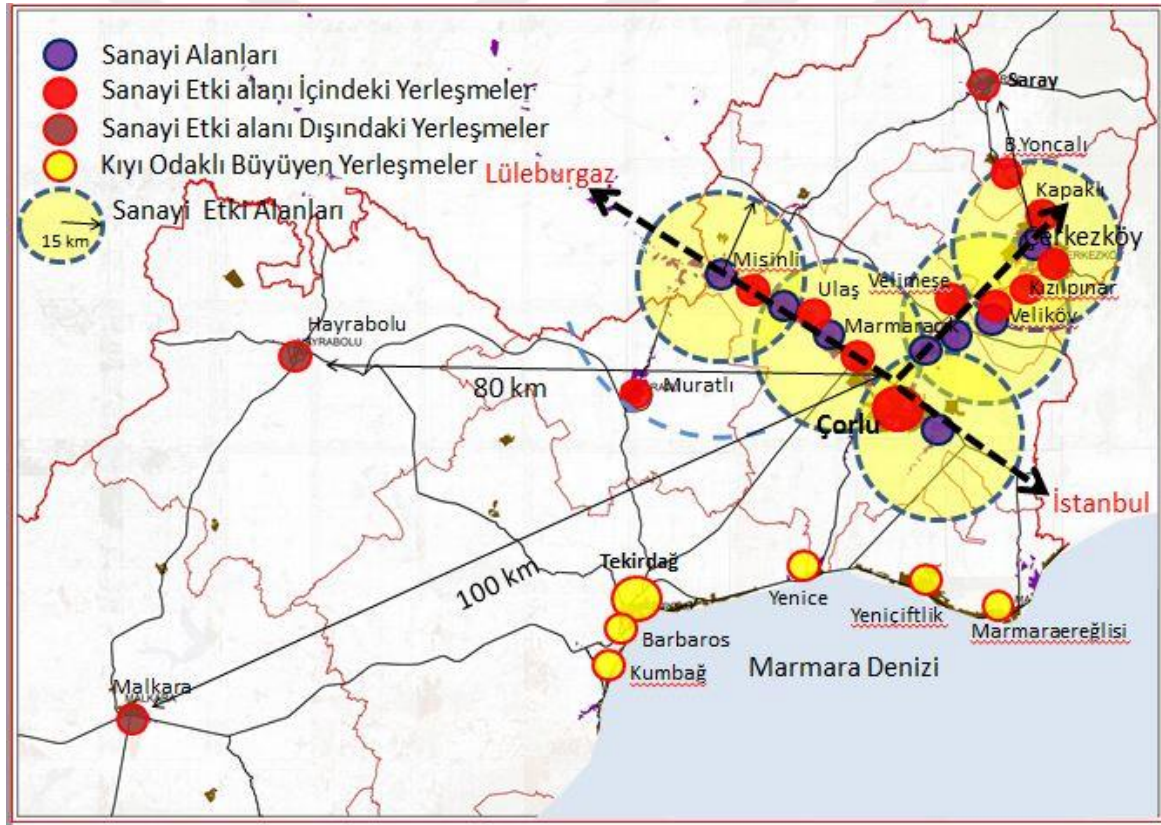
Tüm bu üst ölçek planlarda temel stratejiler olarak belirlenen konular bölgede merkezi ve yerel yönetimler tarafından onaylanmış imar planlarının yol açtığı aşırı yapılanma, tarım alanlarının tüketilmesi, yeraltı - yerüstü sularının kirletilmesi ve nüfus artışı gibi sorunları aşmayı hedeflemektedir. Bu nedenle “çevresel sürdürülebilirlik, tarım, orman ve suların korunması,” vb. konular tüm planların öncelikli hedefleri olarak tanımlanmaktadır.

4.4. Bölüm Sonucu:

4.4.1 Mekanın Biçimlenmesinde Planlama Sektör–Konum–Ulaşım İlişkileri

Tezin analiz alanı olarak çalışılan Tekirdağ ilinde 1980-2010 döneminde bölgedeki mekânsal biçimlenme, tüm sektörleri içeren, geniş kapsamlı bir yöntem ve yönlendirici mekanizmalar olmadan gerçekleşmiştir. Bu süreçte iki kurumsal mekanizma temel belirleyici olmuştur.

Bunlardan birincisi, merkezi yönetim OSB aracını kullanarak bölgedeki sanayi alanlarının gelişimini teşvik etmesidir. Bu süreçte büyük sanayi alanlarının İstanbul'dan desantralize edilmesi hakkındaki makro plan kararları belirleyici olmuş ve İstanbul'daki büyük sanayi sermayesi bölgedeki OSB'ler içinde yer almaya başlamışlardır. İkinci aktör olan yerel yönetimler ise 3194 sayılı İmar Kanunu'ndan aldığı imar planı hazırlama ve onaylama yetkilerini kullanmışlardır. Bu planlarda yatırımcı taleplerinin mekânsal tercihlerinde birinci derecede belirleyici faktör sanayi sermayesi, ikinci derece belirleyici faktör ise ikinci konut olmuştur. Şekil 4.40 de izlendiği üzere, sanayi alanları Çerkezköy-Çorlu-Lüleburgaz aksında yoğunlaşırken, ikinci konut, Tekirdağ-Marmaraereğlisi-İstanbul yönünde yoğunlaşmıştır. Yerel yönetimlerce yapılan plan büyüklükleri ve nüfus önerileri de bu doğrultuda şekillenmiştir.

Şekil 4.40 Fonksiyonel etkileşim alanlarına göre yerleşmelerin konumları (tez kapsamında hazırlanmıştır)

Sanayi yatırımlarının öncelikle Çorlu-Lüleburgaz E-5 karayolu aksı ve Çorlu-Çerkezköy aksı üzerinde konumlanma talepleri, bu alanlarda bulunan yerleşmelerin, bu talepleri toprak rantı odaklı kazanca çevirme eğilimi doğrultusunda imar planları yapmalarını doğurmuştur.

Sanayinin talep yarattığı mekan hem işletmenin kurulacağı alan gereksinimi odaklı olurken hem de işletmede çalışacak işgücü ve nüfusun erişebileceği hinterlandta konut odaklı gerçekleşmiştir. Böylece sanayi alanları, belirtilen akslar üzerinde konumlanırken bu sanayilerin çevresinde yarattığı çekim ve yapılaşma talebi, hemen bitişiğinde bulunan yerleşmelerin imar planları yolu ile geniş alanları yapılaşmaya açmalarına neden olmuştur.

4.4.2 Yerleşme Konumları ve Planlama-Alan–Nüfus İlişkileri

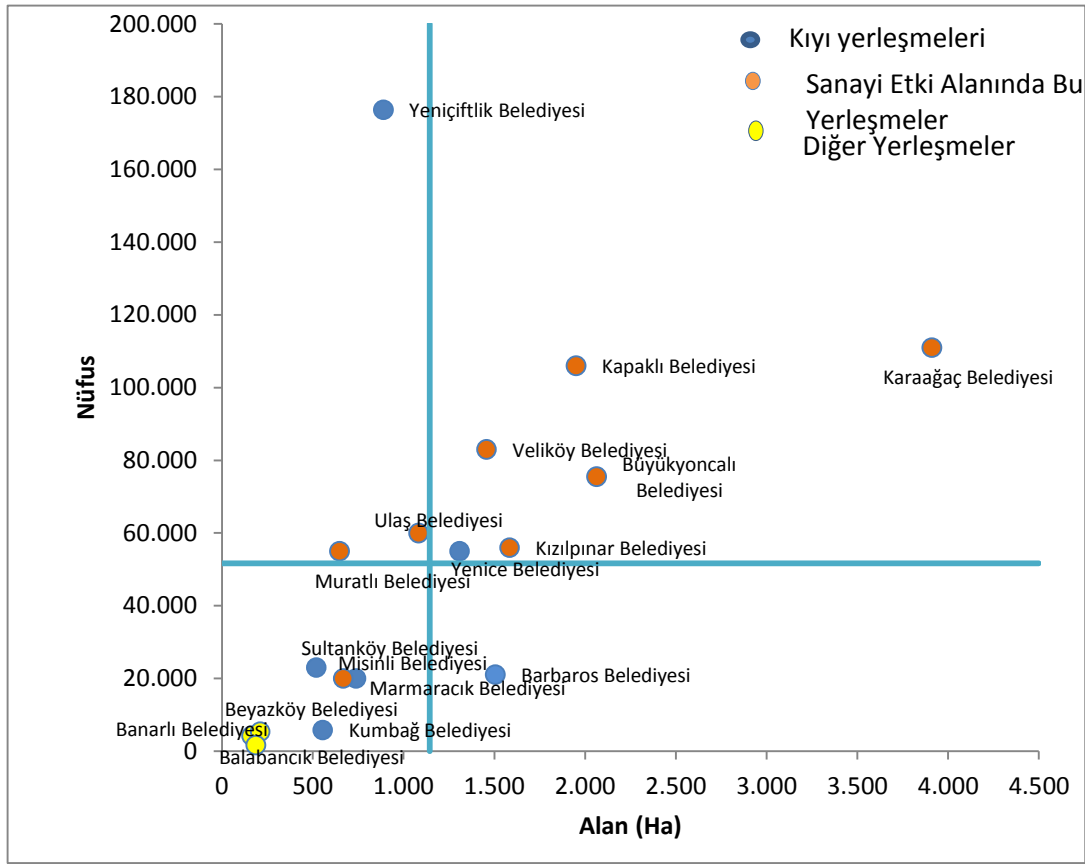
Yukarıda analiz bölümlerinde ayrıntısıyla açıklandığı üzere, sanayi alanlarına yakın konumda bulunan yerleşmeler için hazırlanan imar planlarında, bölgesel gelişim eğilimleri ve öngörülerini aşan büyüklüklerde nüfus ve gelişme alanı projeksiyonları yapılmıştır. Bu projeksiyonlar ile yerleşmelerin konumları arasında var olan korelasyonu test etmek üzere, bölge içinde yer alan belediyeler tarafından onaylanmış imar planlarının, çizelge 4.30 da görüldüğü gibi, matematiksel olarak alan büyüklük ortalamaları ve nüfus projeksiyonları ortalama değerleri hesaplanmış ve yerleşme konumlarına göre şekil 4.41 de grafik gösterimi yapılmıştır.¹²

¹² Bu değerler hesaplanırken projeksiyon nüfusu 600.000 olan Tekirdağ, 750.000 olan Çorlu ve 323.000 olan Çerkezköy merkez yerleşmeleri ortalamaların çok üstünde olduğundan hesap dışında tutulmuştur.

Çizelge 4.30 Tekirdağ ili içinde belediyeler tarafından yapılan imar planlarının alan/nüfus ortalama ağırlıkları (tez kapsamında hazırlanmıştır)

<i>Planlama Alanı Büyüklüğü</i>	<i>Planlama Alanı Nüfusu</i>
$\frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n y_i$	$\frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n N_i$
$\text{Ortalama Alan} = \frac{y_1 + y_2 + y_3 + y_4 + \dots + y_n}{n}$ $= 1200 \text{ ha}$	$\text{Ortalama Nüfus} = \frac{N_1 + N_2 + N_3 + N_4 + \dots + N_n}{n}$ $= 55.000$
y = çalışma kapsamında bulunan yerleşmelerin planlama alanları n = çalışma alanında bulunan yerleşme sayısı	N = çalışma kapsamında bulunan yerleşmelerin imar planları nüfus projeksiyonları n = çalışma alanında bulunan yerleşme sayısı

Hesaplanan bu değerlerin ortalaması olan 55.000 nüfus ve 1200 ha alan, grafikte x ve y aksı olarak (şekil 4.41) gösterilmiştir. Bu aksların kesişim noktası nüfus/alan ortalamasını göstermektedir. Buna göre (x) yatay eksen üzerinde bulunan yerleşmelerde oransal olarak ortalamanın üstünde yapılaşma alanı öngörüldüğü, (y) dikey eksen üzerinde bulunan yerleşmelerde ise oransal olarak ortalamanın üstünde nüfus öngörüldüğü görülmektedir. Çalışma kapsamı içinde bulunan tüm yerleşmeler, onaylı imar planlarında öngörülen alan ve nüfus değerlerine göre grafik üzerinde yerleştirilmiştir. Her iki ortalama değer üzerinde çıkan yerleşmelerin konumlarına bakıldığında, şekil 4.40 görüldüğü üzere, sanayi etki alanında bulunan yerleşmeler, ortalamanın altında bulunan yerleşmelerin ise, sanayi etki alanı dışındaki yerleşmeler olduğu görülür.

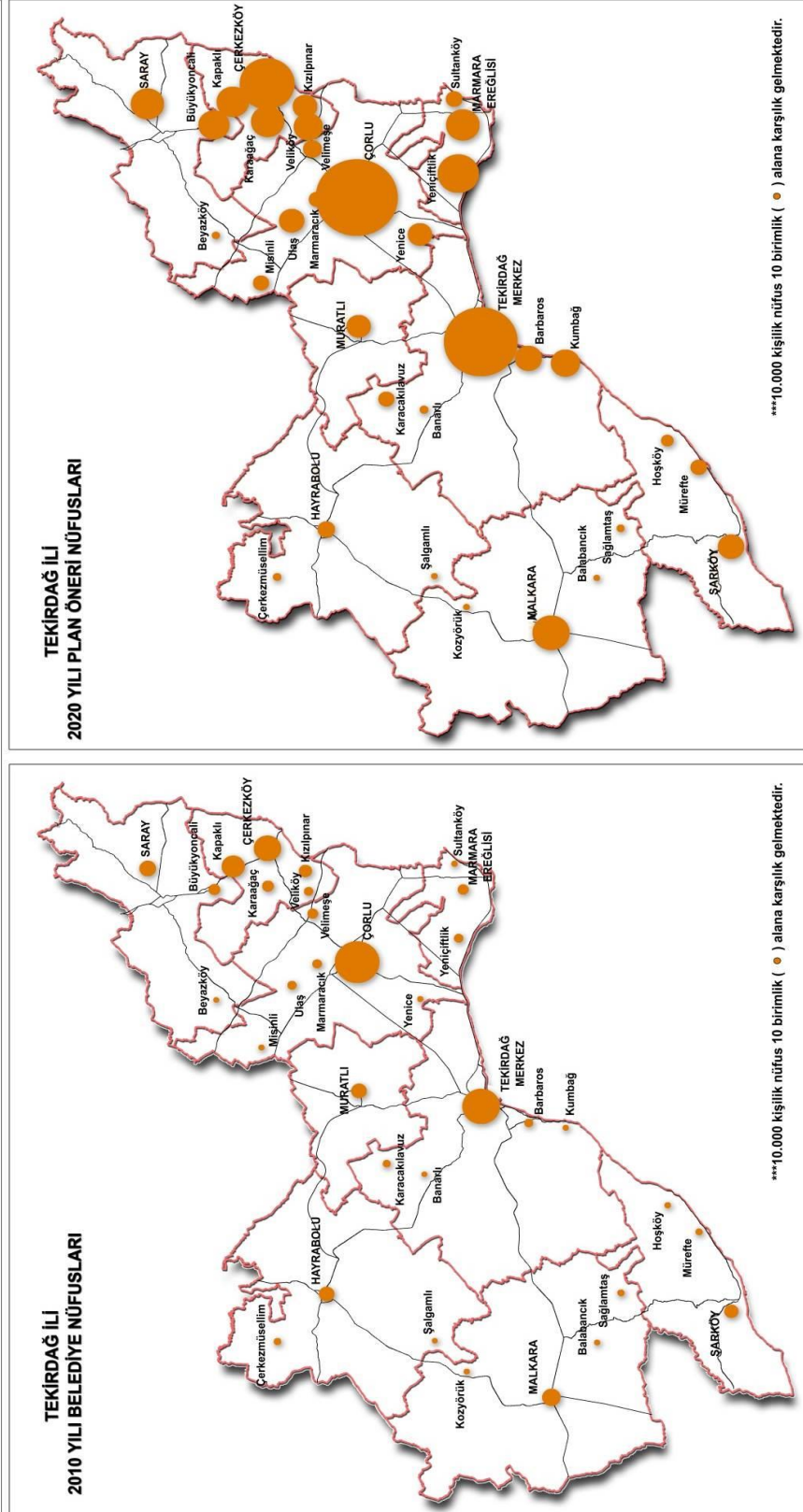
Şekil 4.41 Tekirdağ ili içinde belediyeler tarafından yapılan imar planlarının alan/nüfus oransal ağırlıklarına göre dağılımı* (tez kapsamında hazırlanmıştır)

*Tekirdağ, Çorlu ve Çerkezköy alan ve nüfus büyüklükleri açısından diğer yerleşmelerin çok üstünde yer alması nedeniyle sıralama dışında tutulmuştur.

Buna göre, Büyükyoncalı, Veliköy, Kapaklı, Karaağaç, Kızılıpınar, Ulaş gibi yerleşmeler, sanayi aksının 15 km yarıçaplı günlük ulaşım (gidiş-geliş) ilişkileri içinde yer almaktadır. Buna paralel olarak aynı yerleşmelerin onaylı imar planlarında öngörülen nüfus ve alan büyüklükleri, ortalama nüfus/alan değerlerinin (x ve y aksı kesişim noktası) üzerinde bulunmaktadır. Diğer yandan Banarlı, Balabancık, Beyazköy, Barbaros, Sultanköy, Malkara, Hayrabolu, Kumbağ gibi ana sanayi aksı dışında bulunan yerleşmeler ise alan/nüfus büyüklükleri açısından ortalamanın altında yer almaktadır. Yeniçiftlik ve Yenice ise kıyıda bulunan konumları nedeniyle ikinci konut amaçlı yapılaşmaların en yüksek olduğu yerleşmelerdir.

Sonuçta, tüm bu sürecin günümüzde ulaştığı boyutlara bakıldığında; 1980 yılında Tekirdağ ve bağlı yerleşmelerde 450 ha olan planlı sanayi alanları toplamı 2010 yılına gelindiğinde 20 kat artarak yaklaşık 9,000 hektara ulaşmıştır. 1980 yılında 167.000 olan il toplam nüfusu, 2010 yılında 545,000 kişiye ulaşmıştır. Bu yerleşmelerin yürürlükte olan imar planlarının alan ve nüfus projeksiyonları doğrultusunda ise beklenen yapılaşma alanları 58.000 ha, nüfus ise 2010 yılı toplam nüfusunun yaklaşık beş katı büyüklüğünde, 2.700.000 olarak tespit edilmiştir. Bunların içinde özellikle sanayi alanlarının günlük ulaşılabilir etki alanları içinde bulunan ve belde belediyesi statüsünde olan yerleşmeler, hiçbir üst ölçek plana bağlı kalmaksızın, imar planları yolu ile çok geniş alanları yapılaşmaya açmışlardır. Şekil 4.42 de 2010 yılı nüfusları ile 2020 yılı imar planları projeksiyon nüfusları karşılaştırıldığında öngörülen artışlar daha net olarak görülebilmektedir.

TEKİRDAĞ İLİ 2010 YILI BELEDİYE NÜFUSLARI VE 2020 YILI PLAN ÖNERİ NÜFUSLARI KARŞILAŞTIRMASI

Şekil 4.42 Tekirdağ ili ve bağlı yerleşmelerin 2010 nüfusu ve 2020 meri imar planları nüfus projeksiyonları (tez kapsamında hazırlanmıştır)

Diğer yandan planlama ve yapılaşma değerlerinin ulaştığı tablonun bölgesel sınırlar içindeki nedenlerine ilişkin saptamalar şunlardır;

- Yerel yönetimler yeterli teknik olanak ve bilgi birikimlerinden yoksun olmaları vb. nedenlerle, herhangi bir üst vizyona bağlı olmadan, bölgesel ölçekli kararlardan bağımsız ve çevresel değerleri göz ardı eden çok sayıda planlar yapmış ve uygulamıştır.
- Henüz hızlı büyüme vb. sorunlarla karşılaşmayan, plan yapma deneyimine sahip olmayan belediyelerin merkezi yönetim ile gerekli koordinasyon ve bütünlüğü sağlayacak mekanizmalar oluşturulmamıştır.
- Bölgede yapılan planlar kademelenme, ölçek, kapsam ve hedefleri açısından, yöntemsel olarak tamamen ters süreçler izlendiğinden, birbirleri ile uyumsuz ve çelişik kararları beraberinde getirmiştir. Öncelikle üst ölçekli planlama karar, hedef ve stratejilerin oluşturulması, ardından belirlenen bu hedefler doğrultusunda alt ölçekli uygulama planlarının yapılması gerekirken, tam tersine, yapılan imar planları birbirinden bağımsız, herhangi bölgesel ve bütüncül bir plana bağlı olmaksızın hazırlanarak onaylanmıştır. Ardından yapılan üst ölçekli bölgesel planlar ise, fiili durumları yasallaştıran belgelere dönüşmüşlerdir.
- Planlama, yapılaşma talepleri karşısında tamamen yasal engelleri kaldırmaya dönük, aşılması gereken bürokratik bir işlem olarak algılanmıştır. Böylelikle bölgedeki mekansal gelişimin tetikleyicisi olan sanayi, bu planlar ile mekanda daha kolay ve hızlı şekilde yerini almış, aynı zamanda kentsel rantın yönlendiricisi ve rantı yükseltici temel faktör haline gelmiştir.
- Bölgedeki belediyeler, yaptığı/yaptırdığı planları genellikle kendi sınırları kapsamında ele aldığından, planlar, bölgesel bütünlükten yoksun olarak üretilmiştir. Herhangi bir kontrol mekanizması olmadığından, planlar önemli ölçüde, spekülatif, toprak sahipleri, sanayi yatırım talepleri ve ikinci konut yapımı talepleri doğrultusunda şekillendirilmişlerdir. Bu nedenle yerleşmelerce yapılan planlarda belirlenen nüfus ve alan gereksinimi projeksiyonları önemli ölçüde gerçek dışıdır.

- Planlama kurumu içinde yerel yönetimlerce yapılan/yaptırılan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli İmar planlarının üst ölçekli planlarla uyumlu olup olmadığını kontrol edebilecek bir kurum ve yaptırım koşulları bulunmamaktadır. Bu tür konular (eğer mahkemeye taşınırsa) tamamen mahkemelere bırakılmış durumdadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1980 sonrası dünya ekonomi ve politik süreçlerinde egemen toplumlarca belirlenen politik akslar ve bu aksların Türkiye siyasi coğrafyasında izlenen temel politikaların ana eksenini belirlemesi, ülkemiz yerleşmelerine yansımaktadır. Buna bağlı olarak yerleşmeleri biçimlendiren ve gelişimini tetikleyen faktörlerde de önemli değişiklikler gerçekleşmektedir. 1980 ve 90'lı yıllara kadar sanayi etkisinde gelişen büyük kentlerde, sanayinin artması ve beraberinde oluşan yığılmalar, kent merkezlerindeki arsa değerlerinin artışı, ulaşım kolaylıkları ve teknolojinin gelişimiyle mekana bağımlılığın azalması, sanayinin yapısal dönüşümü gibi faktörler, 2.1 no.lu bölümde tartışıldığı şekilde, sanayinin, kent çeperlerine doğru yayılmasına ya da çevre yerleşmelere sıçrama şeklinde yeniden konumlanmasına, metropol kentlerde ise ekonomi ve işgücünün sanayi sektöründen servis sektörüne kaymasına ve yerleşmelerin daha geniş alanlara yayılmasına neden olmuştur. Diğer yandan, karlılık arayışı içinde ekonomik faaliyet alanları ve mekanlar arasında daha rahat hareket edebilme olanakları elde eden sermaye, Harvey'in vurguladığı "ikinci çevrim süreci"ne girmiştir. Yatırımlar, metropol kentte emlak, inşaat, altyapı gibi kentsel yapıları çevreyi yeniden ve yeniden üreterek ikinci çevrim sürecini yaratırken, sanayiye çevre bölge ve yerleşmelere iterek o bölgelerin ve kentlerin gelişiminde belirleyici olmuştur. Böylece İstanbul metropol kenti çevresinde öncelikle Kocaeli ve Tekirdağ'a bağlı yerleşmelerde yaşandığı gibi yeni yığılma alanları (agglomeration relocations) oluşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, sermaye yatırımlarını hızlandırmak ve hareket alanını genişletmek üzere, mekânda yer seçimini kolaylaştırıcı önlemler alma gereksinimi, planlama kurumunda da değişim ve dönüşümleri kaçınılmaz kılmıştır.

Konuya bu tez çalışmasının yanıt aradığı sorulardan biri olan “1980-2010 dönemi içinde ülkemizde planlama kurumunun nasıl ve hangi etkenler ile değiştiği” sorusu çerçevesinden bakıldığında; küresel boyutta yaşanan ekonomik ve siyasi politikaların, Türkiye’de de serbest pazar ekonomisinin benimsenmesi temelinde ve özel sektör yatırımlarını destekleyici/kolaylaştırıcı yönde oluşturulduğu ve ekonomik politikaların bu yönde değiştirildiği söylenebilmektedir. Bu politikaların başında sermayeyi daha çok özgürleştirip hareket yeteneğini artıran, ticaretin ve finansın serbestleşmesini içeren yöntemler gelmektedir.

Bu konuda atılan ilk adımlardan biri, ülke ve bölge düzeyindeki üst ölçek planlardan, uygulama planı kademesinde olan alt ölçek planlara kadar, 1980 öncesinde merkezi yönetimin kontrol ve yetkisinde bulunan tüm planların yapım ve onama süreçlerindeki zorlukları ve zaman kayıplarını gidermek üzere yeni düzenlemelere gidilmesidir. Bu düzenlemelerin başında imar planı yapım ve onama yetkilerinin yerel yönetimlere bırakılması gelmektedir. Demokratikleşme ve yerel yönetimlerin plan karar süreçlerine katılımının sağlanması yönünde olumlu algılanabilecek bu gelişme belediyelerin teknik açıdan yeterli ve hazır olmaması nedeniyle önemli sakıncaları da beraberinde getirmiştir. Uygulama sürecinde planlama ile ilgili merkezi kurumlar arasındaki koordinasyon yeterince sağlanamadığından kurumlar arası çatışmalar ve uyumsuzluklar önlenememiştir. Bir yandan koordinasyonu sağlamak üzere üst ölçekli planlama yetkileri bir merkezi kurumda toplanırken, hemen ardından bu kurumun denetim ve karar yetkilerini aşmak ve denetim dışı planlar üretmek üzere farklı yasalar yapılmış, farklı kurumlar yetkilendirilmiştir.

Örneğin, 1982 yılında ulusal düzeyde hazırlanan sektörel planların mekana yansımaları sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek ve sağlıklı mekanlar oluşturmak amacıyla metropoliten alan planları, çevre düzeni planları ve kent planları yapmak ve yaptırmak, toplu konut alanı ve gecekondu ıslah alanlarının belirlemek üzere Bayındırlık ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Ardından, 1985 yılında onaylanan 3194 sayılı ‘İmar Kanunu’ ile yerelleşme yönünde olumlu bir adım atılarak bazı planları hazırlama-onaylama yetkisi yerel yönetimlere bırakılmıştır. Yerel yönetimler yerel ölçekli planların yapımı ve onayında tek yetkili kurum olurken, devlet,

mekânsal planlama yetkilerinden çekilmeye başlamış, BİB'in görevleri farklı kurumlar arasında dağıtılmıştır.

Diğer yandan 2000'li yıllara doğru yaklaşırken özelleştirme politikaları paralelinde sektörel olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, TOKİ gibi kuruluşlara üst ölçek planlardan bağımsız plan yapma ve onama yetkisi verilmiştir. Bunlardan özellikle STB'nin OSB alanları belirleme ve planlama yetkisi, bölgesel ölçekte ekonomik, sosyal ve mekânsal açıdan önemli değişimler yaratmıştır. Benzer şekilde, kentsel ve bölgesel ölçekli bütüncül planlardan bağımsız olarak, kültür turizm koruma ve gelişim bölgeleri ile turizm merkezleri içinde her ölçekteki plânları yapma ve onama yetkisinin KTB'ye verilmiş olması da özellikle metropollerdeki ve kıyı kentlerindeki mekânsal değişimleri biçimlendirmiştir. Bu bağlamda devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin turizm amaçlı yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı şirketlere uzun süreli kiralanabilmesinin kolaylaştırılması, merkezi yönetim yetkilerini daha da artıran uygulamalardır.

2003 yılında üst ölçekli Çevre Düzeni Plan yapma ve onama yetkisinin BİB'den alınarak o günkü koşullarda henüz plan yapma/yaptırma konusunda yeterli kadro ve birikimi olmayan Çevre ve Orman Bakanlığı'na devredilmesi iki bakanlık arasında uzun sürecek tartışmalara neden olmuştur. Ayrıca 2005 yılında 1/25.000 ölçekli il çevre düzeni plânlarını yaptırma ve onaylama yetkisinin (İstanbul ve Kocaeli hariç) İl Özel İdareleri'ne devredilmesi de benzer şekilde bakanlık, il merkezi belediyeleri ve İl Özel İdareleri arasında kurumlar arası çatışma ve tartışmaları beraberinde getirmiştir.

1980 sonrasında, konut sektöründe üretimi artırmak üzere kurulan TOKİ, sosyal konut üretim görevinden giderek uzaklaşmış ve sektörde etkin "proje geliştirici" rol üstlenmiştir. 2003 yılında Başbakanlığa bağlanarak hazineye ait araziler üzerindeki tüm hak ve yükümlülükler ile birlikte bu alanlarda plan yapma yetkisinin kendisine devredilmesiyle planlamadaki merkezileşme sürecinin önemli aktörlerinden biri olmuştur.

2010 yılı sonrası ise kentsel yapıyı çevre üretimini merkezin kontrolüne almak, kentsel mekanı geliştirerek mekanda sermayenin daha kolay ve hızlı yer bulabilmesini sağlamak amacıyla planlamada yerelleşme yönünde kararsızca izlenen politikaların yerini yeniden merkezileşme politikaları almıştır. Böylece 644 sayılı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuş ve

belediye sınırları içi ya da dışında, her yerde ve her ölçekte plan yapma ve onama yetkisi bu bakanlığa verilmiştir. 2012 yılında kabul edilen 6306 yasa ile bakanlığın yetkileri daha da artırılmış, parsel ölçeğine kadar plan yapma, onama ve hatta ruhsat verme yetkileri ile donatılmış ve merkezileşme politikası daha da pekiştirilmiştir.

Tezin yanıt aradığı “1980 sonrası benimsenen ekonomik politikalar ve İstanbul’dan desantralize olan sanayi yatırımlarının bir alt kent konumunda bulunan Tekirdağ ve bağlı yerleşmeleri nasıl etkilediği” konusu irdelendiğinde; sanayi yatırımlarının İstanbul’un batı yönünde E-5 aksı boyunca yayılma ve sıçramalarla metropol dışına yöneldiği, bölgede gerçekleştirilen OSB ve teşviklerle desteklendiği izlenmektedir. Bu nedenle yapılan planlar, sanayi ve konut yapılaşma talepleri karşısında tamamen yasal engelleri kaldırmaya dönük, aşılması gereken bürokratik bir işlem olarak algılanmış ve bu yönde hazırlanmıştır. Böylelikle bölgedeki mekansal gelişimin tetikleyicisi olan sanayi, bu planlar ile mekanda daha kolay ve hızlı şekilde genişlemiş, bir anlamda kentsel rantın yönlendiricisi ve rantı yükseltici temel faktörlerden biri haline gelmiştir. Örneğin Çerkezköy’de 1972 yılında merkezi bir kararla oluşturulan ve önemli bir çekim noktası olan OSB’nin hemen metropolün yanı başında ve etki alanı içinde olmasına ve 2000’li yıllara kadar çok önemli sermaye ve nüfus hareketleri yaratmasına rağmen, merkezi yönetim bu konuda uzun vadeli ve bütüncül bir planlama çalışması yapmamıştır. Böylece bu tezin örnek çalışma alanı olarak belirlenen bölgede yapılan parçacı planlar, yasal/yasadsız gelişen sanayi ve konut alanları yerleşmelerde önemli boyutlarda mekânsal değişimler yaratmıştır.

Metropol kentin art bölgesinde büyük yapılaşma talepleri doğrultusunda yatırım alanları açmak, yalnızca sanayiye bağlı olarak değil, aynı zamanda kıyı alanlarında ikinci konut talebine bağlı olarak da gerçekleştirilmiştir. Metropolde oturan nüfusun yarattığı bu talep, bölgede üst ölçekli vizyonel kararları belirleyen yönlendirici bir plan olmadığından, kıyı alanlardaki mülk sahipleri ve belediyeler tarafından önemli bir gelir aracı olarak algılanmış ve bu yönde mevzi planlar ile önemli miktarda alan yapılaşmaya açılmıştır.

Tezin bulguları kapsamında saptanan temel sorunlar; **1. ülkesel kalkınma yaklaşımı ve bu doğrultuda izlenen politikalardan kaynaklı sorunlar, 2. planlama kurumu içinde yer alan aktörler arasında var olan sorunlar, 3. hızlı büyüme (sanayi, turizm vb. kaynaklı) süreci**

yaşayan bölgelerde var olan veya yeni kurulan belediyelerin para, bilgi, deneyim eksikliklerinden kaynaklanan sorunlar olmak üzere aşağıda üç grupta değerlendirilmektedir.

5.1. Kalkınma politikaları temelli sorunlar

1980 yılı sonrasında, Türkiye’de izlenen “kalkınma” politikalarında “ekonomi odaklı” liberalleşme/ serbestleşme politikaları, sermaye hareketlerinin önündeki her türlü engeli kaldırmak üzere, bir tür kuralsızlaştırma /düzensizleştirme/yeni kural oluşturma şeklinde uygulanmıştır. Sermaye yatırımlarını artırmak ve hareket alanını genişletmek üzere izlenen politikalar, gelişmiş kapitalist ülkelerdekinden farklı olarak kararsızlık ve eşitsizlikler içerdiğinden, doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilirlik ilkesini göz ardı ederek, yatırımların artırılmasını desteklemek amaçlı düzenlenmiştir.

Tarım sektöründe reformlar yaparak tarımsal üretim ve verimliliği artırmak, tarım ve sanayi sektörlerini uyumlu hale getirerek sanayileşmeyi hızlandırmak yerine, tarım ihmal edilmiş, sanayi sektörü plansız ve tarım aleyhine dengesiz bir şekilde desteklenmiştir. Bu nedenle örnek çalışma alanında da görüldüğü gibi sanayi yatırımlarının talep ettiği yerler (mutlak tarım toprakları olsa bile) sanayi ve beraberinde gelen nüfusa dönük olarak hızla yapılaşmaya açılmıştır.

Tarım dışı fonksiyonlar odaklı (sanayi, turizm ya da konut) talep gören alanlarda toprak, imar hakları üzerinden siyasi ve/veya ekonomik kazanç doğrultusunda pazarlık konusu haline dönüştürülmüş, sağlıklı yaşam çevreleri yaratma ilkesi gözardı edilerek bir gayrimenkul geliştirme aracı olarak kullanılmıştır.

Ülke kalkınması yalnızca “ekonomik” odaklı olarak değerlendirildiğinden, “planlama” çalışmalarında kültürel gelişim, demokratikleşme, şeffaflaşma, katılım, yaşam kalitesi gibi unsurlar ihmal edilmiştir.

5.2. Planlamanın Kurumsal yapısı içindeki çatışma ve sorunlar

Ekonomik kalkınma odaklı politikaların etkinliği ve bu doğrultuda kentsel alanların bir yatırım ve kalkınma aracı olarak kullanılmasına yönelik stratejiler, planlamanın kurumsallaşması yönünde pozitif katkı sağlamamıştır. Tam tersine, her kurum ülke kalkınmasının, öncelikle

kendi sektörel alanları içindeki yatırım ve gelişmelerle mümkün olacağı kabulüyle, yatırımların gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak üzere, farklı sektörlerin planlanmasında ayrı ayrı yetkilendirilmiş, buna karşın kurumlar arası koordinasyon sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilmemiştir. Örneğin, tarımsal alanların korunması ile ilgili bir düzenleme, sanayinin geliştirilmesi odaklı, ya da turizm, ticaret, konut vb. sektörel odaklı başka bir düzenleme ile geçersiz hale getirilmiştir. Bu nedenle sıklıkla yasal değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapmak yoluna gidilmiştir.

Planlama kurumu içindeki aktörler kendi içinde aktif şekilde birbirleriyle ilgili, yoğun temas ve işbirliği ve ortak bir girişim içinde olduklarının farkında olmaları, böylece kurumsal zenginlik yaratarak kurumsal yapılanmayı sağlamaları, planlamanın bilim, ahlak ve estetik veriler temelinde işlemesi için işbirliği içinde olmaları yönünde başarılı olunamamıştır. Planlama kurumu içinde halk, denetleyen yada yönlendiren bir aktör olarak yer alamamıştır.

Sonuçta aynı alan ve ölçeklerde plan yapma ve onama yetkisine sahip birçok kurum birbirinden bağımsız ve birbiriyle çelişen planlar yapabilir hale gelmiştir. Planlama kademelenmesi içinde, zaman zaman farklı kurumlarca aynı bölge ve aynı ölçekte birbirleriyle çelişkili planlar üretilebilmiştir. Örneğin, ÇOB tarafından bir bölge için hazırlanan planda, doğal alanların korunması amacıyla sanayi sektörünün kısıtlanması öngörülürken, aynı alan için Bölge kalkınma Ajansı ya da STB tarafından yapılan planlarla sanayi yatırımcısının özendirilmesi ve sanayinin geliştirilmesi öngörülebilmektedir. Herhangi bir büyükşehir belediyesi tarafından onaylanan çevre düzeni ölçeğinde bir planlama alanı içinde, 4562 sayılı OSB kanununu kapsamında STB, farklı kullanımlar öngören imar planları yapabilmektedir. Aynı şekilde 5302 sayılı yasa çerçevesinde İl Özel İdareleri tarafından büyükşehir olmayan illerde yapılan çevre düzeni planı içindeki alanlarda ÇŞB, TOKİ, STB gibi kurumlar tarafından üst ölçek planlarla çelişkili imar planları yapılabilmektedir.

5.3. Yerel yönetimlerin yapısal oluşumundan kaynaklı sorunlar

Yerel yönetimler, giderek merkezi idarenin tamamen teknik ve beledi hizmet olarak belirlediği sınırlar içinde hizmet sunan ve merkezi yönetimin yereldeki uzantısı olan birimler olarak görülmüştür. Bu nedenle yerel yönetimler, halkın yönetimde etkin kılınması, karar ve uygulamaların şeffaflaştırılarak otokontrolün sağlanması yönünde mekanizmalar olarak

görülmemiş, bunun yerine, yetki ve kararların merkezileştirilmesi ve denetime kapalı hale getirilmesi yaklaşımı geliştirilmiştir. Karar alma süreçlerinin kişilerin etik değerleri ve teknik niteliklerinden bağımsız işlemesi yönünde yönetim modelleri oluşturulamamıştır. Bu doğrultuda, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve demokratikleştirilmesi, sivil toplum örgütleri ve geniş halk kitlelerine açık, onlarla işbirliği içinde çalışmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilememiştir. Sonuç olarak, 1980 sonrası hızla büyüme süreci ile karşı karşıya kalan bölgelerde, belediye yönetimleri (özellikle yeni kurulan beldelerde), yapılaşma talep ve eğilimlerini, planlı bir şekilde, kentsel gelişme/kalkınma doğrultusunda kullanmak yerine, yapılaşma taleplerini yasal kılmak üzere planlar hazırlamışlardır.

Kent toprakları ve doğal kaynaklar yalnızca yerel çerçevede değerlendirilmiş, bir bütünün parçası ve ülke bütününe ait “kıt kaynak” olduğu yaklaşımı ile ele alınmamıştır. Kent ekonomisi içinde planlama yolu ile ortaya çıkacak toprak rantının siyasi ya da ekonomik çıkarlar doğrultusunda kullanılması önlenerek kamuya dönüşü sağlanamamıştır.

Sermaye yatırımlarının ilgi gösterdiği hızlı büyüme sürecine giren yerleşmelerde oluşan yapılaşma talepleri, önemli bir rant ekonomisi yaratmış ve bu rantın dağıtılmasında belediyeler tek otorite haline gelmişlerdir. Böylece bazı belediyeler planlamayı bir düzenleme aracı olarak kullanmak yerine, oluşan kentsel rant ekonomisinden yararlanabilme amaçlı kullanmışlardır.

Kent planlama; yaşam kalitesini artırma, sosyal sermayeyi geliştirme, doğal ve tarihi değerleri koruma, ülke/bölge içinde etkileme ve etkilenme yönleri ile ele alınmamış, tarım topraklarını arsaya dönüştürerek imar hakları üzerinden pazarlık konusu yaratan bir gayrimenkul geliştirme aracına dönüşmüştür.

KAYNAKLAR

-
- [1] Harvey, D., (1985). The Urbanization of Capital, The John Hopkins University Press, Baltimore.
 - [2] Harvey, D., (2009). Social Justice and the City, , Blackwell Publisher, Oxford; Çeviren: Morali, M., Postmodernliğin Durumu, Metis Yayıncılık, İstanbul.
 - [3] Lefebvre, H., (1991). The Production of Space, Blackwell Publisher, Oxford.
 - [4] Harvey, D., (1990). The Condition of Postmodernity, Blackwell publishers,UK ;Çeviren: Sarvan, S., (2003). Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul,
 - [5] Kimberly, J. R., (1979). "Issues in the Creation of Organizations: Initiation, Innovation, Institutionalization," Academy of Management Journal, 19(9):437-457.
 - [6] Keyder, Ç., (2005). "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", International Journal of Urban and Regional Research, (291): 124–134.
 - [7] Eraydın, A. (1992). Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
 - [8] Şengül, H. T., (2002). "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", Planlama Dergisi, (2-3): 8-30.
 - [9] Acı, E.Y., (2005). "Neoliberal Yaklaşım ve Yönetişim Kavramı, Marmara Üniversitesi", İ.İ.B.F. Dergisi, 20 (1):201-216.
 - [10] İnel, A. (2004). Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili, Birikim Yayınları, İstanbul
 - [11] Balkan, N., (2000). "Seattle ve Washington: Kim, Neden İsyan Ediyor?", İktisat Dergisi, (403):68
 - [12] Doğan, A.E., (2002). Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-Liberalizm ve Kent, Donkişot Yayınları, İstanbul.
 - [13] Özdiç, H. K., (2007). Neoliberal Politikalar ve Bölge Yönetimi Sorunu: Türkiye Deneyimi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
 - [14] Özkan H. A. ve Türk Ş. Ş., (2003). "Düzenleyici Planlama Sistemine Esneklik Müdahaleleri: TOKİ Yetkileri ve Mekansal Planlama Çıktıları", KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu: 28-30 Kasım 2013, Mersin
 - [15] Polat E., Bilisel, S. G. ve Yılmaz, N., (2003). "Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme için bir Yöntem Arayışı: Kayseri Kent Merkezinde Stratejik Öncelikli Koruma-Geliştirme Kentsel

Tasarım Projesi", Uluslar arası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Mayıs 2003, İstanbul

- [16] Eraydın, A., (2013). "Değişen Neoliberalizm ve Kentsel Alana Yansımaları: Seçenekleri ve Sonrasını Düşünmek", 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 28-30 Kasım 2013, Mersin.
- [17] Sarı, Ö. B. Ö., (2013). "Konut Politikalarındaki Değişimin Mekânsal ve Toplumsal Etkileri: 2002-2013 Döneminde Ankara Güneybatı Koridorundaki Gelişmeler", 4. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 28-30 Kasım 2013, Mersin.
- [18] Larner, W. ve Craig, D. (2005). After neoliberalism? Community activism and local partnerships in Aotearoa New Zealand, *Antipode*, 37(3): 402-424.
- [19] Brand, U. ve Sekler, N., (2009). Postneoliberalism: Catch-all word or valuable analytical and political concept?, *Development Dialogue* The Dag Hammarskjöld Foundation forum, www.dhf.uu.se. 8 Mart 2013.
- [20] Danielzyk R., Osenbrügge J., (2001). "Regulation Theory", *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, Newyork.
- [21] Tezcan, M. ve Penbecioğlu, M., (2010). "Neoliberal Kentleşme Süreci ve Kıyı Kentlerinde Mutenalaştırma; İzmir Alaçatı Üzerine Bir Araştırma", 33. Dünya Kent Şehircilik Günü Kolokiyumu, 6-8 Kasım 2009, Antalya.
- [22] Castells, M., (1996-1997-1998). *The Information Age: Economy, Society and Culture* Vol. I-II-III. Cambridge, Oxford ; Çeviren: Kılıç, E., (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, İkinci Cilt, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [23] Mercan, B., Halıcı, N.S. ve Baltacı, N., (2004). "Küresel ve Bölgesel Rekabet Avantaj Sağlayıcısı olarak Sanayi Odaklarının (clusters) Oluşumu ve Gelişimi", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir.
- [24] Şengül, H.T. ve Ersoy M., (1998). "Küreselleşme ve Yarışan Yerellikler", 1997 Sanayi Kongresi, 16-17 Aralık 1997, Ankara.
- [25] Storper, M. ve Scott A.J., (1986) "Production Work and Territory: Contemporary Realities and Theoretical Tasks, *Production, Work and Territory*, Londra; Allen Unwin içinde Derleyen Storper, M. ve Scott A.J., Aktaran: Penbecioğlu, M., (2009), *Yeni Bölgeselcilik ve Denizli, Yerel Endüstriyel Gelişimi ve Dönüşümü Yeniden Düşünmek*.
- [26] Hall, T. ve Hubbard, P., (1998). *The Entrepreneurial City*, John Wiley & Sons, Chichester.
- [27] Amin A. ve Thrift N., (1994). *Globalization, Institutions and Regional Development*, Oxford University Press, New York.
- [28] Sassen S., (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, Princeton.
- [29] Vicino T., Bernadette H. Ve Short J. R.R., (2007). "Megalopolis 50 Years on: the Transformation of a City Region", *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(2):344-67.

- [30] Karaalp, H.S. ve Erdal, F., (2012). "Sanayileşmenin Bölgesel Yığılması ve Komşu İllerin Büyümesi Gelir Farklılıklarını Artırır mı? Türkiye için Bir Beta Yakınsama Analizi", Ege Akademik Bakış, 12(4): 475-486.
- [31] Isserman, A. M., (1995). "The History, Status, and Future of Regional Science: An American Perspective", International Regional Science Review, 17:249-296.
- [32] Tekeli, İ. (2004). "Türkiye’de Kent Bölgeleri Üzerine Düşünmek, Değişen-dönüşen Kent ve Bölge," Şehir Plancıları Odası Kolokyum,8-10 Kasım 2004, Ankara.
- [33] Simmonds, R. ve Hack, G., (2000). Global City Regions, Spon Press, London and New York.
- [34] Kasimis, C. ve Papadopoulos, A.G. (1999). Local Responses to Global Integration, Ashgate, Aldershot.
- [35] Sezgin, D., ve Varol, Ç., (2012). "Ankara’daki Kentsel Büyüme Ve Saçaklanmanın Verimli Tarım Topraklarının Amaç Dışı Kullanımına Etkisi", JFA, 29(1):.273-288.
- [36] Clawson, M., (1962). "Urban Sprawl and Speculation in Suburban Land, Land Economics" 38(2): 99-111.
- [37] Ewing, R., (1997). 'Is Los Angeles-style sprawl desirable?'. Journal of the American Planning Association, 63(1): 107-126.
- [38] T.L. Smith’den aktaran: Karataş, N., (2007). "İzmir’deki şehirselleşme eğilimlerinin torbalı-Ayrancılar’da arazi sahipliği el değişim süreçlerine etkileri (1968–2000)", Planlama Dergisi, 2, 3-12
- [39] Pryor, R.J., (1968). Defining The Rural Urban Fringe, University of North Carolina Press, Amerika.
- [40] BİMTAŞ, (2009). 1/100.000 Ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Revizyon Çevre Düzeni Planı Analitik Raporu, Çoğaltma, İstanbul.
- [41] Scott, W. R., (1987). "The Adolescence of Institutional Theory", Administrative Science Quarterly, 32 (4): 493-511.
- [42] Scott, W.R. (2003). "Institutional Carriers:Reviewing Modes of Transporting Ideas Over Time and Space and Considering Their Consequences", Industrial and Corporate Change, 12(4), 879-894.
- [43] Amin, A., (1998). "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", Economic Geography Research Group Seminar, 3 Temmuz 1998, Londra.
- [44] Turan M., (2008). "Kent yönetimine katılımı yeni bir sorun alanı; Kentsel Rantların Yönetimi", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 08, Ankara.
- [45] Harvey, D., (2005). A Brief History of Neoliberalism, Oxford University Press, New York.
- [46] Eraydın, A., (1997). Değişen Dünyada Bölge Planlamanın Yeniden Tanımlanması; Bir Ekonomik Bütünleşme ve Demokratikleşme Projesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 1, Ankara.

- [47] Harvey, D., (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism, Blackwell publishing, İsveç.
- [48] DPT, (2008). 9. 5 Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT:2766 – OİK:702, Ankara.
- [49] Amin, A., (1994). Post-Fordism: models, fantasies and phantoms of transition. Post-Fordism: A Reader. Amin, Ash ed. Oxford: Blackwell. 1-40.
- [50] Mayer, M., (1994). Post Fordist City Politics, Routledge Publish, Amerika.
- [51] Şengül, H.T., (2003). “Yerelleşmenin Dayanağı ve Demokratikleşmesi Sorunsalı Karşısında Yerel Yönetim Reformu”, Planlama, (03/4): 56-58.
- [52] Kayasü, S., (2002). “Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Süreçleri Üzerine”, Planlama Dergisi, (2002/4): 52-54.
- [53] Karakurt, E., (2006). “Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (26):.1-25.
- [54] Kaçar, Y., (2008). Neo-Liberal Yapılanmanın Kentsel Mekâna Yansıması: Gaziantep Örneği, Y.Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- [55] Ataay, F., (2001). “Türkiye’de Kapitalizmin Mekansal Dönüşümü”, (2): 53-96.
- [56] Tekeli, İ., (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [57] Şenyapılı, T., (1978). Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu, ODTÜ MF Yayınları, Ankara.
- [58] Balamir, M., (2002). Kentsel Risk Yönetimi: Depremlere Karşı Güvenli Kent Tasarımı için Yöntem ve Araçlar, Doğal Afetler: Güvenlik için Tasarlama; Derleyen: E. Komut, UIA – Türkiye Mimarlar Odası, Kardelen Ofset, Ankara.
- [59] Şenyapılı, T., (1998). Cumhuriyetin 75. Yılı, Gecekonduyunun 50. Yılı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [60] Ataöv, A. ve Osmay S., (2007). “Türkiye’de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım”, METU JFA, 24 (383):54-82.
- [61] Şengül H.T., (2001). “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, Praksis, (2) :9-32.
- [62] Güvenç, M. (1992). General Industrial Geography of Greater İstanbul Metropolitan Area: An Exploratory Study, Development of İstanbul Metropolitan Area and Low-Cost Housing der. İ. Tekeli, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, IULA-EMME, İstanbul; 112-160.
- [63] Öktem, B., (2006). “Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri”, Planlama Dergisi, (2006/2):53-63.
- [64] UZUN, C.N., (2001). “Gentrification in İstanbul: A diognistic study”, Nederlandse Geografische Studies 285, Utrecht.

- [65] Şengül, H.T., (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset, İmge Kitapevi, Ankara.
- [66] Tekeli, İ., (2005). Türkiye’de Nüfusun Mekansal Dağılımında Yaşanan Gelişmeler (1935-2000), ODTÜ MFD, (2005/1): 85-102.
- [67] T.C. Resmi Gazete, Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması Hakkında Kanun. (10621), 30.09.1960.
- [68] Eraydın, A., (2006). Değişen Mekân, Dost Kitapevi, Ankara.
- [69] Soyak, A., (2003). “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2):167-182.
- [70] Ersoy, M., (2006). “İmar Mevzuatında Planlama Kademeleri Ve Üst Ölçekli Plan Sorunu” Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül 2006 Ankara.
- [71] Geray C., (1998). “Planlı Kalkınma Döneminde Türkiye’de Bölgesel Gelişmeye ve Bölgelerarası Dengesizliklere Yönelik Siyasalar”, 8. Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi 24-25 Eylül 1998, İstanbul.
- [72] Somel, C., (2005). “Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi ”, A.Ü. SBF-GETA Tartışma Metinleri, No.81, Ankara.
- [73] Keleş, R., (2010). Kentleşme Politikası, İmge Yayınevi, Ankara.
- [74] Tutar, F., ve Demiral M., (2007). “Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(1):65-83.
- [75] T.C. Resmi Gazete, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (18251), 14.12.1983.
- [76] T.C. Resmi Gazete, Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun., 07.02.2006.
- [77] T.C. Resmi Gazete, İmar Kanunu. (18749), 9.5.1985.
- [78] T.C. Resmi Gazete, Gecekondu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (26476), 22.3.2007.
- [79] T.C. Resmi Gazete, Çevre Ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (28028), 04.07.2011.
- [80] Şahin, S.Z. ve Bostancı, S., (2012). “Türkiye’de Yeniden Ölçekleme Yetki Tekelleştirme ve Sınır Aynılaştırmasının Kent Planlama Sürecine Etkilerine Prototip Bir Örnek: İstanbul Örneği”, 3. KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 6-7 Aralık 2012, Ankara.
- [81] Akin, E., (2007). Kentsel Gelişme ve Kentsel Rantlar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- [82] Tekeli, İ., (2011). Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [83] Taneri, E., (1986). Bölge Planlama, Yıldız Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- [84] Bingöl, Y., Yazıcı, E. ve Büyükakın, T., (2013). İl sınırında Büyükşehir Belediye Modeli, Kocaeli Deneyimi, http://www.kocaeli.bel.tr/Files/Dokumanlar/Yayinlar/il_sinirinda_buyuksehir_belediye_modeli.pdf, 16 Ekim 2012.
- [85] Keleş, R., (2012). "Anakentlerin Dünü, Bugünü, Yarını", 3. KBAM Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu, 6-7 Aralık 2012., Ankara.
- [86] İBB, Yetki Alanı, <http://www.ibb.gov.tr/tr-tr/kurumsal/yetkialani/Pages/AnaSayfa.aspx>, 6 Nisan 2014.
- [87] T.C. Resmi Gazete, Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.(26824), 22.03.2008.
- [88] T.C. Resmi Gazete, On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.(28489), 12.11.2012.
- [89] Karasu, M. A., (2012). "6360 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve Olası Etkileri - Şanlıurfa Örneği", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 15: 1-17.
- [90] Görmez, K., (2012). "Yerelleşme-Merkezîleşme Geriliminde Büyükşehir Yasası", 18 Kasım 2012 tarihli Zaman Gazetesi.
- [91] Ersoy, M. (2013). "6360 Sayılı Yasa ve Mekansal Planlama Sorunları", GAP Belediyeler Birliği Dergisi, 20-32.
- [92] Arslan, H., (2014). Türkiye'nin Kentleşme Sürecinde Konut Politikalarının Evrimi, Akademik Bakış Dergisi, https://www.academia.edu/8859841/T%C3%BCrkiye_nin_Kentle%C5%9Fme_S%C3%BCrecinde_Konut_Politikalar%C4%B1n%C4%B1n_Evrimi, 14.04.2015.
- [93] Kara, M. ve Palabıyık H., (2009). "1980 Sonrası Türkiye'de Konut Politikaları: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Gecekondu Dönüşüm Uygulamaları", International Davraz Congress, 24-27 Eylül 2009, Isparta.
- [94] Toplu Konut İdaresi, İllere Göre Uygulamalar, <http://www.toki.gov.tr>, 12 Şubat.2013.
- [95] Balaban O., (2008). Capital Accumulation, the State and The Production of Built Environment: The Case of Turkey, Doktora Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [96] Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). Kentleşme Şurası, http://www.kentges.gov.tr/dosyalar/sura_raporlari/komisyon_raporlari.pdf, 17 Şubat 2013.
- [97] Koç, E., (1997). Yasadışı Alanların Dönüşüm Sürecinde Planlamanın Etkinliği, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [98] Cebir, H.K., (1996). Yasadışı Yapılan Alanların Planlanmasında Bir Yöntem Denemesi, İstanbul-Ümraniye Çakmak Mahallesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [99] Eke, F., İlgen, H., Özcan, U. ve Özbilgen, V., (1986). "3194 Sayılı Yasa, Belediye ve Mücavir Alan Sınırları Dışında İmar Hareketleri", 2.Türkiye Şehircilik Kongresi, 6-7-8 Kasım 1986, Ankara.

- [100] T.C. Resmi Gazete, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun.(28309), 16.05.2012.
- [101] Öngören, G. ve Çolak, İ., (2013). Kentsel Dönüşüm Rehberi, http://ongoren.av.tr/wp-content/uploads/PDF/yayinlar/gursel-ongoren/kentsel-donusum-hukuku_kentsel-donusum-rehberi.pdf, 8 Temmuz 2014.
- [102] T.C. Resmi Gazete, Turizmi Teşvik Kanunu No; 2634, (17635), 12.3.1982.
- [103] Ekinci, O., (1989). “Turizm Yapılaşmasında Tarihsel/Doğal Çevre ve Mevzuatımız”, Türkiye’de Son On Yılda Turizm Yapıları Uygulamaları Sempozyumu, 6-7 Nisan 1989, İstanbul.
- [104] TC Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayinin Üretim Üssü Organize Sanayi Bölgeleri, <http://www.sanayi.gov.tr/ServiceDetails.aspx?dataID=180&lng=tr> 22 Mart 2015.
- [105] Cansız, M., (2010). Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları, DPT, Ankara.
- [106] Çağlar, E., (2006). “Türkiye’de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri”, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül 2006, Ankara.
- [107] T.C.Resmi Gazete, Endüstri Bölgeleri Kanunu (Endüstri Bölgeleri Kanunu Ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (24645) 9.1.2002.
- [108] T.C. Resmi Gazete, Serbest Bölgeler Kanunu, (18785),06.06.1985.
- [109] T.C. Ekonomi Bakanlığı, Serbest Bölgeler, <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler>, 20 Şubat 2015.
- [110] GP Law consulting, Türkiye’de Serbest Bölgeler, <http://gp-lawconsulting.com/?Pageid=838>, 17 Mart 2014.
- [111] Eren, G. (2005). “Özelleştirme-Planlama-Kalkınma ilişkisi Yerel Yönetimlerde Özelleştirilen Mal ve Hizmetlerin Kalkınma Boyutu”, Planlama Dergisi,(31) : 105-110.
- [112] Karasu, M. A., (2011). “Özelleştirme İdaresinin İmar Yetkileri”, Çağdaş Yerel Yönetimler, 20 (2): 27-51.
- [113] T.C. Resmi Gazete, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun. (1876), 22.5.1985.
- [114] Şengül, H T., (2008). Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri, www.planlama.org, 22 Temmuz 2014.
- [115] Kubin, G., (1994). “Kent plancısı Kent Planlama Sürecinde Misafir Sanatçı Değildir”, Planlama Dergisi,(1994/1-4): 30-34.
- [116] Duyguluer, F., (2009). “Planlama Alanında Yazılı Kurallardaki Dönüşüm”, Planlama ve Mimarlık Alanının Son On Yılı Sempozyumu, 11 Haziran 2009, İstanbul.
- [117] Ergin, D., (2003). “Demokrasinin değişen yüzü ve yeni planlama yaklaşımı” Pivolk, 2(6): 4-9.

- [118] Çoban A., Özlüer F., Erensü S., Akdemir Ö. ve Üstün B., (2015). "Türkiye'de Neoliberal Politikaların Ekolojiyi Kuşatması, Direniş ve Yeniden İnşa", Mimarlık Semineri, 5-6-7 Mart 2015, İstanbul.
- [119] TÜİK, İstatistiki Göstergeler 1923-2011, www.tuik.com.tr, 28 Mart 2012.
- [120] DPT, (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Çevre Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
- [121] DPT, (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Yayın No: 2671, Ankara.
- [122] Bölen, F., (1982). Türkiye'de Sanayi Yer Seçiminin Yerleşme Sistemine Etkileri Marmara Bölgesinde İki Yöntem Denemesi, Doçentlik Tezi, İTÜ Maçka Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- [123] Eyüboğlu, E., (1998). Tarihsel Süreç İçinde Şehirselleşmeyi Yönlendiren Etmenler ve İstanbul Örneği, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [124] MBBB, (1979). Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği, Trakya Alt Bölge Raporu, Çoğaltma, Ankara.
- [125] Yüzer, A. Ş., (2002). Yerleşmelerde Sanayi Alanları Yer Seçimi Eğilimi Alan Tahsisleri ve Yeni Düzenleme Stratejileri İstanbul Örneği, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [126] BİMTAŞ, (2006). İstanbul Çevre Düzeni Planı (1/100.000) Raporu, Çoğaltma, İstanbul.
- [127] İBB, (2009). 1/100.000 İstanbul Çevre Düzeni Planı, Çoğaltma, İstanbul.
- [128] Işık, Ş., (2000). "Türkiye'de Sanayi Faaliyetlerinin Dağılışı ve Meydana Gelen Değişimler (1982-1996)" Ege Coğrafya Dergisi, 11: 11-130.
- [129] Öcal, G., (2006). Trakya Bölgesinin Sanayi Dinamikleri ve Çorlu Sanayi Kümelere, Y.Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [130] Bursa Organize Sanayi Bölgesi, Genel Bilgi, www.bosb.org.tr, 23 Şubat 2014.
- [131] Erkut G. ve Albayrak N., (2004). "Sanayi gelişimini etkileyen yerel dinamikler: Gebze Dilovası örneği", 11.Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, 21-23 ekim 2004, Trabzon.
- [132] <http://www.yoikk.gov.tr/upload/komiteler/yatirimyeri/OSB-son.pdf>, 23 Şubat 2014.
- [133] BİMTAŞ, (2009). 1/100.000 ölçekli Trakya Alt Bölgesi Ergene Havzası Plan Açıklama Raporu, Çoğaltma, İstanbul.
- [134] DIE, (2003). 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Türkiye, 2004/4:, Ankara.
- [135] <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim 10.03.2014.
- [136] TÜİK, En çok göç alan illerin aldığı net göç hızları 1980-2014, www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1595, 16 Mayıs 2015
- [137] TÜİK, (2014). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi Sonuçları 2013, Türkiye İstatistik Enstitüsü Matbaası, Mart 2014, Ankara.

- [138] Olcay P. ve Erkut G., (2003). " Industrialization Dynamics of Thrace Region and Industrial Clusters in Corlu", 46th Congress of the European Regional Science Association, 27-30 Ağustos 2003, Finlandiya.
- [139] BİMTAŞ, (2011). 1/25.000 ölçekli Tekirdağ İl Çevre Düzeni Plan Açıklama Raporu, Çoğaltma, İstanbul.
- [140] Trakya Üniversitesi, (2007). 1/100.000 ölçekli Ergene Havzası Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları Yayın No: 78, Edirne.
- [141] Gül, M., (2009). "Türkiye’de Belediyelerin Dış Borçlanması", Sayıştay Dergisi, 4(74-75): 97-115.
- [142] Tekeli, İ., (1995). "Popülist Politikalar, Kentsel Rant Ekonomisi ve Vatandaş Oluşturmayan Kentleşme Deneği", Adakentliyim, 1 (1).
- [143] Köksal, S. ve Kara, N., (1991). "1980 Sonrasında Yerel Siyasetin Örgütlenmesi ve Belediyeler", Toplum ve Bilim, 51: 117-128.
- [144] TÜİK, (2013). İstatistiklerle Türkiye 2013, Yayın no 4169, Ankara.
- [145] Ateş, H., (2009). "Sosyal Belediyecilik", Çerçeve Dergisi, Ocak 2009, ss.88-95, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_49_13.pdf, 01.06.2009.
- [146] Caner, C., Açıkalın, N., (2008). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devletin Yapısal Dönüşümü: Yerel Yönetimler Reformu", Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F., 1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Sakarya 23-24 Ekim 2008, ss.269-280.
- [147] Krugman, P. (1996). 'Making Sense of the Competitiveness Debate' Oxford Review Of Economic Policy 12, 17-25.
- [148] Şengezer, B., Evren, Y., Ökten, A. N., Kozaman Som, S., (2009). Kentte Yaratılanlar ve Paylaşılanlar: İstanbul’da Gökdelenler Üzerine Bir İnceleme, MEGARON 2009;4(2):71-78).
- [149] TRAKYAKA, TR21 Trakya Bölge Planı 2010-2013, http://www.trakyaka.org.tr/content-405-tr21_trakya_20102013_bolge_plani.html, 6 ekim 2014.
- [150] Özdemir, M., (2008). Türkiye’de İçgöç Olgusu, Nedenleri Ve Çorlu Örneği, Y. Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- [151] Çorlu Belediyesi, (2005). Çorlu Nazım İmar Planı Raporu, Çoğaltma, Tekirdağ.
- [152] TÜİK, (2013). İstatistiki göstergeler 1923-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No: 3890, Ankara.
- [153] İMP (2011). Tekirdağ 1/25.000 il Çevre Düzeni Planları.
- [154] Marmaracık Belediyesi, Marmaracık 1/5000 Nazım İmar planı raporu, 2000 ve 2007.
- [155] Misinli Belediyesi, Misinli 1/5000 Nazım İmar Planı Raporu, 2003 ve 2004.
- [156] Ulaş Belediyesi, Ulaş 1/5000 Nazım imar planı raporu, 1998.
- [157] Velimeşe Belediyesi, Velimeşe 1/5000 imar planı raporu.

- [158] Yenice Belediyesi, 1/5000 Nazım İmar Planı Raporu 1987, 2005.
- [159] TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, 18 Mayıs 2015.
- [160] Çerkezköy Belediyesi, 1/5000 Nazım İmar Planı, 2007.
- [161] TÜİK, Tekirdağ İli Genel Nüfus Sayımları, www.tuik.com.tr, 28 Mayıs 2011.
- [162] TÜİK, Genel Nüfus Sayımı, 1990, 2000, 2007, www.tuik.com.tr, 28 Mayıs 2011.
- [163] Saray Belediyesi, Saray 1/5000 Nazım imar planı raporu, 2007.
- [164] Büyükyoncalı Belediyesi, 1/5000 Nazım İmar Planı Raporu, 1999.
- [165] Marmaraereğlisi Belediyesi, 1/5000 Nazım İmar Plan Raporu, 1994.
- [166] Yeniçiftlik Belediyesi 1/5000 Nazım İmar Planı Raporu, 1991.
- [167] Sultanköy Belediyesi, 1/5000 Nazım İmar Planı Raporu, 2009.
- [168] Muratlı Belediyesi, Revizyon İmar Planları Raporu 1/1000, 1996, 1997, 1998, 1/5000 Sanayi Nazım İ. Planı 2005.
- [169] Hayrabolu Kaymakamlığı, Nüfus, http://hayrabolu.gov.tr/www/giris1.asp?kanal=ekonomik_durumu, 06 Haziran 2015.
- [170] T.C. Tekirdağ Valiliği, Tekirdağ Ekonomi, www.tekirdag.gov.tr, 8 Aralık 2009.
- [171] Malkara Ticaret ve Sanayi Odası, Malkara OSB, <http://www.malkaratso.org.tr>, 03 Haziran 2015.
- [172] Malkara Belediyesi, Revizyon İmar Planı 1993, 2009.
- [173] Şarköy Kaymakamlığı, İdari Birimler, http://www.sarkoy.gov.tr/default_B0.aspx?content=1083, 14 Eylül 2009.
- [174] Tekirdağ İmar Planı Raporu, 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı 2001.
- [175] Banarlı Belediyesi, 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Raporu, 1999.
- [176] Barbaros Belediyesi, 1/1000 Ölçekli İmar Planı Raporu 2004.
- [177] Karacakılavuz Belediyesi, 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Raporu, 2007.
- [178] Kumbağ Belediyesi, İmar Planı raporu 1/1000 Ölçekli İmar Planı Raporu, 1998.
- [179] Çorlu Deri OSB, http://www.corluderiosb.org.tr/default.asp?page=content&page_id=74, 02 Eylül 2015.
- [180] Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çarpık Sanayileşmenin Çevreye Olan Etkilerinin Azaltılmasında OSB'lerin Rolü, <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/carpik-sanayilesmenin-cevreye-olan-etkilerinin-azaltilmasinda-osblerin-rolu/690>, 10 Mart 2015.
- [181] T.C. Resmi Gazete, İl Özel İdaresi Kanunu. (25745), 4.3.2005.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Özdemir SÖNMEZ
Doğum Tarihi ve Yeri : 29.09.1963, Kars
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : ozd.sonmez@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Şehir Planlama	Yıldız Teknik Ü.	1989
Lisans	Şehir Planlama	Yıldız Teknik Ü.	1986
Lise	Klasik	İğdır Lisesi	1980

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2012 -	Okan Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2005 - 2012	İstanbul Met. Pl. Merkezi (İMP)	Proje Yürütücüsü
1999 - 2001	Askerlik Hizmeti	
1987 – 1999	Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü	

YAYINLARI

Bildiri

1. Sönmez, Ö. (1990). Islah Planları ve Kent Geleceği, NPlanlama Dergisi, 1990 Sayı: 90/2, Ankara.
2. Sönmez, Ö. (1990). İstanbul Metropolitan Alan Gelişim ve Planlaması Üzerine Düşünceler, İBB de düzenlenen 'İstanbul'un Geleceği, Stratejiler' konulu Sempozyuma sunulan bildiri, 1990, İstanbul.
3. Sönmez, Ö. (1990). Çevre ve İnsan, Çanakkale Belediyesi'nde düzenlenen 'Çevre ve İnsan' konulu Sempozyuma sunulan Bildiri, 1990, Çanakkale.
4. Sönmez, Ö. (1990). Planlamaya Halkın Katılımı, 14. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna sunulan bildiri, 1990, İstanbul.
5. Sönmez, Ö. (1991). Turizm Yapıları ve Yasa Yönetmelik İlişkisi, Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şubesinde düzenlenen 'Geçmiş ve Gelecek Perspektifinde Turizm' konulu sempozyuma Sunulan bildiri, 1991, İstanbul.
6. Sönmez, Ö. (1991). Gökdelenler ve Kent Sistemine Etkileri, Mimarlar Odası, İstanbul Şubesinde düzenlenen 'Gökdelenler' Konulu panele sunulan bildiri, 1991, İstanbul.
7. Sönmez, Ö., GEZİCİ, F., RAMAZANOĞULLARI, S. (1992). Değişim Sürecinde İstanbul Metropolü, 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna sunulan Bildiri 1992, İstanbul.
8. Sönmez, Ö. (1992). Değişim Sürecinde İstanbul Metropolü, 16. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna sunulan Bildiri 1992, İstanbul.
9. Sönmez, Ö., ARSLAN, R., ÜNAL, Y., KILIÇ, A., GÜL, A. (1992). İstanbul'da Yeni Bir Su Kıyısı Mekanı; Tuzla Kıyı Bandı, Yapı Dergisi, Sayı:131, Ekim 1992.
10. Sönmez, Ö., KILIÇ, A., GÜL, A. (1993). İstanbul'un Kimlik Sorununda Bir Başka Boyut, Kıyılar, İstanbul Dergisi, Sayı:7, Ekim 1993.
11. Sönmez, Ö. (1996). The Challenge of Planning, University of Nottingham, City and Regional Planning, 1996.
12. Sönmez, Ö. (1997). Direction of City Form in Fast Growing Cities, Fourth International Seminar on Urban Form, 1997, University of Birmingham.

13. Sönmez, Ö., ATAÖGLÜ, B. (2009). Regional Planning Practice in an Ecologically Sensitive Area: Thrace Sub-Region Experience, 4th International Environmental Conference, Katerini, Yunanistan, 17-20 Mart 2009.
14. Sönmez, Ö., TUTANÇ, B. (2009). Sustainable Development in South-East Europe, B.EN.A International Environmental Conference, Tekirdağ, Türkiye, Haziran 2009.
15. Sönmez, Ö., TUTANÇ, B. (2009). Ecological Corridors As a Solution for Istanbul Under the Pressure of High Urbanization, Sustainable Development in South-East Europe, B.EN.A International Environmental Conference, Tekirdağ, Türkiye, Haziran 2009.
16. Sönmez, Ö., TUTANÇ, B. (2009). Different Intervention Methods in Implementation Periods of Ecological Corridors in Istanbul Case, B.EN.A International Environmental Conference, Tekirdağ, Türkiye, Haziran 2009.
17. Sönmez, Ö., TUTANÇ, B., (2009). Pollution Management and Environmental Protection, B.EN.A international Environmental Conference, Tiran, Arnavutluk, Eylül 2009.
18. Sönmez, Ö. (2009). Dilemma of Urban Growth, International Policy Forum on Urban Growth and Conservation in Euro-Asia Corridor, Istanbul Symposium, Türkiye, Mayıs 2010.

Proje

1. Bilecik-Pazaryeri 1/5000 ve 1/1000 Ölçekli İmar Planları (1987).
2. Kartal Kuzey Yerleşmeleri İslah İmar Planları (1986-1988), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
3. Pendik-Tuzla Kıyı Düzenlemesi (1990), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
4. Muğla-Bodrum Yarımadası Kuzey Yerleşmeleri, Çevre Düzeni Planı -1/25 000 ve İmar Planları 1/5000, 1/1000 (1988-1990), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
5. Kocaeli-Kandıra, Kefken, Kerpe İmar Planları 1/5000, 1/1000 (1988-1989), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
6. Diyarbakır Suriçi Koruma Geliştirme Planları 1/500, 1/1000 (1991), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
7. Bursa – Cumalıkızık Koruma Geliştirme Projesi (1991), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.

8. Bursa-Osmangazi Muradiye Koruma Planları 1/500, 1/1000 (1990-1993), Yıldız Teknik Üniversitesi, Döner Sermaye İşletmeleri.
9. İstanbul-Kartal Merkezi İş Alanı Dönüşüm İmar Planı 1/5000, 1/1000 (2007–2009), İstanbul Büyükşehir Belediyesi-İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
10. İstanbul Çevre Düzeni Planı 1/100 000 (2005–2009), İstanbul Büyükşehir Belediyesi - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
11. İstanbul Çevre Düzeni Planlama Çalışmaları (onaylanmadı) 1/25 000 (2006–2009), İstanbul Büyükşehir Belediyesi - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
12. Trakya Alt Bölgesi 1/100 000 Revizyon Çevre Düzeni Planlaması (2007–2009), Çevre ve Orman Bakanlığı - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
13. Edirne İli 1/25 000 Çevre Düzeni Planı (2008–2010), Edirne İl Özel İdaresi - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
14. Tekirdağ İli 1/25 000 Çevre Düzeni Planı (2008–2012), Tekirdağ İl Özel İdaresi - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.
15. Kırklareli İli 1/25 000 Çevre Düzeni Planı (2008–2011), Kırklareli İl Özel İdaresi - İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi.